

Martin Luthers breve 1507 - 25

Indledning

I Luthers skrifter støder man sommetider på spørgsmål, som man godt kunne ønske sig en nærmere uddybning af.

Hvilke konsekvenser ville Luther selv trække i bestemte lærespørgsmål og i etiske problemstillinger? Nogle af disse spørgsmål får man svar på i Luthers breve til kolleger og venner.

Men først og fremmest kommer man et skridt nærmere *mennesket* Martin Luther igennem hans breve. Brevene giver er blik ind i hans sorger og glæder, kampe og sejre, sygdom, modgang, men også bønnehørelse og helbredelse.

Der er ikke tale om tilfældige mundtlige ytringer af Luther, som mere eller mindre præcist er refereret, som i hans bordtaler. Her i brevene får man Luthers egne ord. Der

er derfor også tale om en række vigtige teologiske dokumenter. Nogle af brevene er direkte skrevet som offentlige dokumenter, mens andre er mere private breve til hans hustru og børn og venner.

Ved hvert brev er der en kort beskrivelse af indholdet og de vigtigste emner. Desuden kan man søge på bestemte ord og emner ved at bruge den funktion, der findes øverst på siden under ”rediger”. Her finder man funktionen ”Søg på denne side”.

Cand.theol.

Finn B. Andersen

december 2005

Stikord / Søgeord.

(Her er eksempler på ord og emner, som er nævnt i brevene):

Evangeliet

Tro, tvivl, anfægtelse

Lovens gyldighed og brug

Nadver, genindvielse, opløftning, brød- og vinrester

Sværmeri
Oprettelse af skoler
Sakramenter
Bryllup, ægteskab
Arbejde
Syndernes forladelse
Dåb, gendøber
Luthers hustru
Bolig
Bordeller
Bibelen, oversættelse
Græsk, hebraisk, latin, tysk
Messen
Gudstjenesten
Astrologi
Præsteansættelse, lønninger
Ritualer
Økonomi
Trøst
Følelser
Danmarks konge
Sveriges konge
Universitet
Politik
Alkohol, øl, vin
Verdslige regimente
Renter
Børn
Opdragelse
At miste: barn, forældre, hustru, venner
Ungdommens undervisning
Psykiske lidelser
Depression
Kirkeopbygning-menighed
Lidelsens problem
Jøderne
Verdens snarlige undergang

Epidemier
Katolikker
Tyrker
Islam
Medicin
Sjælesorg
Falsk lære
Legetøj
Kærlighed
Døden
Selvmord
Religionssamtaler
Søvn og hvile
Nattesøvn
Humor, ironi, leg med ord
Passe på sit helbred
Pædagogik
Den Augsburgske Bekendelse
Worms
Augsburg
Regensburg
Coburg
Wittenberg
Augustin
Djævelen
Paven
Karlstadt, Melanchthon, Erasmus, Zwingli, Calvin
Helligånden
Gud Fader
Jesus
Luthers kommentar til fælleserklæringen om retfærdiggørelsen:
(se under: Regensburg)

1. Til Johan Braun i Eisenach.

Erfurt, 22. april 1507

Indbydelse til at overvære Luthers første messe.

Jesus.

Til den hellige og højærværdige Kristi og Marias præst, Johannes Braun, vikar i Eisenach, min kære ven i Kristus.

Velsignelse i vor Herre Jesus Kristus! Jeg ville undse mig, højlærde Herre, ved at ulejlige jeres kærlighed med brev og bøn, hvis jeg ikke betænkte jeres oprigtige velvilje og hjertelige hengivenhed for mig, som så mange beviser og velgerninger har overbevist mig om. Derfor skriver jeg uden betænkning dette korte brev i tillid til det venskab, som forener os, i håb om, at det vil finde jer villig til at opfylde mit ønske.

Den højlovede Gud, som er hellig i alle sine gerninger, har fundet mig elendige og i alle stykker uværdige synder værdig til at ophøjes så herligt, at han af lutter overstrømmende barmhjertighed har kaldet mig til sin tjeneste. Og for så vidt det for støvet er muligt, er jeg taknemmelig for denne guddommelige godheds fylde og må nu efter bedste evne udfylde den tjeneste, som er betroet mig.

Så skal jeg da efter mine ærværdige fædres beslutning om fire uger på søndagen ”cantate” ved Guds nåde for første gang fungere. Denne dag er blevet fastsat til min første messe, fordi den er belejlig for min fader. Muligvis er det for dristigt, når jeg ydmygt kalder på jeres mildhed med en indbydelse, men jeg gør det visselig ikke, fordi jeg indbilder mig at have gjort mig fortjent af jer – hvad jeg slet ikke har – eller anser mig værdig til at besvære jer med en så lang rejse og indbyde jer til vort ringe og fattige kloster. Nej, det sker kun, fordi jeg, da jeg nylig besøgte jer, lærte jeres velvilje og beredvillige venskab at kende, rigere end ellers.

Derfor kære fader, Herre og broder (det første af disse navne tilkommer jer for jeres alders og omsorgs skyld, det andet for jeres fortjeneste, men det tredje tilsteder vort ordensfællesskab), såfremt jeres tid, jeres kirkelige forretninger og endelig jeres huslige anliggender tillader det, så gør mig den ære at komme til stede og hjælpe mig med jeres kære nærværelse og bønner, at vort offer kan blive Gud velbehageligt. Men

bortset fra andre, som I ellers kunne ønske at medbringe, kunne I jo tage min slægtning, Konrad, den tidligere klokker ved Skt. Nikolai, til rejsefælle, såfremt han kan for sine huslige pligter og har lyst.

Sluttelig opfordrer jeg jer til at tage direkte til vort kloster og forblive nogen tid hos os. (for jeg håber, I vil bo her) og ikke gøre jer møje med at søge efter andet herberge. For I bør engang blive en "cellarius" og bo i en celle. Lev vel i vor Herre Jesus Kristus.

Vort kloster i Erfurt, 22. april 1507.

Broder Martin Luther fra Mansfeld.

2. Til prioren Andreas Lohr og Augustinernes konvent i Erfurt.

Wittenberg, 22. september 1512

Indbydelse til Luthers doktorpromotion, 18. oktober.

Til de højærværdige, ærværdige og fromme fædre, prioren, magister Andreas Lohr, og seniorerne for erfurterkonventet af biskop Skt. Augustins eremitorden, mine fædre, hvem jeg bør ære i Herren.

Jesus.

Min hilsen i Herren, ærværdige og elskede fædre. Nu står Skt. Lukas' dag for døren, på hvilken jeg af lydighed imod fædre og den ærværdige ordensvikar højtidelig skal promoveres til doktor i teologien, således som jeg formoder, at det er jer, hæderværdige fædre, tilstrækkelig bekendt af vor Wittenbergpriors brev. Jeg undlader at klage over min ugudelighed og utilstrækkelighed, for at jeg ikke skal synes at ophøje mig og søge ros også af ydmygheden. Gud og min samvittighed véd, hvordan det er med min værdighed, og hvor taknemmelig jeg er for denne hæder og æresbevisning.

Derfor besværges jeg jer ved Kristi barmhjertighed frem for alt, at I vil befale mig til Gud ved fælles bønner, at hans velbehagelige og velsignede vilje må være med mig, hvilket i véd, at I skylder mig som en kærlighedens pligt. Dernæst, at I, om det på nogen måde kan lade sig gøre, vil gøre mig den ære at være til stede og deltage i denne min højtidsdag, som jeg jo må kalde det, alt efter det hensyn og den hæder og ære, som skyldes vor orden og især da vor ordensvikar. Jeg ville ikke driste mig til at opfordre mine ærede fædre til en sådan rejses besvær og udgifterne derved, hvis det ikke var, fordi vor ordensvikar havde overdraget mig det, og fordi det ville være usømmeligt,

uværdigt, også forargeligt, om jeg steg op til en sådan højhed, uden at I fra Erfurt var vidende om det og indbudte.

Hvis den ærværdige pater, lektor Georg Leiffer har lyst og kan følge med jer, vil også dette være velkomment. Men hvis ikke, da ske Herrens vilje! Nu beder jeg jer altså, ærede fædre, i denne sag at stille jer således, som vi venter af jer, og som det er jer værdigt at vente af jer. Vi vil bevare jeres imødekommen i taknemmelig erindring. Lev vel i Herren, alle sammen og hver især, også vore brødre, til hvem vi anbefaler os og vore i bønner.

Wittenberg, Mauritius dagen 1512.

Broder Martin Luther.

3. Til Georg Spalatin.

Wittenberg, 8. april 1516.

Luther omtaler først nogle økonomiske spørgsmål, som ikke har den store interesse og derfor er udeladt her. Dernæst får vi et eksempel på noget af det fineste inden for katolsk frelseslære. – Sandsynligvis er der endnu ikke tale om en evangelisk retfærdiggørelseslære.

Det, Luther beskriver, er den såkaldte første nåde, som skænkes gratis for Kristi skyld, og som mennesket så må samarbejde med for at vinde den evige frelse.

... For øvrigt ønsker jeg at vide, hvordan det går din sjæl, om den ikke omsider er blevet led og ked af sin egen retfærdighed og lærer at ånde frit og være trøstigt i tillid til Kristi retfærdighed. For i vor tid brænder der i mange en fristelse til anmasselse og især i dem, som af alle kræfter stræber at være retfærdige og gode uden at kende Guds retfærdighed, som i Kristus er skænket os på det allerrigeste af nåde. De søger så længe at handle ret på egen hånd, at de til sidst fortrøste sig til at stå for Gud som prydede med dyder og fortjenester, hvilket er en umulighed. Du har hos os levet i denne mening, nej vildfarelse, også jeg har gjort det, men også nu kæmper jeg imod denne vildfarelse uden dog endnu at have sejret helt over den.

Derfor, min kære broder, lær at holde dig til Kristus og ham korsfæstet, lær at synge for ham og idet du mistvivler om dig selv, at sige til ham: Du, Herre Jesus, er min

retfærdighed, men jeg er din synd. Du har taget mit på dig og givet mig dit. Du har taget på dig, hvad du ikke var, og givet mig, hvad jeg ikke var.

Vogt dig, at du aldrig stræber efter en så stor renhed, at du ikke mere i dine egne øjne vil synes at være en synder. For Kristus bor kun i syndere. For derfor steg han ned fra Himlen, hvor han boede blandt retfærdige, for at han også kunne bo i syndere. Betænk denne hans kærlighed ret, så skal du erfare hans sødeste trøst. For hvis det er vore egne anstrengelser og plager, som skal skaffe samvittigheden ro, hvorfor er han da død? Derfor kun i ham, ved tillidsfuld mistvivl om dig selv og dine gerninger, vil du finde fred. Så vil du deraf lære, at ligesom han har antaget sig dig og gjort dine synder til sine, således har han også gjort sin retfærdighed til din.

Tror du dette fast – og forbandet den, som ikke tror det – så bør også du antage dig dine udisciplinerede og hidtil vildfarende brødre, og hold tålmodig ud med dem, og gør du deres synder til dine egne. Og har du noget godt, så tillad, at det bliver deres. Således lærer apostlen os gensidig at antage os hinanden, ligesom også Kristus har antaget sig os til Guds ære, og atter: Lad det samme sind være i jer, som var i Kristus Jesus, han, som, da han var i Guds skikkelse, forringede sig selv, udtømte sig selv, osv. Således skal også du, hvis du synes selv at være bedre, ikke holde det for et rov, som om det var dit alene, men udtøm dig selv, og glem, hvordan du selv er, og vær som en af de andre, at du kan bære dem.

For ulyksalig er dens retfærdighed, der ved at sammenligne de andre med sig selv anser dem som værre end sig selv og ikke kan holde dem ud og tænker på flugt og forsvinden. Han burde i stedet være blevet og gavnet dem ved sin tålmodighed, bøn og eksempel. Derfor, hvis du er en Kristi rose og lilje, så skal du vide, at du færdes mellem torne, se blot til, at du ikke selv bliver en torn ved utålmodighed, overmodig dom eller skjult hovmod. Midt iblandt fjender er Kristi rige, som Salmen siger.

Derfor, hvorfor bilder du dig ind at være midt iblandt venner? Derfor, i hvad der end fattes dig, træng igennem og kast dig ned for Jesus Kristus! Han skal selv lære dig alt. Se blot på, hvad han selv har gjort for dig og alle, for at også du må lære, hvad du skal gøre for andre. Hvis han kun havde villet leve mellem gode og dø for sine venner, for hvem skulle han vel så være død, eller med hvem skulle han så nogensinde have levet? Bær dig således ad, min broder, og bed for mig, og Herren være med dig! Lev vel i Herren!

Wittenberg, onsdagen efter misericordia domini 1516.

Din broder Martin Luther af Augustinerordenen.

4. Til Spalatin.

Wittenberg, 19. oktober 1516.

Luther kritiserer Erasmus' opfattelse af lovens retfærdighed hos Paulus.

Lovens retfærdighed er nemlig opfyldelsen af De Ti Bud med det rette sindelag.

Det lærer også Augustin, som Luther foretrækker frem for Hieronymus.

Til Kristi tjener og Herrens præst, Georg Spalatin, den højlærde magister, min oprigtige ven og retskafne broder.

Jesus.

Fred og velsignelse. Min Spalatin, hvad der hos den højlærde Erasmus støder mig, er dette, at han udlægger apostlens ord om gerningernes retfærdighed eller lovens retfærdighed eller, som apostlen selv kalder det, egen retfærdighed således, at den kommer til at betyde overholdelsen af forskrifterne for ydre gudsdyrkelse. Dernæst vil han ikke erkende arvesynden, som han ganske vist indrømmer, at apostlen udtaler sig klart om i Romerbrevet 5. Men han skulle blot læse Augustin i de bøger, som han har skrevet imod pelagianerne, især "Om ånd og bogstav", ligeledes "Om syndeskyld og tilgivelse", skriftet imod pelagianernes to breve og skriftet imod Julian. Så vidt jeg véd, findes de alle i ottende bind af hans samlede værker. Da ville han få at se, at Augustin ikke fremsætter sin egen visdom, men støtter sig til de bedste kirkefædre, Cyprian, Gregor af Nazianz, Irenæus, Hilarius og Ambrosius. Så vil han ikke alene forstå apostlen rigtigt, men også agte Augustin værdig til en højere mening, end han hidtil har haft om ham.

Jeg betænker mig ikke på at afvige fra Erasmus heri, at jeg i udlægningen af Skrifterne stiller Hieronymus ligeså langt bagved Augustin, som han lader Augustin stå tilbage for Hieronymus i alle stykker. Ikke, at jeg af forkærlighed for min ordenshelgen føres til at samstemme med Augustin, for jeg skænkede ham ikke den ringeste yndest, før jeg ved en tilfældighed faldt over hans værker.

Lovens eller gerningernes retfærdighed består på ingen måde blot i ceremonier, kirketjeneste, men meget mere i De Ti Buds efterfølgelse. Når vi holder disse uden tro på Kristus, så gør de os vel til berømte personer og til de mest retskafne mænd i menneskers øjne. Men dette har ikke mere med retfærdighed at gøre end rønnebær med figen. For vi bliver ikke, som Aristoteles mener, retfærdige ved at handle ret, det fører kun til en hyklerisk retfærdighed, men først ved at blive og være retfærdige formå vi at

handle ret. Først må personen forandres, derefter gerningerne. Herren så først nådig til Abel selv, som behagede ham, og derefter til hans gaver. Dog herom en anden gang.

Gør derfor din vennepligt og kristenpligt og overbevis Erasmus om dette. For ligesom jeg håber og ønsker, at hans anseelse må blive stor, således frygter jeg dog for, at mange skal føle sig kaldede og berettigede til at forsvare denne døde bogstavmening, som Lyras kommentar og næsten alle skrifter efter Augustin er fulde af.

Du kunne kalde mig dumdrigtig, fordi jeg har bragt så store mænd ind under den kritiske stav, hvis du ikke vidste, at dette gør jeg kun til bedste for mine brødres teologi og frelse. Lev vel, min Spalatin, og bed for mig!

I hast i en krog af vort kloster på dagen efter Skt. Lucas-festen 1516.

Broder Martin Luder af Augustinerordenen.

5. Til Johan Lang.

Wittenberg, 18. maj 1517.

Luther glæder sig over, at den ægte teologi er i fremgang, mens det går tilbage med studiet af Aristoteles.

Til min kære fader Johan Lang, prior i Erfurt, Augustiner-eremit.

Fred og velsignelse. Jeg har kun denne ene anledning til at skrive til dig, at jeg ikke har villet sende denne fader [klosterbroder] tomhændet til dig, uden brev og hilsen. Jeg er trøstet af Guds nåde, fordi Johannes Guman, vor broder, er kommen uskadt hjem.

Den højærværdige fader Staupitz skriver, at han kommer tidligere til os.

Det går lykkeligt fremad med vor teologi og Skt. Augustin, som nu er rådende ved vort universitet. Det er Guds værk. Med Aristoteles går det lidt efter lidt ned ad bakke, og det tegner til, at han vil blive ruineret næsten for bestandig. Forelæsningerne over hans "Sentenser" volder glædeligvis lede, og ingen kan gøre sig håb om tilhørere, medmindre han vil læse over denne vor teologi, dvs. Bibelen eller Skt. Augustin eller en anden doktor med kirkelig autoritet. Lev vel, og bed for mig!

Mandag efter vocem jucunditatis.

Broder Martin Luther.

6. Til ærkebiskop Albrecht af Mainz.

Wittenberg 31. oktober 1517.

Luther opfordrer ærkebiskoppen til at standse afladsvæsenet og oversender sine 95 teser, som han opslog samme dag.

Når Luther i brevet skriver, at ingen kan være sikker på sin frelse, er det højst sandsynligt stadig et katolsk syn og ikke et evangelisk.

Til den højærværdige fader i Kristus, den berømmelige Herre, ærkebiskop Albrecht for stiftet Magdeburg og Mainz, kurfyrste af Brandenburg, min ærværdigste og nådigste Herre og hyrde i Kristus.

Jesus.

Guds rigeste nåde og barmhjertighed, høj ærværdigste fader i Kristus, Ædleste kurfyrste! I vil ikke tage mig ilde op, at jeg, den ringeste og uværdigste blandt mennesker, har dristet mig til at tænke på at tilskrive deres højærværdighed. Vor Herre Jesus er mit vidne, at jeg er mig min ringhed og jammerlighed bevidst og derfor også længe har opsat, hvad jeg nu er så uforskammet at gøre. Men jeg føler mig forpligtet og af al magt tvungen dertil af den *troskabspligt*, som jeg erkender at have over for jer, min høj ærværdigste fader i Kristus. Jeres højhed vil derfor være så nådig at se med milde øjne på mig, som jo kun er støv og aske, og med jeres biskoppelige sagtmødighed agte på og forstå min begæring.

Det pavelige aflad bliver for tiden ført omkring i landet i Deres kurfyrstelige Nådes høje navn til fordel for opførelsen af Sankt Peterskirken. Herved klager jeg nu ikke over afladsprædikanternes høje råb, som jeg ikke har hørt, men *jeg beklager den ganske falske opfattelse heraf hos folket*. Den, som disse prædikanter nu ivrigt berømmer over alt for almuen, nemlig at de ulyksalige *sjæle tror at kunne være sikre i deres salighedssag, når de blot har købt afladsbreve*. Ligeledes, at sjælene straks flyver ud af Skærsilden, så snart man lægger pengene i kassen. Og dernæst, at denne nåde er så stor, at der ikke gives så stor en synd, selv om man (som de siger) havde gjort sig skyldig i det umulige og krænkede Guds mor, at den jo kan forlades. Ligeledes, at et menneske ved denne nåde er fri for al straf og brøde.

O du gode Gud, således undervises sjæle, der er betroede til jeres omsorg, dyrebare fader, til døden, og således vokser bestandig det tunge regnskab, som I skal aflægge for

dem alle. Derfor har jeg ikke længere kunnet fortie disse ting. *For intet menneske bliver sikker i sin salighedssag ved nogen biskoppelig gave, da han jo ikke engang bliver forsikret derom ved indgydelse af den guddommelige nåde.* Apostlen byder os tværtimod altid at arbejde på vores frelse med frygt og bæven, og også den retfærdige blive frelst med nød og næppe. Endelig er vejen, som fører til livet, så snæver, at Herren ved profeterne Amos og Zakarias kalder dem der frelses, for brande, der rives ud af ilden, og alle vegne betoner Herren frelsens vanskelighed.

Men hvordan tør de da ved disse falske fabler og løfter om tilgivelse gøre folket trygt og frygtløs? For afladen tilfører jo ikke sjælene noget som helst godt med hensyn til frelse eller hellighed men fritager alene for en ydre straf, som fra gammel tid efter kanonisk ret plejer at pålægges sjælene.

Endelig er fromhedens og kærlighedens gerninger uendelig meget bedre end aflad, og dog prædiker de ikke om disse med sådan pragt eller iver. Nej for afladens skyld, som skal prædikes, tier de om disse, medens det dog er alle biskoppers fornemste og eneste pligt at sørge for, at folket lærer evangeliet og Kristi kærlighed. Intet steds har Kristus foreskrevet at prædike aflad, men har eftertrykkelig befaleet, at evangeliet skal prædikes. Hvilken skændsel er det derfor, og hvor stor fare for en biskop, hvis han tillader, at man med fortielse af evangeliet blot larmer om afladen. For det ham betroede folk og bekymrer sig mere om den end om evangeliet! Mon ikke Kristus vil sige til sådanne: ”I sier myggen fra, men sluger kamelen.”

Hertil kommer, højærværdigste fader i Herren, at i kommissærernes instrukser, som er udgivet under jeres høje navn, siges det – uden tvivl uden jeres vidende og uden accept fra jer, højærværdigste fader – at en af de fornemste nådeydelse er denne Guds uvurderlige gave, hvorved mennesket forsones med Gud, og alle Skærsildens straffe ophæves. Ligeledes at hjertets anger ikke er nødvendig for dem, der køber sig aflad eller skriftemålsprivilegier.

Men hvad andet skal jeg gøre, højærværdige biskop og kurfyrste, end at bede jer ved vor Herre Jesus Kristus om at værdige sagen jeres faderlige omsorg og opmærksomhed og ganske at fjerne denne lille vejledning og pålægge afladspredikanterne en anden prædikemåde, for at der ikke til sidst skal fremtræde nogen anden og i offentliggjorte bøger gendrive både disse prædikanter og instruksens til største vanære for jer, ædle Højhed. Jeg afskyer at tænke på, at dette skulle ske, og dog må jeg befrygte, at det vil komme, hvis der ikke snarlig rådes bod derpå.

Denne min ringheds tro tjeneste beder jeg, at Deres ædle Højhed vil behage at optage på fyrstelig og biskoppelig vis, dvs. med største mildhed, ligesom jeg har ydet den af et aldeles tro og hengivent hjerte. For også jeg er et får af Deres hjord. Vor Herre Jesus bevare Deres højærværdighed i evighed, amen.

Wittenberg, allehelgensaften 1517.

Hvis det måtte behage Deres Højhed, kan De tage mine vedlagte stridssætninger i øjesyn og deraf erkende, hvor tvivlsom og uvis opfattelsen af afladen er, uagtet disse prædikanter indbilder sig, at den er aldeles vis.

Deres uværdige søn

Martin Luther, augustiner, beskikket doktor i teologien.

7. Til Spalatin.

Wittenberg, før den 11. november 1517.

Luther sender på forlangende en satirisk dialog af Erasmus, hvis udbredelse han dog ikke ønsker. Han vil ikke, at man skal tro, at hans teser er udgivet på befaling af kurfyrsten eller med hans accept.

Til min udmærkede ven i Kristus, den lærde Georg Spalatin, fyrstelig "hyperaspes" [græsk: vogter] på slottet.

Jesus.

Fred og velsignelse. Min kære Spalatin, egentlig havde jeg foresat mig ikke at låne denne dialog [af Erasmus] til nogen. Hertil har jeg ingen anden grund, end at den er skrevet så behageligt, så lærd, så åndrig (dvs. så ganske erasmisk), at den tvinger til at le og drive spas med Kristi kirkes brøst og jammer, over hvilke dog snarere alle kristne burde klage og sukke hjerteligt til Gud. Men siden du har forlangt den, så har du den nu her, læs den og brug den, og send mig den så tilbage!

Mine teser har jeg ikke villet skulle komme vor høje fyrste eller nogen anden ved hoffet i hænde, før de, som mente sig omtalte deri, havde set dem. De skulle nemlig ikke tro, at jeg havde udgivet dem på befaling af kurfyrsten eller med hans accept imod Magdeburgerbispen, hvad jeg hører, at der allerede drømmes om af nogle. Men jeg kan nu bevidne, at de er udgivet uden kurfyrste Frederiks vidende. En anden gang skriver jeg om andre ting, fordi min tid er nu yderst optaget. Lev vel!

Vort kloster.

Broder Martin Eleutherius [græsk: frihed, befrieren], Augustin. Wittenberg.

Du skriver til mig om en klædning, som fyrsten har lovet mig. Jeg ville gerne vide, hvem han har overdraget at besørge den.

8. Til Spalatin.

Wittenberg, 18. januar 1518.

Luther besvarer Spalatin's spørgsmål, om den bedste måde at studere Den Hellige Skrift:

- 1. Mistvivl om dine egne evner og bed om Guds hjælp.*
- 2. Læs Bibelen kronologisk, så du får fat i det historiske forløb.*
- 3. Brug en god kommentar, der viser dig Kristi nåde.*

Luther fremhæver her især Augustin og fraråde Hieronymus (og Erasmus).

Til Georg Spalatin, min grundretskafne ven, Kristi sande discipel og min broder osv.

De oplysninger, som du hidtil har forlangt af mig, min bedste Spalatin, har jeg evnet eller dristet mig til at give. Men når du nu forlanger vejledning til gennemforskning af Den Hellige Skrift, så kræver du noget, der ligger langt over mine kræfter, fordi jeg ikke selv kan finde en fører på dette vanskelige område. For herom tænker enhver sit, og det gælder netop også om de lærdeste og mest begavede. Her har du en Erasmus, der åbent tillægger Hieronymus denne betydning i teologi og kirke og alene vil lade ham gælde.

Hvis nu jeg fra min side spiller Augustin ud imod ham, så vil man let finde min afgørelse urimelig og mistænkelig, ikke alene fordi jeg tilhører Augustins orden, men også på grund af det udbredte og allerede længe godkendte udsagn af Erasmus, gående ud på, at det ville være den største skamløshed, om nogen ville sammenligne Augustin med Hieronymus. Også andre lærde har deres egen anskuelse om denne sag.

Jeg selv drister mig ikke i betragtning af min ringe viden og min ringe begavelse til over for så kyndige dommere at opstille en egen opfattelse. Og endelig plejer jeg altid over for dem, som enten med forsæt hader den sande videnskab eller af dovenskab er uvidende om den – og sådan er de alle! – at fremhæve Erasmus og rose ham af al magt. Jeg vogter mig af al kraft og med al flid for at udplapre de ting, hvori jeg er uenig med ham, for at intet ord af mig skal bestyrke deres misstemning imod ham.

Hvor meget der nu end er hos Erasmus, som synes mig at være Kristi erkendelse ganske uvedkommende, *hvis jeg skal dømme som teolog og ikke som humanist*, så har

dog selveste Hieronymus, hvis ros Erasmus så højlydt forkynder, overhovedet ikke set og udsagt noget, som vidner om større lærdom og genialitet. Og hvis du gør nogen anden bekendt med denne min dom om Erasmus, så må du vide, at du har krænket venskabet love. Denne påmindelse giver jeg dig med fuldt overlæg. Som du véd, er der mange, som med al flid søger enhver lejlighed til at håne den sande videnskab. Hold derfor mine ord hemmelig, og skænk mig ikke engang tiltro, før du selv gennem din læsning har prøvet sagen. Men vil du endelig afpresse mig en udtalelse om min egen metode, så vil jeg slet intet dølge for dig, da du er min kæreste ven, men stiller dog den betingelse, at du ikke følger mig uden egen prøvelse.

For det første er det da det visseste af alt, at *man ikke kan trænge ind i Den Hellige Skrift blot ved flid og begavelse*. Derfor er det din fornemste pligt, at du *begynder med at bede* og da bede således, at, om det behager Herren at udrette noget ved dig til sin ære, ikke til din egen eller noget menneskes ære, at han så i sin store barmhjertighed vil skænke dig sand indsigt i sit ord. For der gives ingen mester i Guds ord undtagen selve *den, der har talt Ordet*, som det hedder: "Alle skal være oplært af Gud" (Joh 6, 45). Derfor må du ganske mistvivle om din flid og ligeså om din begavelse og *alene stole på Åndens virkning*. Tro mig, det er min egen erfaring. Men har så denne ydmyge mistvivl om din egen evne vundet fodfæste hos dig, så *læs Bibelen igennem fra begyndelsen til enden og indprent dig først begivenhedernes gang* (hvad jeg dog formener, at du for længst har gjort). Her finder du en udmærket hjælp hos Hieronymus, dels i hans breve, dels i hans kommentarer. Men *til at erkende Kristus og Guds nåde (dvs. til en dybere forståelse af det åndelige indhold) er Augustin og Ambrosius langt mere egnede*, især fordi Hieronymus alt for meget har ladet sig forlede af Origenes til at allegorisere. Dette ønsker jeg at udtale uanset Erasmus' dom, for du begærede jo ikke at høre hans, men min egen mening.

Hvis min læreplan tiltaler dig, så skulle du begynde med at læse Augustins skrift: "Om ånd og bogstav", som vor uforlignelig flittige Karlstadt har udgivet med fortræffelige forklaringer, derefter skriftet "Imod Julian", ligeledes det imod pelagianernes to breve. Føj dertil Ambrosius' skrift om alle folkenes kaldelse, som vel efter stil og ånd og tidsregning må tilhøre en anden end Ambrosius, men dog er fuldt af lærdom. Det øvrige må komme senere, når du har fundet glæde heraf, og så vil du tilgive min dristighed, hvormed jeg har vovet på så vanskeligt et område at fremføre min lære, der afviger fra så fremragende mænds anskuelser.

Erasmus' forsvarsskrift skal jeg sende dig. Jeg beklager højlig, at en så vældig strid er blusset op mellem videnskabens største fyrster. Erasmus er jo langt den ypperste, og han taler bedst, men han er også rigelig bitter, selv om han gør sig megen umage for at bevare venskabet.

Lev vel, min Spalatin!

Vort kloster på Skt. Priscas dag 1518, den samme dag, hvorpå du skrev til mig.

Broder Martin Eleutherius.

8b. Til Luthers daværende biskop Hieronymus Scultetus.

13. februar 1518

Luther sender sit udkast til Resolutiones (Forklaringen til de 95 teser).

Og forklarer sine bevæggrunde

Til den højærværdige Fader og Herre i Kristus, Hieronymus, biskop over Brandenburgs kirke, hans allernådigste og særligt barmhjertige Herre, fra broder Martin Luther, augustiner i Wittenberg.

Elskede biskop, da nye og uhørte læresætninger om pavelig aflad for nylig var begyndt at blive prædiked i vort nabolag, så mange lærde såvel som ulærde mennesker blev forbløffede og bevægede, blev jeg af mange, både bekendte og dem, der var mig ukendte af omdømme, i mange breve og samtaler spurgt, hvad jeg mente om disse nye (for ikke at sige uforskammede) ting. I en periode var jeg tilbageholdende. Til sidst pressede de mig med skarpe disputationer, så selv min ærbødighed for paven blev bragt i fare.

Men hvad skulle jeg gøre? Det var ikke op til mig at fastslå noget som helst i denne sag, og jeg var bange for at modsige dem, af hvem jeg inderligt ønskede, at de skulle anerkendes for ikke at have forkyndt andet end sandheden. Men man blev ved med at bevise falskheden og ugyldigheden af deres forkyndelse med så klare grunde, at de fuldstændig overvandt og fængslede mig (jeg siger sandheden).

For at tilfredsstille begge parter syntes det mig derfor, at det bedste råd hverken var at være enig med dem eller at bevise, at de tog fejl, men foreløbig at drøfte den store sag, indtil den hellige kirke havde bestemt, hvad der skulle holdes. *Derfor sendte jeg en disputats ud*, som jeg offentligt inviterede og bad alle om at deltage i, men privat bad jeg alle dem, som jeg vidste var de mest lærde, om at give mig deres mening pr. brev. For jeg så, at hverken Skriften eller kirkens lærere eller den åndelige lov selv stod sammen med mig i disse spørgsmål, bortset fra nogle få lærere i åndelige love. Og

disse, der taler uden en tekst, og nogle skolastiske lærere, der følger deres vildfarelse på samme måde, beviser intet.

Dette forekommer mig langt det mest absurde, nemlig at når noget forkyndes og høres i Guds kirke, og hvis kætterne spørger, hvor vi får grunden til det, og vi ikke kan give den, udsætter vi Kristus og hans kirke for deres latter og hån.

Desuden er det sikkert, at vi ikke skal tro på skolastiske lærere og kanonister, når de fremsætter deres rene meninger. *Og som det almindeligvis siges, er det skammeligt for en jurist at tale uden en tekst. Men det er meget mere skammeligt for en teolog at tale uden en tekst.* Jeg mener ikke af Aristoteles (for han taler mere end nok om det, og meget mere end alle), men af vores tekst, *det vil sige Den Hellige Skrift, af kirkens kanoner (læreregler) og af fædrene.*

Derfor har jeg ment, at denne sag hører til min opgave og mit embede, nemlig at drøfte de mest tvivlsomme ting, men også, hvis de er forkerte, at påvise den store farer, da det hidtil har været tilladt for lærerne på de høje skoler at debattere selv om de mest hellige og ærefulde ting, som ingen kristen har tvivlet om i så mange århundreder.

Men hvem kan undgå at indse, hvor ydmyg og hengiven frygten eller ærbødigheden er hos dem, der mener, at kirkens eller pavens autoritet ikke bør bestrides, men at man bør tie og takke? *Hvorfor tier de ikke også selv og takker og lader deres uværdige diskussioner om magten og visdommen og godheden hos ham, der har givet denne magt til kirken, ligge?*

Ja, der er intet så skjult i Guds højeste majestæt og helligste menneskelighed, at de ikke har besudlet det med deres latterlige narrestreger. Der kan ikke findes et hjerte, som de ikke har udslettet kærlighed og ærbødighed fra gennem deres evige narrestreger med Gud. Men mere om det andetsteds.

Jeg indbød derfor alle til denne arena, men ingen kom. Og derefter så jeg, at *mine disputationer gik længere ud, end jeg havde tænkt mig, og blev accepteret overalt.* Ikke som noget, der skulle diskuteres, men som noget, der skulle hævdes. Derfor blev jeg igen tvunget til at opgive mine forventninger og ønsker, min barnlige natur og min uvidenhed om folk, og til at *offentliggøre forklaringerne og beviserne på disputatserne.* Jeg tænkte, at det ville være bedre, hvis jeg skammede mig over min uvidenhed, end hvis jeg lod dem, der måske tror, at alt er påstået, tage fejl. *Men der er nogle ting, som jeg er i tvivl om, nogle ting, jeg ikke véd, nogle ting, jeg benægter, men intet fastholder jeg stædigt, men overlader alt til den hellige kirke og dens dom.*

Men du, elskede biskop, er ved Kristi barmhjertighed blevet givet os som ordinarius (som det hedder) på dette sted. Du elsker ikke blot gode og lærde mennesker særligt, hvilket roses højest af mange, men også med ærbødighed og respekt med enestående venlighed og ydmyghed ærer og plejer dem til fare for din biskoppelige værdighed. (Jeg

rosen ikke dig, men Kristi gaver i dig). Derfor var det mest rigtigt, at jeg først og fremmest skulle tilbyde dig (til hvem det hører at overvåge og bedømme den høje skole på dette sted), og først lægge for dine fødder, hvad det er, jeg har at gøre med.

Derfor, allernådigste biskop, må du have den ære at tage imod dette mit ringe værk. Og for at alle skal vide, at jeg ikke påstår noget overilet, tillader jeg det ikke blot, men bønfalder dig også, ærværdige fader, om at tage din pen og strege ud, hvad du vil, eller tænde ild og brænde det hele. Jeg har ingen interesse i det. Jeg véd, at Kristus ikke har brug for mig. Han vil forkynde gode ting for sin kirke uden mig. Hvis værket ikke er hans, ønsker jeg slet ikke, at det skal være mit, men at det er ingens og intet. Og fordi, som Gregor af Nazianz siger, selv det at sige sandheden, især gennem munden på svære syndere, kan være skadeligt for Kirken.

Derfor, uden at glemme mig selv, bekender jeg med disse ord, at *jeg ønsker at drøfte sagen uden at afgøre den*. Jeg drøfter, siger jeg, men jeg fastslår intet. Og jeg drøfter med frygt, ikke fordi jeg frygter buller og trusler fra dem, der slet ikke er berørt af frygt og kræver tro på deres fantasier, som om det var et evangelium. For både disse menneskers dristighed og uvidenhed (jeg siger det) har tvunget mig til ikke at give efter for min frygt. Nej, det var netop deres frækhed og uvidenhed, der tvang mig til ikke at give efter for min frygt. Hvis deres frækhed og uvidenhed ikke var så stort, ville ingen andre end mit hjørne have kendt til det. Jeg har ikke søgt andet, end at jeg ikke skulle være årsag til fejl for nogen. Ære være ham alene, hvem den alene tilhører og som er lovprist i al evighed.

Fra vores kloster i Wittenberg.

9. Til Spalatin.

Wittenberg, 15. februar 1518.

*Gode gerninger må ske i mistvivl om sig selv og i tillid til Gud – skriver Luther.
Han giver samtidig sin personlige opfattelse af afladen.*

Til min Spalatin, den bedste blandt mine venner. Fred og velsignelse. Hvad du har skrevet, ja foreskrevet mig, bør jeg gøre, og det gør jeg nu, min bedste Spalatin, så at jeg gennem dig takker vor høje kurfyrste for den udmærkede og aldeles fyrstelige gave af vildt, som han har skænket vore nye magistre, og jeg har sagt det til dem alle, at

gaven kom fra kurfyrsten. Men især og mest har jeg glædet mig over vor milde fyrstes sind, som han så venligt har lagt for dagen ved sin gave, fordi også mennesket elsker en glad giver.

[Gode gerninger må ske i mistvivl om sig selv og i tillid til Gud]

Du har atter tilføjet to småspørgsmål. Det ene er hvilket sind, hvilke tanker, den bør have, som vil ofre eller gøre de andre fromme gerninger. Jeg svarer kort: både mistillid og tillid bør man altid have ved enhver gerning. Mistillid med hensyn til sig selv og sit værk, tillid derimod for Guds og hans barmhjertigheds skyld. For således siger Ånden: ”Herren glæder sig over dem, der frygter ham, og som venter på hans trofasthed.” (Sl 147, 11). For en vis frygt er begyndelsen til mistillid.

Og for at jeg skal tale tydeligt: så ofte som du vil ofre eller gøre anden god gerning, skal du vide uden nogen som helst tvivl og med fast overbevisning, at en sådan gerning aldeles ikke kan behage Gud, hvor stor og god den end har været, og hvor meget den så har kostet dig, men er kun værdig til at forkastes. Derfor skal du først være din egen dommer og anklage dig selv tillige med gerningen som sådan og bekende det for Gud. *En sådan bekendelse og selvanklage vil, fordi den kommer af frygt for den Guds dom, for hvilken ingen gerning kan bestå, bevirke, at den bliver velbehagelig.* Eller rettere ikke så meget gerningen som *denne anklage over den behager Gud*, så at Gud snarere har foreskrevet os gode gerninger for at give os lejlighed til således at anklage os selv og frygte ham, end at han skulle have den tjeneste for øje, som vi dermed yder ham. Således siger Salmen: ”Før ikke sag mod din tjener, for intet menneske er retfærdigt over for dig.” (143, 2). Oh, denne så længe oversete, ukendte forklaring på retfærdigheden! *Hvad er retfærdighed? Det er selvanklage. Hvem er retfærdig? Den, som anklager sig selv.* Hvorfor? Fordi han foregriber Guds dom og dømmer det samme, som Gud dømmer, nemlig sig selv. Derfor samstemmer han med Gud i alt og stemmer overens med hans dom, hans vilje, og dermed er han sanddru, retfærdig osv. Således siger Skt. Augustin i sin ”Bekendelse” 9. bog: ”Ve menneskers liv, hvor rosværdigt det end er, hvis det dømmes, uden at barmhjertigheden fælder dommen.” Således vil Augustin lære dig, at alle hellige er syndere. Derfor, når du således mistvivler om dig selv, og ydmygt har bekendt dette for Herren, *da kan du, bør du uden betænkning gøre regning på hans barmhjertighed.* For ikke mindre synder den, der mistvivler om hans barmhjertighed end den, som stoler på sine gerninger. *Han vil, at vi forud skal fortrøste os til ham og ganske fortvivle med hensyn til os selv og vort eget.* Når han fordem i Moseloven talte i billeder og foreskrev, at man ikke må tage en møllesten, hverken den nedre eller den øvre kværnsten i pant, så betyder det, at fra synderen skal man hverken fjerne håbet eller frygten, men de skal være ligesom de to møllesten, mellem hvilke sjælen knuses. Således var den salige Job bange for alle sine gerninger. Og i

Ordsprogene hedder det: ”Salig det menneske, der lever i ærefrygt.” *Altså er din gerning god i samme grad, som du forud griber Guds barmhjertighed og mistvivler om din egen gerning.* For da er det ikke mere dig, som virker for din egen ære, men *Gud, som virker i dig for sin ære.* Her drejer det sig kun om dette, at hans barmhjertighed må forherliges i os, derimod *ikke at vi skal opblæses imod Gud af vore gerninger.* Og dette er den bedste og eneste og sidste mening med alle og alt.

[Om afladen og de 95 teser]

Dit andet spørgsmål var om afladens kraft, og hvad den formår. Denne sag ligger endnu i det uvisse, og mine stridssætninger [De 95 teser] herom omtumles endnu mellem bespottelserne. Dog vil jeg sige to ting. Det første er kun for dig alene og vore venner, indtil sagen bliver offentliggjort: for mig synes nutidens aflad ikke at være andet end sjælebedrag, og jeg mener, at *den er ganske unyttig undtagen for de dovne,* som snorksover på Kristi vej. Om end vor Karlstadt ikke deler denne anskuelse, så står det dog fast for mig, at den intet fører til. For at få dette bedrag fjernet har jeg af kærlighed kastet mig ind i denne farefulde strids labyrint og har hidset alle de værste uhyrer op imod mig.

Det andet, jeg ville sige om afladen, hersker der ingen tvivl om, idet både mine modstandere selv tvinges til at indrømme, og hele kirken vedgår, at almisse og hjælpsomhed er uden sammenligning bedre end aflad. *Lad det derfor være mit råd til dig, at du ingen aflad køber, så længe du finder fattige og trængende medmennesker, hvem du kan give, hvad du ville anvende på aflad.* Handler du anderledes, så er jeg undskyldt, og du må selv tage ansvaret. *Jeg nærer ingen tvivl om, at den, som forsømmer sin næste for at købe aflad, fortjener Guds vrede.*

Men du vil få mere herom at se, så snart jeg, om Gud vil, får udgivet *beviserne for mine teser.* For dertil tvinges jeg af disse mennesker, som er mere uvidende end uvidenheden selv. *De udråber mig som en kætter* i alle deres prædikener, ja de raser i den grad, at de for min skyld forsøger at bringe Wittenbergs universitet i vanry som kættersk. Jeg anstrenger mig meget mere for at holde mig selv i tømme, at jeg ikke skal foragte dem, end jeg lægger an på at triumfere over dem. For de er i den grad blottede for human og teologisk dannelse, at man i kampen mod dem udsætter sig for den største vanære, og dog afføder selve deres uvidenhed en utrolig dristighed, som om deres pande var mere end kobberforhudet. Men de er stolte alene af deres egne spøgelsers og genfærds skygger, hvoraf de er i den grad opfyldt, og – hvis jeg skal anslå deres egen toneart – sådanne rene uvæsener, at man må ganske fortvivle over deres forbedring.

Kun dette ene vil jeg, du skal vide, at jeg lider forfærdeligt, fordi disse ordgydere selv, som kun kan råbe og skribe, og mange andre med dem, har fundet på en ny krigslist og snakker alle vegne op om, at jeg kun går vor høje kurfyrstes ærinde. Som

om jeg af ham var blevet tilskyndet til at lægge ærkebiskoppen af Magdeburg for had. Jeg beder dig, råd mig selv til, hvad har vi at gøre, om man skal gøre kurfyrsten bekendt dermed? Det gør mig så inderlig ondt, at han skal mistænkes for min skyld, og *det fylder mig med frygt og forfærdelse, at jeg skulle blive årsag til splid mellem så store fyrster.*

Jeg vil gerne finde mig i, at kurfyrsten tilbyder at lade mig møde til disputats eller for en ret (kun at der gives mig offentligt lejde), blot for at de ikke indblander den uskyldige fyrste i hadet imod mig. Det er dog ret en uhyrlig menneskerace og et lysfjendtligt mørkets folk! Johannes Reuchlin har de da fundet hinsides tre provinser og mod hans vilje ført ham tilbage. Mig derimod, som står lige uden for deres dør og indbyder og beder dem om at høre, mig foragter de og snakker i krogene om, hvad de indser ikke at kunne forsvare. Men lad det nu være nok! Lev vel og tilgiv min lange skrivelse og mine mange ord. Det er jo til en ven, at jeg har talt.

Vort kloster, 15. februar 1518.

Broder Martin Eleutherius, augustiner.

10. Til Johan Lang.

Wittenberg, 21. marts 1518.

Efter en kort indledning om et skrift af Karlstadt og hans sygdom, fortæller Luther om sine modstanderes rasen imod ham, og at man derfor har frarådet ham rejsen til Heidelberg, som han alligevel vil foretage, og om studenternes opbrænding at Tetzels modteser.

Til den højærværdige Johan Lang, licentiat i teologien, forstander for Augustiner-eremitterne i Erfurt.

Fred og velsignelse! Højærværdigste fader! Jeg har sendt dig nogle ark af Karlstads forklaring af Augustins skrift om "Ånd og bogstav", tilligemed nogle, som var bestemt for andre. Dog mindes jeg ikke, hvor mange, og for hvem de var bestemt. Har du modtaget alt, må du være i besiddelse af ni. I modsat fald skal jeg udfylde det manglende efter din angivelse. Trykningen er nemlig nået frem til det niende, for dr. Karlstadt var sengeliggende og er det endnu af feber og måtte afbryde arbejdet, som endnu hviler.

Afladskræmmerne tordner således imod mig fra deres prædikestole, at de ikke kan finde gruelige skældsord nok. De tilføjer trusler og lover folket, nogle, at jeg inden fjorten dage, andre, inden en måned ganske bestemt skal *blive brændt*. Endvidere udgiver de stridsartikler imod mig, så jeg må frygte, de snart vil briste af harme og forbitrelse. Endelig fraråder man mig fra alle sider at rejse til *Heidelberg*, for at de ikke skal fuldbyrde med baghold, hvad de ikke kan sætte igennem med magt. Men jeg vil dog fyldestgøre lydighedens pligt og rejse til fods over Erfurt, om Gud vil, men vent mig ikke, for jeg vil næppe kunne tage af sted før en uge efter påske. *Vor fyrste, som er vort grundige studium af teologien meget gunstig, har uopfordret med stor iver taget mig og Karlstadt i beskyttelse og vil på ingen måde tillade, at de lokker mig til Rom*. Det véd de godt og ærgrer sig frygtelig derover.

Men for at du dog skal være underrettet derom, hvis du har hørt noget om *opbrændingen af Tetzels teser* og for at ingen skal gøre sagen til mere end den er, som det sædvanlig sker, så er historien følgende: Studenterne, som er meget kede af det gamle filosofiprægede studium og meget ivrige for studiet af Den Hellige Bibel og vel også har nogen forkærlighed for mig, havde fået at vide, at der var kommet en mand hertil fra Halle, sendt af Tetzels, som er forfatter til disse teser. De gik da straks til denne mand og skræmte ham, fordi han vovede at komme med sådanne ting. Nogle købte en del eksemplarer af ham, andre rev dem fra ham, og hele resten, næsten 800, brændte de, efter at de forud havde udråbt og bekendtgjort, at hvis nogen ville være med ved opbrændingen og begravelsen af Tetzels teser, måtte de møde på torvet kl. 2, og det uden at fyrsten, rådet, rektor og alle vi andre vidste noget om det. *Det mishager virkelig mig og alle, at manden så groft er blevet forurettet af vore*. Jeg er uden skyld, men frygter, at det hele skal blive tilregnet mig. Alle vegne snakkes der om det, men alt for stor, om end ikke uretfærdig, er harmen hos vore modstandere. Hvad der vil ske, véd jeg ikke, kun at faren for mig er vokset desto mere.

Dr. Conrad Wimpina bliver af alle udgivet som forfatter til disse modteser, og jeg har anset dette for sikkert. Derfor sender jeg dig et eksemplar, som blev reddet fra ilden, for at du kan se, hvordan de raser imod mig. *For øvrigt går det godt fremad med vort universitet*, så at vi håber i nærmeste fremtid at få forelæsninger i begge, ja i alle de tre gamle sprog og over Plinius, matematik, Quintilian og nogle andre udmærkede emner, efter at de unyttige forelæsninger over Petrus Hispanus, Tartaretus og Aristoteles er afskaffet. Og denne sag behager også kurfyrsten og er for tiden til behandling i hans råd. Anbefal mig til fædrene og brødrene, jeg lader fader magister Using hilse og ligeså fader magister Johan Nathin.

Wittenberg, Skt. Benedicts dag (21. marts), 1518.

11. Til Spalatin.

Coburg, 15. april 1518.

Munter beretning om rejsen til Heidelberg.

Til min Georg Spalatin, Kristi præst og fyrstelig bibliotekar i Wittenberg, min broder i Kristus.

At aflevere til magister Spalatin i Wittenberg.

Fred og velsignelse. Jeg antager, at vor ven Pfeffinger har fortalt dig alt, hvad vi talte sammen om, da jeg mødte ham i byen Judenbach. Blandt andet var også det mig en opmuntring, at jeg her fik lejlighed til at gøre den rige mand nogle skillinger fattigere. Du véd jo, hvor kært det er mig at falde rige folk til byrde, når det kan lade sig gøre, især da, når det er gode venner. Således lykkedes det mig at få ham til at betale frokosten også for mine to fremmede medrejsende, til sammen for os alle ti groschen. Og også her i Coburg skal jeg, om muligt, få vor nådige fyrstes rentemester til at betale for os, fordi vi, hvis han ikke vil, alligevel lever på kurfyrstens bekostning.

Endnu har jeg rigtignok ikke set manden, og jeg véd heller ikke, om jeg får ham at se. Da vi kom om aftenen og var meget trætte, lod vi et bud bringe ham et brev. Men han er selv sent gået op på fæstningen og er endnu ikke vendt tilbage. Jeg véd ikke, hvordan han vil stille sig, måske er han for optaget til, at han kan drage omsorg for os. Dernæst erindrer løberen Urbanus godt nok, at det er betroet ham at gå med os til Würzburg. Derfor hvad enten førstnævnte kommer hjem eller ikke, fortsætter vi i morgen vor rejse, om Gud vil give lykke til.

Alt andet er ved Guds nåde i orden, undtagen at jeg må tilstå, at det var en fejl af mig at foretage rejsen til fods. Men da angeren er fuldkommen og rigelig fyldestgørelse er pålagt mig, behøves der ingen afløsning ved aflad. Umådelig træt er jeg, og ingen steder kan man få kørelejlighed, og således er da min anger og fyldestgørelse overstrømmende, alt for stor, mægtig og tilstrækkelig.

Hidtil er jeg forblevet ukendt af alle, medmindre Pfeffingers nærværelse forrådte mig, men også i Weissenfels har en mig ganske ubekendt præst kendt mig og beværtet

mig udmærket. For han er magister fra Wittenberg. Andet har jeg ikke at skrive nu, uden at du må bede til Gud for mig og hilse den højærværdige fader Jakob og hans gigt. Lev vel!

Coburg, torsdag eftermiddag kl. 5, 1518.

Broder Martin Eleutherius.

12. Til Johan Eck, professor i teologien i Ingolstadt.

Wittenberg, 19. maj 1518.

Brevets overskrift står i stærk modsætning til brevets indhold, hvor Luther frakender Eck virkelig teologisk lærdom og afslører hans troløshed som ven.

Som svar på Eck angreb i skriftet "Obelisker" sender Luther sit "Asterisker".

Til den højlærde teolog og filosof Johan Eck, prokansler ved universitetet i Ingolstadt og kannik i Eichstädt, min særlige ven.

I min besiddelse er en bog med titlen "Obelisker", hvori du har forsøgt at gøre det af med mine teser om afladen. Dette er altså beviset på det trofaste venskab, som du fra din side har tilbudt mig, beviset på den kristelige kærlighed, hvormed vi hellere skal formane en broder end anklage ham. Hvordan skulle den mistanke i min enfoldighed være opstået hos mig, at du, som stillede dig så smukt og broderligt over for mig, havde i sinde at falde mig i ryggen. Men også du har opfyldt skriftordet: "Han taler venligt med sin næste, men har hjertet fuldt af ondskab." [Sl 28, 3]. Jeg véd, at noget sådant ville du ikke ønske dig fra min side, og dog har du kunnet gøre det imod mig. Giv agt på, hvad din samvittighed tilhvisker dig derom! Jeg er forbavset over, at du alene har kunnet have den uforskammethed at dømme om mine sætninger uden at kende og forstå dem. Denne uforskammethed beviser fuldt, hvordan du indbilder dig at være den eneste, der forstår sig på teologien, hvordan du ikke alene mener at turde med rette stille din egen mening over enhver anden, nej, hvordan du, selv når du ikke har forstået noget deraf, dog anser det for at være tilstrækkelig grund for din fordømmelse, at det ikke har tiltalt hr. Eck. Tillad dog i det mindste, at Gud endnu lever og hersker!

Imidlertid vil jeg ikke forsøge lange forhandlinger med dig, da du er fuld af raseri imod mig. Kun dette: Jeg sender dig en bog, "Asterisker", som jeg har skrevet imod din "Obelisker", og hvoraf du skal se og erkende din ukyndige anmasselse. Men for ikke at

træde din ære for nær og gengælde dig lige for lige, har jeg ikke ladet den trykke, men sender dig den som manuskript. Jeg sender den kun til den ven, gennem hvem jeg har fået din ”Obelisker”, for at du atter skal få mine ”Asterisker” fra ham. Havde jeg villet offentliggøre den, ville jeg have skrevet med mere omhyggelighed og selvbeherskelse, men måske da også skarpere imod dig. Hvis du derefter fremdeles tror på din snak, velan, så skriv igen, og jeg skal imødegå dig med ikke mindre tro.

Måske sker det da, at heller ikke jeg skåner dig mere, skønt Gud véd, hvor langt hellere jeg så, at du ville besinde dig. *Hvis du støder dig på noget hos mig, burde du jo også først sige mig det i fortrolighed, som du burde vide, det sømmer sig for en teolog.* For enhver skøge ville i sin smule vrede have kunnet udgyde de selv samme forbandelser og uforkammetheder, som du har udgydt over mig, og som du endnu er så langt fra at fortryde, at du endog praler deraf og mener at have handlet ret. Afgørelsen ligger nu altså i din hånd. Jeg vil ikke krænke kærligheden, men på den anden side tager jeg også, om du vil det således, med glæde angrebet op, da du jo med hensyn til teologi højeste kun har lært den skolastiske teologis ydre side, dens skaller. Hvad du vil opnå over for mig, vil du få at se, hvis du foretrækker striden for freden og det blinde had for kærligheden. Men Gud give dig ligesom mig selv god forstand og lade det gå os begge vel. Du ser, at også jeg føler mig krænket og dog nedlægger våbnene, *ikke fordi jeg er bange for dig, men fordi jeg frygter Gud.* Efter dette pådrager jeg mig ingen skyld, om jeg tvinges til at forsvare mig offentligt. Dog vil jeg føre god tale nu: lev vel!

Wittenberg, 19. maj 1518.

13. Til Johan Staupitz.

Wittenberg, 30. maj 1518.

Luther sender sine håndskrevne ”Resolutiones”, som er forklaringerne til hans afladsteseer, som først blev offentliggjort i august. Han beder Staupitz om at sende dem videre til paven (jfr. følgende brev).

I indledningen udfolder han bodens betydning, som Staupitz først havde gjort ham opmærksom på. Han slutter med at udtale sin heltmodige overgivelse i sin forestående skæbne.

Til min højærværdige og sande fader, Johan Staupitz, professor i den hellige teologi, Augustinerordenens vikar, fra disciplen Martin Luther. Mine gode ønsker og mig selv!

Jeg mindes, høj ærværdige fader, iblandt dine livsalige ord, hvormed den Herre Jesus plejer så vidunderligt at trøste mig, at talen engang faldt på ordet ”bod” (poenitentia). Fulde af medynk med mange samvittigheder og med disse plageånder, som lærer en såkaldt skriftemålsmetode med endeløse og uudholdelige forskrifter, lød det til os som fra Himlen selv, det ord af dig, at *boden ikke er sand, hvis ikke den udspringer af kærlig til retfærdigheden og Gud*. Hvad man anser for bodens fuldendelse, er snarere dens begyndelse.

Dette dit ord satte sig fast i mig ligesom en helts skarpe pil, og jeg begyndte derefter at sammenholde det med Skriftens udsagn om boden. Og se, jeg fornemmede ligesom den lifligste musik, alle vegne blev der et sammenspil mellem ordene og min sjæl, og de tilsmilede helt din sætning og sprang den i møde, *så intet ord klinger sødere og kærere for mig end ordet ”bod”*. Tidligere var der *næsten ikke noget bittere ord* i hele Skriften end netop dette ord (selv om jeg med al flid også for Gud simulerede og forsøgte at udtrykke en indbildt og tvungen kærlighed dertil). *Så liflige bliver Guds bud os, når vi forstår, at de ikke først og fremmest skal læses i bøger, men i vor kære frelsers sår*.

Hertil kom senere, at jeg ved de udmærkede lærdes flid og venlige hjælp, som er vore lærere i græsk og hebraisk, har lært, at det samme ord på græsk hedder ”metanoia”, som er sammensat af ordene ”meta” som betyder ”efter” og ”nous” som betyder ”sind”, så bod eller metanoia betyder *selvbesindelse: En indrømmelse af sin synd efter at man har modtaget dommen og erkendt sin forvildelse, noget som er umuligt uden at der sker en forandring i ens følelser og kærlighed*. Alt dette stemmer så godt med *Paulus’ teologi*, at Paulus i det mindste efter min mening ikke kan forklare noget tydeligere.

Desuden er jeg nået til at se, at ordet ”metanoia” ikke blot kan betyde ”efter-sind”, men også (om end kun tvungent) ”igennem-sind” eller på den anden side af sindet, så ordet betyder *en forandring af sind og følelse*. Det beskriver ikke alene en sindsforandring, men synes også at antyde *måden*, hvorpå den sker, *nemlig ved Guds nåde*. For denne overgang i sindet, som altså er den helt sande bod, er meget hyppig i Den Hellige Skrift. Både den gamle jødiske påskefest hentyder til det, og Kristus fremstiller den, og også Abraham var længe forud et billede på den, da han begyndte at kaldes en gennemganger, en hebræer. Han blev jo flyttet til Mesopotamien.

Idet jeg grundigt overvejede dette, vovede jeg at mene, at det er falske lærere, som tillægger bodens *gerninger* så megen betydning, at der næsten ikke bliver andet tilbage af boden end nogle kolde fyldestgørelser og det meget pinlige skriftemål. De lod sig vildlede af den latinske oversættelse, fordi ”at gøre bod” lyder mere af en handling, altså

af gerninger, end af *følelsernes forandring*, og grundtekstens græske ord blev på ingen måde tilgodeset.

Da nu mit hjerte glødede af disse tanker, se, da var det, at det pludselig begyndte at larme omkring os. Det genlød af de nye afladstrompeter og larmede med hornsignaler om eftergivelse, uden at vi dog derved opflammedes til den rette kampiver. *Kort sagt, ved at foragte den sande bodslære kastede de sig således over forherligelsen ikke af boden, ikke af dens ringeste del deraf, som kaldes fyldestgørelse, men over eftergivelsen af den dels ringeste del.* Aldrig før har man hørt en sådan forherligelse. Endelig lærte de ugudelige og falske og kætterske lærdomme med en sådan myndighed ("frækhed" ville jeg sige), at hvem der blot mukkede derimod, ville straks være blevet kastet på bålet som kætter og erklæret skyldig til evig forbandelse.

Da jeg for min del ikke evnede at stanse disse menneskers raseri, besluttede jeg at vise min uenighed på en mere beskeden måde og *nøjes med at drage deres lærdomme i tvivl.* Jeg stolede på kirkens og alle dens læreres anskuelse, at fyldestgørelse er bedre end at slippe for fyldestgørelse ved at købe aflad. Der er heller ingen, som nogensinde har ført anden lære. Derfor har jeg disputeret, og derved har jeg til ulykke for mig selv og fare for mit liv ophidset al verden, både middelstanden og høje og lave, så vidt det kunne iværksættes af disse pengejægere (ak, man skulle snarere sige "sjælerøvere"). For da disse rare fyre, som er udrustede med den værste snuhed, ikke kan benægte, hvad jeg har sagt, så opdigter de, at pavens myndighed krænkes ved mine disputatser.

Dette er nu den sag, ærværdige fader, for hvis skyld jeg med fare for mig selv træder offentlig frem. Jeg som altid har elsket at sidde i en krog, idet jeg foretrækker at være tilskuer til det overmåde skønne skuespil, som vor tids højt begavede mænd opfører, frem for selv at beskues og blive udlet. Men nu må, som jeg ser, også ukrudtet lade sig se imellem kålen og det sorte lade sig se mellem det hvide, for at dette kan tage sig desto værdigere og smukkere ud.

Jeg beder derfor, at du venligst vil modtage denne min ubehjælpssomme skrivelse og, så vidt ske kan, sende den videre til pave Leo, for at den kan tjene mig som forbøn og forsvar hos ham imod mine ondskabsfulde fjenders rænker. Dermed ønsker jeg ikke at bringe dig i lignende fare. Hvad jeg foretager i denne sag, ønsker jeg gjort alene på eget ansvar. Kristus må se til, om hvad jeg har sagt, er hans sag eller min, han, uden hvis vilje og vink hverken pavens tunge har magt over sine ord, ej heller kongens hånd magt over hans hjerte, for af ham venter jeg dommen udtalt fra den romerske stol.

For øvrigt har jeg intet andet svar på disse mine venners trusler end ordet af Reuchlin: "Den, som er fattig, frygter intet, kan intet tabe." Jeg hverken har eller ønsker noget. Har jeg haft godt navn og ære, så får nu den blive ved at gøre det til intet, som har begyndt derpå. Det eneste, jeg har tilbage, er *dette svage og af idelige*

besværligheder trætte legeme, hvis liv de måske kun forkorter med en time eller to, hvis de (Gud til en dyrkelse) tager det med vold eller svig. *Jeg har nok i min kære genløser og forsoner, min Herre, Jesus Kristus, hvem jeg vil lovsynge, så længe jeg er til.* Men hvis nogen ikke lovsynger ham sammen med mig, hvad vedkommer det mig? Lad dem hyle i deres eget selskab, hvis det behager dem bedre. Den Herre Jesus selv bevare dig i evighed, min mildeste fader.

Wittenberg, trinitatis søndag, 1518.

14. Til pave Leo den Tiende.

Wittenberg, 30. maj 1518.

Luther sender paven sine "Resolutiones", dvs. forklaringerne til tesoerne om afladen. Han underkaster sig paven ydmygt og forsikrer om sin ubetingede tillid til hans retfærdighed og sandhedskærlighed.

Til den allerhelligste fader, Leo X, pave, med ønsket om evig frelse fra Broder Martin Luther, Augustiner.

Jeg hører, allerhelligste fader, at der går meget slemme rygter om mig, hvoraf jeg forstår, at visse venner har gjort mit navn stinkende for jer og jeres omgivelser, som om jeg anstrenger mig for at nedsætte nøglemagtens myndighed. Man anklager mig som kætter, frafalden, troløs og med utallige smædenavne. Mine ører forfærdes, og mine øjne står stive af forbavselse, men min frimodigheds eneste værn rokkes ikke: en uskyldig og rolig samvittighed. Heller ikke er det noget nyt, jeg hører. For med sådanne udmærkelser er jeg også blevet hædret her i landet af disse sanddru hædersmænd med deres mere end onde samvittighed. De søger at vælte deres egne skurkestreger over på mig og at besmykke deres skændsel med min skændsel. Men sagens virkelige sammenhæng vil du, allerhelligste fader, nu nådigst høre af mig, om end jeg kun taler dårlig for mig og mangler dannelse.

I de lige foregående dage er man begyndt at prædike *den apostolske aflads jubelår*, og det har taget sådan overhånd, at disse prædikanter, som mente at turde vove alt under beskyttelse af dit navn, har vovet offentligt at lære de mest ugudelige og kætterske lærdomme til største forargelse, til hån og spot for den kirkelige øvrighed, som om

bestemmelserne om misbrug af afladshandelen ikke vedrørte dem. Og ikke tilfredse med at udgyde denne gift med de dristigste ord har de oven i købet også udbredt småbøger blandt menigmand, hvormed de – for nu ikke at tale om deres umættelige og uhørte *pengebegærlighed*, hvoraf næsten hver tøddel deri stinker groft og ilde – fastslår de samme ugudeligheder og kætterier. De har gjort det således, at de med ed forpligter skriftefædrene til med al troskab og flid at indprente folket de samme løgne. Jeg taler sandhed, og ingen af dem kan benægte det, for bøgerne er der, og de kan ikke fralægge sig noget. Deres forehavende havde de også held med, og folk udsugedes med lutter *falsk trøst*, og som profeten siger: ”De flår huden af folk og kødet af deres knogler” (Mika 3, 2), mens de mæsker sig selv på det rigeligste og behageligste.

Et havde de, hvormed de bragte forargelsen til tavshed, frygten for dit navn, truslen med bål og kætternavnets skændsel. For det er utroligt, hvor behændige de er til at true og skræmme mennesker, også når de har mærket nogen modsigelse mod deres løse snak og opdigtelser, såfremt dette ellers kan kaldes at bringe forargelsen til tavshed og ikke snarere at vække splid, spaltninger i kirken og til sidst oprør.

Men alligevel kom fortællingerne i omløb i boderne om præsternes pengegriskhed, og nøglemagten og pavens myndighed blev ilde omtalt, derom vidner det sprog, der føres over hele landet.

For at bekende sandheden: *Mit eget sind blev sat i brand, som jeg selv mener, af nidkærlighed for Kristus*, eller om man hellere vil, af ungdommelig iver, og dog kunne jeg ikke se, at det kunne tilkomme mig at beslutte noget eller foretage noget i denne sag. Derfor rettede jeg privat en henvendelse til enkelte af kirkens ledere. Nogle hørte på mig, andre lo ad mig, nogle mente et, andre noget andet om mig. For frygten for dit navn og truslen med band var for mægtig. Til sidst, da jeg intet andet formåede, anså jeg det for bedst i det mindste at stå dem imod med lempe, dvs. at vække tvivl, for at deres lære kunne blive drøftet. *Derfor lod jeg en plakat trykke med sætninger til drøftelse og indbød alene de lærde*, om nogen ville drøfte spørgsmålet med mig. Det fremgår klart og tydeligt af indledningsordene til disse disputatssætninger, hvad da også modstanderne bør kunne se.

Se, det er den brand, som de klager over, har sat hele verden i brand, måske fordi de holder mig alene, som dog ved din apostolske myndighed er lærer i teologien, for uværdig til at *disputere på et offentligt universitet*. Det er ellers skik og brug ved alle universiteter og i hele kirken, ikke alene om aflad, men også om uden sammenligning højere ting, om guddommelig magt, syndsforladelse, guddommelig barmhjertighed. Dog foruroliger det mig ikke synderligt, at de misunder mig denne adkomst, som din hellighed har indrømmet mig, fordi jeg mod min vilje tvinges til at unde dem langt større ting, nemlig at indblande Aristoteles’ drømmerier i teologien og føre rent

forvrøvlede drøftelser om den guddommelige majestæt imod og uden de dem givne evner.

Når netop disse mine teser desuden frem for mine andre og ikke alene mine, men alle læreres, ved en særlig skæbnens magt er båret ud næsten hele jorden, så er det for mig selv et under. De er alene udgivet hos vore folk og alene for deres skyld og udgivet således, at jeg ikke kan tro, at de kan forstås af alle. De er kun sætninger til drøftelse, ikke udformet lære, ikke læresætninger, men som skik er, fremsatte i en ret dunkel og gådeagtig form. Ellers, hvis jeg havde kunnet forudse dette, ville jeg sandelig for min del have sørget for, at de skulle være lettere at forstå.

Hvad skal jeg nu gøre? *Tilbagekalde kan jeg ikke* og dog ser jeg, at der ved offentliggørelsen er tændt en mægtig forbitrelse imod mig. *Ikke gerne træder jeg frem* for menneskers offentlige og yderst farefulde og uberegnelige dom. Jeg er en ulærde, ringe begavet, udannet mand, tilmed i denne gyldne tidsalder, hvor videnskab og kunst blomstrer så selv en Cicero, som dog ellers ikke skyede lys og offentlighed, nu næsten måtte skjule sig i en krog, hvis han levede. *Men nøden tvinger mig gås til at snadre mellem svaner.*

Derfor og for at formilde modstanderne selv og opfylde manges ønsker, hellige fader, så offentliggør jeg nu disse mine ringe forklaringer til mine teser. Jeg udsender dem under beskyttelse og værn af dit navn, for at alle, som vil, må kunne indse, hvor rent og enfoldigt jeg har søgt at hævde og ære den kirkelige myndighed og nøgлемagtens værdighed, og tillige, hvor urimeligt og troløst modstanderne har bragt mig i vanry ved så mange smædenavne. For hvis jeg var en sådan, som de ønsker at give mig udseende af, og ikke snarere havde behandlet alle spørgsmål *på normal akademisk vis* ved at give lejlighed til drøftelser derom, så ville det have været en umulighed for vor ædlest Herre, hertug og kurfyrste Frederik af Sachsen at tillade et så skadeligt og giftigt menneske, som jeg udgives for at være, at undervise ved sit universitet. Han, som frem for nogen anden ynder og elsker den katolske og apostolske sandhed. Og så ville jeg heller ikke være tålt af de andre så alvorlige og nidkære mænd ved vort universitet. Men det er en god sag, jeg fører, siden disse fjendtlige mennesker ikke er bange for åbenlyst at ville påføre mig, men også både kurfyrsten og vort universitet skam og skændsel.

Derfor, helligste fader, kaster jeg mig med alt, hvad jeg er og har, for din helligheds fødder. Fæld dom over mig til liv eller til død, stadfæst eller forkast, giv mig ret eller uret, ganske som det måtte behage dig. *Din stemme anerkender jeg som Kristi stemme, der regerer og taler gennem dig.* Har jeg fortjent døden, så vægrer jeg mig ikke ved at dø. For jorden og dens fylde er Herrens, som er højlovet i evighed, amen. Han bevare også dig i evighed! Amen.

År 1518.

15. Til Wenzeslaus Link, Augustiner i Nürnberg.

Wittenberg, 10. juli 1518.

Luther vil gerne sende ham sine "Resolutiones" om afladssætningerne, men de er endnu ikke færdigtrykt. Man advarer ham imod at rejse til Augsburg, men han er ved godt mod. Han udtaler stærke ord om den skæbne, der møder det sande evangelium og dets tjenere. Han omtaler sin prædiken om bandlysningen og et heftigt brev til ham fra Trutfetter.

Til den ærværdige fader, Wenzeslaus Link, teologisk docent og prædikant i eremitbrødrenes kloster i Nürnberg, min kære ven i den Herre Kristus.

Fred og velsignelse. Jeg ville gerne have sendt dig mit skrift med begrundelsen af mine afladssætninger, ærværdige fader, men vor bogtrykker er så langsom, at jeg også selv føler mig meget ked af det over denne forsinkelse. Det er næsten 18 uimodsigelige slutninger, som jeg har forsøgt at udgive. De småtterier, som jeg alene havde udgivet imod Tetzels, spredes da på ny og vidt omkring, hvad jeg ikke selv kunne ønske, da jeg deri alt for meget har rettet mig efter vennernes opfordringer, selv om jeg heller ikke har opfyldt deres ønsker. De andre regner mig min utålmodighed til last, mens jeg dog snarere har drevet spøg deri end ytret vrede. Ønsker du ellers at vide noget nærmere om os, vil dine to Konrader kunne give tilstrækkelig besked.

Vor ordensvikar, Johan Lang, som er her i dag, siger, at grev Albert af Mansfeld har givet ham skriftligt påbud, at han på ingen måde må tillade mig at forlade Wittenberg, fordi *nogle stormænd har givet hemmelige ordrer til, at jeg enten skal hænges eller druknes*. Jeg er ganske som Jeremias en stridens og tvistens mand, idet jeg daglig forbitrer farisæerne med "nye lærdomme", som de siger. Men ligesom jeg er mig bevidst ikke at lære andet end *den ægteste teologi*, således har jeg også *længe forud vidst, at jeg med min prædiken ville blive de helligste jøder en forargelse og de viseste græker en dårskab*.

Men jeg håber heri at være Jesu Kristi skyldner, så at han måske siger også til mig: "Jeg vil vise ham, hvor meget han bør lide for mit navns skyld." For hvis han ikke siger det, hvorfor har han da ladet mig stå i ordets tjeneste som ganske ubesejret, eller hvorfor

har han ikke lært mig at føre anden tale? Men det er nu hans hellige vilje. Jo mere disse truer, desto mere fortrøstningsfuld er jeg: Min hustru og mine børn er der sørget for, mine marker, mit hus og alt, hvad jeg ejer, er beskikket, ære og navn plukkes allerede i stykker, kun et er tilbage, at hvis de tager dette *skrøbelige og nedbrudte legeme*, så kan de muligvis forkorte mit liv med en time eller to, men min sjæl kan de ikke tage. Jeg synger med Johan Reuchlin: ”Den, som er fattig, frygter intet, kan intet miste, men sidder glad med et godt håb, for han håber at vinde.”

Men jeg véd, at Kristi ord fra verdens begyndelse har været af den art, at den, som vil bære det ud i verden, nødvendigvis med apostlene må være beredt på at forlade og fornægte alt og vente døden hver time. Var det ikke således, ville det ikke være Kristi ord. Med døden er det købt, med manges død er det udbredt, ved manges død bevaret, og derfor må det også fremdeles bevares og bringes videre ved manges død. Vor brudgom er nemlig en blodbrudgom. Derfor må du bede om, at den Herre Jesus vil styrke og bevare sin tro synders mod.

Jeg har for nylig holdt en prædiken for folket om *bandlysningens kraft*, hvori jeg i forbigående har revset dette pak af kirkelige lederes tyranni og uvidenhed. Alle undrer sig over, at de aldrig før har hørt noget sådant. Dernæst venter vi alle på, hvad ondt der herefter skal komme over mig. *Jeg har tændt en ny ild*, men således virker sandhedens ord, tegnet, som modsiges. Jeg havde villet disputere offentligt om disse ting, men se, rygten løb forud, og det satte de fleste af de store herrer således i bevægelse, at min biskop over Brandenburg sendte et fornemt bud om, at jeg skulle opsætte denne drøftelse, hvad jeg også har gjort og gør, især også fordi mine venner tilråder det. Se, hvilket uhyre af et menneske jeg er, siden endog blotte forsøg fra min side ikke kan tåles!

Hr. Doktoren fra Eisenach har sendt mig brev fuld af den største nidkærhed (for således bør man hædre en mands glødende lidenskabelighed), endnu krassere end det, som du selv hørte i rådet, på samme måde talte han til mig personlig, da han var ansat i Erfurt. Indtil vanvid føler disse mennesker sig forpinte, fordi de bør blive dårer i Kristus, og om de end er lærere, der er højt ansete over hele verden, må anses for i så lang tid at have faret vild. Jeg for min del opgiver helt at ulejlig alle dårer og nattens sønner, når blot Kristus vil være mig en nådig Gud, til hvem jeg er rede at afgive ordets tjeneste.

Wittenberg, 10. juli 1518.

Broder Martin Luther.

16. Til Spalatin i Augsburg.

Wittenberg, 8. august 1518.

Luther har modtaget stævning den 7. august til at møde i Rom. Han beder Spalatin udvirke hos kurfyrsten, at hans sag må blive behandlet i Tyskland. Om hans svar på Sylvester Prierias' "Dialog".

Til den højlærde og tillige bedste ven, min Georg Spalatin, som for tiden er i Augsburg og som må elskes oprigtigt i Kristus.

Nu trænger jeg, min Spalatin, i højeste grad til din hjælp, ja næsten hele vort universitets ære trænger til den. Det drejer sig om, at du vil gøre sørge for hos den ædle Fyrste og dr. Pfeffinger, at vor fyrste og kejseren får paven til at lade min sag tilbagesendes eller overføres til behandling her i Tyskland, således som jeg selv har skrevet til vor fyrste. For du ser nu, hvor svigefuldt og ondskabsfuldt disse prædikanter, mine bøddelknægte lægger an på min undergang. Herom ville jeg have skrevet til hr. Pfeffinger for ved hans og vennernes tjeneste at opnå denne gunst hos kejseren og vor fyrste. Men sagen haster, for man har foreskrevet mig snævre tidsgrænser, som du vil se af dette uhyre af en stævning med dens slangegift og uhyggeligheder. Derfor, hvis du elsker mig og hader uret, så vil du snarest muligt sørge for at indhente fyrstens råd og hjælp, og når du opnår den, underrette mig, eller rettere vor ærværdige fader ordensvikar, Johan Staupitz, som måske allerede er med dig i Augsburg eller snart vil være der. For han opholder sig i Salzburg og har lovet at komme til Nürnberg Kristi himmelfartsdag. Endelig beder jeg dig om, ikke at foruroliges eller bedrøves for min skyld, for Herren vil sammen med prøvelsen berede dens udgang.

På Sylvesters "Dialog", som ligner ham ganske og er fuldstændig ukultiveret, svarer jeg med et skrift, som du snart skal få i dets helhed, når det er færdigt. Denne elskværdige mand er, som du vil se af stævningen, på én gang min modstander og min dommer. Lev vel! Optaget som jeg er af mange skriverier, tillades det mig ikke at være udførligere.

Wittenberg, Skt. Cyriacus' dag 1518.

Broder Martinus Eleutherius, Augustiner.

17. Til Spalatin i Augsburg.

31. august 1518.

Om prædikenen om bandlysningen. Melanchthons tiltrædelsestale. Oversendelse af gensvaret til Sylvester Prierias. Om Karlstads forestående svar på Ecks forsvarsskrift.

Til den højlærde og højtudannede Georg Spalatin, min trofaste ven i Kristus. Fred og velsignelse. Før dit brev kom, min kære Spalatin, var prædikenen om bandlysningen allerede udgivet. Men den er så beskeden og støttet med så gode grunde til værn for sandheden, at jeg tør håbe, at den ikke blot ikke vil blive misbilliget af venner af sandheden, men også vil finde stor yndest også hos dem, der ellers finder behag i tyranni. Så højt har jeg prist pavens hellige myndighed, men uden at sleske, heller ikke uden nødvendighed. For jeg lærer intet deri, som de ikke selv har lært eller lærer.

Hvad du skriver og pålægger om vor *Philip Melanchthon* er sket og vil ske, det skal du ikke være i tvivl om. Fire dage efter at han var kommen, holdt han en tale, der udmærkede sig således ved *lærdom og veltalenhed*, at han vandt alles yndest og beundring i den grad, at du nu kan spare dig at tænke på, hvordan du skal anbefale ham til os. Hurtigt aflagde vi enhver fordring, som *hans ydre fremtræden* kunne vække. *Vi priser og beundrer, hvad han præsterer*, og takker den høje fyrste ligesom dig for hans kaldelse. Snarere bør det ligge dig på sinde, hvilket fag du helst skal anbefale ham til hos kurfyrsten. Jeg for min del ønsker ingen anden *lærer i græsk*, så længe vi har ham. Kun ét frygter jeg, at hans *svagelige helbred* ikke kan tåle livet her i vor egn, og dernæst hører jeg, at han er kaldet med en alt for *ringe løn*, så at man i Leipzig allerede smigrer sig med håbet om, at de snart kan tage ham fra os. De har allerede henvendt sig til ham derom, før han kom til os. Jeg og mange andre har den mistanke, at dr. Pfeffinger som sædvanlig også i denne sag alt for meget har ladet sig det være magtpåliggende at være en tro husholder over fyrstens pengekasse. Derfor, min kære Spalatin, for at tale frit og som ven med ven: Se til, at I ikke foragter hans person og alder. Han er en mand, som er al ære værd. Jeg ønsker ikke, at vi og vort universitet begår en dumhed, hvoraf vore misundere kunne lave en bedre fabel end før.

Jeg sender her et flygtigt, ubetydeligt modskrift imod snakkehovedet Sylvester, der gør sit navn al ære [Sylverster er dannet af et ord for "skov"]. Det er to dages hastige værk. Han syntes mig ikke værd, at jeg skulle anstrenge mit hoved yderligere og

forgæves bruge mine studier til at gendrive hans letfærdige og barnagtige slutningskæder.

Jeg takker Gud og dig, fordi du drager omsorg for mine anliggender. Lev vel og elsk mig i Kristus!

31. august 1518.

Broder Martin Luther af Augustinerordenen.

Doktor Andreas Karlstadt forbereder et nyt angreb imod Ecks forsvarsskrift, og så vidt jeg forstår, har Eck ikke opnået andet med sit forsvar end at vise, hvor han lettest kan såres

18. Til Spalatin.

Augsburg, 10. oktober 1518.

Luther beretter om sin ankomst til Augsburg, og at han nu vil tale med kardinal Cajetan, efter at han forud har haft en samtale med gesandten Montferrat, hvis forslag han har afvist.

Til min kære Georg Spalatin, Kristi præst, den højlærde og højtdannede, min ven i Herren.

Fred og velsignelse. Vi er ankommet til Augsburg, min kære Spalatin, på Skt. Markus' dag, som er dagen efter den hellige Frantz' dag. Vi ankom trætte, og jeg var nær blevet liggende på vejen, på grund af et eller andet slemt mavetilfælde.. Men jeg er atter kommen til kræfter. I dag er det tre dage siden vi kom, men endnu har jeg ikke set den ærværdige hr. Legat [Cajetan]. Dog har jeg straks den første dag ved dr. Venceslaus og en anden ven ladet ham min nærværelse vide. Imidlertid skaffedes der mig af trofaste venner *offentlig sikkerhed* eller lejde hos de kejserlige og senatet. Alle viser mig tjenstvillighed og imødekommenhed for vor kurfyrstes skyld.

For selvom kardinallegaten tilsikrer mig enhver gunst, vil vennerne dog ikke tillade mig, at jeg uden videre skænker ham tiltro. I den grad er de forsigtige og omhyggelige for mig. De véd nemlig, at han i sit indre er yderst forbitret på mig, hvad han så end foregiver i det ydre, og det har jeg også på anden måde tydeligt kunnet forstå.

Men i dag vil jeg i hvert fald søge ham og se at opnå en første samtale. Hvad der så vil ske, véd jeg ikke. Nogle anser det for et gode for mig, at kardinalen af Gurk er fraværende, andre mener det samme om kejserens fraværelse, for han er ikke langt herfra og kan ventes tilbage hver dag. Også biskoppen af Augsburg er fraværende. I går spiste jeg til aften hos dr. Conrad Peutinger, hvis menneskelige og borgerlige fortrin du kender bedre end jeg, og som er en af de senatorer, der er ivrige for min sag, om end andre ikke står tilbage for ham. Jeg véd ikke, om den høje legat er bange for mig eller forbereder et skammeligt anslag.

I går fik jeg bud fra gesandten fra greven af Montferrat, at jeg ikke skulle fremstille mig for legaten, før han havde haft en samtale med mig. Han opsøgte mig da også, efter alles mening på foranledning af legaten og instrueret fra ham, og *søgte med mange ord og, som han foregav, de bedste fornuftgrunde at bevæge mig til at føje legaten, vende tilbage til kirken og tilbagekalde mine vranglærdomme*. Han henviste mig til abbed Joachim af Floris' eksempel, der på samme måde undgik at blive dømt som kætter uagtet hans vitterlige kætterier. *Dernæst frarådede han mig med største mildhed at forsøge nogen redegørelse for mine udsagn*.

Vil I have et spil, en ringridning? Kort sagt: han er og bliver en italiener. Men jeg svarede: Hvis man kan belære mig om, at der af mig er sagt andet, end hvad den hellige romerske kirke lærer, skal jeg hurtigt være min egen dommer og istemme tilbagekaldelsen. Men her vil den uovervindelige vanskelighed komme, hvis han fastholder dr. Thomas Aquinas' anskuelse mere hårdnakket, end kirkens lære og autoritet tillader. For deri vil jeg først give efter, når kirken tilbagekalder sin første læresætning, hvorpå jeg netop støtter mig [læren om Skriftens autoritet]. Ej, ej, sagde han, vil i lave ringridning? Derefter skred han frem til de urimeligste påstande, så at han åbent tilstod, at falske lærdomme kan prædikkes, når de blot – det sagde han udtrykkelig – skaffede god indtægt og fyldte kassen. Desuden: At om pavemagten kunne det ikke tillades at disputere, men den burde ophøjes således, at den med sit blotte vink kunne ophæve alt, også hvad der hørte troen til, særlig da i dette tilfælde. Adskilligt andet kan jeg mundtlig fortælle. Men jeg afviste denne nye Simon, der dog ikke forstod sig nok på pelasgernes kunst, og så gik han da sin vej. Således svæver jeg da mellem frygt og håb. For denne ubehændige mægler bibragte mig da ikke så lidt håb.

Dr. Christopher Scheurl traf jeg ikke i Nürnberg. Derfor aftalte jeg med hr. Philip Feylitsch, at han på kurfyrstens vegne skulle give hr. Johannes Böschenstein seks gylden, og andre fire kunne han så låne hos dr. Scheurl eller prioren for vort kloster i Nürnberg. For han mente, at han ellers umuligt kunne gennemføre en så lang og kostbar rejse. Han vil altså komme til Wittenberg så snart som muligt. [Han blev professor i hebraisk i Wittenberg].

Vor ærværdigste fader ordensvikar, dr. Johannes Staupitz, skriver og forsikrer, at han bestemt skal komme, så snart han får efterretning om, at jeg er kommen. Derfor har jeg straks ved min ankomst sendt broder Leonardo og meldt ham mit komme, og i dag venter jeg ham.

Den frankiske gesandt var rejst hjem kort før jeg kom, dog ikke uden at efterlade et tydeligt vidnesbyrd om sin interesse for mig.

Du vil bevise mig en tjeneste ved at lade mine venner i Wittenberg få dette brev at se eller så meget deraf, som du vil lade dem vide. En anden gang skal jeg skrive udførligere og til flere. I dag tillader arbejde og tid det ikke. Du må bringe dem alle min hilsen. Jeg ønsker, at det må gå dem godt, hvad enten jeg vender tilbage eller ikke. *For vist er det, at jeg vil appellere til et kommende kirkemøde*, hvis den høje legat vil gå til værks imod mig med magt mere end med grunde.

Jeg véd, at paven har sendt vor høje fyrste den gyldne rose, den, som man plejer at skænke store Herrer med store forventninger, og at man med stor velvilje har lovet ham alle slags tjenester. Kort sagt, den romerske kirke, om man tør bruge dette navn, trænger umætteligt til guld, og jo mere den sluger, desto mere vokser dens tørst. Lev vel i evighed og bring vor høje fyrste min tak og anbefal mig til ham!

Augsburg, søndag efter Dionysius, 1518, i den tidlige morgen.

Broder Martin Luther af Augustinerordenen.

19. Til Melanchthon.

Augsburg, 11. oktober 1518.

Anbefaling af Johannes Böschenstein. Vemodig hilsen ved udsigten til at blive ofret, klage over Italiens formørkelse.

Til min højlærde og inderligt kære Philip Melanchthon, professor i græsk i Wittenberg.

Fred og velsignelse. Vor Johannes Böschenstein har du, kære hr. Philip, anbefalet således til mig, at jeg ikke først behøver at anbefale ham til dig. Han er, som jeg ser, ængstelig og lidet troende, så at jeg kunne frygte, at din sympati for ham derved kunne forringes. Men jeg beder meget mere om, at du og de øvrige venner vil vise jer sagtmodige og kærlige imod ham. Angående min egen sag vil dr. Karlstadt give dig

underretning. Der sker intet særligt nyt, undtagen at hele byen snakker om mig, og alle ønsker at se det menneske, der har antændt en sådan heltemodig ildebrand.

Men bevis du dig fremdeles som en mand og undervis ungdommen ret! *Jeg går hen for at ofre mig for jer og for dem, om det således behager Gud. Hellere vil jeg gå til grunde og, hvad der er mig det tungeste, undvære forbindelsen med jer for bestandig, end at jeg skulle tilbagekalde, hvad jeg har lært rigtigt, og give anledning til den ædle videnskabs undergang.*

Hos dem som de mest uvidende og forbitrede fjender af videnskab og lærdom er landet indhyllet i ægyptisk mørke. I den grad er de alle uvidende om Kristus og hvad der tilhører ham. Og dog har vi dem til lærere i tro og etik. Således opfyldes Guds vrede på os, når han siger: ”Jeg giver dem drenge som ledere, lømler skal herske over dem.” (Es 3, 4).

Lev vel, min kære Philip, og *afvend Guds vrede fra os ved oprigtige bønner!*
Augsburg, mandag efter Dionysius’ dag 1518.

Broder Martin Luther.

20. Til Spalatin.

Augsburg, 14. oktober 1518.

Beretning om hans første og anden forhandling med Cajetan.

Til min højlærde ven, Georg Spalatin, Kristi præst, osv.

Fred og velsignelse. Nødig skriver jeg til kurfyrsten. Derfor beder jeg dig som hans ven modtage denne beretning og forelægge den for den milde fyrste.

Det er allerede nu den fjerde dag, at hr. Legaten forhandler med mig eller imod mig. Vel lover han for kurfyrstens skyld med mange skønne ord at ville gennemføre alt mildt og faderligt, men i virkeligheden bruger han udelukkende ubøjeelig magt. Han ønsker ikke, at jeg skal svare ved en offentlig drøftelse, men han vil heller ikke forhandle privat med mig. Et var der, som han uophørlig gentog: tilbagekald, erkend vildfarelsen, dette er pavens vilje og intet andet, hvad enten du vil eller ikke, og således fremdeles. Men mest angreb han mig med pave Clemens VI’s bekendtgørelse i skrivelsen ”Unigenitus”.

”Her, her – råbte han – kan du se, at paven fastsætter, at Kristi fortjeneste er skatte, hvoraf afladen øser, tror du, eller tror du ikke?” Og han tålte ingen forklaring eller svar, men ordenes og råbenes voldsomhed var hans våben.

Endelig lod han sig ved manges møje overtale til at tillade mig en skriftlig redegørelse. Denne har jeg overrakt i dag, hvortil jeg betjente mig af hr. Philip Feylitzsch som kurfyrstens repræsentant, der endnu en gang forebragte dennes ønske. Alligevel afviste han til sidst mit indlæg med foragt, råbte på ny på tilbagekaldelse og gentog vidt og bredt Thomas Aquinas fabler og gav sig således skindet af at have besejret mig aldeles. Ti gange omtrent begyndte jeg at tale, og ligeså mange gange slog han mig med sine råb.

Endelig greb også jeg til samme toneart og råbte: ”Hvis du kan påvise, at den pavelige lære siger, at Kristi fortjeneste er afladens skat, vil jeg efterkomme jeres ønske og tilbagekalde.” Da blev han ganske vild, tilrev sig pludselig bogen, læste i huj og hast, indtil han nåede det sted, hvor der står, at Kristus ved sin lidelse har erhvervet kirkens skat, osv.

Da udråbte jeg: ”Højærværdigste fader! *Betænk dog dette ord ”erhvervet”!* Hvis Kristus ved sine fortjenester har erhvervet en skat, så er hans fortjenester jo ikke selve skatten, men det, som hans fortjenester har erhvervet - og det er kirkens nøgler [dvs. nøglemagten til at forlade og fastholde synder]. Altså er min slutning rigtig nok.” Her gik han rent fra sans og samling, og da han ikke ville synes forvirret, gik han voldsomt over til andre spørgsmål og ville forsigtig have dette glemt. Men jeg i min glødende iver (rigtignok tilstrækkelig uærbødigt) udbrød: Deres højærværdigste faderlighed må dog ikke mene, at grammatikken svigter os tyskere, for ét er ”at være en skat”, et andet ”at erhverve en skat”. Og således var nu hans tillid brudt, hvorfor jeg, da han igen råbte på tilbagekaldelse, gik min vej, medens han sagde: ”Gå og vend ikke tilbage igen, medmindre du måtte være villig til at tilbagekalde.”

Og hør nu blot videre! Straks efter middag lod han vor højærværdige fader, ordensvikar dr. Staupitz kalde og søgte med mange fagre ord at få ham til at love, at han nok skulle overtale mig til tilbagekaldelse, idet han (under min fraværelse!) endog forsikrede, at jeg ikke let kunne finde nogen bedre ven end ham. Og da han havde svaret, at han havde foreholdt mig og atter i dag havde gjort dette, at jeg skulle være ydmyg og lydige over for kirken, ligesom jeg også tidligere havde fået vidnesbyrd herom af alle, så tilføjede han dog, at han ikke var mig jævnbyrdig (naturligvis efter hans mening!) i teologi eller i begavelse, men dernæst var han jo selv her på pavenes vegne som foresat for os alle på dette sted, for at han selv skulle overbevise os. Endelig kom det dertil, at han foreskrev mig nogle artikler, hvormed jeg skulle tilbagekalde, og som jeg skulle fremlægge som min visdom.

Således står sagen nu. Men jeg har hverken tillid eller håb til ham. Derimod forbereder jeg daglig min appel og *tænker ikke på at tilbagekalde en stavelse*. Men det svar, som jeg har overgivet ham skriftlig, agter jeg at udgive, for at han kan blive gjort til skamme for al verden, om han fremdeles farer frem med vold, som han har begyndt. Lev vel! – i stor hast!

Augsburg på Skt. Calixtus' dag, 1518.

Broder Martin Luther af Augustinerordenen.

21. Til kardinal Thomas Cajetan.

Augsburg, 17. oktober 1518.

Staupitz og Link havde søgt at overtale Luther til indrømmelser. Derfor skrev han dette brev og prøvede på, hvad han kunne udrette ved den ydmygeste underkastelse. Han beklager at have været for heftig og skarp og lover at tie stille om afladen, når der også pålægges hans modstandere tavshed.

Til den højærværdigste fader og Herre i Kristus Thomas, titulærkardinal af Skt. Sixtus, den hellige apostoliske stols legat i Tyskland osv., hvem jeg bør frygte og ære i Kristus, sender jeg herved min hilsen i al underdanighed.

Højærværdigste fader i Kristus, for anden gang kommer jeg til dig, men som brevskriver. Deres højærværdigste faderlighed bevise mig den ære at høre mig mildelig.

Min fader i Kristus, vor ordensvikar, Johannes Staupitz, hvem jeg højagter og elsker, har forhandlet med mig, for at jeg skal ydmyge mig og underlægge dig min mening og har tilrådet og overtalt mig til at fatte tillid til din faderlige, nådefulde yndest, således at sagen og sendebuddet i lige grad måtte glæde mig. For denne mand er for mig af sådan værd og betydning, at der ingen anden findes i verden, hvem jeg hellere ville høre og rette mig efter. Ikke mindre søgte min inderlig kære broder Wenzeslaus Link at påvirke mig ved at omtale, i hvor høj grad dit faderlige sind bør æres af mig, og han har fra den første ungdom udviklet sig sammen med mig i samme slags studieiver. Kort sagt, ærefrygten for din faderlighed kunne ikke påvirke mig stærkere og mere hjertevindende, end det er sket ved disse to mænds mellemkomst, der begge så at sige solidarisk holder mig i deres hånd. Så stor er på én gang både din mildhed og din klogskab, at jeg må

erkende, at din højærværdige faderlighed ikke spørger efter, hvad mit er, men kun spørger om mig selv, uagtet du havde kunnet herske over mig ved magten alene. Derfor er nu min frygt lidt efter lidt gået over, ikke blot det, men den er forvandlet til en særlig kærlighed over for din ærefrygtindgydende faderlighed og en sand og sønlig ærefrygt.

Og nu, højærværdige Fader i Kristus, tilstår jeg, ligesom jeg også ellers har bekendt, at jeg ganske sikkert har været alt for ”indiskret”, som man siger, hidsig og uærbødig over for pavens navn. Og selv om jeg var blevet yderligt heftigt udæsket til sådan optræden, så forstår jeg nu, at det skulle have været min opgave at *behandle denne sag mere beskedent, ydmygt og ærbødigt* og ikke svare dåren således, at jeg blev hans lige [Ordsp 26,4]. Herover føler jeg den oprigtigste smerte og beder af hjertet om tilgivelse, og fra alle talerstole vil jeg bekendtgøre dette for offentligheden, ligesom jeg allerede ofte har gjort, og herefter gøre mig flid for, at jeg bliver en anden og taler som en anden, idet Gud ynkes over mig. *Ja, jeg er absolut rede til og lover med største villighed, at jeg her vil lade være at drøfte afladsspørgsmålet, og når denne sag er endt, helt lade det hvile, når blot også de, der har engageret mig i denne tragedie, enten må få pålæg om at holde måde i deres taler eller helt tie stille.*

For øvrigt, min højærværdige og min kæreste fader i Kristus, hvad angår stridens kerne, spørgsmålet om sandheden i dette stykke, da ville jeg allerhelst tilbagekalde alt såvel på dit, som på min ordensvikars befaling og råd, *hvis min samvittighed på nogen måde tillod det*. For det véd jeg, at ingens forskrift, ingens råd, ingens gunstbevisninger tillader mig, at jeg siger eller gør noget imod min samvittighed. Dernæst er hverken den guddommelige Thomas’ [Aquinas] eller andres forklaringer af så stort et værd, at de kan tilfredsstille mig i dette spørgsmål, når jeg har gjort mig al min flid og efter omhyggelig læsning og granskning har måttet bekæmpe dem. *For de ser ikke ud til at kunne støtte sig til et tilstrækkelig sikkert fundament*. Men dette ene bliver tilbage, at jeg overvindes ved bedre grunde, dvs. at jeg kan gøre fordringer på at høre brudgommens stemme. For at høre brudgommens røst, det er sikkert.

Derfor beder jeg med al ydmyghed, at din højærværdige faderlighed vil behage at forelægge denne sag for vor helligste Herre, Leo X, at når ved kirken denne tvivlsomme sag er afgjort, man da kan tilskyndes til en ret og retfærdig tilbagekaldelse eller tillidsfuldhed [?]. *For jeg har intet højere ønske end at følge kirken*. For ikke véd jeg, hvad min tilbagekaldelse, støttet på tvivlsomme og ubestemte grunde, skal kunne udrette, kun må jeg frygte for, at det med rette skal kunne bebrejdes mig, at jeg hverken véd, hvad jeg har bekræftet, eller hvad jeg har tilbageholdt. Lad din højærværdige Faderlighed antage sig denne min ydmygheds og føjeligheds bøn, og tillad mig som en søn at vide mig kendt værdig til mildt at blive anbefalet af jer.

Din højærværdige Faderligheds hengivne søn

Broder Martin Luther af Augustinerordenen.

22. Til kardinal Cajetan.

Augsburg, 18. oktober 1518.

Allerede dagen efter det foregående brev afsendelse skrev Luther på ny til legaten og meldte, at han ikke længere kunne vente forgæves i Augsburg og derfor ville afrejse snarest. Tillige melder han sig som appellant fra den dårligt underrettede pave til den, der bør gives bedre underretning.

Til den højærværdige Fader i Kristus og Herre Thomas, titulær kardinalpresbyter af Skt. Sixtus, den apostolske Stols legat etc.

Højærværdige Fader i Kristus! I har tilstrækkeligt vidnesbyrd om min lydighed i, at jeg legemlig svag og tillige fattig har udsat mig for denne lange rejses farer og begivet mig hertil og efter den hellige faders pålæg fremstillet mig for din højærværdighed. Desuden har jeg ved offentliggørelsen af mine "Resolutioner" lagt mig og hele denne sag for hans helligheds fødder, afventende og rede til at underkaste mig, hvad han måtte behage at beslutte til dom eller til godkendelse. Og jeg er mig ikke bevidst at have forsømt noget som helst af, hvad der påhviler en hengiven og lydige kirkens søn.

Derfor kan og vil jeg nu ikke længere spilde tiden til ingen nytte her. Midlerne dertil mangler jeg, og karmeliterfædrene her har jeg været og er til byrde mere end nok, i særdeleshed da din højærværdige Faderlighed med tydelig røst har tilkendegivet mig, at hvis jeg ikke ville tilbagekalde, skulle jeg ikke på ny fremstille mig for jer. Og hvad og hvor meget jeg formår at tilbagekalde, har jeg angivet i mit tidligere brev.

Derfor afrejser jeg nu og vandrer af sted for at udse mig et andet sted. Vel er det blevet mig tilrådet af dem, hvis høje stilling måtte gøre indtryk på mig, at appellere ikke alene fra din højærværdige, men fra vor helligste Herre pave Leo X med hans manglende viden om forholdene til den bedre indsigt, man bør skaffe ham. Jeg ved, at for vor høje kurfyrste ville det være behageligere at se mig appellere end at høre mig tilbagekalde. Men alligevel ville jeg have undladt det, så vidt det stod til mig. For det første synes det mig ikke nødvendigt at appellere eller at få sagen forelagt for mit hjemlands dommere, fordi jeg, som jeg har forklaret, har overgivet alt til kirkens

afgørelse og ene og alene venter på dens kendelse. For hvad bør eller kan jeg gøre mere? Hverken er det min anklage eller mit forsvar, som jeg har brug for, jeg som ser hen ikke til, hvad jeg har sagt, men hvad kirken vil sige, ej heller ønsker jeg at kæmpe som en modstander, men at høre som en lærling. Dernæst holder jeg mig næsten overbevist om, at denne sag er besværlig og en appel yderst velkommen, og derfor behøver jeg lige så lidt at frygte en bandlysning, som jeg har fortjent den, selv om jeg ved Guds nåde er en sådan, at jeg langt mindre frygter den end vildfarelser og falsk mening i trossager, vel vidende, at den ikke kan skade, men meget mere må gavne, hvis den sunde tro og sandhedssans har været på min side.

Derfor beder jeg jer ved Kristi inderlige kærlighed og ved din udviste store mildhed imod mig at erkende og godkende den lydighed, jeg hidtil har lagt for dagen, og gunstigt anbefale den til hans hellighed Paven, og regne mig det til gode, når jeg nu, som nødvendigheden byder og mine venner har tilrådet, rejser og *appellerer min sag*. For deres stemmer, som for mig er afgørende, og deres grund, som jeg ikke formår at gendrive, er denne: Hvad vil du tilbagekalde, og mon du ved din tilbagekaldelse vil pålægge os en troslov? Lad først kirken dømme, hvis der er noget at domfælde, og følg du så dens dom, ikke omvendt! Dette var for mig den grund, jeg måtte erkende mig overvundet af.

Således tager jeg da afsked med din faderlige højærværdige, som jeg i Kristus bøjer mig for.

Augsburgs karmeliterkloster, på evangelisten Lukas' dag, 1518.

Jeres i sønlig hengivenhed

Broder Martin Luther.

23. Til Spalatin.

Wittenberg, 31. oktober 1518.

Luther melder Spalatin sin hjemkomst, og at han har appelleret og yderligere vil appellere til et kommende kirkemøde, og at han agter at udgive forhandlingerne i Augsburg og de pavelige breve med bemærkninger. Til sidst omtaler han, at man kan vente karmeliterprien, Johan Frosch' besøg fra Augsburg.

Til min højlærde ven Georg Spalatin etc.

Jesus.

Fred og velsignelse i Jesus. I dag er jeg, min kære Spalatin, ved Guds nåde kommet sund og rask tilbage til Wittenberg, men hvor længe jeg bliver, véd jeg ikke, for min sag står sådan, at jeg både frygter og håber. Jeg har appelleret til Paven som den, der bør skaffes bedre underretning, fra den slet underrettede pave, og således er jeg rejst af sted efter at have ladet en broder tilbage, som med notar og vidner skulle overgive appellationen til kardinalen. *Imidlertid vil jeg i denne stilling forberede sagens indbringelse for en anden instans, for det kommende kirkemøde, idet jeg vil slutte mig til pariserteologerne i det tilfælde, at paven i kraft af sin magtfulde, eller snarere sit tyranni skulle afvise den første appel. Jeg er fuld af glæde og fred, så at jeg undrer mig over, at denne min prøvelse har gjort stærkt indtryk på mange og store mænd.*

Den velvilje og mildhed, som kardinallegaten havde lovet vor høje kurfyrste at vise imod mig, har vistnok været overordentlig og rigelig ment, men vi har ikke forstået den således. For selv ville han have tilbudt at ordne alt på den allermest faderlige måde og utvivlsomt også gjort det, hvis blot jeg havde villet tilbagekalde. For om det spørgsmål samlede sig alt. Og da jeg ikke ville det, og han på enhver måde ville det (og jeg tror ikke, at han har haft noget andet hverv end at domfælde), så har jeg været tvungen til at appellere.

Jeg skal sørge for, at mine svar på hans indvendinger bliver trykt sammen med min appellation og nogle teologiske bemærkninger til det diabolske og ikke apostoliske "breve", som du oftere har nævnt og nylig tilsendt mig i et eksemplar. Jeg har fået det i hænde på tilbagevejen i Nürnberg sammen med andre skrivelser. Mig synes det nu ganske utroligt, at et sådant monstrum har kunnet udgå fra en pave, især fra Leo X. Derfor hvem end den slyngel er, der har sat sig for at skræmme mig under pavens navn med et sådant dekret, så skal han komme til at forstå, at jeg endnu er i stand til at gennemskue rænker. Men er dette "breve" virkelig udgået fra den romerske kirke, så vil jeg påvise dem deres skamløse foretagende og skændige uvidenhed.

Selve kardinallegaten egner sig udmærket for sin rolle, og det synes mig, at man i Rom begynder at blive bange og har ringe tillid til sin sag og derfor med al snu opfindsomhed søger efter udveje. Det øvrige skal jeg forklare udførligere en anden gang, og gid det måtte blive mundtligt! Anbefal mig til kurfyrsten, idet du bevidner ham min taknemmelige ihukommelse.

Endelig skylder du hensynet til kurfyrstens ære at sørge for, at han får underretning om, at karmeliterprien fra Augsburg kommer til Wittenberg. Han behandlede os med en utrolig gæstfrihed og mildhed. På mange måder har han fortjent, at også vi fra vor

side viser ham venlighed. Han rejste fra Augsburg lørdag den 23. oktober og kommer, som han siger, efter kurfyrstens indbydelse til et festmåltid. Også jeg er, når kurfyrsten har lovet det, kommet i sikker forventning om, at denne fest vil blive holdt. Sørg derfor for, at hvad han venter, sker med honnør.

Lev vel i Kristus! Søndag, allehelgensaften. På denne dag håbede jeg, at jeg skulle møde fyrsten, men jeg blev narret og har til ingen nytte fremskyndet rejsen.

Wittenberg 1518.

Broder Martin Luther af Augustinerordenen.

24. Til Joh Eck.

Wittenberg, 15. november 1518.

Indbydelse til drøftelsen med Karlstadt, som der var truffet aftale om i Augsburg. Eck opfordres til selv at bestemme tid og sted.

Til den udmærkede teolog og filosof, prokansler for universitetet i Ingolstadt Johan Eck i kristelig ærbødighed.

Jesus.

Fred og velsignelse! Den aftale, som vi, min kære Johan Eck, traf i Augsburg, har nu hr. Andreas [Karlstadt] bifaldet, nemlig at I skal mødes enten i Leipzig eller i Erfurt og sømmeligt disputere til sandhedens erkendelse, for at der må komme en ende på striden og skriverierne. Han anmoder derfor om, at du selv vil bestemme en dag, da sammenkomsten skal finde sted, og vælge, hvilken af de to byer, det skal være. For han kunne jo nok have fastsat dagen for dig, men har dog ment at burde overlade dette til dig, fordi rejsens længde volder mest besvær for dig, og fordi du muligvis kan være optaget af vigtigere ting. Derfor må nu du sørge for, at det ikke bliver forgæves, at jeg har fået bragt ham så vidt, men at tværtimod modstanderne må blive skuffet i deres håb om, at teologer altid må slås og aldrig kan forliges. Lev vel! I største korthed og under forskelligartet arbejde.

Anden dag efter Martins dagen 1518.

Din Martin Luther

25. Til Spalatin.

Wittenberg, 25. november 1518.

Luther tilbagesender et par breve, minder om at overgive hans og universitetets brev til kurfyrsten og afventer Spalatin's mening om hans svar på kardinalens skrivelser. Han venter bandlysningen fra Rom og vil da forlade Wittenberg.

Til min kære Georg Spalatin, den udmærkede og højlærde mand, i Kristus den bedste ven.

Jesus.

Fred og velsignelse. Jeg tilbagesender hermed, min kære Spalatin, det brev, som foregives at være skrevet af biskoppen af Lüttich, og et andet fra Crotus. Men universitetets og mit brev vil du sørge for kommer vor høje fyrste for øje. Jeg imødeser din mening om mit svar på kardinallegatens skrivelse, medmindre du måtte finde det værdigst til helt at gå i glemmebogen. Mine Augsburg-akter udkommer nu.

For øvrigt forventer jeg daglig bandlysningen fra Rom. Derfor forbereder og ordner jeg alt, for at jeg, når den kommer, kan være parat og rejsefærdig og ligesom Abraham kan drage ud uden at vide hvorhen, og dog på den anden side i den fuldeste vished, fordi Gud er alle vegne. Men et afskedsbrev vil jeg efterlade. Så må du se til, om du vover at læse brev fra en bandlyst og ekskommunikeret. Lev vel nu, og bed for mig!

På Skt. Katharinas dag 1518.

Martin Luther af augustinerordenen.

26. Til Spalatin.

Wittenberg, 2. december 1518.

Var der ikke kommet et brev fra Spalatin, ville Luther allerede have forladt Wittenberg, men han er stadig besluttet derpå. Det er ubehageligt for ham, at man mener, at det er kurfyrsten, som holder med ham. Anbefaling af en stedfortræder for en afdød provst.

Til min i Kristus inderligt kære, udmærkede og højlærde magister Georg Spalatin.

Jesus.

Fred og velsignelse. Hvis ikke dit brev var kommet i går, min kære Spalatin, så stod jeg nu i begreb med at forberede min tilbagetræden. Men også nu er jeg stadigvæk beredt til begge dele. Forunderlig er vore venners bekymring for mig og større, end jeg selv kunne udholde. Nogle har holdt på og stærkt opmuntret mig til, at jeg skulle give mig i fangenskab hos vor kurfyrste, og at han et eller andet sted skulle holde mig i forvaring og skrive til hr. Legaten, at jeg er i fangenskab og skal holdes i sikkerhed for at kunne kræves til regnskab

Sikkert er det, at man antager, at kurfyrsten og hele universitetet har taget parti for mig, hvad jeg nylig har hørt af en, på hvis sandfærdighed jeg kan stole. Ved biskoppen af Brandenburgs hof har man forhandlet om, på hvis tillid og tilslutning jeg stode. En har ment, at det var Erasmus, Fabricius og andre lærde mænd. Nej, sagde biskoppen, hos paven ville disse intet betyde, den afgørende indflydelse har Wittenbergs universitet og kurfyrsten af Sachsen. Således indser jeg klart, at kurfyrsten antages at stå på min side, hvad der i sandhed ikke er mig kært. Og hvad universitetet angår, da ville jeg ønske, at det indgyder modstanderne så megen frygt som muligt. Men den mistanke om kurfyrsten vil tvinge mig til at træde tilbage, hvis der skal viges, selv om han i sine skrivelser kan gøre gældende, at han som lægmand ikke kan dømmes i så vigtige sager. Især efter at han har fået at se, at det kirkeligt anerkendte universitet ikke står mig imod. Men dette er en biting. *Jeg for mit vedkommende vil, hvis jeg bliver her, i mange ting savne frihed til at tale og skrive.* Hvis jeg går, så kan jeg sige al ting frit og lade Kristus sørge for mit liv. Lev vel!

Wittenberg, 2. december 1518.

Broder Martin Luther

Provsten i Kemberg er død, og hans nevø har henvendt sig til mig, for at jeg skal tale hans sag hos den høje kurfyrste, så han bliver anbefalet til universitetet, der har kaldsret. Han er en god mand. Dernæst har også provstens efterladte søster indvirket meget til gunst for hans kaldelse. Jeg, som nødig besværer kurfyrsten, beder om det igennem dig.

Fritag du mig for denne fortalertjeneste, for at jeg kan sige, at den er udført. Du har jo da også større indflydelse end jeg. Lev vel!

27. Til Link.

Wittenberg, 11. december 1518.

Melder om den pavelige legat Miltits' komme og omtaler forskellige af sine skrifter. Kurfyrstens stemninger.

Til den ærværdige fader Wenzeslaus Link, den dygtige teolog, Augustinergejstlig i Nürnberg, osv.

Breve til dig, fader Wenzeslaus, har jeg afsendt og afsender nu. Men budbringerne er så sjældne og også upålidelige, at jeg er i tvivl, om du har modtaget dem. Nu stoler jeg på denne, at han sikkert [eller: så hurtigt som muligt] vil nå til dig. Et rygte er kommet mig for øre om tre pavelige skrivelser, som er rettede imod mig og afgivet til Carl Miltits. Magister Caspar har erfaret det af et brev fra jer til mig og har i sin alt for store omsorg for mig meldt mig det ved særligt bud. Her sender jeg dig nu mine Augsburger-akter, der vel nok er faldet skarpere ud, end legaten havde håbet, men jeg har ingen større litterære planer. Jeg véd ikke, hvorfor jeg har disse tanker, *efter min mening er sagen endnu ikke rigtig begyndt, så langt er det fra, at de høje Herrer i Rom kan håbe på afslutning*. Jeg vil sende dig mine skriverier derom, for at du selv kan se, om jeg med rette aner, at *den sande Antikrist regerer i den romerske kirke*, som Paulus skriver. At han er værre end tyrken nu til dags, mener jeg at kunne bevise.

Vor bogtrykker har allerede udgivet min klage til et kirkemøde, i allerhøjeste grad imod mit ønske, men nu er det engang sket. Min hensigt havde været at forvare den trykt. Men Gud har haft andre tanker dermed. Disse skrighalse giver hals af mig overalt, men udretter intet ved det. Mit skrift om "Fadervor" har jeg kaldt tilbage under arbejdet for at få det udgivet på modersmålet. Mine andre småting sender jeg dig også, nemlig svarene på legatens brev, men i den mening, at du efter læsningen vil sende det hele til vor ordensvikar. Jeg venter mine mordere fra Rom eller hvor som helst fra. Undrer mig over, at bandlysningen udsættes. Provsten i Kemberg døde under pesten, men en så rolig og mild død, at jeg aldrig har glædet mig mere over nogens død. Lige indtil det

sidste var han i ord og gerning en ægte kristen. Fuld af tro og fortrøstning ønskede han selv sin udløsning. Lovet være Gud! I hans sted er trådt vort universitets rektor, magister Bartholomæus Feldkirch. Intet andet nyt har jeg at melde fra os. *Her studeres ved universitetet med myreflid.* Lev vel og hils alle, som bør hilses, især præsten ved Skt. Sebaldus og andenpræsten, men mest dog Pirckheimer og Albrecht Dürer og dr. Christophorus Scheurl. Dr. Eck skriver, at mit svar til Sylvester hverken behager eller mishager ham helt igennem. Men dertil føjer han dog ét klogt og sandt ord, nemlig, at for mig ligger der ikke synderlig vægt på hans dom, for i virkeligheden betyder hans råd for mig slet intet. Hvad jeg sender med som bestemt for Augsburg, håber jeg, at du vil lade besørge. Lev vel igen! I hast, 3. søndag i advent 1518.

Til en begyndelse ville kurfyrsten have været tilfreds, om jeg ikke havde været her. Senere ville han absolut, at jeg skulle blive. Hvad han nu tænker, efter at Augsburgerakterne og Klagen er udgivet, véd jeg ikke noget om. Selv forhalede han nemlig udgivelsen længe, ja også da de allerede var under trykning, ville han have haft den standset, hvilket dog ikke engang min egen indgriben havde kunnet udvirke. For tiden forhandler han i Jena om, hvad der skal svares legaten angående pengehjælpen imod tyrkerne. Jeg véd ikke, om det er tjenligt, at du gør mange bekendt med Klagen, skønt den hos os er udbredt overalt.

28. Til Staupitz.

Wittenberg, 13. december 1518.

Luther melder Staupitz sin hjemkomst til Wittenberg og beklager sig over Cajetans brev til kurfyrsten, hvorpå han har givet tilbørligt svar. Kurfyrstens stilling til spørgsmålet om Luthers forbliven i Wittenberg.

Til den ærværdige og udmærkede fader Johan Staupitz, Augustiner-eremitternes ordensvikar, min mildeste fader i Kristus.

Jesus.

Da allehelgensaften gik ind, vendte jeg, ærværdige og bedste fader, glad og rask tilbage til Wittenberg, men imod alles forventning. Men senere kom denne hæslige sag op, og jeg måtte snart fortryde at være kommet hertil. Herren forbarne sig over os!

Kurfyrsten frarådede helt udgivelsen af mine Augsburg-akter, men nu har han endelig givet sit samtykke, og de er nu under trykning. Imidlertid kom der et vidtløftigt brev fra kardinallegaten til kurfyrsten, hvor han rejser gruelige beskyldninger imod mig og dig og, som han udtrykker sig, mine forbundsfæller, fordi vi uden hans vidende har forladt Augsburg, hvad han klager over som en svigefuld adfærd. Endelig tilrådede han kurfyrsten at sende mig til Rom eller udvise mig fra sine områder, for at han ikke – som det hedder – for en sølle munks skyld skal sætte en plet på sin ære. Han gør gældende, at sagen vil blive forfulgt i Rom, for således havde han skrevet til Rom om sin egen svigefuldhed og tvættet sine hænder. På dette brev har kurfyrsten ønsket et svar fra mig, som han kunne sende legaten med sit eget, og således har jeg gjort og, så vidt jeg kan skønne, til tilfredshed.

Men kurfyrsten er dog ret bekymret for mig og ville hellere have mig et andet sted. Han har i Lichtenberg, hvortil jeg blev hidkaldt, ladet magister Spalatin forhandle længe med mig. Jeg har sagt, at hvis bandlysningen kommer, vil jeg ikke blive, og han har frarådet mig så hurtigt at rejse til Frankrig. Endnu venter jeg på hans afgørelse. Men du, mildeste fader, lev vel, og anbefal blot min sjæl til Kristus! *Jeg ser, at modstanderne er fast besluttede på at dømme mig, men hos mig styrker Kristus atter mit forsæt om ikke at vige.* Hans hellige og velsignede vilje ske, ja hans vilje ske! Bed for mig!

Jeg besværges dig, hvad er det dog for noget urimeligt noget, erfarerfædrene har for, at de gør vor fader, ordensvikaren, licentiaten magisterværdigheden stridig. Hvor længe, jeg beder dig, hvor længe skal denne særhed, denne ulydighed vare ved? Da vi var sammen, glemte jeg at tale om, hvad der lå mig så meget på sinde. Vort universitet udvikler sig godt. Kun mangler det timer for vigtige forelæsninger.

Lucias dag 1518.

Din Martin Luder, den fattige lille munk.

29. Luthers optegnelser til forhandlingen med Miltitz.

Altenburg, 4. eller 5. januar 1519.

Den 28. december 1518 var Miltitz kommet til Altenburg, og sandsynligvis indfandt Luther sig til forhandlinger den 3. eller 4. januar. Disse forhandlinger førtes på begge de følgende dage, og det her følgende brudstykke om stillingen synes at være nedskrevet straks ved den første sammenkomst i Spalatins hus.

Artiklerne er følgende:

Den første, at folket var forført, at det nu her efter havde en urigtig mening og forståelse af afladen.

Den anden, at dr. Luther var denne forfører eller vildfarelsens begynder.

Den tredje, at Johan Tetzal havde givet dr. Luther årsag dertil.

Den fjerde, at biskoppen i Magdeburg for vindings skyld havde formået og ansporet Johan Tetzal til denne handel.

Den femte, at Johan Tetzal i denne pålagte handel havde gjort for meget ud af den.

Derpå udtalte jeg og sagde, at ingen havde mere skyld i, at der var opstået en sådan uenighed og tvedragt om afladen, end netop hans pavelige hellighed selv, derfor var *pavestolen selv* alene årsagen til denne store klage over ulydighed imod den romerske kirke. For således som hans embede fordrede, skulle paven enten have forbudt biskoppen i Magdeburg og modsat sig, at han for sin person tragtede efter så mange bispeembeder, eller også have skænket ham dem begge uden betaling, ligesom han selv havde fået sit embede af Herren for intet. Men paven har forøget biskoppens ærgerrighed og ladet hans pengesyge bøde, idet han har taget så mange tusind gylden for rettighederne og dispensationerne. Derfor var biskoppen nødsaget og foranlediget til at tjene penge ved afladen og på denne måde give sine afladsprædikanter årsag til at mishandle Kristi folk på det skammeligste (ved afladshandlen). Paven havde tiet stille hertil og dermed billiget biskoppens fremgangsmåde med afladen og således gjort sig skyldig i den tredje synd. Men i denne nød er biskoppen blevet foranlediget til at se sig om efter en anden medhjælper som Johan Tetzal, der gennem mange år havde øvet det håndværk at skrabe penge sammen og derfor var en øvet mester og ellers ikke dygtig til noget. Endelig har samme Johan Tetzal fremstillet afladen så ren og lutret, dvs. prist og ophøjet den således, at hele verden nu har afsky for det. Da blev jeg først utålmodig over de jammerlige forførelser, de store beskatninger af og byrder på det arme folk, men meget mere over florentinernes pengegriskhed, som overtalte pavens gode og enfoldige hjerte til, hvad de så end måtte ønske, ja drev ham i alle slags ulykker og allerstørste fare. For det er en erfaring, at deres skammelige griskhed og pengesyge endnu mindre er til at mætte end Helvede. Da der nu tilmed var givet mig lejlighed og rimelig årsag til at antaste romanisternes pengebegærlighed, har jeg ikke villet lade denne gå unyttet hen og vil lade det, som forhen er trykt og herefter vil følge, udgå imod afladen.

30. Til kurfyrste Frederik af Sachsen.

Altenburg, 5. eller 6. januar 1519.

I dette brev, som er skrevet dagen efter samtalen med Miltitz, angiver Luther de fire punkter, hvori han har tilbudt sin villighed til at medvirke til et forlig. Miltitz mente dog, at det var utilstrækkeligt.

Ædle, højbårne fyrste, nådigste Herre! Det er for meget for mig, at Kurfyrsten lader sig drage så langt med ind i min sag og møje! Men fordi nøden og Guds førelse føjer det således, så beder jeg, at Deres fyrstelige nåde vil holde mig det til gode. Igen har hr. Carl von Miltitz regnet mig det til last som en stor brøde, den vanære og forstyrrelse, der ved mig er tilføjet den romerske kirke, og jeg har på det allerydmygeste tilbudt at gøre, hvad jeg formår, for at yde erstatning. Nu beder jeg Deres fyrste nådig kaste et blik på min betænkning, som jeg hermed forelægger Kurfyrsten, for jeg ville gerne gøre noget ud af det.

For det første ville jeg love at lade denne sag hvile herefter og bløde sig selv til døde (for så vidt modparten vil gøre ligeså), for jeg holder for, at havde man ladet min skrivelse være uantastet, så ville der for længst have lagt sig tavshed omkring den. Den vise var kvædet til ende, og enhver ville være træt af at skulle høre mere på den. Også frygter jeg for, at følger man ikke denne vej, og tager man atter sagen op med magt eller ord, så kommer der først rigtig fart i den, og skammen bliver til alvor.

For det andet ville jeg skrive til hans hellighed Paven og med al ydmyghed underkaste mig og bekende, hvordan jeg er optrådt alt for hidsigt og skarpt, men dog ikke mener dermed at være trådt den hellige romerske kirke for nær. *Jeg vil angive årsagen, at jeg som et trofast kirkens barn har bekæmpet den forargelige prædiken, hvoraf der i folket er fremvokset megen spot, dårlig omtale og vanære og forargelse imod den romerske kirke.*

For det tredje ville jeg lade udgå en løbeseddel og formane enhver til at følge den romerske kirke, vise den lydighed og ærbødighed, og lægge dem på sinde ikke at misbruge mit skrift til forhånelse, men forstå det til den hellige romerske kirkes ære. Samtidig vil jeg bekende, at jeg alt for hidsigt har bragt sandheden for lyset, muligvis også på et uheldigt tidspunkt. For når ikke årsagen havde været så stor, så havde jeg

gjort nok i dette stykke, og det ville fremdeles være tilstrækkeligt for enhver at vide, hvori *den rette forskel består mellem afladen og gode gerninger*.

For det fjerde har magister Spalatin ved hr. Fabian von Feylitz' mellemkomst fremsat det forslag, at sagen skal overgives til den højærværdige ærkebiskop i Salzburg, og efter hans dom, når den var vedtaget med lærde og pålidelige folks accept, skulle jeg rette mig, eller, om dette ikke blev mig muligt, falde tilbage på min klagesag. Måske kan sagen ordnes således og dermed ophæve sig selv.

Men jeg er bange for, at paven ikke ville finde sig i en dommer, og så vil heller ikke jeg underkaste mig pavens dom. Derfor når det første middel ikke kan bruges, så vil vi få den scene, at paven skriver teksten, og jeg leverer de kritiserende bemærkninger. Men det ville ikke være godt. Jeg har også talt med hr. Carol [Miltitz] om det. Han mener, at det ikke vil være tilstrækkeligt, og alligevel forlanger han ikke tilbagekaldelse, men vi skiltes fra hinanden på ubestemt tid for at overveje det videre. Véd Deres fyrstelige Nåde, om der måtte være noget yderligere for mig at gøre, da må Kurfyrsten for Guds skyld lade mig Deres vilje vide! Jeg vil gerne gøre alt, lide alt, når jeg blot ikke skal blive nødt til at spille ud igen. *For tilbagekaldelse bliver der ikke noget af.*

Kurfyrstens underdanige kapellan

Dr. Martinus.

31. Til kurfyrste Frederik den vise af Sachsen.

Altenburg, den 6. eller 7. januar 1519.

Kort beretning om de punkter, hvori Luther og Miltitz er nået til enighed.

Ædle, højbårne fyrste, nådigste Herre! Herved lader jeg Kurfyrsten underdanigst vide, hvordan Carolus af Miltitz og jeg er nået til enighed og har fået sagen begrænset til to punkter.

For det første skal der ske en fælles standsning af sagen hos begge parter, og det bliver forbudt begge parter herefter at prædike, skrive og forhandle videre om den.

For det andet vil hr. Carolus kort skrive til den hellige fader, paven, om alle sager, hvordan han har forefundet deres nuværende stilling, og arbejde hen til, at hans hellighed pålægger f.eks. en lærd biskop at undersøge sagen og påvise artikler, som indeholder vildfarelser og skal tilbagekaldes af mig. Derefter, når man efterviser mig, at

jeg er faret vild, så skal og vil jeg gerne tilbagekalde den påviste vildfarelse og ikke svække den hellige romerske kirkes ære og indflydelse.

32. Til kurfyrste Frederik den vise af Sachsen.

Wittenberg, efter den 19. januar 1519.

Efter Altenburger samtalerne skrev Miltitz også til kurfyrsten og refererede de forslag, han havde stillet Luther. Dem sendte kurfyrsten videre til Luther, for at høre hans mening om dem.

Ædle, højborne fyrste, nådigste Herre! Som kurfyrstens underdanige tjener skal jeg herved fremsætte mine ytringer om de artikler og forslag, som af Kurfyrsten er sendt til mig, for at bilægge den svære strid mellem mig og det pavelige afladsvæsen.

For det første er jeg beredt til at ære den romerske kirke i al ydmyghed og intet at forholde den hverken i himmelen eller på jorden, undtagen Gud selv og hans Ord alene. Derfor vil jeg gerne fremkomme med en tilbagekaldelse i de stykker, hvor vildfarelse bliver mig påvist. For at tilbagekalde alle stykker straks, er umuligt.

For det andet kunne jeg ikke alene finde mig i, men jeg ville endog ønske, at jeg aldrig mere skulle prædike eller undervise. For det er ikke dertil, at min lyst og kærlighed står, hverken gods eller ære er for mig knyttet dertil. *For jeg véd også godt, at det på jorden ikke tåles, at Guds Ord bliver forkyndt og hævdet.* Men Guds bud og Guds vilje er jeg hidtil og fremdeles underkastet i dette stykke.

For det tredje er det min eneste begæring og i min interesse at have en pålidelig, ærlig dommer, derfor nævner jeg også den højærværdigste ærkebiskop i Trier eller i Salzburg eller fyrst Philip, biskop i Freisingen og Nauenburg.

For det fjerde har det vel også for længst bevæget mit sind, at 9 kardinaler med alle deres tilhængere på pave Julius' tid intet kunne sætte igennem, og at også ellers er mange gange kejsere og konger blevet ydmygede. På den anden side har det dog styrket mig igen, at jeg har fortrøstet mig fast til, at den romerske kirke ikke ville og kunne finde sig i de kluntede og skadelige prædikener, som min disputats om afladen har afdækket, heller ikke se igennem fingre med dem eller opretholde dem og således lade det arme Kristi folk forføres ved afladets skin.

Det er også et rent under, om i vore tider, i disse sidste, onde tider en eller to af dem bliver undertrykt. For vi finder jo, at på kætteren Arius' tid, da den hellige kirke endnu var ny og ren, blev alle biskopper forjaget af deres kirke og kætterne med deres tilhængere forfulgte i hele riget gennem hele verden den eneste hellige: Athanasius. Når Gud tillod noget sådant i kirken på denne salige tid, så er det heller ikke noget stort under i mine øjne, om jeg arme menneske må bukke under. Men sandheden er forblevet, og den bliver evindeligt.

For det femte, den nye skrivelse om afladen, der nu er udkommet i Rom, er for mig i mine øjne næsten til at undres over. For det første er der det, at den intet nyt bringer. Dernæst, at den fremstiller det gamle næsten dunklere og uforståeligere, end det tidligere er sket i andre skrivelser. For det tredje, at den ikke tilbagekalder de andre pavelige love, hvortil jeg har henvist og altså lader sagen blive hængende i modsigelse. For det fjerde, og det er nu det allerstørste, at den ikke, som alle andre love plejer, indfører noget ord fra Skriften eller læreren eller lovene eller angiver nogen grund, men alene fremsætter blotte ord, hvori jeg slet ikke bliver hørt, og slet intet læres med hensyntagen til mit skrift og bøn.

Fordi kirken er skyldig at give grunde for sin lære, som Peter befaler, og på mange måder forbyder at antage noget, uden at det er godtgjort, som Paulus siger, så vil jeg ikke erkende en sådan skrivelse som den hellige kirkes rette og tilstrækkelige lære. Jeg må adlyde Guds bud og forbud mere. Dog vil jeg ikke forkaste, men heller ikke bøje mig for den.

Jeg frygter også for, nådige Herre, at det vil ikke alene blive holdt for utroværdigt, men også blive anset for en spot og offentlig vanærelse af den romerske kirke, hvis jeg antog noget og tilbagekaldte noget blot for sådanne ords skyld, *på en tid, hvor man i hele verden begynder at spørge om, ikke hvad, men hvorfor dette eller hint bliver sagt.* For hvad kirken siger eller foretager uden angivelse af grund, det får ikke grund at stå på, blot fordi jeg tilbagekalder.

Jeg vil gerne sige til Kurfyrsten med påberåbelse af min samvittighed, at jeg uanset alle æresspørgsmål, gerne ville tilbagekalde, hvis jeg blot må høre grunde for min vildfarelse eller for sandheden. Skulle jeg nogensinde måtte tilbagekalde uden denne, så vil jeg gøre det med ord og samtidig sige, at jeg tror anderledes i hjertet. Men det ville være dem en slet ære.

Wittenberg, 1519 / 1521 (dateringen er usikker)

Kurfyrstens underdanige tjener

Dr. Martin Luther

33. Til Staupitz.

Wittenberg, 20. februar 1519.

Klage over Staupitz' tavshed. Om forhandlingen med Miltitz. Om Leipziger-disputatsen.

Til den ærværdige og bedste fader, Johannes Staupitz, ordensvikar for Augustiner-eremitterne osv.

Fred og velsignelse. Om end du er så langt borte fra os, ærværdige fader, og forholder dig tavs og ikke sender de ventende det længselsfuldt ventede brev, så vil dog vi bryde tavsheden. Vi ønsker, alle ønsker engang at se dig i denne Guds tugtelses tid. Jeg antager, at mine akter, dvs. den romerske vrede og harme er kommet til dig. *Gud river og driver mig fremad og leder mig ikke mere. Jeg er ikke Herre over mig selv, jeg ønsker at være i ro og kastes midt ind i kamp og strid.*

Carolus Miltitz møder mig i Altenburg. Han klagede over, at jeg havde vundet hele verden for min sag og fjernet den fra paven. Han havde erfaret i alle gæstgivergårde, at blandt fem mennesker var der næppe tre eller to, som tog parti for Rom Han var forsynet med 70 pavelige håndskrivelser, hvad jeg senere har erfaret fra det kurfyrstelige hof, i det øjemed at føre mig fangen til Rom, det morderiske Jerusalem, dette blodplettede Babylon. Da denne plan nu viste sig håbløs, begyndte han at virke for, at jeg skulle tilbagegive romerkirken, hvad jeg havde berøvet den, og tilbagekalde.

Men da jeg bad ham om vejledning med hensyn til, hvad jeg skulle tilbagekalde, enedes vi endelig om, at sagen skulle overgives til nogle biskopper. Jeg nævnte ærkebiskoppen af Salzburg, Trier og Freising. Den aften, da han havde modtaget mig, var jeg hans gæst til et fornøjeligt måltid, og han kyssede mig til afsked. Jeg opførte mig, som om jeg ikke gennemskuede hans ægte italienske forstillingskunst. Tetzels har han også indbudt og dadlet og endelig i Leipzig overbevist ham om, at han månedlig har modtaget 90 gylden som løn, desuden haft vogn med tre ryttere og alle udgifter dækket. Og nu er denne Tetzels forsvundet, uden at nogen ved hvorhen, undtagen måske hans ordensbrødre.

Min gode Eck indblander mig på ny med sin falskhed i nye stridigheder, som du ser her af det medfølgende. Således sørger Gud for, at jeg ikke skal være ledig. Men med Kristi hjælp skal denne kamp for Roms rettigheder og skikke falde uheldigt ud, disse rørstave, hvortil Eck støtter sig.

Jeg vil ønske, at I kan få mine baseler-skrifter at se og således lære at kende, hvordan lærde mænd dømmes om mig, Eck og Sylvester og de skolastiske teologer. Meget vittigt omskriver de Sylvesters titel til ”magirus palatii i stedet for ”magister palatii” (magirus er det græske ord for, hvad der på latin betyder en kok), idet de med flid begår denne fejl, og også med andre tilstrækkelig skarpe bemærkninger stikker de til ham. Dette vil smage de høje Herrer i Rom ilde. Derfor beder jeg dig om dine forbønner. For jeg stoler sikkert på, at Herren tvinger dit hjerte til at bekymre sig for mig. *Jeg er et menneske, som let lader mig fange af og blive optaget af selskabelighed, rus / druk, smiger / kildren, forsømmelighed og andre fortrædeligheder / bryderier / besværligheder, bortset fra de synder, som jeg i mit kald pådrager mig.*

Leipzig'erne er gået ind på disputatsen med Eck, som bebrejder mig, at jeg letsindigt har skrevet, at de afviste mig, og forlanger nu i breve, at jeg skal berigtige dette. Men jeg er af hertug Georg underrettet om, at de først har vægret sig, og har to gange ladet dem vide, at deres dekan tidligere har afslået min begæring, og således forholder det sig også. Så ynkelige midler tyer mennesker til for at undgå den disputats. Men hertug Georg holder derpå. Lev vel, mildeste fader.

20. februar 1519.

Broder Martin Luther, augustiner

34. Til kurfyrsten af Sachsen.

Wittenberg, 13. marts 1519.

Undskyldning for, at aftalen med Miltitz om at tie ikke har kunnet holdes, da Ecks angreb har været så fjendtlige, at disputatsen i Leipzig blev uundgåelig.

Min arme underdanige forbøn gælder altid Kurfyrsten, ædle, højborne fyrste, nådigste Herre! Ved Kurfyrstens kapellan, hr. Magister Spalatin, har jeg fået tilsendt nogle punkter, som den ærværdige hr. Carl af Miltitz, pavens udsendinge angående mig hos Kurfyrsten, har opstillet, angående dette, at jeg herefter skulle forholde mig rolig og ikke begynde noget nyt, således som vi besluttede i Altenburg. Nu véd Gud, at det var mit fulde alvor, og jeg var glad, at sagen således skulle få en ende, så vidt det stod til mig, og at jeg har holdt denne overenskomst så urokkeligt, at jeg har ladet hr. Sylvester Prierias' gensvar fare, uagtet det gav årsag nok til det modsatte. Og at jeg har foragt

mange af mine modstanderes trodsige spot og tiet også imod mine venners råd. Det var jo vor beslutning, at jeg ville tie, som hr. Carl vel véd, hvis blot min modpart også tav.

Men nu har dr. Eck uden privat advarsel angriber mig således, at man mærker, at han søger at håne og vanære ikke mig, men hele Kurfyrstens universitet i Wittenberg. Mange brave folk mener, at han er købt dertil. Det vil derfor ikke sømme sig for mig at lade sådanne underfundige kunstgreb upåagtet eller at prisgive sandheden til sådan spot. For skulle man lukke munden på mig og åbne den for enhver anden, så kan Kurfyrsten nok forstå, at jeg vil blive overfaldet også af sådanne, som ellers måske ikke turde binde an med mig.

Vel er jeg endnu af hjertet villig til lydige at følge Kurfyrstens trofaste råd, og forholde mig rolig i alt, for så vidt de andre vil gøre ligeså, skønt jeg vel har mere at varetage, og dette ikke er min lyst. Men hvis ikke, så beder jeg Kurfyrsten underdanigst ikke at tage mig det ilde op, for jeg kan heller ikke bære over min samvittighed at svigte sandheden. For skønt sagen vedrører Paven, så har jeg dog måttet følge, hvad der er disputatsskik og tage handsken op, altid med forbehold af al underdanighed og lydighed imod den hellige romerske stol. Gud spare Kurfyrsten saligt! Amen.

Skrevet i Wittenberg på søndagen invocavit 1519.

Kurfyrstens underdanige kapellan

Dr. Martin Luther, Augustiner.

35. Til Joh Eck.

Wittenberg, 5. april 1519.

Angående disputatsen i Leipzig.

Atter må jeg skrive til dig. Jeg havde bedt fyrst Georg, hertug af Sachsen, om tilladelse til at disputere med dig i Leipzig. Derpå har jeg fået det svar, at han vil lade mig få nøjagtig besked, når han blot først får underretning om, at vi er indbyrdes blevet enige. Du havde i dit brev ikke talt om mig, men om Karlstadt. Imidlertid afskyer Karlstadt jeres lumske vendinger efter fortjeneste og vil vanskelig værdige dig en drøftelse. På den anden side er også du bange derfor, efter at du i hans svar til dig har lært hans styrke at kende. Alligevel har du narret fyrsten, idet du har angrebet Karlstadt, men sigtet på mig. Følgelig står det nu til dig at lade hertugen eller mig vide, om vor aftale

skal gælde, for at vi ikke længere skal holde ham i uvidenhed. Gør det derfor muligt, at jeg ret snart kan få dit svar, for at jeg derigennem kan indhente endelig besked.

Universitetets indvilligelse har jeg skriftlig. Lev vel, og vær endelig ikke nogen sofist mere, men bliv en teolog!

Wittenberg, tirsdagen efter lætare 1519.

36. Til Spalatin.

Wittenberg, 20. juli 1519.

Luthers beretning om Leipziger-disputatsen.

Til den gode mand Georg Spalatin, hos den i De Hellige Skrifter og i bøgerne højt oplyste kurfyrste af Sachsen, min ven i Kristus.

Fred og velsignelse. At den ophøjede fyrste og I alle er komne uskadte hjem glæder vi os over, bedste Spalatin. Måtte Kristus antage sig Pfeffingers sjæl, amen. Angående den vidtberømte disputats skulle vi for længe siden have skrevet, men jeg vidste ikke, hvordan og hvorhen der skulle skrives. Sagen er den, at nogle leipzigere, som hverken er rene eller retskafne, triumferer sammen med Eck, og dette er et rygte for sladderhankene selv. Men sagen selv skal nok åbenbare det.

Straks ved vor ankomst, inden vi endnu var stået ned fra vognen, blev der fra biskoppen i Merseburg opslået et forbud mod disputatsen på kirkedøren og desuden den nye bandbulle fra paven. Den brød ingen sig om, og den mand, der havde foretaget opslaget, blev kastet i fængsel af byrådet, fordi han havde handlet uden dets vidende.

Da man intet udrettede ved dette kunstgreb, greb man til et andet, efter at Andreas Karlstadt var tilkaldt. De gjorde sig efter Ecks ønske mange anstrengelser for, at drøftelsen blot skulle være mundtlig og ikke skulle føres til protokols af sekretærene. Han håbede nemlig, at han skulle få overtaget ved sine råb og gestus, hvad også længe lykkedes. Men herimod indvendte Karlstadt, hvad man var kommet overens om og havde aftalt, og krævede derfor, at der skulle optages en protokol. Endelig for at opnå dette blev han tvunget til i det mindste at indrømme, at sekretærernes gengivelse ikke skulle blive offentliggjort, uden at de først havde hørt nogles dom. Dette gav anledning til ny strid om valg af dommere. Endelig fik de ham til at gå ind på, at først når disputatsen var endt, skulle de enes om dommeren. Kun på dette vilkår ville de tillade

drøftelsen. Således havde de nu lokket os i en fælde, så at vi kun havde valget mellem enten at give afkald på disputatsen eller nødvendigvis at underlægge den urimelige dommere. Du ser altså, med hvilke grove kunstgreb, man har berøvet os den aftalte frihed. For vi véd bestemt, at universitetet og paven enten slet ikke vil træffe afgørelsen eller vil gå os imod, og det har vore modstandere alene lagt an på.

Den næste dag tog de mig særskilt for og gjorde mig de samme forslag. Men jeg afslog alle disse betingelser, dels af frygt for at få paven indblandet, dels fordi mine venner rådede således. Da tilbød de andre universiteter uden at lade paven falde. Jeg bad om at blive stående ved den aftalte frihed, og da de nægtede det, afviste jeg disse og gav afkald på disputatsen. Således opstod hele det rygte, at jeg ikke havde mod til at tage disputatsen op, og hvad der var endnu urimeligere, at jeg ingen dommere ville tåle. Alt dette udbredte og tolkede man på den mest hadefulde og ondartede måde, så at man også stødte vore bedste venner fra os, og evig skændsel for vort vedkommende stod os allerede for øje som overhængende. Derefter gik jeg efter vennernes råd hen og gik modvillig ind på betingelserne. Dog således, at min ankesag skulle være forbeholdt, og min sag skulle ikke foregribes, og den romerske kirke skulle holdes udenfor.

Først blev der disputeret med Karlstadt om den frie vilje en hel uge. Karlstadt tog bøgerne [kirkefædrene] til hjælp og fremførte med Guds hjælp sine argumenter og forklaringer udmærket og i stor fylde. Da der efter dette også var givet Karlstadt lejlighed til at angribe Ecks sætninger, afviste denne en fortsættelse, medmindre det blev forbudt at tage bøgerne med, medens Karlstadt havde bragt bøgerne med netop for at vise sin modpart uimodsigeligt, at han benyttede citaterne af skrifterne og kirkefædrene rigtigt og ikke behandlede dem med vold. Det var Eck selv blevet overbevist om at have gjort sig skyldig i. Det gav anledning til ny tumult. Endelig blev det til fordel for Eck bestemt, at man skulle lade bøgerne blive hjemme. Men hvem ser ikke, at hvis det ved drøftelsen havde drejet sig om sandheden, havde man måttet ønske at få alle bøgerne med. Misundelsen og ærgerrigheden kunne ikke lægge sig skamløse for dagen end netop ved denne forholdsregel.

Til sidst indrømmede den rænkefulde mand alt, hvad Karlstadt påviste, uagtet han kraftigt havde bestridt det, og samstemte ganske med ham om alt, og pralede af at have draget Karlstadt over til sin mening. For Scotus med scotisterne og Capriolus med thomisterne forkastede han og sagde, at de øvrige skolastikere havde ment og lært det samme som Karlstadt. Således faldt da Scotus og Capriolus, dvs. scotisterne og thomisternes berømteste overhoveder.

I den følgende uge disputerede han med mig. Først en meget heftig kamp om pavens overherredømme (primat). Sin kraft havde han i ordene: ”Du er Peter” og ”vogt mine får, følg mig og styrk dine brødre”, idet han tilføjede mange vidnesbyrd af

kirkefædrene. Hvad jeg svarede, vil du snart lære at kende. Dernæst, da han var drevet til det yderste, fandt han hele sin støtte i kirkemødet i Konstanz. Her havde man dømt den sætning af Huss, hvori han havde udtalt, at pavedømmet stammede fra kejseren, som om den kendelse havde guddommelig gyldighed. Her tumlede han sig ret på sit eget felt, idet han foreholdt mig böhmeren og åbent beskyldte mig for at være en kætter og beskytter af bøhmiske kættere. For han er en ligeså skamløs som dumdristig filosofisk teolog. Mere end selve disputatsen frydede disse beskyldninger leipzigjerne.

Jeg fra min side opstillede herimod grækernes kirke gennem tusind år og gamle kirkefædre, som ikke havde været underlagt pavens magt, uagtet jeg ikke ville nægte ham en førsterangsstilling. Og endelig blev der også disputeret om et kirkemødes myndighed. *Jeg vedgik åbent, at adskillige artikler med uret var blevet fordømt ved kirkemøder, da der var lært sådan med tydelige og klare ord af Paulus, Augustin, ja Kristus selv.* Men nu svulmede den giftige øgle op og overdrev denne min brøde næsten indtil vanvid for at smigre for leipzigjerne. Endelig godtgjorde jeg af selve kirkemødets ord, at ikke alle de artikler, som var blevet dømt dér, var kætterske og vildfarende, og at han derfor intet havde opnået ved sin bevisførelse. Således står det nu.

I den tredje uge disputerede vi om boden, skærsilden, afladen, om hvorvidt enhver præst har retten til at tilsige syndsforladelse. For med Karlstadt disputerede han ugerne, men med mig alene ville han forhandle. Afladen faldt nu rigtignok helt sammen, og han samstemte med mig næsten i alt, og således blev forsvaret for afladen til latter og spot, mens jeg vente, at det skulle blive drøftelsens højdepunkt. Ja til sidst gjorde han i sine offentlige prædikener sådanne tilståelser, at også folket måtte forstå, at han ingen vægt lagde på afladen.

Han siges også at have tilstået, at hvis jeg ikke havde debatteret om pavemagten, ville han let have nået til enighed med mig om alt. Endelig sagde han endog til Karlstadt selv: "Hvis jeg kunne blive lige så enig med dig som med Martinus, så kunne også vi to blive venner." Han svinger meget, er bedragerisk, i stand til alt. Først indrømmede han Karlstadt, at de skolastiske lærere lærer ens, derefter forkastede han over for mig den Gregor af Rimini, der alene til forskel fra alle andre skolastikere samstemte med os. Således til forskellige tider at bekræfte og benægte det samme, er der for ham intet dadelværdigt ved. Heller ikke leipzigjerne kan indse dette, så stor er afstumpetheden hos dem. Ja, mere endnu: Han indrømmede ét ved disputatsen, og lærte noget andet offentlig i kirken. Og da han blev krævet til regnskab af Karlstadt for disse skiftende udtalelser, svarede han frækt, at folket ikke burde undervises i, hvad der disputeredes om.

Efter at disputatsen med mig var sluttet, disputerede han atter de tre sidste dage med Karlstadt, idet han atter indrømmede og samstemte i alt: nemlig, at *når mennesket gør,*

hvad der ligger i ham, så er det synd, at den frie vilje uden nåden ikke kan andet end synde, og at enhver god gerning indeholder synd, og når vi ved vor egen gerning bereder os for nåden, skyldes det nåden selv. Alt dette nægter skolastikerne. Således er da næsten intet blevet blot værdigt behandlet ved denne disputats undtagen min trettende tese. Imidlertid vækker han alligevel behag, triumferer og regerer. Men kun indtil jeg får udgivet mit, for da drøftelsen er forløbet så dårligt, vil jeg på ny offentliggøre mine forklaringer til teserne.

Leipzig'erne har hverken hilst på os eller besøgt os, men behandlet os som dødsfjender. Men for Eck stillede man alt til rådighed, ledsagelse og følge, gæstebud, indbydelse, endelig forærede man ham også en pelskappe, og de red tur med ham, kort sagt, alt hvad de kunne tænke sig, har de gjort for at håne os.

Desuden har de fået Cæsar Pflug og fyrsten til at bifalde det. Et har de ydet: de har æret os med den sædvanlige gave af vin, hvad de nu heller ikke kunne undlade. Men alle, som var venligt stemte, listede sig til os i det skjulte. Dog indbød dr. Aurbach os, en meget rettænkende mand, og professor Pistorius den Yngre. Også hertug Georg har indbudt os alle tre på en gang til sig.

Hertugen lod mig også kalde alene og underholdt sig udførlig med mig om mine skrifter, især om "Fadervor". Han beskyldte mig for at bestyrke bøhmerne i meget, og dernæst skulle jeg have bragt forvirring i mange samvittigheder ved min bog om Fadervor, så at de klagede over, at de ofte ikke kunne bede et Fadervor i fire dage, når de skulle høre efter mig, og meget andet. Og jeg var ikke så dum, at jeg ikke skelnede mellem fløjten og dem, der spillede den, og det gjorde mig ondt, at en så udmærket og from fyrste var så tilgængelig for fremmede indflydelser, da jeg dog så og erfarede tilstrækkeligt, hvor virkelig fyrsteligt han kunne tale, når han sagde sin egen mening.

Det nyeste eksempel på vore modstanderes had er følgende: på Peter og Pauls dagen blev jeg opfordret af hertugen af Pommern til at prædike evangeliet for ham i slotskapellet. Hastigt rygtedes dette i byen, og en mængde både kvinder og mænd strømmede sammen, så at jeg blev nødt til at holde prædikenen i den store disputatssal. Dér havde man opstillet leipzigermagistre og andre, som skulle passe på os. Det var den evangelietekst, som tydeligt indeholder disputatsens to emner, hvorfor jeg blev nødt til at udvikle hele disputatsens hovedindhold for alle, men til leipzigernes mishag.

Derefter blev Eck ført frem imod mig og prædikede fire gange i forskellige kirker i byen og gjorde det ganske af med alt mit for offentligheden. Således var det forlangt af disse indbildte teologer. Mig derimod blev der ikke givet adgang til nogen prædikestol, uagtet det ønskedes af mange. Jeg skulle blot anklages og beskyldes, men ikke tillige rense mig. I samme hensigt lod man også Eck ved disputatsen have det sidste ord, uagtet han var opponent, hvad jeg ikke var i stand til at få ændret.

Og endelig udbrød selve Cæsar Pflug, da han hørte, at jeg havde prædiken under hans fraværelse: ”Jeg ville ønske, at broder Martin havde gemt sin prædiken til Wittenberg.” Kort sagt, misstemning har jeg mødt en del af, men aldrig så uforskammet og gement.

Således har du nu her hele tragedien. Det øvrige kan dr. John. Plawnitser fortælle dig. For han var selv til stede og medvirkede ikke lidt til, at disputatsen kom i stand. *Og fordi Eck og leipzigerne ved denne ikke søgte sandheden, men deres egen ære, så er det intet under, at det begyndte dårligt og endte værre.* For hvor man havde kunnet håbe på enighed mellem wittenbergenserne og leipzigerne, så har de ved denne misstemning bevirket, frygter jeg, at strid og misstemning først rigtig er trådt for dagen. For det er frugten af den menneskelige ærgerrighed. Jeg søger vel at holde min lidenskab i tømme, men jeg kan dog ikke helt aflægge mit mishag, for også jeg er kød. Alt for skamløs var deres misundelse og alt for ondsindet deres hårdhed i en så hellig og guddommelig sag. Lev vel, og anbefal mig til den høje fyrste.

Fjerde dagen efter Alexius' 1519.

Din Martin Luther

Den ærværdige ordensvikar Staupitz traf jeg i Grimma.

37. Til kurfyrste Frederik den Vise af Sachsen.

Wittenberg 15. oktober 1519.

Luther fortæller, at han ikke har lovet at rejse til Miltitz i Trier.

Ædle, højbarne fyrste, nådigste Herre! Min arme bøn og tjeneste gælder altid Kurfyrsten, nådigste Herre! Jeg har erfaret, at min ven og Herre, Carl af Miltitz har skrevet til jer, som om jeg skulle have forpligtet mig til at rejse med ham til Trier. Dette har været mig til forundring at høre, fordi jeg ikke har henvendt mig til ham i anden mening, end at jeg endnu var villig at underkaste mig ærkebiskoppen i Trier som dommer, således som det blev aftalt i Trier. Jeg har jo sagt og forholdt mig, som Kurfyrsten har aftalt med ham i Frankfurt, og også udtrykkelig modtaget Kurfyrstens råd og aftale, som også vor forstander nu har hørt og endnu siger. For intet har jeg mindre tænkt på end at rejse til Trier til rigsdagen med noget menneske. Der er heller ikke nævnt et ord derom, ja hr. Carl sagde, at han nu havde udrettet sit hverv og ville rejse lige til Rom. Altså er jeg endnu villig og beredt til efter Kurfyrstens råd og tilsagn

at komme til rigsdagen og gøre, hvad jeg skal. Men nu ville jeg intet love, endsige holde, under alle de farer, som alle vegne truer fra krig og pest og andre hændelser. Dette har jeg i ydmyg underdanighed villet berette Kurfyrsten, for at du på troværdig måde kan vide, hvad vi har aftalt i Libenwerd. Hermed anbefaler jeg mig ydmygt til din fyrstelige nåde.

Wittenberg, lørdag, Skt. Gallus' aften 1519.

Kurfyrstens underdanige kapellan og tjener

Dr. Martin Luther, augustiner

38. Til Joh Lang.

Wittenberg, 16. oktober 1519.

Om det falske rygte, hvormed leipzigerne pralede, at erfurterne ville erklære sig imod Luther og for Eck. Om et forestående modskrift af Emser.

Til den ærværdige fader Johannes Lang, magister i teologien og viceordensvikar hos augustiner-eremitterne, min overordnede i Kristus.

Fred og velsignelse. Endelig er broder Georg vendt tilbage til jer, som I har ønsket. Intet nyt er der, undtagen at det dag for dag bliver værre med leipzigernes slemme rygter. De praler stadig med, at jeres erfurtere havde afsagt kendelse imod mig og for Eck. Er det sandt, så gid det må falde ud til det gode for jer, at jeres landsmænd uden grund indblander sig i en fremmed sag. Jeg har foresat mig såvel i et latinsk som i et tysk *forsvarsskrift* at nedsætte deres erklæring for hele verden. Jeg vil til værn for sandheden offentlig oversætte den, så snart den er udkommen, hvad enten den nu skyldes uretfærdige eller ukyndige dommere, og således være uskyldig i jeres blod. *Jeg er ikke til sinds at lade én stavelse af mine teser uden forsvar.* Herrens vilje ske!

Man siger, at Emser går svanger med en elefant eller vældige tigre, ved hvis fødsel leipzigernes kære musen skal gøre tjeneste. Så hedt raser kampen, og Satan raser imod Guds Ord og vil dog intet opnå ved det. Rubens, det æsel, slagter mig endnu en gang, denne gang på tysk, men heller ikke således bliver leipzigernes had mættet. Men Herren lever, og jeg lever, og i ham leve også du, og lev vel og bed for sandheden!

Gallus' dag 1519.

Broder Martin Luther, augustiner

39. Til Spalatin.

Wittenberg, mellem 16. oktober og 7. november 1519.

Luther vil gerne på opfordring af kurfyrsten skrive en postil (prædikensamling), men mangler tid. Til Miltitz er der intet at svare.

Til min kæreste ven i Kristus, Georg Spalatin.

Jesus.

Mine bedste hilsener. Der er intet min Georg, som jeg oftere fra flere sider og mere indtrængende er anmodet om end det, som du i dit brev fra vor høje fyrste beder mig. Der er heller intet blandt alle mine opgaver, som jeg hellere ville gøre end netop dette, fordi jeg alene ad den vej kan håbe at hjælpe præsterne og munkene, så de kan udbrede Kristi rene teologi i folket. De kan så undgå de urene fabler, hvormed de usle prædikanter snarere ihjelslår end forkynder Kristus. Og gid paven selv ville sørge herfor, for det er hans pligt.

Men jo mere jeg ønsker, at dette kunne lykkes, desto mere frygter jeg for at komme til kort dermed, fordi jeg er alt for optaget til, at jeg virkelig kan tjene denne sag. Ellers måtte man fritage mig for en del af mine offentlige forelæsninger og af mine prædikener, og det vil falde vanskeligt. Alligevel vil jeg prøve og begynde. Dersom det behager Gud, vil det have fremgang, og ham ønsker jeg heri at tjene helt. Lev vel og anbefal mig til fyrsten! Den fortræffelige Auerbaks fortræffelige plan behager mig.

Efter min mening fortjener Carl Miltitz intet svar. Sådan som jeg har skrevet og sagt, sådan forholder det sig, og jeg kan ikke berette andet uden at lyve. For hvis hans ord har været misforståelige for mig, som lyttede til ham i al enfoldighed, så er skylden ikke min.

Wittenberg 1519.

Broder Martin Luther, augustiner

40. Til Spalatin.

Wittenberg, 18. december 1519.

Rygte om Miltitz' gennemrejse i Wittenberg. Opfordringen til at skrive en prædikensamling kan Luther ikke opfylde på grund af hans mange gøremål. Om de andre sakramenter (foruden dåben, boden og nadveren) vil han ikke skrive nogen bog, da han er usikker på, om de er sakramenter. Om synet på præsteembedet.

Til min i Kristus kærester Georg Spalatin, Kristi tjener, den retskafne og lærde mand, ven og beskytter.

Jesus.

Fred og velsignelse. Her er gået rygte om, at Carl Miltitz i går er rejst her igennem byen, hvad der synes mig underligt. Dog lad det nu være, som det vil! Hvad du skriver om, at han har hånet mig gennem et billede, har jeg læst. Hvad du så indtrængende skriver om en udlægning af evangelieteksterne og epistelteksterne i fastetiden, véd jeg ikke, om jeg kan overkomme. Det er en stor opgave, og jeg er stærkt bebyrdet. Tror du det ikke? *Salmeforelæsningsen* kræver en hel mands kraft, det samme gælder *mit prædikeembede for folket*, hvori jeg gennemgår evangeliet og Første Mosebog, for det tredje *andagterne og gudstjenesterne*, som min orden pålægger mig, og som også kræver en hel mand, for det fjerde hele den nye opgave med den ønskede udlægning, for nu ikke at tale om *brevene, der skal skrives*, dernæst beskæftigelsen med fremmede anliggender, hvortil jeg også regner *sammenkomsterne* med vennerne, der trænger sig om mig og ubelejligt *røver en mængde tid*.

Jeg er dog virkelig kun et menneske og ét enkelt menneske. Jeg er beredt til dette arbejde, som du ønsker af mig, men skal jeg opfylde dette ønske, må jeg lade alt andet ligge. Og gid jeg i ro kunne hengive mig til denne ene opgave, så ville jeg betragte det som en stor lykke. Så langt er det fra, at jeg nødig tager mig det på.

Angående de andre sakramenter skal hverken du eller nogen anden forvente et skrift af mig, indtil jeg belæres om, af hvilket skriftord jeg kan aflede dem. For mig er der ikke andre sakramente. *Kun dét er et sakramente, som udtrykkelig har en guddommelig forjættelse, som øver troen, for uden det løftgivende ord og den modtagende tro kan der ikke være noget fællesskab mellem Gud og os*. Men hvad de har fablet om syv sakramenter, skal du få at høre en anden gang. Skriftet ”Fjorten trøstegrunde under sygdom” (Tesseradecas) bliver trykt på latin og tysk.

Særlige præstepligter, som du forlanger angivet af mig, kender jeg ikke. Jo mere jeg tænker over det, des mindre véd jeg, hvad jeg skal nævne, undtagen *ceremonielle ting*. Desuden bevæges jeg stærkt af apostlen Peters ord i 1 Pet 2, 10, hvor det hedder, at vi

alle er præster, ligeledes Johannes' Åbenbaringen (5, 10), så at *den slags præstedømme, hvori vi står, slet ikke synes forskellig fra lægfolket undtagen ved tjenesten med at række sakramenterne og ordet*. Ellers er alt ligt, når undtages ceremonier og menneskelige bestemmelser. Man må undre sig over, at præstestanden har fået navn af et sakramente. Mon ikke dette også vækker din undren? Men dette og andet kan vi tale om med Philip [Melanchthon], når vi mødes, fordi vi ofte og indgående har drøftet disse ting. Din pligt som præst adskiller sig derfor kun fra lægmandens pligter kun ved de byrder, som den romerske kirke uden forskel har pålagt alle præster. Hovedsagen er, at du betænker, til hvilken plads du er kaldet, dvs. at du ligesom Esther er kaldet til et hof, samt at du skal tjene de folk, som regeres fra dette hof, hvor lejlighed gives.

Dette er nu ikke blot den vanskeligste og sværeste opgave, men utvivlsomt også den vigtigste og højeste, uden sammenligning vigtigere end alle de øvrige, være sig de kirkelige fastsatte bedetider eller hvilke som helst andre embedspligter, nogen kan pålægge dig. Brevet til dr. Henrik Stromer mente jeg bedst at kunne få besørget ved din hjælp.

4. søndag i advent 1519. Wittenberg.

Martin Luther, augustiner

Ordensvikaren gentager ikke sin bøn. Men grunden er ikke vrede, men kun den, at tiden til at søge nu er udløbet. Han vil komme til fasten og vil da i fuldt mål gøre brug af din tjeneste. Dette har han ønsket, at jeg skulle skrive til dig.

41. Til Spalatin i Zerbst.

Wittenberg, 10. januar 1520.

Luther sender breve fra Leipzig om behandlingen af hans prædiken om nadveren. Om et skrift af Eck.

Til min i Kristus kærester Georg Spalatin, for tiden i Zerbst.

Jesus.

Fred og velsignelse. Jeg sender dig nye breve, hvoraf du vil se, hvor ulyksalig leipzigernes hadefulde iver er, hvor ondartet de misbruger den fortræffelige hertug Georgs enfoldighed. Uden betænkning erklærer de det for en dødssynd, et kætteri, når

nogen nyder nadveren under begge skikkelser. Imidlertid, hvor klart end Kristi evangelium har indstiftet det, har jeg dog intet villet påbyde i denne sag uden at have et kirkemødes vedtagelse at henvise til. Hvordan det stiller sig i andre sager, kan man let slutte fra denne ene. Jeg beder dig læse også det øvrige, hemmelighederne om nadverskabene og om min fødsel, min opdragelse og mine forældre. Jeg venter, at man snart vil påstå, at jeg har hustru og børn siddende i Bøhmen. Ecks skamskrift, som han har udgivet imod mit forsvar af mine artikler, gider jeg ikke sende dig. Bogen ”*Canonici indocti*” har du nok læst. Den behandler hyklerne fint og dog foragteligt. Lev vel i Kristus, og Herren bistå nådig og lykkeligt denne forhandling i Zerbst! Amen.

3. dagen efter helligtrekonger 1519. Wittenberg.

Broder Martin Luther, augustiner.

42. Til Spalatin.

Wittenberg, 8. februar 1520.

Om Ecks forgæves forsøg på at få Luthers og andres skrifter brændt. Om Ecks skrift imod Karlstadt og en opfordring fra hertug Georg til erfarterne om at udtale sig om Leipziger-disputatsen. Luthers prædikener over Matthæusevangeliet. Luther er begyndt at skrive Kirkepostillen, men har brug for dage af dobbelt længde pga. arbejdsbyrden.

Til den lærde og retskafne mand, hr. Georg Spalatin, etc.

Jesus.

Fred og velsignelse. Dr. Bernhard Adelmanntaler i sit brev til mig, at han har draget omsorg for et svar på Ecks bog. Det er også alt, hvad jeg véd om forfatteren til ”*indocti canonici*”. Stilen kan efter min mening tale både for Oecolampadius og for Konrad Adelmanntaler, Bernhards broder, der synes mig at skrive kraftigst og indholdsrigest af de to.

Vor ven Wenzeslaus meddeler mig, at Eck havde anordnet, at mine bøger ligesom ”*Canonici indocti*” og det tyske forsvarsskrift skulle brændes på torvet, og kulbækkenet stod allerede færdigt til den følgende dags eksekution. Men så har nogle fornuftigere lærere ved universitetet i Ingoldstadt alligevel rådspurgt Johannes Reuchlin, og han svarede dem, at de skulle se sig for, at de ikke dermed bragte hele universitetet i vanry. Derpå opgav de opbrændingen. Eck kom den følgende dag til stede og måtte rejse igen

med uforrettet sag og meget vrede. Man skulle tro, at manden var blevet ganske forrykt. *Sådan driver man teologi nu til dags*. Så lidt jeg end ønsker det, så vil du dog læse hans sidste udgyldelse imod Karlstadt, som er så smudsig, at jeg endnu ikke har set en mere uforskammet og uren bog. Han har et ulykkeligt sind, en stakkels sofist, så snart han ser sine planer møde hindring eller blive kuldkastede. Hertug Georg har, som vor Lang skriver, for nylig under trusler forlangt af erfarterne, at de skal svare, om de anser mine eller hans sætninger om troen for de bedste. Fyrsten mener det vist godt, men han føres og ledes af sofisterne. Karlstadt arbejder på et modskrift mod Eck. Sådan er frugten af Leipziger-disputatsen.

Af mine prædikener om Matthæus har jeg endnu ikke kunnet nedskrive et ord, min Spalatin, uagtet jeg intet har ønsket så meget, men *tiden svigtede mig*. Desuden har jeg begyndt postillen [*Kirkepostillen*] med advent og er endnu ikke nået frem til fastetiden, på den er der end ikke begyndt. Vil du vide kort besked om grunden? *Opgaven er mig umulig at gennemføre*. Lysten mangler jeg ikke. *Kræfter skænker Guds nåde mig tilstrækkeligt*. Men jeg kan næppe nok overkomme *salmefortolkningen*. Du aner ikke, hvor megen møje undertiden blot et enkelt vers kan volde mig. Du må sige til kurfyrsten, at ligeså gerne som jeg har begyndt på arbejdet, ville jeg også fuldende det. *Men så må du skaffe mig dage af dobbelt eller tredobbelt længde, og endda ville tiden ikke slå til*. Ikke sjældent berøves der mig tid ved de krav, der stilles til mig af brødre eller pårørende. I går mistede jeg endog en halv dag ved svaret på forbudet fra Meissen. *Jeg har ganske vist en hurtig hånd og en beredt hukommelse, så at jeg snarest kan skrive hurtigere, end der kan trykkes*. Og dog hjælper det mig ikke. Jeg gad nok engang se, hvordan det ville gå langsommere mennesker på min plads. I kender mit ønske om, at så snart Lotthers trykkeri er i orden, skal hele postillen trykkes på én gang, for at der så hurtigst muligt kan begyndes på Melanchthons bog "Philippika" imod sententiarerne. Lev vel og anbefal mig til kurfyrsten!

8. februar 1520.

Martin Luther, augustiner

43. Til Spalatin.

Wittenberg, 18. februar 1520.

Luther vil holde måde i det latinske skrift imod biskoppen af Meissen og først lade Spalatin læse det og bevidner sin frimodighed i denne sag. Derfor skulle Spalatin råde modstanderne til at være forsigtige over for Luther. Til sidst om enken Landmanns sag.

Til den lærde og fromme mand, Georg Spalatin etc.

Jesus.

Fred og velsignelse. Guds nåde indgiver mig tilstrækkeligt godt mod, bedste hr. Georg, imod den meissenske mordbrand, og du skal få at se, at jeg lyder dit råd, så vidt muligt at svare venligt. Endelig skal du og dine omgivelser få et eksemplar at se før udgivelsen, hvilket også ville være sket med det forrige, hvis ikke trykningen var kommen dit brev i forkøbet. Rigtignok mener jeg også dér at have vist bispen ærefrygt nok og ikke taget for hårdt på den løbeseddel, han havde ladet udsende, og som i sandhed er en bespottelse og mere fjendtlig imod Kristi evangelium, end noget kætteri nogensinde har været. Dette skal jeg senere påvise og ved en rigtig oversættelse godtgøre deres ukyndighed, hvis de ikke tager sig i agt. *Jeg vil ikke tåle det, om så alle himlens engle ville forkynde en lære, der er dømt i evangeliet, hvor meget mindre skulle jeg da finde mig i det over for en enkelt lille jordisk kirkes afguder.*

Om du så synes, så lad os komme vore modstandere i møde, og skriv til dem, hvis de stiller sig således, at de vil høre dig, og forman og bed dem være så fornuftige og forsigtige som muligt over for Luther. Sig til dem, at der er blevet skånet med al flid i det første skrift, for at ikke en lavine skal overfalde dem, medens de søger at undgå rimen. For når Herren lader mig beholde min forstand, hvad han i sin godhed vil gøre, så vil det ske, at jo mere snavs og smuds de udspreder, desto videre omkring og stærkere vil den stinke. Det falder mig ikke ind hermed at ville true så mange fortræffelige mænd. Men selve den skændsel, som de har påført sig og hæftet til sig ved den usalige løbeseddel, smerter mig, og hvad jeg måtte ønske for mig selv i en sådan sag, det tilbyder jeg på denne måde dem. Jeg ville ikke for alle verdens skatte blive fundet som forfatter til et sådan skrift.

Gid de dog indbyrdes ville råde til fornuft og enten helt tie eller rense sig ved kristelig kærlighed! Men hvis de vil opnå noget ved vold og trussel, ved videnskab, forstand, kunst eller list, da vil Herren se det og give mig, at de ikke kan narre mig. Hvis de altså lægger an på forstillelse, således som de har gjort ved denne løbeseddel, så vil de skade deres sag. Havde de spurgt mig om råd ved udgivelsen, så skulle de have skrevet således: "Se, i kære troende, der er udkommet en prædiken, som mange opfatter forkert, derfor skal I ikke mene, at forfatteren selv ønsker at forstås således." På den måde ville de ikke have skadet mig, men gavnet sig selv og alle. Nu derimod styrter de frem som rasende og fordømmer noget, som jeg aldrig har skrevet. Jeg har tværtimod

skrevet det modsatte og det under mit navn. Eller i det mindste skulle de have skrevet til mig privat og opfordret mig til at udgive en erklæring. Men retfærdighedens og kærlighedens vej forlod de og begyndte med vold og uretfærdighed. Hvad under da, at en så ond begyndelse har fortsat i samme onde spor.

Jeg undrer mig og kan ikke undre mig nok over, at de gode folk i Meissen og Leipzig er så udannede og ukyndige, eller at deres had er så stort, at de også har ladet sig berøve deres sunde menneskeforstand. Endnu har jeg ikke haft modstandere, som jeg i den grad har foragtet, så afstumpede eller ubetænksomme er de. Det være nu, som det vil, påvirk dem, for at de ikke skal ophidse mig. Jeg har nu fanget dem, og det således, at hvis de ikke giver efter, udsætter de sig selv for den største skændsel. Hvis du synes så, vil jeg også selv skrive til biskoppen i denne mening. Til hertug Georg ville jeg også skrive, hvis jeg blot ikke vidste, at enten bliver jeg ikke læst, eller hvis jeg bliver læst, bliver jeg ikke hørt.

Hvad angår Walpurgis Landmann, da har hun hverken haft juridisk bistand eller beskyttere, men ganske på egen hånd givet sit hus til kirken. Jeg har haft udførlige forhandlinger med provsten. Men han forskanser sig bag sine paragraffer og snakker om, at hvad der en gang er givet til Gud, kan ikke tilbagegives, selv om giveren bliver tigger for bestandig eller vil dø af sult. Han har henvist mig til Gud og til den hellige messe, for at jeg dér skulle forhandle med Kristus, om han måske selv ville tale med mig og tilbagegive, hvad jeg beder om. Disse tåbeligheder fremfører den juridiske mand som fuldt alvor, også da jeg havde spurgt ham, hvorfor de ikke på Kristi vegne kunne erstatte, tilbagegive, når de på Kristi vegne havde modtaget noget. Han holder fremdeles fast ved dette, at hvad der er givet til Gud, kan mennesker ikke tilbagegive. I hoveder, der er optaget af sådan snak, kan evangeliet rigtignok ikke trænge ind. Og i evangeliet viser Kristus dog tydelig og uafsladelig, hvad man skal gøre imod næsten i sådanne tilfælde, hvor nød og kærlighed er fortalere. Lev vel og bed for mig!

18. februar 1520

44. Til Spalatin.

Wittenberg, 29. februar 1520.

Om et svar fra biskoppen af Merseburg. Om et forbud af biskoppen i Mainz imod munkenes tiggeri. Luther ønsker ophævelse af tiggerordenerne.

Til den lærde og retskafne mand, hr. Georg Spalatin, Kristi tjener etc.

Jesus.

Fred og velsignelse. Endelig har biskoppen af Merseburg tilbagesendt mig mit bud med hans brev, efter at han har opholdt ham i tre dage. Jeg venter også på svaret fra kardinalen af Mainz endnu. Jeg har altså læst brevet, og det mishager mig ikke, kun at han bekender, at andres skrifter og beretninger har indtaget ham imod min prædiken, som han måske aldrig selv har læst, men forkaster i tillid til andre. Dernæst fordømmer han med dygtige grunde striden om pavemagten, rigtignok under den forudsætning, at jeg tumlede mig med lyst i sådanne stridigheder og ikke meget hellere ville leve i fred, ligesom han skriver om sig selv. Men med rette giver vi råd til de syge, medens vi er raske, men Terents siger: ”Hvis du var her, ville du mene noget andet.”

At kardinalen af Mainz har forbudt tiggermunkenes betleri, tror jeg ikke er sket imod mig. Magdeburg er også fuldt af mange andre klager imod ham, som vor prior ved sin hjemkomst har fortalt. For han begynder at tyrannisere og vove alt, også med fare for at støde sine kirkelige stormænd. Hvem véd, hvad han er kaldet til i administrationen af så store områder? Tvivl ikke på, at Herren vil bruge ham til noget frygteligt i fremtiden. Hvad mig angår, ville jeg af hjertens grund ønske tiggermunkevæsenet helt udryddet, det er jo en af de artikler, for hvis skyld Eck erklærer mig for en kætter. For jeg hader dette afskyelige liv, og i dag ville jeg hellere lære et håndværk og ernære mig derved end at leve således, og i den betydning ville jeg gerne dø som en kætter uagtet Ecks indsigelser.

Jeg undrer mig over, at mit sidste brev endnu ikke er kommet dig i hænde. Om Skotts strid med Emser har jeg læst med interesse. Til dr. Calvus må jeg endnu skrive, da jeg hidtil ikke havde noget passende bud til rådighed. Lev vel og bed for mig!

Wittenberg, 4 dage efter søndagen invocavit 1520.

Martin Luther, augustiner.

45. Til Spalatin.

Wittenberg, 2. marts 1520.

Med nogle skrifter, som var udkomne imod Eck.

Til min i Herren inderligt kære Georg Spalatin, Kristi tjener etc.

Fred og velsignelse. Jeg sender her, min kære Spalatin, atter nogle nyheder, som er udkommet imod Eck, og som jeg beder om at få tilbage, når du har læst dem. Du ser, at det ikke skal gå leipzigerne og Eck bedre end gollneren og hokstraten. Efter min mening tyder dialogen på Willibald Pirckheimer som forfatter for han lever i fjendskab med dr. Skeurl, og også af andre kendetegn slutter jeg det. Men alligevel behager det mig ikke, at man på den måde raser imod Eck. For det er et skamskrift, og en åben anklage er bedre end et sådant bid fra et baghold. Lev vel og bed for mig, i Herren.

Lørdag efter invocavit 1520.

46. Til Spalatin,

Wittenberg, 13. april 1520.

Forklaring af ordene i Joh 15, 5: "Uden mig kan I slet intet gøre". Luther afviser, at vi ud fra vores medfødte natur kan gøre os fortjent til at modtage den helligørende nåde.

Til dr. Magister Georg Spalatin.

Jesus.

Velsignelse og fred. Du har spurgt mig, min kære Spalatin, hvad Kristi ord i Joh 15 vil sige: "Uden mig kan I slet intet gøre". For det første går jeg ud fra, at du kender de to gamle måde at sønderrive ordene på (de kalder det at skelne), som vore lærde har gjort med hensyn til dette sted. *Først skelnes der imellem Guds almindelige indvirkning og Guds særlige indvirkning*, hvilket de forstår således: Ved den første kan vi udrette, hvad der hører naturen til uden nogen særlig nådevirkning, og som de hverken anser for fortjenstlige eller syndige, men på en vis måde neutrale eller moralske gode gerninger som at gå, stå, arbejde, tale, spise, og hvad vi ser ske i det ydre ved mennesker, uden at det ligefrem kan betegnes som ondt. Ved Guds særlige indvirkning skal vi kunne udrette, hvad der behøves en særlig nåde til og ligger ud over naturens rækkevidde, altså erhverve virkelig fortjeneste og undgå synd. Der er altså en almindelig indvirkning på vor natur og en speciel indvirkning fra nåden.

For det andet skelner skolastikerne mellem en "begyndende" og en "fuldkommen" handling. Den begyndende tilskrives den almindelige indvirkning, den fuldkomne

tilskrives nådens indvirkning. Således betyder ordene: ”Uden mig kan I intet gøre”: Fuldkomment eller uden den særlige indvirkning kan I intet gøre, men I kan godt begynde, det vil sige, I kan godt gøre noget ved hjælp af den almindelige indvirkning. *Altså kan vi med vore egne kræfter (ved hjælp af den almindelige indvirkning) forberede os til at modtage nåden og den særlige indvirkning, så vi kan udføre fortjenstfulde handlinger, men vi formår ikke allerede ved den almindelige indvirkning og vore kræfter at erhverve nogen fortjeneste. Således har man hidtil udlagt og forstået dette ord.*

Men nu forkaster Kristus fuldstændig denne almindelige eller naturlige indvirkning, *fordi naturen ikke kan lade være med at søge sit eget og misbruge Guds gaver.* Han siger ligefrem og uden nogen indskrænkning, at uden den særlige indvirkning (som de kalder det), eller Guds nåde kan der intet udrettes, som ikke i Guds øjne er hjemfalden til ilden. Som han fortsætter med at sige: ”Den, der ikke bliver i mig, kastes væk som en gren og visner; man samler dem sammen og kaster dem i ilden, og de bliver brændt.” Her ser vi: Uden Kristus grønnes grenen ikke og bærer frugt, nej, den visner tværtimod. Ikke alene visner den og ødelægges, men man tager den og fjerner den fra stammen og kaster den i ilden. Sådan bliver mennesket, som blot forlader sig på den almindelige indvirkning og naturens kræfter, stadig værre og fjerner sig fra Kristus og beredes for ilden, hvor moralske og gode hans gerninger end synes udadtil.

Deraf forstår vi, at uden Kristus formår vi hverken ved en almindelig eller ved en særlig indvirkning at gøre noget, og at alt, hvad vi kan gøre ved den almindelige indvirkning, er imod Kristus og ikke for ham. Det kan tydelig iagttages på hyklere, som udretter store og mange ting, men med en ond vilje. Derfor påmindes Kristus så indtrængende om, at grenen skal blive i ham som vinstokken, fordi det er umuligt, at de ikke bliver stadig værre, hvis de ikke bliver i ham, ligesom det er umuligt, at de, som ikke bliver på vejen, ikke farer mere og mere vild, medmindre de vender tilbage til vejen.

Der behøves således aldeles ingen sondring her, som om den almindelige indvirkning ikke var vildfarelsens vej. For den er en Guds nådegave, som skænkes uværdige og bestandig misbruges, ligesom vin og guld dagligt misbruges af ugudelige mennesker. *Man kan således sige, at Guds indvirkning er god, men brugen af den er ikke god, med mindre vi helbredes ved nåden.* Dette farlige begreb ”almindelige indvirkning”, som er at være i og handle efter naturen, bliver således altid brugt til noget ond og værdiløst, med mindre man som vinranken bliver i Kristus. For de rene er alt rent, men for de urene er intet rent, Tit 1, 15, og som alt virker sammen til gode for de fromme, således bliver alt til fordærvelse for de ugudelige. For hvem kan nægte, at også ægteskabsbryderen, skørtejægeren, morderen og spotteren handler ved hjælp af den

almindelige indvirkning? For hvordan var han i stand til dette uden naturens væren og virken? Men hvem vover på den anden side at påstå, at dette skulle være en "begyndende handlen" til det gode, en forberedelse til nåden? Ligegyldig hvor smukke gerningerne ser ud, som er gjort uden nåden, kan de ikke være andet end onde og imod nåden. De kan ikke tælle med som en forberedelse til nåden, fordi de er udført uden en god vilje i hjertet.

Det berører i virkeligheden alt sammen spørgsmålet om nåden og den frie vilje, som er så dybt og indholdsrigt, ja, så kompakt, at det ikke lader sig gøre at behandle så kort. Lev vel og bed for mig! I jeres afrejses time

Martin Luther, augustiner

47. Til Spalatin.

Wittenberg, 25. juni 1520.

Melanchthon bør fritages fra at holde forelæsninger om Plinius for ikke at blive taget fra sin forelæsning over Paulus. Om Melanchthons eventuelle giftermål. Han bør bevares i Wittenberg ved en højere løn.

Til den lærde og gode mand Georg Spalatin, Kristi tjener og præst etc.

Jesus.

Fred og velsignelse. Både mig og mange andre vil det synes, at Philip ikke bør bebyrdes med forelæsningen om Plinius for apostlen Paulus' skyld, over hvem han læser med så megen frugt, for at man ikke skal berøve ham tilhørere, for dens frugt kan på ingen måde erstattes af Plinius, og man måtte frygte for, at ånden har drevet ham dertil, den ånd, som man ikke oprørsk bør stå imod, da vi så kunne blive Satans redskab, som ville drage stor nytte deraf. Skal der i det hele taget læses over Plinius, så kunne det pålægges magister Johannes Hess. Hvad angår Melanchthons giftermål og særlig den af jer nævnte kvinde, da er det vanskeligt at profetere. Jeg ønsker ham en hustru, men vil ikke gerne hverken give bestemt anvisning eller råde. Han synes jo heller ikke selv at have travlt.

Om end jeg håber, at han ikke ønsker sig til Bayern, så er det dog mit stadige ønske, at han udmærkes med en højere løn. Derved ville man berøve dem det håb, som de knytter til, at de véd, at han er ringere stillet her, end han ville blive hos dem. Hvis der

byder sig lejlighed, så sørg for at bruge den. For enhver bør også tænke på sit eget, når forholdene, dvs. Gud kalder. De sørgelige begivenheder i Strassburg skal jeg huske på passende sted. I morgen udkommer ”Sylvester” [Skriftet mod Prierias] og ”Romanisten” [Om pavedømmet i Rom] på tryk. Lev vel!

Anden dag efter Johannes Døberen 1520.

Martin Luther, augustiner

48. Til Spalatin.

Wittenberg, 9. juli 1520.

Gode råd om kurfyrstens officielle stillingtagen til Luthers sag. Luther er parat til at give køb på alt andet end evangeliet.

Til min udmærkede og inderligt kære Georg Spalatin etc.

Fred og velsignelse. Jeg har, min kære Spalatin, i tavshed læst disse breve fra Rom med megen smerte over at se en sådan fordummelse og syndighed på kirkens høje steder. Jeg frygter for, at samvittighedens og sandhedens lys har bragt dem således ud af fatning, at de ikke mere er i stand til at dømme og forstå. Først dømmer de min lære og erkender den samtidig for at vidne om begavelse og lærdom, derpå siger de, at de hverken har læst mine skrifter eller søgt at få dem at læse. Herren forbarme sig over os alle!

Hvad skal jeg, netop jeg, råde fyrsten at svare? Derfor skriver jeg hellere til dig. For det første er det dig bekendt, at mine klager er retfærdigere end deres. Derom er mine skrifter vidne, hvori jeg så ofte har bekendt og klaget over, at det ikke er stridslyst, som har ført mig ind i denne sag, men at jeg med vold er drevet ind deri. Dernæst har jeg ofte tilbudt fred og tavshed. Og overalt beder jeg om og strider for, at man skal belære mig om noget bedre. Endnu er jeg også til sinds at tie, hvis det tillades mig at tie, dvs. hvis også munden stoppes på mine modstandere.

For alle er det bekendt, at Eck ikke af nogen anden grund har revet mig ind i striden om pavedømmets ret, end fordi han ønskede at bringe skam over og nedtræde både mit navn og alt mit og endelig vort universitet. Nu, da de ser, at Gud selv yder hjælp imod ham, anklager de mig for ærgerrighed. Hvilken ære skal jeg arme menneske trachte efter,

jeg som ikke ønsker andet end at få lov at leve privat og i det skjulte og undgå offentligheden.

Lad hvem der har lyst tage mit embede, lad hvem der har lyst opbrænde mine skrifter! Hvad vedrører det mig? *Men samtidig erklærer jeg også, at hvis det ikke tillades mig at være fri for mit lærerembede og ordets tjeneste, så vil jeg handle frit deri.* Stort nok er antallet af mine synder, som trykker mig, og jeg vil ikke yderligere tilføje den dødssynd, at jeg svigter den tjeneste og findes skyldig i *ugudeligt tavshed* og forsømmelse af sandheden og af så mange tusinde sjæle. Lad den kardinal prale med, at hans kirke ikke trænger til noget forsvar, hvorfor optræder da han som dens forsvarer?

Jeg samstemmer på alle måder i, at den høje fyrste også fremdeles fastholder sit hidtidige standpunkt og optræder som fremmed for min sag og henviser mig til offentligheden enten for at lade mig belære eller overbevise, medens han selv ikke kan påtage sig at optræde som lærd og derfor hverken vil være dommer eller fuldbyrde dommen, før der er *tilvejebragt en saglig og begrundet afgørelse.* Ej heller ser han, hvordan han uden at kende sagen, som de ikke engang berører med et ord, skal kunne dømme nogen, var det så også en tyrk eller en jøde, med mindre man da i Rom ønsker, at han skal adlyde mennesker mere end Gud, og gå frem imod en mand, om hvem han ikke véd, om han er skyldig eller uskyldig. Men dette kunne han ikke gøre med frelst samvittighed, og ingen, ikke engang guddommelige forskrifter, kunne tvinge hans samvittighed til noget sådant.

Lad dem straffe Sylvester, Eck, Cajetan og andre, som for deres egen æres skyld har voldet den romerske kirke denne tragedie uden nogen grund, jeg er uden skyld. *Alt hvad jeg har gjort og gør, gør jeg tvunget af nødvendigheden, men altid er jeg rede til at træde tilbage, når blot ikke evangeliets sag skal tvinges tilbage.* Alt kan de forlange af mig, ja frivilligt vil jeg tilbyde dem det, *når de blot vil tillade, at vejen til frelse bliver fri for de kristne.* Det er det eneste, jeg fra min side udbeder mig, og ellers vil jeg intet, hvilket ønske kan gøre dem mere ære? Jeg beder ikke om en kardinalhat, ikke om guld, ikke om noget som helst, der for tiden holdes i høj pris i Rom

Men hvis jeg ikke kan opnå dette, så lad dem berøve mig mit embede og tillade mig at leve og dø i afkrogen af en ørken. Jeg arme menneske beklæder ikke mit lærerembede med min vilje, tilmed må jeg lide ondt for det, medens de andre gør det gerne og høster ære derfor. Under sådanne forhold kan min sjæl hverken frygte trusler eller agte på løfter. Eller ønsker man, at jeg med magt skal indpræge frygt eller håb i mit hjerte eller i det mindste udadtil foregive det?

Hermed har du min mening om den sag. Men jeg håber, at den høje fyrste vil skrive således, at disse romerske hoveder må forstå, at Tyskland har hidtil været holdt nede

ikke ved sin egen, men ved italienernes dannelsesmangel efter Guds skjulte råd. Lev vel.

På den anden Kilians dag 1520.

Martin Luther

49. Til Spalatin.

Wittenberg, 10. juli 1520.

Om Melanchthons løn, bandbullen fra Rom, en bog, som er skrevet mod Eck. Luther erklærer sig parat til krig mod Rom.

Til den lærde og fromme mand, dr., magister Georg Spalatin etc.

Jesus

Fred og velsignelse. Melanchthon har selv skrevet til dig, min kære hr. Georg, om at tale hans sag, så jeg ikke behøver at bemærke yderligere derom. For øvrigt ønsker jeg næsten, at den berygtede romerske bandbulle måtte indløbe, som skal rase imod min lære. I dag håber jeg at få "Eccius dedolatus", som er trykt i Erfurt. Hvad Lang mener om Peter Aperbach, ser du af hans brev. Selv kender du jo manden fra drengårene og véd, hvor begavet han er. Måske bringer Gud os denne lejlighed, som jeg ikke ønsker ubenyttet, og jeg tror ikke, at der let findes nogen anden, som er lige så vel egnet til at læse over Plinius. For hofmanden, dr. Johann von Wyck, var der ingen fare, jeg ville ikke godkende hvem som helst.

Jeg sender dig et brev fra den frankiske ridder Sylvester Skaumberg, og, hvis det ikke var for besværligt, ville jeg gerne have dets indhold antydet i fyrstens brev til kardinalen af Skt. Georg, for at de må vide, at selv om det lykkes dem med deres ban at få mig bort fra Wittenberg, vil de intet andet opnå end at gøre sagen værre. For ikke alene i Bøhmen, men midt i Tyskland findes der mænd, som kan og vil værne den fordrevne mod alle deres lyn. Da risikerer de også, at jeg under disse ridders beskyttelse kan fare endnu værre frem mod romerne, end mens jeg fejder imod dem i et offentligt lærerembede under kurfyrsten som landsherre. Det vil helt sikkert ske, hvis Gud da ikke forhindrer det. *I så fald behøvede jeg nemlig ikke at tage hensyn til kurfyrsten, således som jeg hidtil ofte har måttet gøre, også når man havde ophidset*

mig. Derfor, hvad der hidtil ikke er blevet dem budt af mig, det skal de vide, skyldes hverken min beskedenhed eller deres tyranni eller fortjenester, men kurfyrstens navn og autoritet, og desuden Wittenbergs universitetet. Jeg har kastet mine terninger. Jeg foragter den romerske vrede og gunst. *For bestandig afviser jeg forlig med dem eller samfund med dem.* Lad dem dømmе og brænde mine bøger, til gengæld vil jeg opbrænde hele den pavelige kirkeret, denne hundredhovedede slange af kætterier og, hvis jeg ikke kan råde over ild, fordømme den offentligt. Det skal være slut med den ydre ydmyghed og den hidtidige nytteløse føjelighed, som jeg ikke længere vil, at evangeliets fjender skal opblæses over.

Jo mere jeg tænker over kardinalens brev, desto mere foragter jeg de mænd, som jeg ser vrider sig af ren fejhed og ond samvittighed og gør sig en sidste anstrengelse for at fremstille sig som fnysende. Med magt søger de at hævde deres uvidenhed, men frygter, at den i næste øjeblik skal få et ulykkeligt udfald. Men Herren, som véd, at jeg er en elendig synder, vil fuldføre sin sag enten ved mig eller ved en anden, derom tvivler jeg ikke.

Indlagt seddel.

Måske kan fyrsten også tilføje dette: Den lutherske lære er så udbredt og rodfæstet i Tyskland og videre ud, at de romerske kun kan overvinde den ved *fornuftgrunde og Skriften*. Af vold og bandlysning skal de ikke vente sig andet, end at Tyskland bliver et andet Bøhmen. For tyskerne har, som de selv véd, et vildt sind, og når man ikke har overbevist dem ved fornuftgrunde og Den Hellige Skrift, så er det voveligt selv for nok så mange paver at ophidse dem. *Især i nutiden, hvor videnskab og sprogkundskab hersker i landet og lægfolket begynder at tilegne sig viden.* Derfor vil han, som det sømmer sig en kristen fyrste, forebygge og formane til, at de ikke prøver noget letsindigt i tillid til magt, hvis de ikke først har gjort alt nøje op, for at de ikke skal fremkalde et oprør imod sig, som de ikke kan betvinge.

Jeg skulle tro, at dette ville ryste de ulærde og frygtagtige romere godt. Dog følg din mening heri som i alt.

50. Til Wenzeslaus Link i Nürnberg.

Wittenberg, 19. august 1520.

Undskylder sin hidsige skrivemåde, der synes ham nødvendig, og som i hvert fald ikke skyldes slette bevæggrunde. Staupitz har frarådet ham udgivelsen af skriftet til den kristelige adel, men hans brev er kommet for sent.

Jesus.

Fred og velsignelse. Kære fader, med mine skrifter og bøger har jeg ikke det for øje at kunne vinde roser og ære. Næsten alle dømmes min voldsomhed, men jeg har den samme følelse som du, at Gud måske på denne måde afslører menneskers løgne. *Hvad der i vore dage behandles med ro, det ser jeg hurtigt går i glemme, og ingen bekymrer sig om det.* Selv Rebekka måtte bære børn, som var uens og stødte sammen i hendes liv. Nutiden dømmes ilde derom, en kommende tids dom vil være bedre. Også Paulus kalder snart sine modstandere hunde, snart sønderskårne, snart unyttige ordgydere, snart bedrageriske arbejdere, Satans tjenere og lignende og skælder den kalkede væg lige i ansigtet. *Hvem ser ikke, hvor heftige profeternes angreb var?* Men alle disse steder er så velkendte, og derfor gør de ikke mere indtryk. Den ærværdige fader, ordensvikaren skrev til mig igen fra Erfurt og bad mig om ikke at udgive *skriftet om den kristelige stands forbedring*, uden at jeg ved, hvordan det er blevet ham mistænkeliggjort, men det kom for sent, da skriftet allerede er udgivet. Sørg nu for, at du mundtlig formilder ham. *Hvem ved, om ikke Ånden driver mig fremad med sin stærke magt, da det dog er vist, at jeg ikke bærer mig således ad af begærlighed efter ære eller penge eller bifald.* Om hævn siger jeg intet, Herren tilgive! *Heller ikke stiler jeg på, at jeg kan fremkalde et oprør, men at jeg kan skaffe frihed for et almindeligt kirkemøde.* Lev vel i Herren!

Søndagen efter himmelfartsdagen 1520.

Din broder Martin Luther

51. Til Spalatin.

Wittenberg, 3. oktober 1520.

Luther vil ikke skrive det lovede brev til paven, fordi Eck nu er ankommet til Leipzig med bandbullen. Han lader det stå hen, om han skal bede kurfyrsten opnå et kejserligt

edikt for ham og hans rodede bøger. Skriftet "Om kirkens babyloniske fangenskab" (De captivitate babylonica) og et skrift af Karlstadt.

Til den lærde og fromme mand, dr. Georg Spalatin, Kristi tjener, min ven i Herren.
Jesus.

Fred og velsignelse. Mange breve har jeg fået fra dig og undrer mig over, at mit svar fra Buttstet endnu ikke er nået til dig. For de senere breve handlede ikke om andet end det første, nemlig om fædrene, der var sendt til mig fra Eisleben. Men nu håber jeg, at du har fået det. Karl v. Miltitz har bedt mig skrive privat til paven og rense mig for beskyldningen om, at hans person er blevet antastet af mig. Dette har jeg endnu ikke gjort, og nu vil jeg ikke gøre det, efter at Eck i Leipzig har ladet sig forstå med, at han har den mod mig udfærdigede bandbulle hos sig. Hvad han har i sinde dermed, er endnu ubekendt.

Mange mener, at jeg skulle bede vor kurfyrste skaffe mig et kejserligt edikt om, at ingen må dømme mig eller forbyde mine skrifter uden at kunne *bevise det ud fra Skriften*. Du må overveje, om dette er tilrådeligt. For mig selv ligger der mindre vægt derpå, fordi jeg ikke anser *mine småbøger* værdige til således at mangfoldiggøres, og jeg ville ønske, at de på en gang kunne forsvinde i hele verden, fordi de er *rodede og uafpudsede*, skønt jeg ønsker *selve indholdet* kendt af alle. Men det er ikke hver mands sag at samle guld af dynd, og det behøves ikke, da der findes en mængde bedre bøger og Den Hellige Skrift. Hellere ville jeg ønske, at vi kunne mangfoldiggøre *levende bøger*, dvs. *prædikanter*, og skaffe dem sikkerhed, så de kunne overgive de samme lærdomme til folket. Jeg sender dig, hvad jeg har modtaget fra Italien.

Hvis vor kurfyrste ville dette, tror jeg, at han vanskelig kunne gøre noget ham værdigere. For hvis også folket i Italien antog disse lærdomme, ville vor sag stå fastere. Hvem ved, om Gud vil opvække sådanne mænd og bevare vor fyrste i det øjemed at samvirke med ham ved sit ord? Se derfor til, hvad du her kan gøre for at fremme Kristi sag. Den, som skriver fra Venedig, er en broder til Lazarus Spengler, som har sendt brevet fra Nürnberg til mig.

Bogen om kirkens fangenskab vil udkomme på lørdag og blive dig tilsendt. Også Karlstadt fatter nu mod imod paven, efter at terningerne nu engang er kastet. Lige nu fik jeg efterretning om, at Eck ikke kan føle sig sikker i Leipzig og ringeagtes, og at han med sine mange diplomer, som han har ladet opslå over alt, bliver udlet, og at Leipzig viser ham et helt andet sind og ansigt, end han havde ventet. Det er ikke det samme som for et år siden. Endelig har han skiftet opholdssted og taget bolig i prædikebrødrenes kloster. Man siger åbent, at han ikke vil undslippe efterstræbelserne og ikke komme

tilbage til Ingolstadt. Jeg ønsker ikke hans død, hvor meget jeg end ønsker at se hans planer gjort til intet. Herren gøre, hvad der er godt i hans øjne.

Her er der intet nyt undtagen den preussiske krig. Biskoppen af Mainz byder offentligt, at Huttens bøger og alle andre bøger imod paven skal inddrages. Derved bereder han kun sig selv ulykke. Hutten forbereder sig med vældigt mod til kamp imod paven og forfægter sin sag med sværd og pen. Vor Adrianus raser voldsomt imod mig, uden at jeg ved hvorfor, måske søger han lejlighed til at komme bort herfra. Jeg har intet gjort ham. Mine prædikener angriber han og er beredt til at belære mig om evangeliet, han, som ikke engang forstår sit eget område, Mosebøgerne. Vi forklarer os hans vanvid på forskellig måde. Men lad det nu være tiden vil forklare det. Lev vel i Herren!

Den hellige Franciscus' aften 1520.

52. Til Spalatin.

Wittenberg, 13. oktober 1520.

Bandbullen er ankommet. Luther vil angribe den som opdigtet i et skrift, men er atter ved godt mod, da bullen og Eck foragtes over alt. Står i begreb med at rejse til Lichtenberg til forhandling med Miltitz. Luther er nu sikker på at paven er Antikrist.

Til min i Herren inderligt kære Georg Spalatin, den fromme og lærde mand etc.

Fred og velsignelse. Endelig er bandbullen, som Eck har medbragt fra Rom, kommet hertil, hvorom vore venner skriver udførligt til kurfyrsten. Jeg foragter denne bulle og bekæmper den allerede som ugudeligt og løgnagtigt, helt og holdent et værk af Eck. I vil se, at Kristus selv dømmes i den, dernæst, at den *ikke bringer ét ord til begrundelse*, og endelig at den stævner mig ikke til forhør, men til tilbagekaldelse, så at du kan vide, at de er fulde af raseri og blindhed og dårskab, ude af stand til at se og til at tænke. *Imidlertid vil jeg foreløbig lade pavens navn være unævnt og angribe den som opdigtet og løjet, uagtet jeg holder den for at være ægte og deres eget værk.* O, gid dog kejser Carl var en mand og skred til kamp for Kristi sag imod disse djævl!

Jeg for min person er uden frygt. Herrens vilje ske! Hvad kurfyrsten skal foretage, ved jeg ikke, kun synes det mig bedst, at sagen forties, for i Leipzig og ellers overalt bliver både bullen og Eck dybt foragtet, og jeg frygter derfor, at den vil få betydning, hvis vi bekymrer os for meget om den, mens den ellers vil falde sammen og forsvinde.

Jeg sender et eksemplar af den, for at du kan se det romerske djævelskab. Skal dette herske, så er det forbi med troen og med kirken.

Men jeg glæder mig af hele mit hjerte over, at jeg må lide for så herlig en sag, og jeg føler mig, uværdig til så hellig prøvelse. Jeg føler mig så langt friere, da jeg endelig har fået vished for, at *paven er Antikrist*, og han er befundet at være Satans sæde. Således bevare Gud nu sine, at de ikke lade sig forføre af hans ugudelighed. Erasmus skriver, at kejserens hof belejres således af de herskesyge betlemunke, at der intet kan håbes af ham. Og det er ikke underligt, for det hedder: ”Stol ikke på stormænd, på mennesker, de kan ikke frelse.” (Salme 146, 3).

Jeg vil lige nu rejse til Lichtenberg og vil atter fremstille mig for Karl af Miltitz, således som kurfyrsten har befalet, uagtet vor forstander nødig vil det og er fuld af ængstelse.

Lev vel og bed for mig! Jeg vil forny min ankesag og gøre alt, hvad venner anser for tjenligt, uagtet jeg langt hellere tog følgerne af bandet. *Men jeg har jo også andre at tage hensyn til.*

Wittenberg, 1520, 13. oktober.

[Brevet er dateret den 13., men oplysninger i brevet tyder på, at det måske er fra den 11.]

53. Til Spalatin.

Wittenberg, 4. november 1520.

Glæde over at Spalatin indser, at man ikke skal forlade sig på mennesker. Luther begærer ikke fyrsternes beskyttelse af evangeliet, men arbejder kun hen til, at de antager det og bliver frelste. Om hans skrifter imod bullen, om hertug Georgs og biskoppen af Merseburgs fjendskab.

Til den ved lærdom og fromhed udmærkede mand, dr. Georg Spalatin etc.

Jesus.

Fred og velsignelse. Også jeg undrer mig over, min kære Spalatin, hvori det ligger, at mine breve ikke når til dig. For to gange har jeg skrevet og erfarer, at intet er kommet dig i hænde. Jeg glæder mig over, at du omsider indser, at tyskernes forhåbninger er

tomme, så at du lærer ikke at stole på fyrster og lægge vægt på, om de roser eller fordømmer mig. *Hvis evangeliet var et sådant, at det behøvede denne verdens store til sin udbredelse eller bevarelse, havde Gud ikke betroet det til fiskere.* Det er ikke fyrsternes og denne verdens præsters sag at beskytte Guds ord, min kære Spalatin, og det er ikke derfor, jeg søger beskyttelse af nogen, da det snarere hører dem til at lægge råd op imod Herren og hans salvede. Hvad jeg foretager, sker meget mere, fordi de ved deres ydelser mod mig fortjener at høre Guds ord, så de kan blive frelste derved. Men jeg ynkes over dem, som har hørt og erkendt det. For de kan ikke uden evig fortabelse fornægte eller forlade det. Ja, vi må frygte for, at vi og du og mange af vennerne skulle findes iblandt dem, og derfor bede om *udholdenhedens Ånd*.

Det er hårdt at sige alle høje gejstlige og fyrster imod, men det er ingen anden vej til at undgå Helvede og Guds vrede. Se derfor til, at de, som tager anstød af mine bitre ord, ikke er sådanne, der lægger ringe vægt på evangeliet og nærer jordiske tanker. Den, der vurderer det efter dets sande værd, bør ikke undre sig over, om der lyder advarsler og blæses alarm. Jeg selv ville uden din tilskyndelse overlade hele sagen til Gud og intet videre foretage. For jeg ved, at hans råd og hjælp må alene føre sagen igennem.

Jeg har udgivet en latinsk modbulle, den vil også blive trykt på tysk. Men lad det nu ikke forurolige dig, når man forarges over, at orden og fred forstyrres. Den romerske paves rige, som tilintetgør Kristus og befaler at fornægte troen, er ikke et fredens rige. Jeg koger således af harme, at jeg må fatte mig kort. Sådan tynger og piner denne sataniske bulle mig, og helst havde jeg tiet helt. For har nogen djævel siden verdens begyndelse talt så skamløst imod Gud? Denne bulles forfærdelige bespottelser er så ekstreme, at det overvælder mig, og ingen agter derpå. Nu er jeg ganske overbevist om, at den sidste dag står for døren. Mange og stærke grunde taler for det. Ja, Antikrists rige nærmer sig sin ende.

Hertug Georg raser imod mig af al kraft med sine sofister og biskoppen af Merseburg. Jeg ser, at *denne bulle varsler et frafald, som ikke lader sig genoprette*, som det sømmer sig for det romerske hof. Emser har under navn af Thomas Rhadinus Todiscus udgivet sine rasende angreb mod mig og ladet dem trykke i Rom og nu også i Leipzig. I alle disse folks øjne er det ærefuldt at opføre sig som vanvittig i utroligt raseri mod modstandere.

Jeg vil ikke skrive privat til fyrsterne, derimod vil jeg offentlig på tryk gentage min ankesag og deri opfordre alle tyskere, store og små, til at give den deres tilslutning, påvise sagens uværdige behandling og påkalde enhver samvittighed, for at man ikke i sin dødstime skal findes skyldig i at have adlydt disse ugudelige uhyrer.

Med ærkebiskoppen af Mainz vil jeg intet have at gøre. Derimod vil jeg søge at påvirke hertug Georg og biskoppen af Merseburg, først ved brev og så ved min

modbulle, når den er udkommen på tysk. Ikke fordi jeg håber at kunne formilde disse ubøjelige ånder, men for at frigøre min samvittighed ved åbent at foreholde dem faren. *For det er umuligt, at den, som samstemmer med denne bulle eller ikke bekæmper den, kan blive frelst.* Alt øvrigt må Gud og du se til.

Om vor kollega Adrianus har Egranus meddelt mig det samme som du. Men han er også blevet fjendtlig stemt mod mig og beskylder mig for at have lært, at gode gerninger intet betyder, men alene troen, og med nød og næppe har man kunnet hindre ham i offentlig at udkælde mig. Sluttelig har han, der er ganske ukyndig i teologien, forhånet mig og endog udfordret mig. Han er til ingen nytte og bør snart afskediges. Han er taget til Leipzig, velsagtens for at slutte fred med Eck. Herrens vilje ske!

Da Eck meget autoritært forlangte af universitetet i Erfurt, at de skulle anerkende bullen, har man afslået dette og givet til grund, at den ikke var forelagt på ordningsmæssig måde. Biskoppen af Bamberg har afvist den på lignende vis. I Erfurt har studenterne bevæbnet passet Eck op og revet de trykte eksemplarer af bullen i små stykker og kastet dem i vandet. Byrådet fralægger sig ansvaret og den romerske ledelse vover intet. Med hvilke æresbevisninger Eck er blevet modtaget i Leipzig, tror jeg, at du ved. Han er forhadet næsten af alle undtagen hertugen og biskoppen. Gør nu du, hvad Ånden tilsiger dig, og lev vel!

Wittenberg, 4. november 1520.

Martin Luther

54. Til Lazarus Spengler, byskriver i Nürnberg.

Wittenberg, 17. november 1520.

Rygter om uenighed mellem Melanchthon og Karlstadt, og mellem ham og Erasmus tilbagevises. Luther lader den fornyede ankeappel trykke på latin og tysk, om end han ikke anser det for nødvendigt.

Ydmygeste tjener etc. ærede og vise, kære Herre og ven! Jeres skrivelse har jeg læst med særlig glæde over jeres store kristelige trosmod. Gud styrke jer og os alle med sin nåde. Jeg takker jer også flittigt for jeres store og venlige omsorg, som I viser imod mig og alle wittenbergere. Men I skal vide og være ganske vis på, at dr. Karlstadt og Philip enes på det bedste, selv om den ene undertiden udtrykker sig anderledes end den anden i

sin undervisning. Det må være derfor, sådanne rygter kan være opstået. Men magister Philip er ved Guds nåde således udrustet, at han ikke vil have nogen strid med ham.

Således er det aldrig faldet mig ind at ærgre mig over Erasmus eller føle misstemning imod ham. Det har behaget mig, at han ikke vil nævnes af mig. Jeg har også skrevet til ham og lovet ikke mere at omtale ham eller nogen anden god ven således, fordi det besværer dem. Folk har haft travlt med at skrive sådanne ting om mig og dømme mig, lad dem ikke anfægtes deraf! Erasmus og jeg kommer jo nok til enighed, om Gud vil det. Vel er det sandt, at jeg undertiden privat med Philip drøfter, hvor nær eller fjern fra vejen Erasmus er. Det har han og enhver anden frihed til, uden at der er nogen fare ved det.

Jeg vil ingen angribe først, mig er det nok, når jeg angribes, at forsvare mig. Nu lader jeg min ankeappel trykke igen på latin og tysk, skønt jeg ikke har anset det for særlig nødvendigt, dertil er bandbullen alt for offentlig og uforskammet i sin antikristelige fordømmelse. Vi stiller os, som om den ikke var overgivet os på retmæssig måde. Vi ved ikke, om biskopperne vil udføre den. Hermed befaler jeg mig til jeres forbøn.

Wittenberg 1520, lørdag efter Skt. Martini.

Dr. Martin Luther, augustiner

55. Til Johan Lang.

Wittenberg, 28. november 1520.

Om kurfyrstens tilbagekomst. Ængstelsen for hertug Georg. Kurfyrstens svar på den pavelige udsendings ønsker, og opbrændingen af Luthers bøger i Köln og Leuven.

Til den ærværdige fader, Johannes Lang, magister i teologi, Augustiner-eremit i Erfurt. Jesus.

Fred og velsignelse. Vi glæder os over, at vor kurfyrste er kommet hjem, ærværdige Fader, og jer beder jeg, at I vil bede for vor sag. Hertug Georg raser over alle måder vanvittigt. Daglig venter vi band og lynstråler fra den side. Vi tænker at fastholde appellationen. Jeg ser, sagen udvikler sig til stor forvirring. Må Gud vende det til det gode! Jeg har læst vor fyrstes svar til Hieronymus, Aleander og Marinus, de pavelige udsendinge, så kyndigt og skarpt, at vi forstår, at hos ham har de intet udrettet. Jeg sender jer det ved lejlighed. Samme Aleander tillægges der mange fejl i et skamskrift,

som ikke kan frakendes dygtighed. Mine bøger har man brændt i Køln og Leuven. Hvad der skal ske, ved vi ikke. Lev vel i Herren! Ordensvikaren er rejst med den omvendte broder Johannes til Sternberg.

Wittenberg, 2 dage før Skt. Andreas 1520.

Martin Luther

56. Til Spalatin.

Wittenberg, 10. december 1520.

Om opbrændingen af alle de officielle pavelige bøger og bandbullen. Om præsten i Eilenburg.

Til den lærde og fromme mand, Georg Spalatin etc.

Jesus.

Fred og velsignelse. År 1520, den 10. december, kl. 9, i Wittenberg, lige over for Helligkorskirken foran den østlige port blev alle pavens bøger kastet på bålet. Det var både kirkelovene, bestemmelserne og forordningerne og pave Leos nyeste bandbulle, endvidere bøger af Eck og Emser og flere andre, som blev føjet til af andre, for at de papistiske mordbrændere skulle se, at der ikke behøves store kræfter til at opbrænde bøger, som de ikke kan gendrive. Det er nyhederne fra Wittenberg.

Du har engang bedt mig, at jeg skulle gøre noget for præsten i Eilenburg og denne bøn opfylder jeg nu. For han begærer af mig, at jeg ved dig skal udvirke hos den høje fyrste, at han får sine foresattes tilladelse i otte år til at opholde sig, hvor han vil, mulig optaget af anstrengt studium, fordi han igennem mange år ved deres anordninger er blevet kastet fra sted til sted og således mener sig værdig til endelig engang at kunne nyde ro for en tid efter sin egen bekvemmelighed. Dette har jeg nu gjort og gør nu og beder om, at også du vil gøre det. Se, det er jo, hvad du selv har villet! Lev vel!

Wittenberg, 10. december 1520.

57. Til Spalatin.

Wittenberg, 21. december 1520.

Hvordan Luther vil forholde sig, hvis kejser Karl lader ham stævne.

Til den lærde og fromme mand, dr., mag. Georg Spalatin etc.

Fred og velsignelse. Både har jeg fra Allstedt fået udkast til mit brev og i dag fra Kindelbrücken modtaget dit brev, hvori du begærer svar fra mig på, hvad jeg vil gøre uden skade for evangeliet og det offentlige vel, hvis jeg bliver stævnet af kejser Karl, fordi du ser, at modstanderne arbejder på det af alle kræfter.

Bliver jeg stævnet, vil jeg, så vidt det står til mig, endog som syg, lade mig bringe derhen, hvis jeg ikke kan komme rask. For det er ikke ret at tvivle om, at jeg kaldes af Herren, hvis kejseren kalder mig. Desuden, hvis de vil bruge magt, hvad jo er sandsynligt (for de interesserer sig ikke for at få mig stævnet til belæring), så må sagen anbefales til Herren. *For han lever og regerer endnu som den samme, der holdt sin hånd over de tre ynglinge i babylonierkongens ovn. Vil han ikke bevare, så er mit hoved kun en ringe ting, sammenlignet med Kristus, som blev slået ihjel under den største forhånelse og til forargelse for enhver og til mange menneskers fordærv. For her er spørgsmålet ikke fare eller redning af et menneskeliv, meget mere må det være vor bekymring, at vi ikke prisgiver evangeliet, for hvilket vi er trådt i skranken, til de ugudeliges spot, ikke giver vore modstandere årsag til at rose sig imod os, som om vi ikke vovede frit at bekende, hvad vi har lært, som om vi frygtede for at udgyde vort blod for det. Må Kristus i sin barmhjertighed bevare os for en sådan fejhed og for denne fjendens triumf! Amen.*

Derfor selv om det må ske således, at jordens konger og fyrster rådslår sammen og med hedninger, og folkene knurrer imod Herren og hans salvede, så lærer dog Ånden i den samme salme, at de er salige, som forlader sig på ham. Ikke alene dette, men Herren vil også udle og spotte dem. Vi formår ganske vist ikke at afgøre, hvoraf der kan opstå mest fare for evangeliet og for menneskeheden, af mit liv eller af min død. Du ved, at Guds sandhed er en forargelsens klippe, sat til fald og oprejsning for mange i Israel.

Men vi har nu den ene pligt tilbage, at vi må bede Herren, at ikke kejser Karl skal besmitte begyndelsen af sin regering ved mit eller nogen andens blod til ugudelighedens forsvar. Som jeg oftere har sagt, ville jeg hellere omkomme ved romanisternes hånd alene, end at han skulle indblande sine hænder i denne sag. Du ved, hvilke ulykker der forfulgte kejser Sigismund efter mordet på Huss, så at han derefter ikke havde held til noget, døde uden arvinger, og også hans dattersøn Ladislaus senere omkom, og i et slægtled blev hans navn tilintetgjort, og hvordan endelig hans dronning Barbara blev en

skændsel blandt dronningerne, og andre ting, som jeg tror, er dig bekendt. *Men hvis det må være sådan, at også jeg overgives ikke alene til præsterne, men også til folkene, så ske Herrens vilje! Amen.*

Her har du så min mening og hensigt. *Alt kan du forvente af mig undtagen flugt og tilbagekaldelse.* Flygte vil jeg ikke og endnu mindre tilbagekalde. Dertil styrke den Herre Jesus mig! For ingen af delene ville jeg kunne gøre uden fare for kristendommen og mange menneskers sjælefrelse. Jeg tilbagesender jeres udkast og vil du sin tid sende kurfyrsten brevet, således som du har rådet mig til. Jeg har hidtil ment, at alle mine skrifter nåede hurtigst til hoffet gennem fremmede hænder, derfor modtager du nu alt, hvad der er trykt. For det trykkes samtidig på tysk og latin. Lev vel og vær stærk i Herren!

Wittenberg, Skt. Thomas' Martyrs (som mange mener) dag 1520.

Martin Luther

58. Til Staupitz.

Wittenberg, 14. januar 1521.

Luther minder om tidligere ord af Staupitz og om, hvordan kampen nu har tilspidset sig. En tilsigelse fra kejseren er blevet tilbagekaldt.

Jesus.

Fred og velsignelse. Da vi var i Augsburg, højærværdigste fader, sagde du bl.a. om min sag: Husk på, broder, at du har begyndt dette i vor Herres Jesu Kristi navn! Dette ord har jeg taget imod som sagt ikke af dig, men ved dig til mig, og jeg bevarer det fast og dybt i mit hjerte.

Så beder jeg dig nu med dit eget ord: husk på, at dette ord har du sagt til mig! Hidtil var det kun som en leg, nu går det alvorligere til, og som du selv har sagt, hvis ikke Gud fører den til ende, så er det umuligt. Alt ligger nu helt tydeligt i Guds hånd, det kan ingen nægte. Hvem råder her? Hvad formår mennesketanker? Oprøret står i flammer, så det kan se ud, som om det ikke kan dæmpes før den yderste dag.

Pavedømmet er ikke mere som for ganske kort siden, og selv om det bandlyser og brænder bøger og ihjelslår mig, venter der dog noget vældigt. Hvor lykkelig ville paven have været, hvis han havde grebet Luthers sag an med gode midler for at virke til fred

snarere end med magt at søge at berede undergang. *Pavens bøger og bulle har jeg brændt, først skælvende og bedende, men nu glæder jeg mig over det mere end over nogen anden gerning i hele mit liv.* For de er værre og skadeligere, end jeg troede.

Emser skriver fra Leipzig imod mig på tysk på foranledning af hertug Georg, som ved hoffet har sat sig for at handle imod mig på den ugudeligste måde og kun er opfyldt af trusler og mordplaner.

Af kejseren blev jeg kaldt ved et brev til kurfyrsten, men også denne vægrede sig, og kejseren tilbagekaldte snart det første brev ved et senere. Hvad der vil ske, ved Gud alene. Vor ordensvikar, Wenzeslaus, er taget til Nürnberg. Tesch var i Grimma og skal være borte derfra. Gud holde sin hånd over ham! Hos os blomstrer endnu alt som hidtil. Hutten har angrebet bandbullen med de bitterste bemærkninger imod paven og har forskellige andre ting under overvejelse vedrørende den.

Mine skrifter har man brændt tre gange, i Louvain, Køln og Mainz. Sidstnævnte sted var de, der foretog opbrændingen, udsat for megen foragt og endogså livsfare. Også Thomas Murnar har skrevet et rasende skrift imod mig. Alveld i Leipzig, det æsel, foretager jeg intet imod. Lev vel, min fader, bed for Guds ord og mig? Jeg rives med og omtumbles af disse bølger.

Wittenberg, Felix dag 1521.

Martin Luther.

59. Til kurfyrste Frederik den Vise.

Wittenberg, 25. januar 1521.

Luther er parat til at rejse til rigsdagen i Worms, hvis han kan få sikkerhed for frit lejde og en fair bedømmelse ud fra bibelen.

Ædle, højbårne fyrste, nådigste Herre! Min ydmyge tjeneste og fattige bøn er altid til tjeneste for Deres kurfyrstelige Nåde i underdanighed.

Nådigste Herre, Kurfyrstens nådige angivelse af, hvad der er den romerske kejserlige og spanske kongelige majestæts, min allernådigste Herres betænkning og mening i min sag, har jeg erfaret med ydmygest tak og behag, og for denne nåde sender jeg min underdanigste tak. Og af hjertet glæder jeg mig over, at hans Kejserlig majestæt vil tage

sig af sagen, der, om Gud vil, ikke er et enkelt menneskes, endnu mindre min, men Guds, kristenhedens i almindelighed og hele den tyske nations.

Derfor tilbyder jeg endnu engang som bestandig hidtil, i overensstemmelse med mit hyppige tilbud og særlig det, som forud er udgået i trykken, og hvoraf jeg herved overrækker Kurfyrsten en kopi, underdanigst at ville gøre og undlade alt, hvad jeg kan gøre med Gud og kristelig ære, eller hvad jeg med ærbare og kristelige og *tilstrækkelige grunde af den hellige guddommelige Skrift* får anvist at gøre eller undlade.

Derfor beder jeg i al underdanighed, at Kurfyrsten vil underdanigst udbede mig hos den romerske kejserlige majestæt, at jeg nådigst forsynes med tilstrækkelig sikkerhed og frit, sikkert lejde imod al vold, som jeg tydeligt nok må regne med, og sørge for, at sagen overdrages til fromme, lærde, forstandige, pålidelige og kristelige mænd, gejstlige og verdslige. Folk, som er vel grundfæstede i de hellige skrifter og har forstand og skelneevne med hensyn til guddommelige og menneskelige love og bud og har vilje dertil, for at de i fællesskab skal forhøre sig med flid og for Guds skyld ikke lade noget foretage imod mig med magt, indtil jeg er befundet at være ukristelig og uretfærdig. At kejseren som den hellige kristenheds verdslige overhoved vil passe på, at ikke mine modstandere, de pavelige, mens de har travlt med deres rasende og ukristelige forehavende imod mig, med at opbrænde mine bøger og stræbe mig efter livet og gøre mig fortræd på legeme, ære, velfærd og salighed, skal afsætte mig uden forhør og uovervundet, og når jeg har gjort noget mere for at redde den guddommelige, evangeliske sandhed ved min, egen intetsigende og uværdige person, eller om jeg fremtidig bliver tvungen og foranlediget til at gøre noget i den retning, at man da nådig vil undskylde sådant nødvendigt modværge og vil tage mig i nådig beskyttelse for at redde Guds ord, også være mine allernådigste og nådige Herrer, ligesom jeg fortrøster mig til den højtærede kejserlige majestæt og kurfyrsten som min allernådigste Herre, til jeres og alle andres kristelige kejserlige og fyrstelige dyder og nåde.

For jeg er i ydmyg lydighed beredt til, når jeg atter opnår tilstrækkelig sikkerhed og frit lejde frem og tilbage til min rådighed, *på den nærmest kommende rigsdag i Worms* at fremstille mig for lige lærde, fromme og redelige dommere, og med den almægtiges hjælp optræde og forsvare mig sådan, at mange i sandhed skal erfare, at jeg hidtil intet har skrevet og lært af en oprørsk, ubetænksom og uordentlig vilje og for timelig og verdslig æres og fordels skyld. *Alt hvad jeg har skrevet og lært, det har jeg fremført og gjort efter min samvittighed, ed og pligt som en ringe lærer i Den Hellige Skrift, Gud til ære, til frelse og salighed for kristenheden i almindelighed, den hele tyske nation til bedste, til udryddelse af de farlige misbrug og vantro, og til befrielse af hele den hellige kristenhed fra så mange uendelige, utallige, ukristelige og fordømmelige tyranniske indgreb, byrder og gudsbespottelser.*

Må kurfyrsten tillige med den romerske kejserlige majestæt behage at holde et vågent kristeligt øje med hele kristenheden. Derom er jeg i al ydmyghed villig og skyldig som den arme underdanige kapellan at gå i forbøn hos Gud og med min ringe bøn bede om guddommelig mildhed og nåde.

Wittenberg, Paulus' omvendelsesdag 1521.

Kurfyrstens lydige, underdanige kapellan

Martin Luther

60. Til Wenzeslaus Link.

Wittenberg, begyndelsen af februar 1521.

En klage fra forstanderen. Nogle nyheder. Man venter daglig efterretning fra Worms. En uforskammet udtalelse af Aleander.

Fred og velsignelse. Vor prior klager over dig, ærværdige fader, fordi vor prokurator og underprior kaldes bort herfra på samme dag, så at han alene må bære hele vor byrde, som nu er endnu større end forhen. Dog i denne sag viger jeg for begges iver. Herren lede os alle!

Abbed Henning er død. Emser raser imod mig i Leipzig. Andet nyt er der ikke her, for jeg antager, at Huttens værker om denne sag er hos jer. Men vi venter daglig nyt fra Worms, men de pavelige ønsker ikke min nærværelse der, men simpelt hen min domfældelse og undergang.

Spalatin skriver, at Aleander har vovet at sige: selvom I tyskere, som har betalt mindst af alle til pavestolen, afkaster den romerske trældoms åg, så vil vi dog sørge for, at I opriver hinanden i broderstrid og myrder hinanden. Og at dette forfærdelige uvæsen næres af Rom imod os, har jeg altid sagt og skrevet. Nu ser du, hvordan paven vogter Kristi lære. Lev vel!

Wittenberg 1521.

Din Martin Luther

61. Til Staupitz i Salzburg.

Wittenberg, 9. februar 1521.

Om stemningen i Worms. Emsers bog imod pave Leos angreb på Staupitz og dennes svar, hvormed Luther er utilfreds. Nu er det tid at kæmpe for Kristus. Man kan beskylde Luther for hvad det skal være i kampen mod paven, kun ikke for tavshed og utroskab mod bekendelsen. Han er bekymret og bedrøvet over Staupitz' holdning. Der er gang i trykkeriet.

Til den ærværdige og udmærkede mand Johan Staupitz, magister i teologi, augustiner-eremit, min foresatte i Herren.

Fred og velsignelse. Det forbavser mig, ærværdige fader, at mine breve og bøger endnu ikke er nået til dig, således som jeg ser af dine breve. Jeg selv, som prædiker for andre, fortjener til visse dadel, fordi min færd mellem mennesker river mig således med og fremmedgør mig for mig selv. Men i hvilken ånd jeg indtil nu behandler Guds ord, det ser i af, hvad jeg sender. I Worms er der endnu intet foretaget imod mig, uagtet papisterne i vildt raseri planlægger ondt imod mig. Spalatin skriver, at der er så megen stemning for evangeliet, at han håber, man ikke vil dømme mig, uden at jeg er forhørt og overbevist.

Emser har i Leipzig skrevet en skamløs bog imod mig, som fra ende til anden kun er fuld af én stor løgn imod mig. Jeg tvinges til at svare på dette misfoster for hertug Georgs skyld, hvem disse tåbeligheder gør end mere stivsindet.

Ikke ugerne hører jeg, at pave Leo også angriber dig. Således vil også du, som hidtil har forkyndt korset så godt, fremstille det for verden til eksempel. For jeg ønsker ikke, at denne ulv skal give sig tilfreds med jeres svar, fordi du indrømmer ham mere, end ret og rimeligt er. For han vil tyde det således, som om du helt fornægter mig og alt mit, efter at du har erklæret at ville underlægge dig ham som dommer. Derfor, når Kristus elsker dig, så må han tvinge dig til at tilbagekalde dette skrift, fordi paven i sin bulle har fordømt alt, hvad du hidtil har lært og troet om Guds barmhjertighed.

Da du ikke er uvidende herom, så synes det mig, at du ikke uden at støde an imod Kristus kan tilkalde den som dommer, hvem du ser rase imod nådens ord i vildt fjendskab imod Kristus. Dette burde du have bekendt åbent og overbevist ham om denne ugudelighed. For nu er det ikke tid til at frygte, men at lade sin røst høre højt, nu da vor Herre Jesus Kristus dømmes, fratages alt og bespottes. I samme grad som du formaner mig til ydmyghed, må jeg formane dig til at holde hovedet højt. For er jeg for hovmodig, så er du for ydmyg.

Det er i sandhed en alvorlig sag. Vi ser, at Kristus lider. Hidtil var det måske ret at tie ydmygt og stille, men nu, da vor kæreste frelser selv, som har givet sig hen for os, gøres til spot for hele verden, skal vi nu ikke kæmpe, skal vi nu ikke sætte livet ind? Min kære fader, faren er større, end mange mener. Her gælder nu evangeliets ord: ”Den, som bekender mig for mennesker, vil også jeg bekende for min fader, den, som skammer sig ved mig, vil også jeg skamme mig ved.”

Lad mig også findes at være stolt, gerrig, en ægteskabsbryder, en morder, en modpave og skyldig i alle laster, når man kun ikke kan beskyldte mig for *ugudelig tavshed*, imens Herren lider og siger: ”Jeg kan ikke flygte, og der er ingen, som antager sig min sjæl. Jeg skuer til højre, men ingen vil kende mig.” For jeg håber, at jeg for bekendelsens skyld frikendes for alle mine synder. Derfor har jeg også tillidsfuldt løftet mine horn imod denne romerske afgud og sande Antikrist. *Kristi ord er ikke et fredens ord, men et sværdets ord*. Men skal jeg blinde undervise en seende?

Jeg drister mig til at skrive så tillidsfuldt, fordi jeg er meget bange for, at du skal stille dig imellem Kristus og paven, mens du dog ser, at mellem dem er der den stærkeste strid. Men lad os bede, at den Herre Jesus med sin munds ånde snart vil nedstyrte denne fortabelsens søn. Vil du ikke følge mig på denne vej, så må du gå og lade dig rive med uden mig! Jeg vil ved Kristi nåde ikke tie for dette uhyre med hans uhyrligheder.

I sandhed, jeres underkastelse har bedrøvet mig dybt. Den har vist mig en ganske anden end den Staupitz, der så modig forkyndte nåden og korset. Dersom du havde gjort dette før offentliggørelsen af denne bandbulle og før denne forhånelse af Kristus, ville det ikke have bedrøvet mig.

Hutten og mange andre skriver kraftigt til mit forsvar, og daglig fremkommer der sange, som vil give dette Babel liden glæde. Vor kurfyrste handler ligeså klogt og troende som udholdende, og det er på hans bud, at jeg udgiver dette forsvar på begge sprog.

Philip hilser dig og nedbeder en modigere ånd over dig. Jeg beder dig hilse lægen, dr. Ludvig, som har skrevet til mig med megen lærdom. Jeg har ingen tid til at skrive til ham, da *jeg tvinges til at holde tre presser gående i trykkeriet*. Lev vel i Herren, og bed for mig!

Wittenberg, Skt. Apollonias dag 1521.

Din søn Martin Luther

62. Til spalatin.

Wittenberg, 19. marts 1521.

Luther vil ikke komme til Worms for at tilbagekalde, men nok for at lade sig slå ihjel for evangeliets skyld.

Til min i Herren kære Georg Spalatin, Kristi discipel, den gode og lærde mand.

Fred og velsignelse. Jeg har modtaget de artikler, som man ønsker tilbagekaldt, min Spalatin, og forskriften for, hvordan jeg skal forholde mig. Du skal ikke gøre dig nogen tanke om, at jeg vil tilbagekalde det mindste, efter at jeg har set, at de ikke støtter det til noget andet grundlag, end at jeg har skrevet imod deres foregivne kirkes skik og brug. Jeg vil svare kejser Karl, at når jeg stævnes alene for tilbagekaldelsens skyld, vil jeg ikke komme, for det ville være det samme, som om jeg allerede var kommet derhen og vendt tilbage hertil igen. For jeg kunne også tilbagekalde her, hvis det blot drejede sig om det.

Men hvis man vil dræbe mig og på grund af mit svar anse mig for en fjende af riget, så tilbyder jeg at komme. For ved Kristi nåde vil jeg ikke flygte og lade hans ord i stikken. Men jeg er ganske vis på, at disse blodmænd ikke hviler, før de får mig dræbt, og dog ønsker jeg dette, at ingen bliver skyldig i mit blod, uden papisterne, såfremt jeg kan føre det igennem. Vi er atter blevet helt hedninger, sådan som vi var før Kristus. Så fast holder den listige Antikrist verdens riger i sin hånd. Herrens vilje ske! Imidlertid må du råde alle, hvem du kan, at de ikke tager del i de ondes skændige råd.

Magister Jodocus Morlin siger, at han har betalt dr. Hieronymus 3 gylden i skrivergebyr og vil betale mere, hvis det behøves. Kun vil han gerne vide, hvor meget der endnu bliver at betale. Han er meget ubemidlet og fattig.

Om den hebraiske lærestol har vi ofte forhandlet, og vi holder Aurogallus for værdig til, at du ved lejlighed foreslår kurfyrsten ham. Andre ting er der ikke at melde hos os. Lovsangen "Magnificat" er under trykning, men jeg ved ikke, hvornår den bliver færdig. Lev vel i Herren, og hils alle, som skal have en hilsen.

Wittenberg, 3. dag efter søndagen judica, på hvilken dag jeg har modtaget dit sidste brev, 1521.

Martin Luther, augustiner

Det kejserlige mandat har jeg endnu ikke set.

63. Til hertug Johan Frederik af Sachsen.

Wittenberg, 10. marts 1521.

Tilegnelse af udlægningen af Marias lovsang.

Jesus.

Til min ædle og højbårne fyrste og Herre, hr. Johan Frederik, hertug af Sachsen, landgreve i Thüringen og markgreve af Meissen, min nådige Herre og beskytter.

Ædle, højbårne fyrste, nådige Herre, altid står min ringe bøn og tjeneste til rådighed for Dem. Jeg har underdanigst modtaget Kurfyrstens skrivelse, som nylig blev mig overgivet, og med glæde erfaret alt trøstelig indhold deri. Jeg har nu for længe siden lovet og skylder Kurfyrsten at udlægge Marias lovsang (magnificat), men mange modstanderes dumme angreb har så ofte har forhindret mig. Derfor har jeg ment at kunne besvare Kurfyrstens brev med denne lille bog, i den tanke, at jeg måtte undse mig ved at skrive langt. Det ville ikke passe sig at udtale mig udførligere, for at jeg ikke skulle lægge hindring for Kurfyrstens unge sind, som har kærlighed til Den Hellige Skrift og kunne styrkes ved videre indøvelse deri, hvortil jeg da ønsker Guds nåde og bistand. Dette er da også højt fornødent, fordi mange menneskers velfærd beror på en sådan høj fyrstes person, når han frigøres for sig selv og regeres nådig af Gud. På den anden side bringer det ulykke for mange, når han overlades til sig selv og regerer unådigt.

For skønt alle menneskers hjerter er i den almægtige Guds hånd, er det dog ikke for intet alene sagt om kongerne og fyrsterne: Kongens hjerte er i Guds hånd, han kan vende det, hvorhen han vil. Med disse ord vil Gud forøge sin frygt hos de høje Herrer, for at de må lære, hvordan de slet ikke skal tænke på noget, som Gud ikke særlig indgiver dem. Andre menneskers handlinger bringer kun dem selv eller meget få gavn eller skade. Men herskere er kun sat til, at de skal være andre folk til skade eller gavn, og desto mere, jo videre deres regering strækker, hvorfor også Skriften kalder fromme, gudfrygtige fyrster for Guds engle, ja også for guder. På den anden side kalder den skadelige fyrster for løver, drager og rasende dyr, hvem Gud selv kalder en af sine fire plager, når han optæller pest, dyrtid, krig og rasende dyr.

Et menneskeligt hjerte, som af naturen er kød og blod, har af sig selv let til at blive overmodig. Når det gives magt, gods og ære i hænde, bevæges det endnu mere til at glemme Gud og foragte sine undersåtter. Fordi det har rum til uden straf at handle ilde, så farer det frem og bliver et dyr, gør kun, hvad det lyster, og er af navn en Herre, men i

virkeligheden et uhyre. Den vise mand Bias har således talt ret: ”Embedet viser, hvad for en mand han er”. For undersåtterne tør ikke fare frem af frygt for øvrigheden.

Derfor er det nødvendigt for alle overherrer, fordi de ikke har mennesker at frygte, at de frygter Gud mere end andre, erkender ham og hans værk godt, og vandrer med omsorg, som Paulus siger i Rom 12: Den, der regerer, skal være det med iver.”

Nu ved jeg i hele Skriften intet, der tjener så godt hertil som den hellige sang af den højlovede Guds mor. Den, der i sandhed vil regere vel, skal lære og bevare den omhyggeligt. Hun synger i sandhed her på det alleryndigste om den gudfrygtige, og hvad han er for et menneske, og forud, hvilke hans værker er i de høje og lave stænder. Lad en anden høre sin veninde, som synger en verdslig sang. Denne tugtige jomfru hører rimeligvis en fyrste og Herre på, hun, der synger ham en åndelig og ren og heldbringende sang.

Det er heller ikke en upassende skik, at denne sang daglig bliver sunget i alle kirker om aftenen, dertil med særlig melodi frem for andre sange. Må den samme hellige Guds mor erhverve mig Ånden, der kan udlægge en sådan sang nyttigt og grundigt, så Kurfyrsten og vi alle kan øse frelsende forstand og et prisværdigt liv deraf og således i det evige liv prise og synge denne evige lovsang. Dertil hjælpe os Gud! Hermed befaler jeg mig Kurfyrsten, underdanigst bedende, at Kurfyrsten vil antage min ringe frembringelse med nådig velvilje.

Wittenberg, 10. marts 1521.

64. Til Nikolaus Hausmann i Schneeberg.

Wittenberg, 22. marts, 1521.

Om de farefulde tider, som præsterne mærker særlig hårdt. Nødvendigheden af at kæmpe imod paven og hans præster, hvor der må træffes et afgørende valg.

Til den ærværdige broder i Kristus, dr. Nicolaus Hausmann, Kristi tro tjener i Schneeberg, min i Herren inderligt kære ven.

Jesus.

Fred og velsignelse. Jeg har fået dit brev, min kære Nikolaus, hvori du melder, at du kaldes til præsteembedet i Zwickau, og du begærer trøst af mig lille menneske. Du ved, hvor farefulde disse tider er, ganske den flugtens tid, som Kristus har forudsagt. Det er

nemlig en tid, hvor den sunde lære ikke tåles, og hyrderne er blevet til ulve, så der ingen anden trøst er for os, end at vi beder Herren om, at vi enten også kan flygte, eller kan bestå i disse onde dage. *Daglig erfarer jeg mere, hvordan Satan hersker overalt*, så at det er mig en gru at vende mig mod kirken. Jeg er kommet til den overbevisning, at hvis der ikke kæmpes på liv og død af alle kræfter imod pavens og bispernes forskrifter, kan ingen blive frelst. Mon dette skulle være underligt og nyt for dig? Men således er det, kæreste Nikolaus. *Hvis du ikke forstår det, kan du ikke gribe min trøst*. Vi ser, at paven og hans folk er Kristi fjender, så at *ingen kan prædike, uden at han drager omsorg for at unddrage ham fårene og forjage ham som ulven*. Du ved, med hvor høje råb det påstås, at denne beskyldning er kirkesplittende, kætteri og et ubegrænset onde. Men hvad skal vi gøre? *Der er ingen anden vej til frelse i denne fortabelsens tid*.

Fordi mit råd er hårdt, min kære Nikolaus, og det bør være hårdest for den rådspurgte, så overlader jeg dig her ganske at handle efter frit valg og tillader dig at løbe faren selv. Hvis du tager imod embedet, gør du dig til pavens og bispernes fjende, hvis du modstår deres dekreter, men hvis du ikke gør dette, bliver du Kristi fjende. Kristi tro står ikke frit med deres strikker og rænker omkring sig. I alle disse ting foregriber jeg intet for dig, men således som jeg ville ønske, at der blev rådet mig selv, således råder jeg dig. Det står til dig enten ikke at søge råd eller tage fromt og villigt imod det, som er givet. Jeg har ikke andet, Gud er mit vidne. Lev vel!

Wittenberg, 22. marts 1521.

Din Martin Luther, augustiner

65. Til en ubekendt.

Wittenberg, 24. marts 1521.

Om kampen mod paven. Bestræbelserne i Worms.

Fred og velsignelse. Til dig skriver jeg ikke, min ærværdige Fader. Skylden er din, du, som synder dobbelt, først fordi også du kun har skrevet én gang, og dernæst fordi du ikke har sendt mig et bud, som kunne bringe brev til dig. Hvordan og hvor skulle jeg ellers finde dig, jeg, som sidder i denne afkrog af verden. Jeg skriver, og nu beder jeg også, at du skal bede ikke for mig, men for Guds ord, du og dine venner. For mig selv nærer jeg ingen bekymring, uagtet mange tusinde mordere i hele verden er gjort

ansvarlige for mit blod, der endnu, som ved et under, er varmt. Og den helligste Kristi modstander, hovedføreren og læreren for morderne, sætter alle kræfter ind på at ombringe mig. Amen. Herrens vilje ske! Min Kristus skal give mig sin Ånd, *så jeg levende kan foragte og døende kan overvinde disse Satans tjenere*. Din broder Peter sender du ingen penge, efter hvad han fortæller mig. Se til, at du sørger for ham! Hos os er der intet nyt, og du har skrevet, at alle mine bøger er solgt hos jer. Dernæst hører du fra Worms hurtigere end jeg, hvad de foretager sig i min sag. De arbejder på, at jeg skal tilbagekalde mange artikler, men *min tilbagekaldelse bliver denne: Tidligere har jeg sagt, at paven er Kristi stedfortræder, nu tilbagekalder jeg og siger: "Paven er Kristi fjende og Satans apostel."* Dertil tvinges jeg af den forbryderiske og forbandede bandbulle, hvormed de åbenlyst dømmes Kristus. Lev vel i Herren!

Wittenberg 1521, palmesøndag.

Martin Luther, augustiner

66. Til Joh. Lang.

Wittenberg, 29. marts 1521.

Om den forestående rejse over Erfurt til Worms

Til den ærværdige fader, magister Johan lang, Augustinereremit.

Jesus.

Fred og velsignelse. På næste torsdag eller fredag vil jeg besøge dig, ærværdige Fader, tillige med den kejserlige herold, som stævner mig til Worms, hvis der ikke er fare ved at komme til Erfurt, eller ingen ukendt årsag hindrer mig. Da vil jeg tale udførligere med dig. I modsat fald kan du sikkert finde mig i Eisenach om lørdagen. Jeg takker for de sendte penge. Emser ser du, at jeg har behandlet som et æsel. Lev vel!

Kristi lidelses sjette dag, 1521.

Din Martin Luther

67. Til hertug Johan Frederik af Sachsen.

Wittenberg, 31. marts 1521.

Svar på spørgsmålet om Kristi gode gerninger og hans søvn.

Deres fyrstelige Nådes brev har jeg underdanigst modtaget, nemlig om Kristi gode gerninger og hans søvn.

Nu er det sandt, at man i evangeliet ikke læser mere end én gang, at Kristus har sovet, som Kurfyrsten skriver. Men skulle man have skrevet om al hans søvn, hvad ville det så være blevet for en bog? Det er nok, at hans sande menneskelighed er angivet én gang i dette stykke. Han har jo bedt, fastet, gået, prædikeret og gjort undergerninger oftere, end det fortælles i evangeliet, som Johannes tydeligt skriver til sidst: Jesus gjorde også mange andre tegn, som der ikke skrevet om i denne bog. Men disse ting er skrevne for at lære os og gøre os troende. [Joh 20, 30-31].

Men at han altid har gjort Faderens velbehagelige vilje, det er sandt. Hans spisen og drikken, soven og alt har behaget Faderen som de største underværker. For Faderen ser ikke på gerningerne, hvad jeg udførligt har lært i bogen om de gode gerninger.

Det er ikke nødvendigt at tro, at Kristus på korset har bedt hele salmen "Min Gud, min Gud" [Salme 22], men heller ikke ukristeligt, hvis nogen mener dette. *Det står enhver frit for at mene det, for Skriften siger ikke noget om det, så det er ikke nødvendigt at tro andet.*

Hermed sender jeg begyndelsen af "Marias lovsang".

Det fjerde ark er endnu under trykning. Det må jeg lade vente til min hjemkomst. For Kurfyrsten ser, hvordan jeg efter at være stævnet for rigsdagen må lade alt andet ligge. Hjælper Gud mig hjem igen, så skal Kurfyrsten snart få det. Hermed befaler jeg mig til Kurfyrsten, hvem Gud antage sig i nåde! Amen.

Wittenberg, påskedag 1521.

Kurfyrstens underdanige kapellan, dr. Martin Luther

68. Til Spalatin.

Frankfurt am Mainz, 14. april 1521.

Luther melder om sin rejse på vejen til Worms, hvortil det er hans bestemte forsæt at rejse, uagtet sygdom og farer.

Til magister Georg Spalatin, ved det hellige sachsiske hof.

Jesus.

Fred og velsignelse. Vi kommer, min kære Spalatin, selv om *Satan stræber efter at hindre mig ved mere end én sygdom*. For på hele rejsen fra Eisenach og hertil har jeg været syg af en svaghed, som jeg ikke hidtil har kendt, og er det endnu. Jeg mærker også, at man har udsendt kejserens mandat for at forskrække mig. *Men Kristus lever, og vi vil til Worms, selv om alle Helvedes porte og luftens magter står os imod*. Jeg sender et eksemplar af kejserens skrivelse. I øvrigt mener jeg ikke at burde skrive brev, førend jeg kommer til stede og ser, hvad der bør gøres. For vi vil ikke gøre Djævelen oppustet, men har foresat os hellere at jage ham på flugt og trodse ham. Sørg altså for bolig! Lev vel!

Frankfurt 1521.

Martin Luther

69. Til den kejserlige råd Joh. Cuspinianus i Wien.

Worms, 17. april 1521.

En kort hilsen fra Worms om, at Luther har vedkendt sig sine skrifter, men ikke agter at tilbagekalde det mindste.

Til den berømmelige og højlærde hr. Cuspinianus, den kejserlige majestæts råd i Wien etc.

Din kærlighed, berømmelige Cuspinianus, havde let ved at overtale mig til midt under denne forvirring at driste mig til at skrive til jer, da jeg allerede tidligere på grund af dit berømmelige navn ønskede at være fortrolig kendt af dig. Optag mig altså blandt dine venner, for at jeg kan bekræfte, at det er sandt, hvad din broder så højt har forsikret mig.

Lige nu har jeg stået for kejseren og den romerske broder [dvs. Legaten] og blev spurgt, om jeg ville tilbagekalde mine bøger. Derpå svarede jeg, at bøgerne vel var mine, men hvad jeg beslutter om tilbagekaldelse, ville jeg sige i morgen, efter at jeg har begæret og fået så ringe lejlighed og tid til overvejelse. *Men jeg tilbagekalder ikke den mindste tømme*, så sandt Kristus er mig nådig. Lev vel, min kæreste Cuspinianus.

Worms, onsdag efter quasimodogenite 1521.

70. Luthers egne optegnelse over forhøret på rigsdagen.

På kejserlige majestæts begæring og fordring er jeg i går fremtrådt og fremtræder endnu i Guds fred og med hans majestæts kristelige frie lejde for underdanigst og lydigt at høre og lytte til, hvad man efter det kejserlige mandats indhold har at foreholde mig.

Men efter at to stykker er blevet mig foreholdt i går efter min ankomst, nemlig om jeg vedkender mig og fremdeles fastholder de bøger, som siges at være udgået under mit navn, eller vil tilbagekalde, har jeg for det første straks givet mit rette svar, at jeg vedkender mig og fremdeles bekender mig til alle disse bøger og holder fast ved dem.

Med hensyn til det andet stykke, som angår det højeste gode i himmelen og på jorden, det hellige Guds Ord og troen, da har jeg underdanigst bedt om en betænkingsfrist og udsættelse, for at jeg, når jeg skulle afgive mit svar mundtligt, ikke af uforsigtighed skulle sige for meget eller for lidt og handle til min samvittigheds forstyrrelse, og hertil har jeg fået hans kejserlige majestæts samtykke.

Og omendskønt det er løbet med i talens strøm ... [fortsættelse mangler].

71. Til Karl den Femte.

Friedberg, 28. april 1521.

Dette brev, som er skrevet på latin, blev oversat af Luther selv og efter hans afrejse fra Worms afsendt fra Friedberg på latin til kejseren og på tysk til kurfyrsterne og rigets stænder.

Til den mest ophøjede, sejrrigeste Herre, Karl den Femte, valgt romersk kejser, Cæsar Augustus, osv. mm.

Nåde og fred med al underkastelse, i Kristus Jesus, vor Herre. Ophøjede og sejrriige kejser, mildeste Herre, da Deres majestæt havde kaldt mig til Worms med offentligt frit lejde for at udforske mit sindelag over for de under mit navn udgivne bøger, og jeg var kommet til stede i al ydmyghed og havde fremstillet mig for majestæten og hele det kejserlige hof, lydig i alle ting, så havde Deres majestæt befalet at adspørge mig først og fremmest, om jeg vedkender mig de fornævnte bøger som mine, og om jeg er beredt til at tilbagekalde dem eller vedblivende vil fastholde dem.

Jeg har da, så snart jeg havde genkendt dem som mine (med forbehold, at der ingen snedig forandring er foretaget i dem), med al ærbødighed udtalt, at *fordi jeg havde forsynet mine småskrifter med klare og tydelige Skriftsteder*, kunne jeg ikke anse det for ret og passende eller på nogen måde indlade mig på at fornægte Guds Ord og på det vilkår tilbagekalde, hvad jeg har skrevet. Derfor bad jeg ydmygt Deres majestæt om på ingen måde at tåle, at jeg blev tvunget til en sådan tilbagekaldelse, men snarere drage omsorg for, at mine skrifter og bøger blev undersøgt enten af hoffet selv eller af andre, hvor som helst de var i stand til det, også de ringeste. Og at man ville behage at gendrive de vildfarelser, som de beskyldes for at indeholde, ved *de guddommelige evangeliske og profetiske skrifter*. Samtidig erklærer jeg med kristelig beredvillighed, at jeg, såfremt jeg blev beskyldt og overbevist om vildfarelse, ville tilbagekalde alt og selv være den første til at overgive mine skrifter til ilden og træde dem under fødder.

Men trods alt dette begærede og krævede man af mig, at jeg kort og godt skulle svare på, om jeg ville tilbagekalde eller ikke. Da svarede jeg atter så ydmygt, som jeg kunne, at da min samvittighed var bundet af Den Hellige Skrifts ord, som jeg havde anført i mine bøger, kunne jeg umuligt tilbagekalde noget, medmindre jeg blev bedre belært.

Da blev der forhandlet med mig af nogle kurfyrster, fyrster og andre af rigets stænder om, at jeg skulle overgive mine bøger til påkendelse af deres majestæt og de kejserlige stænder, hvad Badens kansler og dr. Peutinger foreholdt mig, og på ny tilbød jeg ligesom før, at jeg ville lade mig belære, men også *kun ved Den Hellige Skrift eller klare grunde*.

Endelig blev det forlangt, at nogle uddrag af mine skrifter skulle jeg overgive til et almindeligt kirkemøde og underkaste mig dets dom. Men jeg, der dog altid med al iver og ydmyghed har været beredt til at gøre og tåle alt, hvad der var mig muligt, har ikke

kunnet opnå denne ene allerkræftigste afgørelse, at Guds ord skulle forblive frit og uhindret, og at jeg overgav mine bøger til majestæten og rigets stænder eller underkastede dem et kirkemødes afgørelse på det vilkår, at der intet blev opstillet af mig eller bestemt af dem, som stred imod Guds evangelium. *Det var det, hele striden drejede sig om.*

For Gud, som ransager hjerterne, skal være mit vidne, at jeg er ganske og aldeles beredt til at bøje mig for og adlyde majestæten, være sig med liv eller død, ære eller vanære, vinding eller tab. Dette har jeg oftere tilbudt og gør det fremdeles og *undtager aldeles intet uden Guds Ord*, hvorefter ikke alene mennesket lever, som Kristus lærer i Matt 4, men hvori også Guds engle begærer at skue ind, 1 Peter 1. Fordi Guds Ord er over alle ting, (som Paulus lærer), så bør det i alle ting bevares frit og uforhindret. Det er aldrig overladt til menneskers magt at bringe det i fare, hvor fremragende de end måtte være ved storhed, mængde, lærdom og hellighed. Paulus vover jo endog i Gal 1, 8 at udråbe: ”Om så vi selv eller en engel fra himlen forkyndte jer et andet evangelium end det, vi har forkyndt jer, forbandet være han.” Og David ”Stol ikke på stormænd, på mennesker, de kan ikke frelse.” (Salme 146, 3). Ja, heller ikke på sig selv kan nogen bygge, for Salomon siger: ”Den, der stoler på sin forstand, er en tåbe.” [Ordsp 28, 26]. Og Jeremias 17, 5: ”Forbandet den mand, som stoler på mennesker.”

I timelige ting, som intet har at gøre med Guds ord og evige goder, skylder vi hinanden gensidig tillid, fordi fare for dem eller tab af dem ikke skader saligheden, fordi de jo til sidst skal forlades. Men med hensyn til Guds ord og de evige goder tilsteder Gud ikke, at man løber den fare at bygge på ét eller mange mennesker, men alene på ham selv, der alene har og skal have den ære og navn for at være sanddru og sandheden selv, medens alle mennesker er løgnere og forfængelige, som Paulus mesterlig forklarer i Rom 3. Og det ikke med urette, fordi en sådan tillid og stolen på egentlig er den rette tilbedelse og gudsdyrkelse. Herom siger Augustin, at den ikke tilkommer nogen skabning. Derfor anser Paulus hverken engle eller sig selv og utvivlsomt heller ingen af helgenerne i Himlen eller på jorden for værdig til en sådan tillid, tværtimod forbander han den. Heller ikke ville de selv tåle det, end sige gøre fordring derpå. For således at stole på et menneske i den evige saligheds sag, det er at tillægge en skabning den ære, der alene tilkommer skaberen selv.

Derfor bønfaller jeg ydmygt majestæten, om ikke at betragte mit forbehold med hensyn, til Guds Ord som stammende fra ond mistanke og ikke udlægge det unødigt. For det er født mig ud af de fornævnte Skriftord, for hvilke hver skabning med rette bør vige. Som Augustin siger: ”Denne skrifts autoritet er større end alle menneskeåndens evner.” At min tillid til Deres majestæt er oprigtig, kan let ses deraf, at jeg i største lydighed er kommet til stede under kejserligt offentligt lejde uden at lade mig ængste af

min viden om, at mine bøger var opbrændt af modstanderne, og at der offentligt mange steder var opslået et edikt i majestætens navn imod mig og mine bøger. Disse ting kunne med rette have skræmt en sådan lille fattig munk og holdt ham tilbage, hvis ikke mit hjerte havde ventet sig alt godt og endnu gør det af den gode og almægtige Gud, af majestæten og rigets stænder.

Da jeg nu altså på ingen måde har kunnet opnå, at mine bøger blev gendrevet ud fra Den Hellige Skrift, er jeg således nødt til at rejse uden at være blevet gendrevet. Hele striden har, som sagt, stået på dette, at man ikke har behaget at gendrive de påståede vildfarelser i mine bøger med De Hellige Skrifter, ej heller har givet noget håb om eller villet love, at undersøgelsen af mine bøger og deres påkendelse ved hjælp af Guds Ord nogensinde skulle blive gennemført. Ikke desto mindre bringer jeg majestæten min ydmygeste tak, fordi det frie lejde er blevet nøje overholdt også i Worms og er mig lovet at skulle blive overholdt, indtil jeg kommer i sikkerhed. Og det er min indtrængende begæring til majestæten, for Kristi skyld, at det ikke bliver tålt, at mine modstandere undertrykker mig, bruger vold og dømmes mig, fordi jeg så mange gange har fremsat mit tilbud, som det sømmer sig en kristen og underdanigt menneske. For jeg er fremdeles fuldkommen beredt til under majestætens beskyttelse at lade mig stævne for pålidelige, lærde og frie dommere, at modtage belæring ved majestæten, ved rigets stænder, ved kirkemøder, ved doktorer, eller hvem som helst, der kan og vil, og at forelægge mine bøger og lærdomme villigt for dem alle, tåle og acceptere deres undersøgelse og dom. *Jeg gør slet intet forbehold undtagen anerkendelsen af Guds åbenbare, klare og frie ord, som med rette bør vedblive at være højere end alt andet og dommer over alle mennesker.*

Derfor beder jeg ydmygt ikke alene for min skyld, for jeg er intet værd, men *i hele kirkens navn, for hvis skyld jeg foretager dette skridt*, om at måtte sende dette brev tilbage efter min afrejse. For af hele mit hjerte ønsker jeg at råde majestæten, hele riget og den ædle tyske nation det bedste, og at alle må bevares lykkelige i Guds nåde. Ej heller har jeg hidtil søgt noget andet end Guds ære og alles fælles frelse, og heller ikke nu pønser jeg på noget, der kunne være mig selv til gavn, hvad enten så modstanderne dømmes mig eller ikke. For når Kristus min Herre har bedt for sine fjender på korset, hvor meget mere bør da jeg med glæde og tillid, til Kristus være optaget af at bønfalde og bede for majestætens bedste og for hele riget og mine høje øvrigheder og hele det tyske fædreland, af hvem jeg kun venter mig det bedste, idet jeg stoler på dette mit foranstående tilbud.

Med disse ord, ophøjede majestæt, stiller jeg mig ind under jeres vingers skygge og beder, at Herren vor Gud vil heldbringende og lykkeligt styre og bevare jer for os.

Friedberg, søndagen cantate.

Jeres ophøjede majestæts underdanigste kapellan Martin Luther

72. Til Lucas Cranach.

Frankfurt am Main, 28. april 1521.

Luther fortæller, at han på tilbagevejen fra Worms vil blive bragt i sikkerhed et eller andet sted, og giver oplysninger om det resultatløse rigsdagsophold.

Til den omhyggelige mester Lucas Cranach, maler i Wittenberg, min kære fadder og ven.

Jesus.

Min tjeneste, kære fadder Lucas! Jeg velsigner og befaler jer Gud. Jeg lader mig indespærre og skjule, men hvor, ved jeg endnu ikke selv. Og selv om jeg hellere havde lidt døden af tyrannerne, særlig ved den rasende hertug Georg af Sachsens hånd, må jeg dog ikke foragte gode menneskers råd.

Man havde ikke gjort regning på mit komme til Worms, og hvordan det mig givne lejde er blevet holdt, ved du vel fra det forbud, som mødte mig. Jeg mener, at den kejserlige majestæt skulle have tilkaldt en doktor eller halvtreds og redelig overvundet munken. Men man har intet andet foretaget end dette: Er bøgerne dine? Ja. Vil du tilbagekalde dem eller ikke? Nej. Så af sted med dig! Oh, vi blinde tyskere, hvor barnagtigt bærer vi os ad og lader så jammerligt romanisterne spille gæk med os og narre os.

Bring din kære hustru, min hilsen og ønske om, at hun må have det godt. Jøderne må engang synge: Jo, jo, jo! Påskedagen vil også komme for os, og da vil vi synge halleluja. Et lille stykke tid må der ties og lides: ”En kort tid, så ser I mig ikke længere, og atter en kort tid, så skal I se mig.” siger Kristus (Joh. 16, 16). Jeg håber, at det også nu skal gå således. Dog Guds vilje, som er den allerbedste, ske heri, som i himlen, således også jorden. Amen.

Hils mester Kristian og hans hustru fra mig og bring også byrådet min bedste tak for køretøjet. Tilfredsstiller licentiat Feldkirch jer ikke som prædikant, må I anmode Amsdorf om at komme, det gør han gerne. Farvel, jeg befaler jer alle til Gud, han vogte jeres forstand og jeres tro mod den romerske ulv og drage med dens tilhænger. Amen.

Frankfurt a. M., søndag cantate, anno 1521.
Dr. Martinus Luther.

73. Til Melanchthon.

Wartburg, før 12. maj 1521. (et fragment.)

Den 12. maj skrev Luther til Amsdorf, at han allerede havde skrevet til alle wittenbergensere, men igen revet brevene i stykker, fordi det endnu ikke var uden fare at lade breve afgå. Af disse breve er vel det efterfølgende et. Af dets begyndelse fremgår, at det stammer fra den første tid på Wartburg. Den umiddelbart følgende formaning til at holde hans opholdssted hemmeligt viser, at brevet ikke kan have været bestemt for Spalatin, til hvem en sådan formaning ville være ganske overflødig. Adressaten må søges i Wittenberg og kan ved siden af Amsdorf, der nævnes i en af de første linjer, kun være Melanchthon.

Kun med nød og næppe har jeg fået lov at afsende dette brev, så bange er man for, at det på nogen måde skal afsløres, hvor jeg opholder mig. Derfor må også du, hvis du tror, at dette sker for Kristi æres skyld, drage omsorg for, at det forbliver eller bliver tvivlsomt, om det er venner eller uvenner, som holder mig i forvaring, og du må tie. For det er ikke nødvendigt, at andre end du og Amsdorf ved noget udover dette, at jeg er i live endnu. Hvem ved, hvad Gud i disse høje anliggender vil virke gennem dette tavsheds råd. Præsterne og munkene, som rasede, medens jeg var i frihed, frygter mig nu, da jeg er fange, i den grad, at de begynder at formilde, hvad de vanvittigt har sagt mig på. De kan ikke bære vægten af mængdens trusler, og de ved heller ikke, på hvad måde de skal undslippe. Se "Jakobs Mægtige" [1 mos 49, 24], hvad han udvirker, medens vi tier, tåler, beder. Mon det ikke er sandt, det som Moses siger: "Herren vil føre krig for jer, og I kan tie stille!" [2 mos 14, 14]. En vis romanist har skrevet til kardinal Albrecht af Mainz: "Luther har vi mistet, som vi ønskede, men mængden er så ophidset, at jeg har en anelse om, at vi næppe slipper med livet, hvis vi ikke med tændte fakler søger ham overalt og får ham kaldt tilbage." Det var hans spøg, men hvad nu, hvis den spøg bliver til alvor?

74. Til Melanchthon.

Wartburg, 12. maj 1521.

Luther ønsker at vide, hvad Melanchthon tager sig til, og hvad han mener om hans indvilligelse i at forsvinde for en tid. Klager over kirkens tilstand og opfordrer Melanchthon til fortsat kamp. Et kejserligt edikt om tilintetgørelse af Luthers skrifter. Hans sygdom.

Til min kæreste bror i Kristus, Philip Melanchthon, evangelieforkynder for Wittenbergs menighed.

Fred og velsignelse. Hvad mon dog du, min kære Philip, tager dig til? Mon du beder for mig, at *denne adskillelse og ensomhed, som jeg kun modstræbende er gået ind på*, må udrette noget større til Guds ære? Jeg ønsker i høj grad at vide, hvad du synes om den. Jeg frygtede for, at det skulle se ud, som om jeg unddrog mig kampen, og dog var der ingen udvej for mig til at modstå deres vilje og råd. Intet ønsker jeg mere end at møde mine modstandere og byde dem min strube til.

Jeg sidder her hele dagen og stiller mig kirkens åsyn for øje og ser ordene i salme 89, 48: ”Tænk dog på, at min livstid er kort, at du har skabt alle mennesker til intethed.” Gud, hvilket grufuldt billede af din vrede er dette den romerske Antikrists afskyelige rige! Og jeg afskyer min hårdhed, at jeg ikke opløses helt i tårer, så at også jeg med mine tårers kilder kunne begræde mit folks dræbte sønner. Men der er ingen, som rejser sig og griber Gud eller stiller sig som en mur foran Israels hus på denne hans vredes sidste dag. Oh, dette paverige, værdigt for de sidste og usleste tider! Gud forbarme sig over os!

Spalatin skriver, at der trykkes en bekendtgørelse så grum, at man med fare for samvittigheden skal gennemsøge verden for at finde mine bøger, for at de hurtigt kan blive tilintetgjort. Roboam i Dresden, som puster og stønner af iver for at udføre sådanne ting, glæder sig over, at det også er blevet *krævet af kejseren, at han skal skrive til den danske konge*, for at han ikke skal modtage det lutherske kætteris efterladenskaber, og de synger dette vers: ”Gid han snart vil dø og hans navn forsvinde!” [salme 41, 6].

Hartmann Kronberg har givet afkald på sine 200 gylden fra kejseren og vil ikke tjene en Herre, der lytter til disse ugudelige. Jeg tror ikke, at dette edikt vil komme til at rase

noget steds undtagen under denne Roboam og jeres anden nabo, hvem den forfængelige ære plager. Gud lever og regerer i evigheders evigheder. Amen.

I den senere tid har Herren rystet mig med svære smerter stammende fra hårdt liv, som volder mig det største besvær og truer med at blive værre og værre. Det har nu varet i fire dage og jeg har ikke kunnet sove om natten, og endnu har jeg ikke fået ro. Jeg beder dig, gå i forbøn for mig! For denne lidelse bliver uudholdelig, hvis den tager til, som den har begyndt.

Kardinalen af Salzburg er rejst som Ferdinands ledsager til dennes brud i Innsbruck fjerde dagen efter vor afrejse fra Worms. Denne ledsager siges at have mishaget Ferdinand og kejseren med, som Spalatin skriver. Men læs du selv hans brev! Du må skrive til mig om alt, hvad der foretages hos jer, og hvordan alt står til, og hav det godt sammen med dit kød.

Søndagen exaudi 1521, fra ødemarken.

Din Martin Luther.

75. Til Amsdorf.

Wartburg, 12. maj 1521.

Luther sender hilsen og fortæller nyt. Ønsker forbøn.

Fred og velsignelse. Nylig havde jeg skrevet til jer alle, min kære Amsdorf, men jeg fulgte en bedre rådgiver og rev alle brevene itu, fordi det endnu ikke var sikkert at sende breve. Nu er der skrevet til dr. Hieronymus om bøger og trykarkene, og med dette brev skriver jeg også til forstanderen om de samme ting. I vil sørge for, hvad der skal sørges for. *Herren hjemsøger mig, men bed for mig*, fordi også jeg bestandig beder for dig, at Gud vil styrke dit hjerte. Vær altså tillidsfuld, og tal ordet med tillid, hvor lejlighed gives. Skriv også om, hvordan alt gik for jer på rejsen, og hvad I har hørt og set i Erfurt. Hos Philip vil du finde, hvad Spalatin har skrevet til mig.

Den dag, da jeg blev bortført fra dig, kom jeg som ny rytter træet af den lange rejse i mørke omtrent kl. 11 om natten til mit blivested. Nu går jeg ledig her som en fri mellem fanger. Vogt jer for Roboas i Dresden og damasceneren Benhadad, jeres nabo, for et grumt edikt er der udgået imod os. Herren vil le ad dem. Imidlertid lev vel, og hils alle, som skal hilses.

Søndagen exaudi, fra ødemarken, 1521.
Din Martin Luther.

76. Til Johan Agricola.

Wartburg, 12. maj 1521.

Luther sender hilsen og lykønskning til en datters fødsel og opmuntrer og formaner til at holde ud uanset hans fangenskab. Vin fremmer mælkeproduktionen.

Til min kære Johan Agricola, den bundne teolog og Kristi frigivne i Wittenberg.

Fred og velsignelse. Alt, hvad jeg har skrevet til Philip og de andre, er også bestemt for dig, min kære Johannes (med mindre *vennernes samfund* er opløst ved min bortrejse, hvad Gud forbyde). Alligevel har jeg besluttet at sende dig en egenhændig hilsen. Så tag den nu her, og husk på dette ord: ”En tjener er ikke større end sin herre.” [Joh 13, 16]. Hils dit kød og dit ribben! Herren give, at hun må komme godt til kræfter! Amen.

Jeg er den underlige fange, som sidder her både med og mod min vilje. Med min vilje, fordi Herren vil det således, mod, fordi jeg ville ønske at kunne stå offentlig i ordets tjeneste, men det har jeg endnu ikke været værdig til. Wittenberg hades af sine naboer, men Herren vil se til, at hans time må komme. Da vil han le ad dem, når blot vi stoler på ham. Men også du er jo kaldet til at tage del i undervisningen af de unge i ordet. Udfør derfor din tjeneste, og bring, hvad Herren pålægger at bringe!

Se dette har jeg nu kun skrevet, blot for at få skrevet også til dig. Lev vel med alle dine!

Fra ødemarken, søndagen exaudi 1521.
Martin Luther.

Den ene gylden er til den nyfødte, den anden til moderen, for at hun kan *drikke noget vin og have rigeligt med mælk*. Havde jeg været til stede, ville jeg også have været fadder.

77. Til Spalatin (i Coburg).

Wartburg, 10. juni 1521.

Den 28. maj var Spalatin i kurfyrstens følge afrejst fra Worms. Han håbede at være i Coburg til 2. juni. Et brev fra Spalatin, som er skrevet fra Coburg, fik Melanchthon den 10. juni. Luther omtaler flere af sine vigtige skrifter. Han er plaget af en voldsom lidelse. Bruger fingeret navn og afsenderadresse.

Fred og velsignelse. Jeg har både fået dit sidste brev og også allerede Oecolampadius' bog sammen med alle de andre. Fordi det bekvemst kan ske gennem dig, min Spalatin, sender jeg nu her, som du ser, det fuldstændige manuskript til "Magnificat" og en lille bog, som er opstået af prædiken om skriftemålet, og som jeg har tilegnet Franz von Sickingen. Sørg for så snart som muligt at få dem trykt, hvis du samstemmer. Salme 21 har jeg forud sendt færdig til trykkeriet. Lad altså også disse ny sager blive bragt derhen, medmindre du måttet finde, at noget deri bør ændres. Med hensyn til salme 118 har jeg endnu ikke truffet bestemmelse, om jeg helst vil have den udgivet sammen med noget andet eller for sig selv alene, og jeg skal sende det manglende, så snart jeg ved, hvad du tilråder. For nu er det i gang, men endnu ikke færdigt, så at budet må lade det blive liggende her.

Postillen har jeg endnu ikke fået. Den, hvem jeg havde overdraget besørgelsen, har svigtet. Imidlertid har jeg skrevet, at hvis man ikke kan finde manuskriptet, så vil du sørge for, at jeg får et eksemplar af den kortere postil, hvis du har en med fortegnelse over epistler og evangelier. Imidlertid har jeg fuldstændt min temmelig lange udlægning af juleepistelen. Desuden må jeg skrive et svar til Latomus, der hos paven praler af sin bedrift. Derimod vækker Oecolampadius min beundring, ikke så meget fordi han er faldet over det samme indhold som mig, som fordi han er så fri, så tillidsfuld og kristen. Herren bevare ham og lade ham vokse fremdeles! Amen.

Jeg er her på én gang en lediggænger og er meget optaget. *Hebraisk og græsk lærer jeg og skriver uafbrudt.* Slotsforvalteren her beværter mig langt over fortjeneste. Den lidelse, jeg led af i Worms, har ikke forladt mig, men er blevet værre. *Aldrig i mit liv har jeg lidt sådan af hård mave og tvivler på min helbredelse. Herren hjemsøger mig således, for at jeg ikke skal være uden kors, velsignet være han!* Amen.

Jeg kan ikke forstå, hvorfor det kejserlige edikt stadig udebliver. Den skrivelse til rigets stænder, som jeg afsendte på tilbagereisen fra Worms, har jeg læst trykt, men rigtignok med mange forvanskninger. Man siger her, at dr. Schiefer er død og har

testamenteret kejseren en million gylden. Men Kristus er dristig nok til ikke at frygte disse guldbjerge. Gid fjenderne endelig ville erkende, at Herren selv er vor Gud.

Den unge fyrste har jeg endnu ikke svaret på hans brev, fordi jeg ikke kendte hans opholdssted. Jeg anser det heller ikke for nødvendigt at røbe mit tilflugtssted ved hyppige breve i en hvilken som helst anledning. *Se til, at du beder for mig, det er det eneste, jeg trænger til, alt øvrigt har jeg i overflod.* Alt hvad der gøres med hensyn til mig ude i offentligheden, er mig ligegyldigt, her sidder jeg endelig i fred. Lev vel i Herren, og hils alle, hvem det angår.

Fra øen Pathmos, 10. juni 1521.

Henricus Nesicus.

78. Til Spalatin.

Wartburg, efter 15. juli 1521.

Luther sender et vedlagt fingeret brev, hvormed han tænker at kunne føre modstanderne bag lyset med hensyn til sit opholdssted. Det fingerede brev finder læseren her som nr. 100.

Til min kære ven i Herren dr. Georg Spalatin, Kristi tjener, kapellan hos kurfyrsten af Sachsen. Fred og velsignelse. Jeg går ud fra, at mit brev er kommet dig i hænde, min Spalatin, og nu sender jeg et nyt og andre ting. Da nu rygtet om mit opholdssted griber så stærkt om sig, at selv om de ikke vover at bekræfte det, man dog ikke kan få dem fra det, så ville jeg gerne, om det medfølgende brev til dig enten ved din egen eller dine omgivers uforsigtighed kunne tabes og således falde i modstandernes hænder, så de tror, at være kommet i uretmæssig besiddelse af en stor hemmelighed. Gid brevet kom i hænderne på svinet i Dresden, som uden tvivl hurtigt og med glæde vil forråde indholdet. Nu må du gøre, hvad der synes tilrådeligt. Om mit befindende vil overbringeren give besked. Jeg håber på bedring. Lev vel i Herren

Fra ørkenen. 1521.

79. Til Spalatin.

(Wartburg, kort efter 15. juli 1521)

Det fingerede brev, som Luther nævner i det foregående brev, bringes her:

Fred og velsignelse. Jeg hører, min Spalatin, at man udspreder det rygte, at Luther opholder sig på slottet Wartburg ved Eisenach, og at denne formodning er opstået deraf, at jeg blev taget til fange i skoven der. Men mens man snakker således, sidder jeg imidlertid sikkert i det skjulte her, når blot brødrene, som er omkring mig, viser sig pålidelige. Hvis udgivelsen af mine bøger forråder mig, skifter jeg opholdssted. Mærkeligt, at ingen nu tænker på Bøhmen.

Som jeg hører, er hellig Georg, hertug af Sachsen, stadig mægtig vred, lad det bekomme ham vel, og gid han ville vredes, så længe han er papist. Jeg affærdiger ham på samme måde som landgrevinden af Hessen, nu gift med greven af Solms: hun vidste at give den store mand passende svar, idet hun overdrog hans gesandter at lade ham mindes sin bedstefar og sin mor. Du kender dog vel, hvad denne højst åndelige dame svarede hans gesandter på rigsdagen i Worms?

I Erfurt har Satan stillet en fælde for os og villet brændemærke vore tilhængere ved bagvaskelse. Men han vil intet opnå, for det er ikke vore venner, der handler sådan. Da han således ikke kan modstå sandheden, tænker han at kunne skamskænde den ved dårers tåbeligt nidkære iver for os. Det undrer mig kun, at byens råd fandt sig i dette. Ved Guds nåde har jeg det godt og er fri for papisterne. Bed for os og lev vel! Det behager vor høje fyrste endnu ikke at ville vide besked om mit opholdssted, det er grunden til, at jeg ikke skriver til ham. Atter lev vel!

Fra mit opholdssted, 1521.

Din Martin Luther.

80. Til Melanchthon

Wartburg, 1. August 1521.

Dette brev indeholder Luthers provokerende og ofte citerede udtryk ”synd tappert” eller ”synd frimodigt”, som det også kan oversættes. Umiddelbart ser det ud som en opfordring til ren og skær lovløshed, men ifølge sammenhængen er ordene dog klart nok tænkt som en hjælp mod den modløshed og afmagt, der kan opstå, når man som kristen oplever at synden stadig hænger fast i vores natur og er med i alt, hvad vi foretager os.

Luthers ord skal da ses som en hjælp mod denne afmagt og fortvivlelse. Hjælpen er at være realistisk i sit syn på både sig selv og Kristus. Hverken Kristi frelse eller vore synder er opdigtede, men virkelige. Selv om synden stadig er med i alt, hvad vi foretager os, skal vi derfor ikke sætte os passive hen i en krog, men leve vort liv efter Guds vilje og udføre de opgaver, vi er sat til. Kristus har betalt for vore synder og er sejrherre over synden.

Første del af brevet er Luthers kommentar til nogle teser, som Karlstadt havde skrevet. De behandler dels det tvungne cølibat inden for munkevæsenet og præstestanden og dels det, at den katolske kirke har unddraget lægfolket den ene del af nadveren, nemlig vinbægeret med Kristi blod. Disse spørgsmål har ikke umiddelbart noget at gøre med brevets afsluttende del og er udeladt her. Det skal dog lige bemærkes, at Luther om brevene i Det Nye Testamente skriver: ”Paulus’ ord den guddommelige majestæts ord”.

Brevets afslutning er direkte henvendt til Melanchthon personligt, og lyder sådan:

Når du er nådesprædikant, så forkynd virkelig nåde og ikke opdigtet nåde. Når nåden er virkelig, må du også bære virkelige synder. Gud frelser ikke opdigtede syndere. *Vær en synder og synd frimodigt, men tro og glæd dig endnu mere frimodigt i Kristus, som er sejrherre over synden, døden og verden.* Vi må synde, så længe vi lever, for retfærdigheden har ikke hjemme i dette liv. Som Peter siger, så venter vi nye himle og en ny jord, hvor retfærdighed bor (2 Pet 3, 13). Det er tilstrækkeligt, at vi ved Guds nåde kender Guds lam, som bærer verden synd. Fra Ham skal synden ikke rive os bort, om vi så bedrev hor og myrdede tusindvis af gange dagligt. Mener du, at prisen, der er betalt for at løskøbe os fra vore synder, er utilstrækkelig med dette kostbare og ædle lam?

Bed uforfærdet, også selv om du synder endnu mere uforfærdet.

81. Til Spalatin.

Wartburg, 9. september 1521.

Luther udtaler sig om Erasmus' vage optræden og hans forfængelighed. Han taler om sit maveonde og opfordrer til flittig bøn og forbøn. Endelig dvæler han udførligere ved forholdene i Wittenberg og sit stærke ønske om at få Melanchthon til at træde frem som folkeprædikant, selv om han ikke er indviet og rettelig kaldet.

Fred og velsignelse. Hverken Capitos eller Erasmus' dom anfægter mig i mindste måde. Intet andet har jeg ventet af dem, ja jeg har også frygtet, at jeg på ny skulle komme i strid med den ene eller den anden af dem. For jeg så, at *Erasmus er langt borte fra nådens erkendelse, så at alle hans skrifter er rettet ikke imod kors, men mod fred.* Deraf hans forestilling om, at *alt bør behandles så høfligt, velvilligt og humant.* Men det bekymrer Behemoth sig ikke om og bedrer sig heller ikke derved i nogen retning.

Jeg mindes, at jeg tænkte i mit hjerte, da jeg i fortalen til Det Nye Testamente læste hans ord om sig selv, at en kristen har let ved at foragte æren: ”Oh, Erasmus, jeg er bange for, at du bedrager dig selv.” Det er en stor ting at foragte æren. Men Erasmus vil nu foragte den sådan, at han i sine tanker agtede den ringe, men ikke ville lade sig forfølge af andres foragt. Men hvis det blot er i ord, at man agter æren ringe, så betyder det intet, langt mindre, hvis det blot har været i tanken, at den foragtes. Tværtimod siger Paulus, at Guds rige består i kraft. Derfor har jeg hidtil ikke vovet og kan heller ikke rose mig af noget undtagen af sandhedens ord, som Herren har givet mig.

Alle deres bøger er derfor til ingen nytte, fordi de afholder sig fra at skælde ud, bide fra sig og støde. Formaner man pavens præster høfligt, mener de, at man smigrer dem, og bliver ved at værre de samme, som om de havde en ret til ikke at forbedre sig, tilfredse, når man må skælte for dem, og ingen vover at dadle dem. Om sådanne mennesker taler din Plutarch i bogen om smiger, men med endnu frygteligere alvor Jeremias: ”Forbandet den, der forsømmer at udføre Herrens gerning!” [48, 10]. Han taler nemlig her om sværdets tjeneste imod Guds fjender. *Og jeg selv er meget ængstelig og plages af min samvittighed, fordi jeg gav efter for dit og vennernes råd i Worms og holdt min ånds brusen tilbage i stedet for at træde op mod disse afguder som en ny Elias.* De skulle få andet at høre, hvis jeg på ny stævnedes for dem. Dog nu nok herom.

Hertug Johan den Ældre, som hidtil har været ubekendt med mit opholdssted, har nu endelig fået kundskab derom. Min vært har hemmelig betroet ham det, men han skal

nok tie. Jeg har det godt her, men er træg og sløv, og føler mig også kold og ulykkelig i ånden. På sjette dag lider jeg af hård mave, så jeg har været nær ved at dø. Nu sidder jeg og lider som en, der skal føde, fuld af smerter og blodige sår og vil i denne nat ingen søvn kunne få eller i bedste fald en sparsom hvile. Dog takker jeg Kristus for, at han ikke har frataget mig en del af det hellige kors. Hvis blot jeg fik afføring som andre mennesker, kunne jeg få alle sårene helet. De læges på fire dage, men bliver så revet op på ny.

Men jeg vil nu ikke have medynk af dig, det er ikke derfor, jeg skriver, men for at du skal *lykønske mig og bede for mig*, at jeg må blive værdig til at gløde i ånden. For nu er det tiden til at *bede af al kraft imod Satan*, så skæbnesvanger en tragedie har han for med Tyskland, og jeg er bange for, at *Herren tillader ham det*.

Jeg er stadig dvask og lad til bøn og kamp, så at jeg er utilfreds med mig selv og til byrde for mig selv, måske fordi jeg er alene og ingen af jer hjælper mig. Lad os bede og våge, for at vi ikke skal falde i fristelse. Intet andet har jeg at skrive nu. I ved jo besked om alt.

Jeg glæder mig over, at der er fremgang i Wittenberg, tilmed fordi det sker således under min fraværelse, for den ugudelige ser det og må sukke og opgive sine ønsker. Kristus fuldføre, hvad han har begyndt! Hvor ville jeg dog ønske, at Philip ville prædike også offentligt et eller andet sted i byen på festdagene om eftermiddagen i stedet for folkets *drikkeri og spil*. Så kunne man vænne sig til en fri ordning efter den gamle kirkes skik og måde.

Når vi har brudt med alle menneskebud og afkastet deres åg, *hvorfor skulle vi så tage hensyn til, at han ikke er indviet og munk, men er gift. Han er dog i sandhed en præst og udfører i praksis præstetjeneste*, medmindre det ikke er præstetjeneste at forkynde ordet. Ellers er heller ikke Kristus selv præst, han, som jo lærte snart i synagogerne, snart fra et skib, snart på strandbredden, snart på bjergene, hvor han lærte alle mennesker, alle steder og på alle tidspunkter. *Når Philip altså er kaldet af Gud til at udføre ordets tjeneste, hvad ingen kan nægte, hvad betyder det så, at han ikke er kaldet af tyrannerne, disse bisper, som styrer, ikke menighederne, men heste og ryttere.* Men jeg kender hans sind og tænkemåde og ved, at han ikke lader sig påvirke af mine overtalelser. Derfor må hele menighedens bemyndigelse og tilskyndelse til for at kalde ham og overtale ham. For når den forlanger og kræver det, så kan og bør han ikke sige nej. Hvis jeg var i Wittenberg, ville jeg sætte alt i bevægelse hos byrådet og indbyggerne, for at man skulle bede ham om, at han privat og på modersmålet ville udlægge evangeliet for dem, ligesom han har begyndt på latin. Så kunne han efterhånden også blev en tysk biskop, ligesom han er blevet en latinsk biskop. Jeg vil gerne have, at du prøver på at få dette sat i værk. For folket behøver frem for alt Guds

ord. Og da det bor rigeligt hos ham frem for hos nogen andre, så indser du nok, at vi også ifølge samvittighedens krav og Guds bud bør kalde ham, for at ordet ikke skal gå glip af sin frugt.

Du vil let kunne sætte dette igennem hos Lucas Cranach og Christian Döring i byrådet, også af den årsag, at Kristus ved Philips prædiken kan give erstatning for mit fravær og tavshed og således bringe Satan og hans apostle i forvirring. Origenes har også privat undervist kvinderne. Hvorfor skulle Philip så ikke også gøre det, når han kan og bør? Især da, når folket tørster og trænger dertil?

Opgiv endelig ikke for hurtigt på grund af hans undskyldninger. Han vil benytte sig af de skønneste udflugter, som det også sømmer sig for ham. For han skal ikke selv søge embedet, men lade sig skubbe frem og kalde af menigheden, ja bedes om at tjene og gøre, hvad der er til gavn ikke for ham selv, men for de mange. Jeg besværges dig, at du frem for alt sætter din flid ind på dette ene, og lad vennerne hjælpe med til alment bedste! Og så lev vel og ihukom mig hos Herren.

Fra ensomheden, på dagen efter Marias fødselsfest, 1521.

Martin Luther.

82. Til Spalatin.

Wartburg, 11. november 1521.

Luther afviser på det bestemteste en opfordring fra kurfyrsten til ikke at skrive imod ærkebiskop Albrecht af Mainz. Guds fred er vigtigere end verdslig fred.

Til dr. Georg Spalatin, Kristi discipel, min ven i troen.

Fred og velsignelse. Næppe har jeg læst noget mere uvelkomment brev end dit sidste, så at jeg ikke alene har opsat, men også havde besluttet intet at svare dig. For det første vil jeg ikke føje mig efter, hvad du siger, at kurfyrsten ikke vil tillade, at jeg skriver mod mainzeren. *Heller ikke fordi dette kunne forstyrre den offentlige fred. Hellere ville jeg forvolde dig og kurfyrsten selv og enhver skabning ulykke.* For har jeg stået paven, som har skabt kirkefyrsten i Mainz, imod, hvorfor skulle jeg så vige tilbage for hans kreatur?

Er det smukkere og mere rigtig, at du ikke vil forstyrre den offentlige fred, men vil finde dig i, at den evige Guds fred forstyrres ved disse ugudelige og tempelskændende

ugerninger? Ikke således, Spalatin, ikke således, kurfyrste! For Kristi fårs skyld må man af al kraft yde denne gruelige ulv modstand, andre til et eksempel. Derfor sender jeg bogen imod ham, der allerede var færdig, da dit brev kom. Det har ikke bevæget mig til at ændre noget, uagtet jeg allerede forud havde bedet Melanchthon ændre deri, hvad han fandt for godt. Vogt dig derfor for at undlade at give ham bøgerne eller at fraråde mig udgivelsen! Det er for mig en afgjort sag, at jeg ikke vil høre dig.

Det burde ikke gøre noget indtryk på dig, at jeg og mine venner må høre ilde af vore modstandere eller af dem, der i guddommelige ting tænker alt for verdsligt forsigtigt. Du ved jo, at Kristus og apostlene ikke har behaget mennesker. Heller ikke har jeg hidtil hørt, at mine venner er blevet anklaget for nogen skændsel, men blot for at foragte ugudelighed og falske lærdomme. For øvrigt mishager det mig, at de unge mennesker er optrådt, som de har gjort, og har givet Antoniuslegaten en dårlig modtagelse. Dog hvem formår at tøjle vildskaben til enhver tid og hos alle og over alt? Vistnok begås der også ondt af mine tilhængere, men husk på, at også disciplene måtte tåle den skam at have Judas i deres kreds, og daglig bliver der tålt onde mennesker i menighederne. Kun af os alene forlanges det, at ingen hund må kny iblandt os. Jeg besværges dig, håb ikke, at jeg skal affatte forsvarsskrift imod enhver, som tager anstød af Wittenberg, for intet er umuligere.

Evangeliet falder ikke sammen, fordi nogle blandt vore optræder mindre sømmeligt. Den, der af den grund vender sig fra ordet, *har ikke givet evangeliet selv sin tilslutning, men blot evangeliets ydre popularitet.* Den, der følger ordet for dets egen skyld, lader sig ikke skille fra det, end ikke af Helvedes porte. Den, som løsriver sig, må løsrive sig. Hvorfor ser han ikke på det, som er godt og stærkt hos os, hvorfor kun på det dårlige og svage? Philip og hans tilhængere kan man jo ikke beskyldes for sådanne ting. Hvorfor da fordømme alle for en enkelt dels skyld? Det er jo også en ringere synd at udpibe en ugudelig prædikant end at godkende hans lære. Denne synd roses, det andet behandles som en dødssynd. Og sådanne dommere, sådanne uretfærdigheder er du bange for, så at du mener, at evangeliet kunne styrte sammen på grund af disse røgelsesskyer!

Med den medfølgende bog bekræfter jeg, at de katolske messer skal ophøre. Et trøsteskrifte har jeg ikke kunnet affatte, men anser det for unødvendigt, da jeg har behandlet emnet i mit skrift "Tesseradecas". Hvorfor anbefaler du ikke denne bog til læsning eller endnu bedre, *hvorfor ikke evangelierne og Jesu lidelseshistorie*, som dog bringer den allerbedste trøst? *Jeg kan dog ikke skrive et nyt trøstebrev til hvert enkelt tilfælde.* Hvad ville vore modstandere sige? Tillige håber jeg, at Philips trøstebrev vil være tilstrækkeligt, mens jeg formoder, at sindslidelsen imidlertid har fortaget sig, så at mit trøstebrev kom for sent og til ingen nytte. *Heller ikke er der nogen fare for*

frafald, hvis afværgelse ikke bør opsættes eller forsømmes, for da drejer det sig om sjælens fortabelse, og da måtte jeg sætte kræfterne ind.

Nu har jeg også besluttet at angribe munkeløfterne og at udfri de unge fra cølibatets helvede, der er så urent og fordømt ved begær og besmittelse. Både mine egne fristelser og min harme tilskynder mig til at forfatte et sådant skrift, du vil være tilfreds med. *Det er ikke kun én Satan, der er hos mig eller rettere imod mig, for selv om jeg er alene, er jeg tit ikke alene.* Lev vel og hils alle venner! Til Gerbel havde jeg skrevet før dit sidste brev, og alt var allerede lukket og forseglet.

På Skt. Martins dag 1521.

Din Martin Luther.

83. Til ærkebiskop Albrecht af Mainz.

Wartburg, 1. december 1521.

Formaning til at indstille afladshandelen i Halle og lade de gifte præster være i fred, Luther venter svar inden 14 dage. I modsat fald vil han udgive sit i foregående brev omtalte skrift, "Mod afguden i Halle".

Underdanigst tjener, Deres kurfyrstelige Nåde, højærværdigste, nådigste Herre!

Uden tvivl har Kurfyrsten i friskt minde, hvordan jeg har skrevet to gange på latin. Den første gang var ved begyndelsen til det løgnagtige afladsvæsen, som foregik under Deres navn, idet jeg trolig advarede Kurfyrsten og af kristen kærlighed bekæmpede de afskyelige, forføreriske, pengesyge prædikanter og de kætterske vantro bøger. Skønt jeg, hvis jeg havde været ubeskeden nok, havde kunnet vende hele stormen imod Kurfyrsten, som den, der med navn og viden stod inde for det hele, og hvis titel stod trykt på de kætterske bøger, så har jeg dog forskånet Kurfyrsten og huset Brandenburg. Jeg tænkte, at Kurfyrsten handlede sådan af uforstand og uerfarenhed, forført af andre, falske øretudere. Kurfyrsten er vel vidende om, hvordan jeg med megen møje og fare har holdt mig alene til disse.

For denne min trofaste formaning har jeg kun fået spot og hos Deres kurfyrstelige Nåde utak i stedet for tak. Da jeg for anden gang skrev underdanigst og tilbød at lade mig belære af Kurfyrsten, fik jeg et hårdt, uartigt, ubiskoppeligt og ukristeligt svar, som overlod det til den højere myndighed at give mig besked. Da mine to skrivelser således

intet har hjulpet, så holder jeg dog ikke op, men vil, som evangeliet foreskriver, også rette den tredje advarsel til Kurfyrsten på tysk, om det måtte hjælpe med så overflødig, rigelig og af egen fri tilskyndelse given advarsel og bønfalden.

Nu har De atter i Halle opstillet denne afgud, der røver de arme enfoldige kristnes penge og sjæle. Dermed bekender De offentligt, at al den plumpe dadel, som Tetzels har fremført, ikke er hans alene, men biskoppen af Mainz', der også, uanset min skånsel, vil tillægge ham det alene. Mulig tænker kurfyrsten, at jeg nu er ude af spillet, og nu er sikker for mig og vil ved den kejserlige majestæt dæmpe munken. Det lader jeg nu stå ved sit værd, men endnu skal Kurfyrsten vide, at jeg vil gøre, hvad kristelig kærlighed kræver, uden at ængste mig for Helvedes porte, endsige ulærde, paver, kardinaler og bisper. Hverken vil jeg tåle eller tie til, at biskoppen af Mainz skal foregive, at han intet ved, eller at det ikke tilkommer ham at give undervisning, når et armt menneske begærede det af ham, uagtet han dog nok ville vide besked derom, og frækt fare løs, når det skal indbringe ham penge. På mig falder ingen del af skammen. Man må synge og høre anderledes derom.

Det er derfor min underdanige bøn, at Kurfyrsten vil afstå fra forførelsen og optrækkeriet af det arme folk og vise Dem som en biskop, ikke som en ulv. Det er blevet bekendt nok, hvordan *aflad ikke er andet end kæltringestreger og bedrageri*, og at *Kristus alene skal prædikkes for folket*, så at kurfyrsten ikke kan undskyldes med uvidenhed.

Kurfyrsten vil måske komme sagens begyndelse i hu, hvilken gruelig ild den lille foragtede glød er blevet til, *da al verden var så sikker og mente, at denne ene arme tigger ville være alt for umådelig ringe over for paven og tog sig umulige ting for*. Dog har Gud fældet dommen, har givet paven og alle hans nok at bestille og imod og over al verdens formodning ledet spillet således, at det skal blive vanskeligt nok for paven at komme på fode igen, ja det bliver også daglig sværere for ham, så at man tydeligt nok kender Guds værk heri. Den samme Gud lever endnu, derom tvivler ingen, og han forstår også den kunst at stå en kardinal af Mainz imod, om så også fire kejsere holdt på ham. Han har også særlig lyst til at knække de høje træer og ydmyge de hovmodige, forstokkede faraoner. Ham beder jeg Kurfyrsten ikke at friste eller foragte, for hans kunst og magt er der ingen grænse.

Kurfyrsten skal ikke tænke, at Luther er død. Han vil frit og glad pukke på den Gud, der har ydmyget paven, og begynde et spil med kardinalen af Mainz, som ikke ret mange havde tænkt sig muligt. Slå jer kun sammen, I kære bisper! Magthavere ønsker I at forblive, men denne min ånd skal I endnu ikke bringe til tavshed eller døde. Men rammer der jer en skam, som I ikke nu gør regning på, så vil jeg dog hermed have advaret jer.

Derfor være det endelig og skriftlig tilsagt Kurfyrsten: For så vidt afguden ikke bliver afskaffet, så må jeg til bedste for den guddommelige lære og den kristne salighed lade det være mig en årsag, nødvendig, påtrængende og uafviselig årsag til offentlig at angribe kurfyrsten og paven, frimodig at gøre indsigelse imod et sådant foretagende, overføre al Tetzels forrige skam og skændsel på biskoppen i Mainz og for al verden påvise forskellen mellem en biskop og en ulv. Derefter måtte Kurfyrsten vide at rette og holde sig. Bliver jeg foragtet, så vil der komme en, der atter foragter foragteren, som Esajas siger. Tilstrækkeligt har jeg formanet Kurfyrsten, det er nu tid efter Paulus' lære for al verdens øjne offentlig at bringe de offentlige misdædere i vanry, at udle og straffe dem, så at forargelsen bliver fjernet fra Guds rige.

For det andet beder jeg Kurfyrsten afstå fra indblanding og derimod lade de præster i fred, som for at undgå ukyskhed har indgået ægteskab eller ønsker det, at De ikke berøver dem, hvad Gud har givet dem. For Kurfyrsten kan ikke påvise nogen rimelig grund eller ret dertil, og lutter egenmægtig opsætsighed sømmer sig ikke for en biskop. Hvad hjælper det jer dog, I biskopper, at I farer frem så frækt med magt og forbitrer hjerterne imod jer og ikke vil eller kan bevise hverken årsagen eller retten til jeres handling? Hvad bilder I jer ind? Er I lutter giganter og nimroder fra Babylon? Ved I ikke, I arme folk, at niddingsværk og tyranni ikke kan bestå længe? Hvorfor iler I som afsindige jeres ulykke i møde, der alt for tidligt vil komme over jer?

Kurfyrsten bør betænke, at bliver dette standset, så vil der løfte sig et skrig fra de evangeliske og råb om, hvor smukt det ville klæde biskopperne at tage bjælken ud af deres egne øjne, og at det ville være rimeligt, at biskopperne først drev deres elskerinder fra sig, før de skilte fromme ægtehustruer fra deres ægtemænd.

Jeg beder Kurfyrsten vogte sig selv, give mig gunst og rum til at kunne tie. Jeg har ikke mindste behag eller glæde i at volde Kurfyrsten skam og vanære. Men såfremt man ikke holder op at volde skam og at vanære Guds ords sandhed, så er jeg og alle kristne skyldige at holde på Guds ære, om så hele verden, jeg tier om et armt menneske, en kardinal måtte blive til skamme derved. Tie vil jeg ikke, og skulle det ikke lykkes mig, så håbes jeg dog, at I biskopper ikke længere skal synge jeres vise med glæde. Endnu har I ikke udryddet alle, hvem Kristus har opvakt imod jeres afguderiske tyranni.

Herpå beder jeg om og forventer Kurfyrstens rigtige hurtige svar, i løbet af 14 dage, for efter præcis 14 dage vil min lille bog "Mod afguden i Halle" udkomme, hvis der ikke kommer et offentligt svar. Og skulle dette brev blive opsnapet af Deres rådgivere og ikke komme Dem i hænde, vil jeg ikke lade mig opholde deraf. Rådgivere skal være tro: Således skal en biskop ordne sin stab, at hvad der er bestemt for ham, også kommer ham for øje. Gud give Kurfyrsten sin nåde til et ret sind og vilje.

Givet i mit ørkenbo, søndag efter Catharinas dag 1521.

Kurfyrstens villige og underdanige Martin Luther.

84. Til Spalatin.

Wittenberg (mellem 4. og 9. december 1521.)

I dagene mellem 2. og 10. december rejste Luther i hemmelighed til Wittenberg, bekymret over urolighederne. Herfra skriver han for at fremskynde udgivelsen af skrifter og brevet til ærkebiskoppen af Mainz.

Til Georg Spalatin, Kristi tjener, min ven. Fred og velsignelse.

Jeg har med mine breve tilsendt dig mine bøger om munkeløfterne, om messen og imod tyrannen i Mainz og antog, at de alle var givet videre til dem, for hvem de var bestemt. Da jeg nu forefinder det helt anderledes, tvinges, jeg til at gøre mig allehånde tanker. Jeg frygter nemlig for, at de er opsnappe undervejs eller på nogen anden måde gået tabt for budet. Hvis jeg vidste, at de var nået til dig og holdtes tilbage, hos dig, så kunne for tiden intet være mig tungere, da jeg i dem har afhandlet, hvad der burde fremskyndes så meget som muligt.

Hvis du altså har dem hos dig, så sørg for, at du sætter skranke for den beskedenhed og forsigtighed, som jeg mistænker dig for. Du udretter jo intet dermed og svømmer blot imod strømmen. Udgives skal det, som jeg har skrevet, om ikke i Wittenberg så andetsteds. Hvis eksemplarerne enten er tabte, eller du har holdt dem tilbage, forbitres min ånd blot, så jeg på trods går meget heftigere frem imod disse misforhold og modstandere. For min ånd kan I ikke tilintetgøre, således som I kan gøre med det livløse papir.

Jeg kommer til Wittenberg, og midt i sødmen ved at nyde gensynets glæde med vennerne har jeg fået denne bitre malurt, at ingen hverken har hørt eller set noget til mine bøger og breve. Døm nu selv, om jeg ikke har måttet anse deres smerte herover for retfærdig. Alt, hvad jeg her hører, behager mig ellers helt godt, Herren styrke din ånd, som har den gode vilje. Men på rejsen har det pint mig at møde forskellige rygter om uheldig optræden af nogle af dem, der slutter sig til os. Derfor har jeg foresat mig, så snart jeg er vendt tilbage til mit ørkenbo, at udgive en offentlig formaning. Det øvrige en anden gang.

Anbefal mig til den høje kurfyrste, for hvem jeg helst vil have min Wittenbergrejse og tilbagerejse holdt skjult, du forstår selv, hvorfor. Lev vel!

Wittenberg, hos min Philip i Amsdorfs hus, 1521.

Martin Luther.

Philip vil sørge for, at en latinsk bibel sendes til dig og ved dig videre til mig, jeg beder dig påtage dig og sørge for dette med din sædvanlige troskab.

85. Til Johan Lang i Erfurt.

Wartburg, 18. december 1521.

Om munkenes udtrædelse af klostret. Han vil nu begynde på oversættelsen af Det Nye Testamente til tysk.

Til min kære Johannes lang, Augustinerbroder, kristendomsforkynder i Erfurt.

Den larmende udtrædelse af klostret kan jeg ikke billige. Man havde også kunnet gå fra hinanden i fred og venskab. Når du kommer til stede i konventet, må du antage dig og forsvare evangeliets sag. Jeg holder mig skjult her til påske. Imidlertid vil jeg skrive postillen færdig og oversætte Det Nye Testamente på tysk, hvad mine venner meget ønsker, en opgave, med hvis løsning også du siges at være beskæftiget. Bliv ved, som du har begyndt! Gid hver by havde sin oversætter og alene denne eneste bog var i alles mund og hånd, for alles øjne og i deres øre og hjerte! Det øvrige må du lade dig fortælle af dem i Wittenberg. Legemlig har jeg det godt og er godt forplejet, men også mine synders og fristelsers angreb er kraftige. Bed for mig og lev vel.

Fra ensomheden, onsdag efter Luciedagen 1521.

Din Martin Luther.

86. Til kurfyrst Frederik den Vise af Sachsen.

Borna, 5. marts 1522.

Luther trøster og formaner kurfyrsten med hensyn til urolighederne i Wittenberg og bebuder sin forestående tilbagekomst. Luther ønsker ikke verdslig eller politisk hjælp, da hans sag er af åndelig art.

Til den ædle, højbårne fyrste og Herre, hr. Friedrich, hertug til Sachsen, det hellige Romerske riges kurfyrste, min nådigste Herre og beskytter.

Nåde og fred fra Gud vor Fader og vor Herre Jesus Kristus. Min underdanigste tjeneste! Ædle, højbårne kurfyrste, nådigste Herre! Deres skrivelse og nådige betænkning fik jeg fredag aften, da jeg havde bestemt at ride ud næste morgen, lørdag. At Kurfyrsten mener mig det godt, ja på det allerbedste, behøver hverken nogen bekendelse eller vidnesbyrd for sig, for derom føler jeg mig forvisset, så vidt mennesker gensidig kan vide besked om dette. Men på den anden side, at jeg også mener det godt, det tror jeg at vide fra en højere kilde end blot menneskelig viden. Men dermed er det ikke gjort.

Af Kurfyrstens skrivelse har jeg et indtryk af, at det har berørt Kurfyrsten pinligt, at jeg skrev om at bruge visdom. Imidlertid som modvægt mod sådant vanvid har min faste fortrøstning tilsagt mig, at Kurfyrsten kender mig for godt til at kunne tro, at jeg med ord af den art ville sige noget fornærmende om Kurfyrstens højt berømte fornuft. For jeg håber, at mit hjerte bestandig vedkender sig, at jeg ud af mit inderste uden nogen art hykleri frem for alle andre fyrster og øvrigheder altid har haft lyst til og behag i Kurfyrsten. Men hvad jeg har skrevet, det er fremgået af omsorg for at kunne trøste Kurfyrsten. Ikke for min egen sags skyld, for på den tænkte jeg ikke den gang, men for vore venners handlemådes skyld i Wittenberg til stor skam for evangeliet. Jeg var meget angst for, at Kurfyrsten skulle føle dette som en tyngende byrde. *For jammeren har også overfaldet mig selv sådan, at hvis jeg ikke var overbevist om, at evangeliet er hos os i dets renhed, så havde jeg opgivet hele sagen.* Alt, hvad der hidtil er gjort mig af ondt i denne sag, har været som spøg og intet. Jeg ville også gerne, om det havde kunnet ske, have ofret mit liv for at undgå dette. For der er handlet sådan, at vi ikke kan forsvare det hverken for Gud eller for mennesker, og det falder dog mig til last, og først og fremmest det hellige evangelium. Det gør mig af hjertet ondt. Derfor, nådigste Herre, min skrivelse hentyder kun til disse handlinger og ikke til min egen optræden, at Kurfyrsten ikke skulle se på Djævelens nærværende billede i disse optøjer. Og selv om en sådan formaning nu ikke var nødvendig for Kurfyrstens skyld, så har det dog været mig en nødvendighed at fremsætte den.

Men angående min egen sag, nådigste Herre, svarer jeg således: Kurfyrsten ved, eller ved i det ikke, så lad det hermed være kundgjort, *at jeg ikke har evangeliet fra mennesker, men udelukkende fra Himlen*, ved vor Herre Jesus Kristus. *Jeg kan således rose mig og underskrive mig som en tjener og evangelist*, hvad jeg da også herefter vil gøre. Men når jeg har tilbudt at møde til forhør og dom, så er det sket, ikke fordi jeg tvivlede, men af lutter ydmyghed for at lokke de andre. Men nu da jeg ser, at min store ydmyghed vil blive evangeliet til fornedrelse, og Djævelen vil indtage pladsen helt, hvor jeg kun vil indrømme ham en håndsbred, må jeg af samvittighedsnød behandle sagen anderledes. *Over for Kurfyrsten har jeg føjet mig nok ved at træde tilbage dette år alene af hensyn til Deres ønske*. For Djævelen ved det udmærket, at jeg ikke har gjort det af frygt. Han så godt mit hjerte, da jeg drog ind i Worms, at *selv om jeg havde vidst, at der var ligeså mange djævle, som sigtede på mig, som der var teglsten på tagene, så var jeg alligevel med glæde sprunget ind midt imellem dem*.

Nu er hertug Georg endnu langt fra at kunne regnes lig med blot én eneste djævel. Den uudgrundelige barmhjertigheds Fader har ved evangeliet *gjort os til frimodige herrer over alle djævle og død og givet os fortrøstningens rigdom*, så vi tør sige til ham: Hjertenskære Fader. Derfor kan Kurfyrsten jo nok selv forstå, at for en sådan fader er det den største hån, når vi ikke tiltror ham, at vi også er herrer over hertug Georgs vrede. Det ved jeg med mig selv, at hvis denne sag stod i Leipzig ligesom i Wittenberg, så ville jeg dog alligevel ride derind, selv om det i ni dage regnede med lutter hertug Georg' er og enhver af dem var ni gange mere rasende end denne (Kurfyrsten tilgive mig min spøgefulde tale).

Men jeg vil ikke skjule for Kurfyrsten, at jeg mere end én gang har bedt og grædt for hertug Georg, at Gud ville oplyse ham. Jeg vil også bede og græde endnu en gang, men så aldrig mere. Og måtte Kurfyrsten nu også hjælpe med at bede og lade bede, om vi dog kunne afvende den dom fra ham, som ak, Herre vor Gud, nu uden ophør stormer ind over ham. Hvis det var gjort dermed, ville jeg hurtig med ét eneste ord gøre det af med ham.

Dette være nu skrevet til Kurfyrsten i den mening, at *Kurfyrsten skal vide, at jeg kommer til Wittenberg under langt højere beskyttelse end Kurfyrstens*. Jeg har heller ikke i sinde at begære beskyttelse af Kurfyrsten. Ja, jeg mener, at jeg snarere kunne beskytte Kurfyrsten, end omvendt. Ja, hvis jeg vidste, at Kurfyrsten kunne og ville beskytte mig, så ville jeg ikke komme. *Denne sag hverken kan eller skal rådes og hjælpes ved sværdet, her må Gud alene skabe alt uden al menneskelig omsorg og medvirken*. Den, hos hvem der er mest tro, han kan derfor bedst beskytte her. Fordi jeg da nu sporer, at Kurfyrsten endnu er meget svag i troen, kan jeg på ingen måde anse Kurfyrsten for den mand, der kunne beskytte eller redde mig.

Når nu Kurfyrsten også begærer at vide, hvad De skal gøre i denne sag, fordi De mener at have gjort alt for lidt, så svarer jeg underdanigst: Kurfyrsten har allerede gjort alt for meget og skal slet intet gøre. For Gud kan og vil ikke tåle Kurfyrstens eller min omsorg eller tilskyndelse i denne sag. Han vil have den overladt til sig selv som hans og ingen andens, derefter må Kurfyrsten rette sig. Tror I ikke, så tror dog jeg og må lade Kurfyrstens vantro beholde sin kval med omsorg og bekymring, som alle vantro må lide. Fordi jeg ikke vil følge Kurfyrsten, så er Kurfyrsten undskyldt over for Gud, hvis jeg skulle blive fanget eller myrdet. Over for mennesker skal Kurfyrsten forholde sig således være lydige som kurfyrste mod øvrigheden og lade den kejserlige majestæt råde i Kurfyrstens byer og lande over liv og gods, som det sømmer sig, efter rigsordenen, og endelig ikke afværge eller modsætte sig eller begære modstand eller nogen slags forhindring, som magt kan lægge i vejen, hvis de vil gribe eller slå mig ihjel. For magten skal ingen bryde eller modstå uden den alene, der har indsat den, ellers er det oprør, og det imod Gud. Men jeg håber, at de vil bruge deres fornuft, så de erkender, at Kurfyrsten er født i en alt for høj vugge, til at de selv skulle være fangevogter over mig. Når Kurfyrsten lader porten stå åben og giver dem frit kurfyrsteligt lejde, når de eller deres sendebud kommer for at hente mig, så har Kurfyrsten gjort lydigheden fyldest, de kan aldrig forlange mere af Deres kurfyrstelige Nåde, end at de ønsker at finde Luther hos Kurfyrsten. Og det skal ske uden omsorg, medvirkning og nogen fare for Kurfyrsten. For Kristus har ikke lært mig at være en kristen til fortræd for nogen anden. Men bliver de nogensinde så ufornuftige, at de byder, at Kurfyrsten selv skal lægge hånd på mig, så skal jeg til den tid sige Kurfyrsten, hvad der skal gøres: Jeg vil holde Kurfyrsten sikker for skade og fare til legeme, gods og sjæl for min sags skyld, hvad enten nu Kurfyrsten tror det eller ikke.

Hermed befaler jeg Kurfyrsten til Guds nåde. Resten vil vi på det snarreste tale videre om, når det bliver nødvendigt. For denne skrivelse har jeg udfærdiget i hast, for at ikke rygten om min ankomst skal volde Kurfyrsten bedrøvelse. Vil jeg være en sand kristen, må jeg nemlig være til trøst for enhver og ingen til fortræd. *Det er en ganske anden mand end hertug Georg, som jeg har krig med, han kender mig helt godt, og jeg kender ham ikke så dårligt.* Kunne Kurfyrsten tro, skulle De se Guds herlighed, men fordi de endnu ikke tror, har De heller ikke set noget endnu. Gud være elsket og prist i evighed. Amen.

Givet i Borna hos min ledsager på askeonsdag 1522.

Kurfyrstens underdanige tjener Martin Luther.

87. Til Spalatin.

Wittenberg, 13. marts 1522.

Luther lykønsker Spalatin med at være blevet en evangeliets tjener. Udtaler sig om brugen af tiltaleformen "min allernådigste Herre" over for kejseren. Til modangreb mod Karlstadts sværmeri.

Til Kristi tjener, dr. Georg Spalatin, min broder i Herren.

Fred og velsignelse. Jeg glæder mig over, at du, min Spalatin, er evangeliets tjener, og beder, at Gud vil gøre dit ord til et kraftens ord til troens forøgelse hos dig selv og dem, som hører dig. Men når du undrer dig over, hvad grunden kan være til, at jeg ikke har sendt dig brev, så ligger det i din mangelfulde tillid, som om jeg skulle være fornærmet, siden jeg har forholdt mig tavs. Og dog, hvad har det at sige, om Luther var fornærmet, nu da du er rig og hersker i Kristus, af hvem vi alene skal rose os.

Jeg sender her et brev til kurfyrsten. Han har allerede givet os så mange tegn på sin ængstelige lille tro, og denne hans svaghed må vi bære. Men dette ene har stødt mig, at jeg skal tvinges til at kalde kejseren "min allernådigste Herre". Hele verden ved jo, hvor unådig han er mig, og alle vil le ad denne åbenlyse forstillelse. Dog vil jeg hellere udles og beskyldes for falskhed end modstå fyrstens svaghed. Men min samvittighed beroliger jeg, med hensyn til denne forstillelse med at sige til mig selv, at det er den herskende stil at bruge denne tiltaleform som en slags titel for kejseren, også når han er allermost unådig. For jeg hader forstillelse og har hidtil gjort indrømmelser nok i den retning, og nu bør der endelig vises frimodighed.

Se du nu til, at du beder for mig og hjælper at træde den Satan under fødder, som i Wittenberg har rejst sig imod evangeliet under evangeliets navn. Vi må nu kæmpe med en fjende, der giver sig skikkelse af en lysets engel. Det bliver svært for Karlstadt at opgive sine tanker, men Kristus vil tvinge ham, hvis han ikke frivilligt viger. For vi, som tror på Herren over liv og død, tilhører Herren over liv og død. En anden gang mere, nu lev vel og vær stærk i tjenesten, som du har påtaget dig.

Dagen efter Gregoriusdagen 1522.

Din Martin Luther.

88. Til Spalatin.

Wittenberg, 30. marts 1522.

Luther ønsker kun sådanne nyordninger, som ikke er til forargelse for de svage. Han omtaler arbejdet med sin oversættelse af Det Nye Testamente og et nyt skrift om nadveren, som han har under udarbejdelse.

Til dr. Georg Spalatin, evangeliets forkynder i Lochau.

Fred og velsignelse. Her har du det ønskede brev. Hvad jeg har skrevet til hertug Johan Frederik, står ikke klart i min erindring. Kun så meget er sikkert, at jeg har lært ham, at han intet nyt må indføre, med mindre det kan ske uden anstød for de svage, så at han skal foretrække kærligheden for alt. Den samme lære har jeg også fremsat i et brev til hertug Karl.

Jeg har ikke alene oversat Johannesevangeliet, men *hele Det Nye Testamente* på mit Patmos, men nu har Philip og jeg begyndt at afpudse det hele, og det skal, om Gud vil, blive et værdigt værk. Vi vil også undertiden behøve din hjælp for at finde de rette ord. Hold dig derfor parat, men *sådan, at du bruger jævne udtryk* og ikke bringer ord med fra militæret eller hoffet. *Denne bog skal have sin pryd i enkelthed.* Og for nu straks at begynde, så angiv os navnene på ædelstenene i Johannes Åbenbaring 21 og ligeledes farverne, og gid du kunne skaffe os dem til beskrivelse fra hoffet, eller hvor du ellers kan låne dem.

Et lille værk om den evangeliske nadver har jeg under udarbejdelse. Om også dette arbejde volder mig meget bryderi, frygter jeg dog ikke. Kristus lever, og på grund af ham må vi ikke alene blive en god duft for nogle til døden, for andre til livet, men også lide døden. Lev vel og hils alle ved hoffet!

Wittenberg, søndagen lætare 1522.

Martin Luther.

89. Til Spalatin.

Wittenberg, 21. april 1522.

Om ansættelsen af en brovagt i Wittenberg og om striden med Karlstadt.

Til hr. Georg Spalatin, hofprædikant.

Fred og velsignelse! Jeg beder dig, min Spalatin, sende disse småbøger til min vært i ødemarken [Wartburg]. Til at skrive breve har jeg ingen tid nu. Jeg har også lovet Mattis Bogbinder at tale hans sag, om han mulig kunne få tilsynet med broen i Wittenberg, nu da denne stilling er blevet ledig. For fattig og trængende er han. Men hvis der er nogen mere skikket, vil jeg ikke trænge på, men se at få ham hjulpet på anden måde. Gør, hvad du kan og bør. Mirisch's brev sendes tilbage.

I dag har jeg privat indstændig bedt Karlstadt lade være at skrive imod mig, da jeg ellers vil være tvunget til også fra min side, at rette angreb imod ham, selv om jeg nødig vil. Men manden forsikrer højt og helligt, at han ikke vil skrive noget imod mig, skønt vi allerede ved at trykarkene er i rektors og dommernes hånd. Vist er det, at jeg ikke vil finde mig i, hvad han har skrevet, uanset forargelsen. De lægger nu dog an på, at han enten skal tilbagekalde eller undertrykke bogen, hvad jeg dog ikke går ind for. For jeg frygter hverken Satan eller en engel fra Himlen, hvor meget mindre Karlstadt! Lev vel og bed for evangeliets ære! Kristus bevare vor kurfyrste endnu en lille stund, det er min daglige bøn. Atter lev vel!

2. påskedag 1522.

Martin Luther.

90. Til Spalatin.

Wittenberg, 7. juni 1522.

Forbøn for en fisker, som har forgrebet sig på kurfyrstens fiskeri. Luthers overvejelser om forbrydelse og straf. Straffens formål.

Til den værdige hr. Magister Georg Spalatin, kurfyrstelig sachsisk prædikant og kapellan, min særlige Herre og ven.

Nåde og fred i Kristus, amen. En fattig fisker har forgrebet sig og har kun én gang fisket for nær ved min nådige Herres fiskeriområde. På anmodning har jeg bedt for ham på skattekontoret. Så hører jeg nu, at man har vist ham fra sig til min nådige Herre. Derfor beder jeg nu, at du på mine vegne vil gå i forbøn for ham hos min nådige Herre,

at straffen må blive ændret. For jeg hører, at man forlanger ti sølvmonter af ham. *Af hensyn til respekten for øvrigheden ønsker jeg ham ikke fritaget for straf, men at det må blive en straf, som ikke ødelægger hans økonomi.* Jeg ville sætte ham i fængsel nogle dage eller lade ham leve på vand og brød i otte dage, *så folk kan se, at der kun tilstræbes forbedring, ikke ødelæggelse.* Dette synes jeg også er *en passende straf* for fattige. *De riges pengepung skal man gribe anderledes dybt i.* Jeg håber, at du vil udvirke dette. Hermed Gud befalet.

Pinseaften, anno 1522.

Martin Luther.

91. Til en unævnt.

Wittenberg, 28. august 1522.

Begrundelse for hvorfor Luther har skrevet så skarpt mod kong Henrik den Ottende af England i sit modskrift mod kongens angreb på Luthers bog Om Kirkens Babyloniske Fangenskab.

Nåde og fred i Kristus. Jeg har modtaget dit brev, min særdeles gode ven, ved den løsladte Daniel. Og jeg er glad over, at Guds ord betyder så meget for dig, at du for dets skyld har gjort dig al den møje og flid.

For at kunne gendrive mine modstandere ønsker du at vide grunden til, at jeg har svaret kongen af England så hårdt. Derfor lader jeg dig nu vide, at jeg har gjort dette med velberåd hu og heller ikke fremover vil behandle spotterne og løgnerne med mildhed. *Min prædiken og mit forfatterskab er på det højeste nu og er helstøbt.* Du ved, at også Kristus, Peter og Paulus *ikke altid var milde.* Hvor ofte kalder han ikke jøderne øgleunger, mordere, djævlbørn og narre! Navnlig i Matt 23, i hans sidste tale, ses det, hvor hårdt og grueligt han skælder ud. Stefanus kalder dem mordere og forrædere i ApG 7. Peter forbander Simon og siger, at han skal fare til Djævelen med sine penge, ApG 8. Hvor hårde skældsord bruger Paulus ikke! Snart kalder han dem hunde, Djævelens sendebud, løgnere, bedragere, falsknere, forførere, djævelens børn, jeg vil tie her ligesom profeterne.

Således har jeg også nu, som de ved, skrevet mange fine småbøger uden al skarphed, venligt og blidt, desuden på det ydmygeste tilbudt at komme, er fulgt i deres spor og har

haft mange udgifter og møje deraf, og deres løgne og bespottelser har jeg båret over al måde. Men jo mere jeg har ydmyget mig, desto mere raser de, spotter mig og min lære, indtil de er forhærdede og hverken kan høre eller se. Den, der nu er således til sinds, at han ikke anerkender, men foragter alt dette, mon hans forargelse over min udskaelden skal røre mig? Han viser jo dermed kun, at han intet godt anerkender hos mig, men kun søger årsag til at foragte. En sådan må man imødegå på samme måde, for at hans falske hjerte kan åbenbares Den, der griber min lære med oprigtigt hjerte, vil ikke forarges over min skælden.

Men er det ikke en gal måde at dømme på, at man ikke ser på mine fjenders skælden og spotten, men roser dem som de bedste kristne og holder mig for en kætter? I virkeligheden har de jo skældt meget mere ud end mig og været enige om at angribe mig. Døm nu selv, hvad det er for hjerter, der ser bort fra så meget godt hos mig og kun agter på det hårde, mens man hos de andre lader så meget ondt passere og finder så lidt godt der. Men som jeg har sagt, Guds dom skal begynde, for at alle må forarges og falde fra, som ikke er ham værd. Sådan ser man også i Joh 6, 60, at mange af Kristi disciple veg tilbage og sagde: ”Det er hård tale; hvem kan holde ud at høre på det?”

Derfor, min kære ven, lad det ikke forarge dig, at mange forarges over min skrivemåde. *Det skal og må være således, at kun få bliver ved evangeliet.* Og mod intet menneske er evangeliet mere fjendtligt end mod de falske hjerter, der anstiller sig som venner, men derefter falder fra, når det ser en smule surt ud.

Kort sagt, *hvorfor jeg er så hård, skal nok blive klart til sin tid.* Hvem der ikke vil tro, at det sker af et godt hjerte og er ret gjort, må lade være, engang vil man nok komme til at erkende det. Vel har også min nådigste Herre skriftlig formanet mig, ligesom mange andre venner, men *mit svar er altid det samme, at jeg ikke kan og ikke skal lade være. Min opgave er ikke en mellemlægger, der må vige noget eller give efter eller forsømme sig, som jeg nar hidtil har gjort.* Hermed Gud befalet!

Givet i Wittenberg, torsdag efter bartholomæusdag, 1522.

Martin Luther

92. Til hertug Georg af Sachsen.

Wittenberg, 3. januar 1523.

I begyndelsen af 1522 havde Luther i et brev til en ven af Franz von Sickingen spottet sin gamle modstander hertug Georg under billedet af en vandblære. Det havde hertugen krævet ham til regnskab for i et brev af 30. december 1522.

Til den ædleste, højbårne fyrste og Herre, hr. Georg, hertug til Sachsen.

I stedet for at tilbyde min tjeneste, unådige fyrste og Herre, bringer jeg jer denne hilsen. Hør op at larme og rase imod Gud og hans Kristus! Jeg har modtaget jeres fyrstelige unådes skrivelse tilligemed den lille bog eller brevet, som jeg skal have skrevet til Hartmuth von Kronenberg, og er særlig blevet foranlediget til at læse det sted, som De klager over som vægtige injurier imod sjæl, ære og rygte. Samme lille bog er tidligere trykt her i Wittenberg og også andetsteds.

Fordi De da ønsker at vide, hvad jeg deri vil vedkende mig, er mit svar kort, at det er mig ligegyldigt, hvad De antager, for hvad jeg gør eller taler imod Dem privat eller offentligt, er jeg rede til at stå ved og vil også nok, om Gud vil, opretholde min ret. Gud vil vel finde kraften. For hvis De mente det alvorligt og ikke så usømmeligt løj mig på, at jeg var kommet Deres sjæl, ære og rygte for nær, så ville De visselig ikke så skammelig spotte og forfølge den kristne sandhed. Men det er ikke første gang, at jeg er blevet prisgivet ved løgn og ondskab af Dem, så at jeg kunne have mere grund til at beklage mig over injurier mod sjæl, ære og rygte. Men om alt dette tier jeg, for Kristus byder mig også at være mild imod fjenderne, hvad jeg også hidtil har gjort med min ringe bøn til Gud for Dem. Og jeg tilbyder mig endnu til at tjene Dem, hvormed jeg kan, uden nogen som helst falsk bagtanke. Er det foragt, så kan jeg ikke gøre noget ved det, jeg vil derfor ikke frygte mig til døde for nogen vandblære, om Gud og min Herre Kristus vil. Han oplyse Deres øjne og hjerte, og om det måtte behage ham at gøre mig en nådig, gunstig fyrste ud af Dem. Amen.

Wittenberg, Johannes' ottende dag. 1523.

Martin Luther, af Guds nåde evangelist i Wittenberg.

93. Til Hans von Planitz.

Wittenberg, 4. februar 1523.

Luther forsvarer sig med hensyn til sine skrappe udtryk mod hertug Georg.

Nåde og fred i Kristus, strenge Herre og ven! Jeg har med glæde modtaget Deres nådes skrivelse angående Johan Gùlden sammen med den venlige formaning i anledning af min hårde skrivelse og takker Dem både for gunst og venskab, som jeg ikke har fortjent.

Dog vil jeg ikke forholde Deres gode forståelse, at jeg håber, at min skrivelse ikke skal skade nogen. Og om hertug Georg uden klage og beskyldning ville antaste min nådigste Herre, så fortrøster jeg mig til, at min Herre Kristus skal forsvare ham. Men føres der klage, så kan han rigelig godtgøre, at Kurfyrsten altid har misbilliget sådan hård skrivemåde, også ofte har ladet mig den forbyde og har følt stort mishag ved det, så at alt har været mig klart bevidst. Jeg har heller aldrig angrebet hertug Georg således som paven, biskopper og kongen af England, dertil har jeg underkastet og stillet mig til rådighed for ham så ydmygt, at jeg forekommer mig at have forskånet ham næsten for meget. For en sådan tyran skulle jeg for længst have grebet bedre fat i pelsen. Jeg ved også godt, at alle mine skrifter er af den art, at de til at begynde med er blevet anset for at stamme fra Djævelen, og man var bange for, at himlen skulle styrte sammen, men senere er det snart blevet anderledes. Det er nu en anden tid, hvor man antaster de høje Herrer, hvad man førhen ikke var vant til, og hvad Gud har i sinde, skal man i sin tid få at se.

Ikke at jeg hermed undskylder mig, som om der intet menneskeligt var ved mig. Men jeg kan med Paulus rose mig af, at om jeg end er hård, så har jeg dog sagt sandheden, og ingen kan skylde mig for at have hyklet. *Skal jeg endelig have en fejl, så er det mig kærere, at jeg taler for hårdt og udråber sandheden for ufornuftigt, end at jeg nogensinde skulle have hyklet og holdt sandheden tilbage.* Men er min frie, hårde skrivemåde til fortrydelse for de høje Herrer, så lad dem passe deres eget og lade min lære uforstyrret! Jeg gør dem ingen uret. Synder jeg noget dermed, så skal ikke de, men Gud alene tilgive.

Dette bedes jeres nåde optage i alt trofast venskab og have den gode fortrøstning, at Kristus også er sine fjenders Herre og kan holde, hvad han har tilsagt os, når vi beder. Uden tvivl skal det ingen nød have over for Syriens og Samariens rygende brande! Hermed Gud befalet!

Onsdag efter Marias renselsesdag, 1523.

Martin Luther.

94. Til Spalatin.

Wittenberg, 10. april 1523.

Om anbringelsen af ni nonner, som var trådte ud af klostret Nimbschen. Den ene af nonnerne er Katherina von Bora. Om økonomiske forhold.

Nåde og fred! Der er kommet ni udtrådte nonner til mig, nogle ynkværdige stakler. De er bragt til mig af hæderlige borgere i Torgau, nemlig Leonhard Koppe, hans fætter og Wolf Tomitsch, så der er ingen grund til ugunstig mistanke. Det gør mig inderligt ondt for dem, men allermest for de andre, som endnu overalt går til grunde i denne forbandede, *urene kyskhed*. Deres køn er i sig selv det svageste og af naturen, ja af Gud bundet til manden, og nu går de til grunde ved denne grusomme adskillelse. Hvilke tyranner, hvilke grusomme forældre og familier overhovedet bor der dog i Tyskland! Men du, pave, og I, bisper, hvem kan forbande jer nok? Hvem kan tilstrækkeligt brændemærke den blindhed og det raseri, hvormed I lærer og kræver dette? Men derom er det nu ikke stedet at tale her.

Du spørger, hvad jeg vil gøre med dem. For det første vil jeg underrette deres slægtninge, for at de skal tage sig af dem, og hvis de er uvillige, vil jeg se at få andre til det. Det har jeg løfte om fra adskillige sider. Nogle af dem vil jeg, om muligt, se at få gift. Deres navne er følgende: Magdalene Staupitz, Elsa von Canitz, Ave Grossyn, Ave Schönfeld og hendes søster Margrete Schönfeld, Laneta von Golis, Margarete Zeschau og hendes søster, Katherina Zeschau og endelig *Katherina von Bora*.

Deres tilstand opfordrer til medlidenhed, og *du kan tjene Kristus i dem*. Deres flugt er et virkeligt under. Men dig beder jeg om, at også du vil *gøre en kærlighedsgerning og på mine vegne tigge nogle penge sammen* hos dine rige hoffolk, for at jeg kan underholde dem en uge eller to, indtil jeg kan overgive dem til deres slægtninge eller til dem, som har lovet mig at tage sig af dem. Det forkyndte ord har en sådan fremgang, at det dag for dag befolker mit Kapernaum så hurtigt, at jeg selv for nylig ikke kunne skaffe ti gylden til låns til en fattig borger. De fattige, som gerne ville give, har intet, og de rige giver enten afslag eller lader sig så vanskeligt overtale, at de enten går glip af lønnen hos Gud eller jeg må miste min frihed. Men det stemmer med verden og dens sind. Desuden får jeg kun 9 gamle schock i løn årligt, og derudover tilflyder der hverken mig eller brødrene en øre fra borgerskabet. Men det forlanger jeg heller ikke af dem, men stræber hellere efter Paulus' ære og berøver andre menigheder, så vidt det nu lader sig gøre, for at jeg kan tjene mine korinthere uden løn.

Der er også andre ting, som jeg så ofte har villet skrive til dig om, men som jeg har glemt ligeså ofte. Kurfyrsten ved dog, at hans broder Johans forvaltere lader hans gods

forfalde mere og mere. Hvorfor antager han da ikke Bastian Kötteritz til denne tjeneste, der dog daglig ved ord og eksempel har godtgjort sin duelighed som forvalter? Jeg kunne nemlig også ønske Kötteritz selv hjulpet, men meget mere den kurfyrstelige hofholdning. Især skulle den ypperlige unge fyrste Johan Frederik, vor kommende hersker, af et mønstereksempel lære at styre en sag og bedre gennemskue menneskers svig. For de, der for tiden står for styret, huer mig ikke, idet de selv beriges derved, men fyrsten forarmes. Jeg beder dig derfor meddele kurfyrsten dette i mit navn. For jeg vil gerne have den stilling besat med en sådan mand, som *både er from og dygtig*. Lev vel og bed for mig!

Wittenberg, fredag efter påske 1528.

Martin Luther.

95. Til Spalatin.

Wittenberg, 27. maj 1523.

Om nogle økonomiske vanskeligheder for klostret.

Til den værdige hr. Magister Georg Spalatin, fyrstelig prædikant og Kristi tjener, min gunstige Herre og ven.

Nåde og fred, værdige magister! Vor forstander beder, og jeg beder også om, at I vil bede om godt råd for ham hos min nådigste Herre. For skattemesteren i Wittenberg vil inden lørdag have noget malt betalt, som han har købt hos ham, og forstanderen har ingen penge og kan heller ingen få. Tiggerposen har et hul, som er stort, desværre vil den endnu ikke være helt revet itu. Dog skal den heller ikke plage os længe, om Gud vil. Havde jeg ikke måttet spille så mange penge på bortløbne munke og nonner, kunne jeg vel have ydet ham et bidrag. Pfaffenbeck har på ny henvendt sig til mig, men jeg vil ikke mere komme. Gud hjælpe ham! Leimbach har jeg tilsendt min nådige Herres svar, men har siden ikke hørt videre. Hermed Gud befalet!

Pinseonsdag 1523.

Martin Luther.

96. Til Oecolampadius.

Wittenberg, 20. juni 1523.

Oecolampadius var i 1522 udtrådt af birgittinerordenen og efter en kort virksomhed som slotskapellan hos Frants von Sickingen flyttet til Basel som docent, hvor også Erasmus holdt forelæsninger. Om denne er det navnlig, at Luther udtaler sig i dette brev og advarer imod ham.

Til Johannes Oecolampadius, den lærde og fromme mand, Kristi discipel og tro tjener, min broder i Herren.

Nåde og fred i Kristus. Først vil jeg bede dig om, bedste Oecolampadius, at du ikke tilskriver det utaknemmelighed eller dovenskab, at jeg hidtil ikke har skrevet til dig. For efter at du har forladt Brigitta, har jeg intet brev fået fra dig. Fordi Kristus har givet dit hjerte åndskraft nok til at overvinde samvittighedens overtro og frigøre dig for dette Satans åg, troede jeg desuden, at du var vokset dig for stor til, at jeg kunne håbe på brev fra dig, eller at du skulle styrkes ved at høre fra os. Denne din ånds retning og dens udmærkede gerning billiger vi og vurderer den højt. Heller ikke ophører Philip daglig at gøre dig større for mig, idet han med særlig glæde fryder sig ved at mindes dig. Herren styrke dig også i dit forehavende, at læse over Esajas, uagtet man har skrevet til mig, at det mishager Erasmus. Men lad ikke dette mishag tynde dig! Hvad Erasmus mener i sin bedømmelse af åndelige ting eller foregiver at mene, vidner hans skrifter overflødigt om fra først til sidst. Skønt jeg mærker hans stiklerier overalt, mens han dog foregiver ikke at være min erklærede fjende, så foregiver også jeg ikke at forstå hans stiklerier, uagtet jeg mærker dem dybere, end han selv tror. *Han har gjort, hvad han var bestemt til: Sprogene har han skaffet indgang og ledet bort fra gudsbespottelige studier.* Måske vil han ligesom Moses dø på Moabs marker, for til bedre studier, som vedrører gudsfrygten, når han ikke frem. Og jeg vil i højeste grad ønske, at han vil afholde sig fra at behandle De Hellige Skrifter og fra sine genfortællinger, for sådanne opgaver er han ikke voksen. Han gør sine læsere forgæves møje og opholder dem kun i at lære at forstå Skrifterne. Han har gjort nok ved at påvise det onde, men at vise det gode (således som jeg ser det) og føre ind i forjættelsens land, det magter han ikke. Men hvorfor taler jeg så meget om Erasmus? Kun for at du ikke skal lade dig påvirke af hans navn og autoritet og meget mere glæde dig, når du mærker, at noget mishager ham i din opfattelse af Den Hellige Skrift, for dels kan han ikke, dels vil han ikke dømme rigtigt herom, hvad nu næsten også hele verden begynder at mene om ham.

Dine oversættelser af Chrysostomus har jeg endnu ikke set. Bær venligt over med denne min ordrigdom! Jeg ved, at du ikke trænger til denne trøst. Kristus, som bor i dig og virker ved dig, vil ikke forlade dig, *men bed du for mig, fordi jeg optages af så mane ydre forretninger, at der er fare for, at jeg, som har begyndt i ånden, skal ende i kødet.*

Udtrådte nonner og munke røver mig mange timer, for at jeg kan tjene dem alle efter behov, for nu slet ikke at tale om den brede masse, der på mange måder stiller krav til mig som sin skyldner. Lev vel, Oecolampadius, og Kristi nåde være med dig! Hils alle vore!

Wittenberg 20. juni, 1523.

Martin Luther.

97. Til Staupitz.

Wittenberg, 17. september 1523.

Luther er ked af, at Staupitz ikke mere støtter evangeliets sag, og ønsker, at han atter vil bryde med papisterne. Går i forbøn for en munk, som er udtrådt af klostret.

Til den ærværdige fader i Kristus, dr. Johannes Staupitz, abbed for Sankt Peters benediktinerorden i Salzburg, min foresatte, fader og lærer i Herren.

Nåde og fred i Kristus, vor Herre. Ærværdige fader i Kristus! Alt for uretfærdig er din tavshed, og du forstår let selv, hvordan vi må tænke om den. Men selv når vi er ophørt at være kære og behagelige for dig, så sømmer det sig ikke for os at være glemsomme og utaknemmelige over for dig, *ved hvem evangeliets lys først begyndte at lyse op i mørket i vore hjerter.* Men også dette tilstår jeg, at for os havde det været kærere, om du ikke var blevet gjort til abbed. Nu da du er blevet det, vil vi fra begge sider være tilfreds og gensidig lade enhver have fuld vished i sit sind. I sandhed, mig og dine bedste venner har det ikke været så pinligt, at du er blevet fremmed over for os, som at du har ladet dig tage til fange af dette berygtede uhyre, din kardinal. For hans anmasselse og rasen kan verden næppe tåle mere, men du tvinger mig til at tåle det og tie. Et under, om du ikke står i fare for til sidst at fornægte Kristus! Derfor er det al vor bøn og vort ønske, at du må gives os tilbage og blive befriet fra denne tyrans fængsel, og det samme håber vi, at også du tænker. For således som jeg hidtil har kendt dig, kan jeg på ingen måde bringe disse to modstridende ting i samklang, at du er den samme

som før, hvis du har besluttet at blive i disse forhold, eller hvis du er den samme, at du da ikke bestræber dig på at komme ud deraf. Men da vi tænker og håber det bedste for dig, fastholder vi den sidste mulighed med godt håb, selv om det er rokket vel stærkt ved din langvarige tavshed. Derfor vover jeg også med dette brev at lægge et ord ind for broderen Achatius, der tidligere var jeres klostres fange, men nu, som jeg håber, Kristi frigivne. Ja, hvis du er den samme over for os som tidligere, så vover jeg ikke alene at bede om tilgivelse for ham, fordi han er flygtet uden tilladelse, den, som jeg håber du vil give ham i fuldt mål. Men jeg vil også meget indtrængende bede for ham om dette, at du vil tildele ham noget af jeres rige klostres fylde, for at han, den fattige og trængende, kunne opnå bedre livskår. For også dette har han bedt mig gøre. Og om end jeg var i stærk tvivl og uvished, har jeg fattet et bedre håb og indtaget den stilling, at jeg indtil videre vil vente det bedste af dig. Men hvis du er blevet en anden over for os, hvad Kristus forbyde (jeg taler frit til dig), så vil jeg ikke spilde flere ord, men påkalde Guds barmhjertighed imod dig og os alle. Du ser således, ærværdige fader, hvor tvivlrådig jeg skriver, fordi du ved din lange tavshed holder os så længe i uvished om dit sindelag, medens det for dig er klart nok, hvad vi tænker og føler, og for mig er sikkert, at dit hjerte foragter os ikke, selv om vi mishagede dig i alt. Jeg vil visselig ikke ophøre at ønske og bede, at du må sige dig løs fra kardinalen og pavedømmet og stille dig på den side, hvor jeg står, ja hvor du også selv har stået. Men Herren bønhøre mig og tage dig så vel som os til sig! Amen.

Wittenberg, på Lambertus dag 1523.

Din søn Martin Luther.

98. Fra kong Christian den Anden til Kurfyrsten.

Wittenberg, 6. november 1523 (Skrevet af Luther)

Det følgende brev fra kong Christian II til kurfyrsten har Luther ikke alene givet udkast til, men egenhændig skrevet for kongen, så at denne kun har forsynet det med underskrift og dato. Kongen kom som landflygtig til Wittenberg 10. oktober 1523 og

rejste den 16. til Jüterbog, hvor kurfyrsten sammen med sin broder Johan og dennes søn Johan Frederik samledes med kurfyrst Joachim af Brandenburg og andre fyrster for at rådslå om hjælp for kong Christian til tilbageerobring af Danmark. Hjælpen blev afslået. Med samme negative resultat henvendte han sig personlig atter til kurfyrsten i Colditz den 28. oktober og derefter med dette brev, for at han skulle tale hans sag hos Ferdinand på rigsdagen i Nürnberg.

Kongen var ved sin mor en søstersøn af kurfyrsten. Hans dronning Isabella (Elisabeth) var en søster til Karl V og Ferdinand. En anden søster var gift med kurfyrst Joachim af Brandenburg.

Wittenberg, 6. november 1523.

Kong Christian af Danmark til kurfyrst Frederik af Sachsen.

Nåde og fred i Kristus, højbårne fyrste, venlige, kære fætter! At vi ulejliger din kærlighed, bedes du optage på det bedste, fordi din kærlighed har fået besked om vor nød, og vi særlig forventer os trøstigt alt godt fra Kurfyrsten. Da vi ved afskeden for nylig i Colditz venligst bad om, at du skulle forhandle om vor sag med den højbårne Herre Ferdinand, vor kære svoger, og din kærlighed også lovede os at gøre sig al flid og begærede, at vi skriftlig skulle forelægge dig vor mening, så er det derfor endnu vor venlige bøn, at du vil fortsætte på samme måde. For om end vi overgiver alt til den guddommelige vilje, særlig hvad vor person angår, så er det dog rimeligt at drage omsorg for dem, der er os betroet af Gud, vor allerkæreste hustru og småbørn, at de dog ikke til sidst skal leve således på det uvisse. Således beder vi nu, at du vil forhandle med nævnte vor kære svoger hr. Ferdinand, for at hans kærlighed vil sørge for vor hustru og børn med en redelig pension. Skulle dette ikke kunne ske, må vi dog gøre, hvad Gud pålægger os at gøre, og vil være beredt til, om dette skulle være jeres kærligheds og hans kærligheds råd og mening, at overgive al magt og ret, som vi har til kongeriget, til hans kærlighed og lade ham overtage dem fra os og så til gengæld af hans kærlighed modtage, hvad der kunne spare os for i længden eller for bestandig at flakke om og se på at vore kære har det elendigt. Dette bedes du troligt lade dig være magtpåliggende efter kristen kærlighed og pligt, ligesom vi ingen tvivl nærer om, at man vil finde os højlig beflittede på at gøre gengæld. Tillige, højbårne fyrste, venlige, kære fætter! er det vor bøn, at du vil give os trofast råd og vejledning med hensyn til, hvor vi dog skal tage ophold med vor kæreste hustru, efter at vor svoger, markgreven ikke er til sinds at give os frit lejde i hans land. Og at du ikke vil lade nogen anden end dig selv læse sådanne breve, som er forsynet med tegnet udvendig. Hermed Gud befalet!

Givet i Wittenberg på fredagen efter allehelgensdag 1523.

Din Christian.

99. Til Hanna Spiegel, en adelig klosterjomfru.

Wittenberg, 14. december 1523.

Tilsagn om at ville fremme hendes ønske om at kunne indgå ægteskab med en ikke-adelig.

Nåde og fred, ærbare, kære Jomfru Hanna.

Din skrivelse har jeg fået, og som du begærer, vil jeg flittig hjælpe og fremme din begyndte eller tilsagte ægteskab både hos hr. Sebastian von Kötteritz og andre, som måtte spørge mig om råd, for at det kan ske uforhindret. Gud ved, at så vidt det står til mig, vil jeg gerne fremme langt ringere sager for enhver, når jeg kunne udrette noget. Og jeg hører ikke ugerne, at du tragter efter at indtræde i ægtestanden. Men i sådanne sager vil jeg ikke foretage noget eller dømme, når jeg er fraværende. Det drejer sig jo om mere end ét menneske, og derfor har Gud forbudt at dømme derom efter blot den ene parts begæring. Jeg ser i øvrigt på det ligesom du selv og gør ikke forskel på adelige og ikke adelige. Et menneske er det andet værd, når de har lyst og kærlighed til hinanden, for at fjenden ikke skal bedrage dem.

Derfor skal du ingen tvivl nære om, når det kommer dertil, at jeg er til stede eller bliver spurgt derom, at jeg vil gøre mit bedste, for at det kan gå så lempeligt som muligt. For fordi jeg sporer, at du selv har lyst dertil, skal der fra min side intet være at indvende eller gøre derimod, når ingen ellers lider skade ved det. *Men se til, at du søger Guds velsignelse dertil, så at det ikke kun er forelskelsen, men også hans nåde og velbehag er med.* Jeg ønsker, at Gud vil være dig og din forlovede nådig. Amen.

Mandag efter Lucias dag 1523.

Martin Luther.

100. Til Spalatin.

Wittenberg, omkring årsskiftet 1523 / 1524.

Søger hjælp til at omdigte Salmerne til åndelige sange på modersmålet i en enkel og ligefrem stil.

Nåde og fred!

Jeg tænker på efter profeters og kirkefædres eksempel at skabe tyske salmer for folket, dvs. åndelige sange, for at Guds ord kan forblive i folket også ved sangens hjælp. Derfor søger vi efter digtere alle vegne. Da du har fyldigt og smukt herredømme over det tyske sprog og megen øvelse i dets brug, så beder jeg om, at du sammen med os vil arbejde for denne sag og forsøge at omsætte en af salmerne til sangbrug, således som du ser det af medfølgende eksempel. *Men jeg ønsker, at fremmedord og ukendte ord bliver undgået, for at folket må kunne synge så enkelt og almindelige forståelige ord som muligt, men samtidig smukke og passende ord.* Dernæst skal meningen gengives klart og så nær op som muligt til salmerne selv. Derfor skal man gå frit til værks og med bibeholdelse af meningen, opgive ordlyden og erstatte dem med andre passende udtryk. Mig er det ikke givet at udføre det sådan, som jeg gerne vil. Derfor vil jeg prøve, om du kunne blive en Heman eller Asaf eller Jeduthun. Det samme ville jeg anmode Johan Dolzig om, der ligeledes behersker modersmålet let og smukt, hvis du ikke har tid, hvad jeg formoder ikke for tiden er tilfældet. Du har mine syv bodssalmer og deres udlægning, og deraf kan du se salmernes mening, eller hvis du hellere vil have en enkelt salme opgivet, så nævner jeg den første af dem: ”Herre, straf mig ikke i din vrede,” [Sl 6] eller den syvende ”Herre, hør min bøn” [Sl 143]. For Johan Dolzig foreslår jeg den anden: ”Lykkelig den, hvis overtrædelser er tilgivet,” [Sl 32]. For ”Fra det dybe råber jeg til dig, Herre.” [Sl 130] har jeg selv omdigtet, og ”Gud, vær mig nådig i din godhed,” [Sl 51] er allerede bestemt for en anden. Eller hvis disse er for vanskelige, så tag de to følgende: ”Jeg vil prise Herren til alle tider,” og ”Bryd ud i jubel for Herren, I retfærdige,” dvs. Sl 34 og 33 eller Sl 103: ”Min sjæl, pris Herren,” men svar mig i hvert fald, hvad vi tør håbe af dig. Lev vel i Herren!

Brevet er udateret.

101. Til kansler Brück.

Wittenberg, 13. januar 1524.

Overvejelser omkring spørgsmålet om det er tilladt at have to hustruer. Om ansættelsen af en gift præst.

Til den udmærkede og højlærde dr. Gregorius Brück, kansler hos hertugen af Sachsen.

Nåde og fred, bedste hr. Doktor! Lad fyrsten give den mand, der efter Karlstadts råd begærer at gifte sig med en hustru mere, følgende svar: *Ægtemanden bør selv i sin samvittighed være sikker og vis på, at dette er ham tilladt, ifølge Guds ord.* Lad ham altså rådspørge sådanne mænd, som kan gøre ham sikker ved Guds ord. Om det er Karlstadt eller en anden, kan være fyrsten ligegyldigt. For hvis manden er uvis, kan han dog ikke blive sikker ved kurfyrstens accept, hvem det ikke tilfalder at beslutte noget i denne sag. *Det er præsternes opgave at svare ved hjælp ud fra Guds ord,* af hvis mund man altid skal søge Guds lov, som Malakias (2, 7) siger. Hvad mig angår, tilstår jeg, at jeg ikke kan forbyde det, hvis nogen vil have flere hustruer, *for det strider ikke mod Den Hellige Skrift.* Dog vil jeg ikke ønske dette eksempel indført først hos de kristne, for hvem det *sømmer sig også at undlade det, som er tilladt, for at undgå forargelse* og for livets ærbarheds skyld, som Paulus overalt kræver. Det klæder kristne meget dårligt for deres eget velbefindendes skyld så ivrigt at gribe efter de største og nyeste friheder og tilsidesætte *de almene og nødvendige kærlighedshensyn.* Derfor ville jeg ikke i min prædike åbne denne dør, og jeg tror næppe, at en kristen er så forladt af Gud, at han ikke kunne afholde sig fra den ægtefælle, som er ham nægtet af Gud. Jeg frygter for, at der er nysgerrighed med i spillet. Men lad dem gøre, som de vil, måske ender det med, at de også lader sig omskære i Orlamünde og indretter sig helt efter moseloven.

Om det andet anliggende har jeg tidligere skrevet, men ved ikke, om budet har afleveret brevet rigtig. For øvrigt har jeg to præster til Ölsnitz. Den ene, ham jeg helst ville have i dette embede, har en hustru. Ellers råder han over *alle de gaver, som sømmer sig for en evangeliets tjener,* idet han udmærker sig ved *beskedenhed, lærdom, fromhed og en god livsførelse ligesom hustruen.* I mere end to år levede han udadledigt hos os og roses meget. Det er sognepræsten, som af biskoppen i Bamberg blev fordrevet fra Kranach på grund af giftermål. Han ville derimod have tålt ham, hvis han havde villet leve som en skørtejæger og horkarl, hvad der var blevet ham indrømmet og tilladt! Jeg beder jer lade mig vide, om han behager jer eller ikke, eller dog om i kan finde jer i ham eller ikke. For ham ville jeg gerne beholde i vort landområde, da sådanne mænd er sjældne, ellers vil man allerede kalde ham andetsteds hen. Lev vel og anbefal mig til fyrsterne!

Wittenberg 1524, onsdag efter Paulusdagen.

Din Martin Luther.

102. Til Lambert Thorn.

Wittenberg, 19. januar 1524

Til en fangen ordensbroder om lidelse og forfølgelser.

Den positive side af de to evangeliske martyrs død (Henrik og Johannes, der blev brændt i Brüssel i 1523).

Nåde og fred i Herren! Om dig, kære broder Lambert, vidner Kristus selv tilstrækkeligt for mig, at du ikke trænger til mine ord, for i dig lider og herliggøres han selv. I dig er han fangen og regerer. I dig undertrykkes og sejrer han, som har givet dig den erkendelse af sig selv, som er skjult for verden. Og dertil kommer, at han styrker dig i dit indre ved sin Ånd i disse ydre trængsler og trøster dig ved Henriks og Johannes sande og dobbelte eksempel. Både de to og du giver mig en såre stor trøst og kraft og er for hele verden den lifligste vellugt og en herlig ære for Kristi evangelium, så at du slet ikke behøver at besværes med min trøst. Hvem véd, hvorfor Herren ikke ville, at du skulle dø sammen med dem? Måske har han bevaret dig til et andet under.

Derfor glæder jeg mig af hjertet med dig og ønsker dig til lykke, idet jeg takker vor trofaste frelser, den Herre Jesus Kristus, som ikke blot har ladet mig kende sit ord og sin Ånd, men som også har givet mig lov til at se, hvor rigt og herligt hans nåde vokser og forøges hos dig. Jeg elendige, om hvem det udtales, at jeg er den første, der har lært disse ting, men som kommer allersidst, når der er tale om at være delagtig i deres lænker og ildlidelser, og som måske aldrig bliver værdig dertil.

Dog vil jeg tage hævn over denne min elendighed og trøste mig derover, ved at deres bånd er mine bånd, deres fængsel er mit fængsel, og deres ild er min ild. Dertil kommer, at jeg også bekender og prædiker det samme, og lider og glæder mig også sammen med jer. Men den Herre Jesus, som har begyndt at vise sin herlighed i dig, han fuldføre den til sin egen dag.

Derfor, min broder, bed for mig, ligesom jeg også beder for dig og husker på det, som ikke alene du lider, men som han lider med dig. Han siger selv: ”Jeg er med ham i trængsel. Fordi han har sat sit håb til mig, vil jeg udfri ham. Jeg vil beskytte ham, fordi han kender mit navn.” Men også vi er alle med dig tillige med Herren, som er med dig. Hverken han eller vi vil forlade dig. Vær du mandig, og dit hjerte være frimodigt, hold

fast ved Herren. Han har selv sagt: ”I verden skal I have trængsel, i mig skal I have fred, men vær frimodige, jeg har overvundet verden.”

Og du skal ikke diskutere med Satan, men lad dine øjne være vendt mod Herren. Stå fast på den enfoldige tro. Vær klar over, at vi bliver frelste alene ved Kristi Jesu blod. Lige så lidt som vore gerninger og menneskebud kan være Kristi blod eller udslette vore synder eller retfærdiggøre os, lige så lidt kan de fordømme os eller anklage os.

Hos os, under vor kurfyrstes regering, hersker der fred. Men hertugen af Bayern og biskoppen af Trier tilintetgør, forfølger og forjager mange. Andre biskopper og fyrster afholder sig vel fra at udgyde blod, men ingenlunde fra at øve vold, og alle vegne er Kristus på ny ”menneskers spot og folks foragt.” Og du er blevet et af hans lemmer ved vor Faders hellige kaldelse. Han fuldføre denne kaldelse i dig til sit ords og sit navns ære. Amen.

Lev vel i Kristus, min broder. Alle, der hører os til, og hele vor menighed, især Jakob Probst og brødrene fra Antwerpen hilser dig, og de anbefaler sig til dine bønner.

Wittenberg 1524, tirsdag efter Antonius' dag.

Martinus Luther.

103. Til Spalatin.

Wittenberg, 23. februar 1524.

Luther fortæller om de store vanskeligheder med at oversætte Jobs Bog, som forsinker trykningen af næste del af bibelen.

Nåde og fred. Dette skriver jeg, bedste Spalatin, af ingen anden grund, end at jeg dog en gang ville sende dig et brev, for så hårdnakket en tavshed bevarer du såvel i Nürnberg som i Rom, at vi ikke ved, om I alle sover en vedvarende søvn eller danner en stor sammensværgelse for fremtiden. For længe siden modtog jeg et brev fra dig, men siden er alt så stumt, at vi hverken ved, om der er valgt en pave eller om en rigsdagsbeslutning planlægges. Vi håber dog, at fyrsterne, når påsken nærmer sig, bliver bearbejdede af deres skriftefædre og prædikanter, så at de til fyldestgørelse for deres synder vil vise

Kristus lydighed ved en værdig nadverfejring og atter ved nye eksempler fremme evangeliet.

Hos os er alt endnu i god orden. Kun volder oversættelsen af Jobs Bog os meget besvær på grund af stilens store ophøjethed, så at han synes mere utålmodig over vores oversættelse, end han var over sine venners trøst eller i det mindste stadig ville blive siddende på sin mødding. Med mindre det skulle have været hensigten hos bogens forfatter, at den aldrig skulle oversættes. Dette problem forsinker trykningen af denne tredje del af bibelen. Skriv dog endelig engang tilbage til os og underret os om, hvordan det går jer og ude i den store verden. Lev vel og bed for mig!

Wittenberg, tirsdag efter søndagen reminiscere 1524.

Martin Luther.

104. Til kurfyrste Frederik af Sachsen.

Wittenberg, 23. marts 1524

Luther ønsker at Philip Melanchthon skal holde forelæsninger over Det Nye Testamente i stedet for at undervise i græsk, som han oprindeligt blev ansat til.

Nåde og fred i Kristus. Berømte, højbarne fyrste, nådige herre. Deres kurfyrstelige Nåde véd uden tvivl, at vi her ved Guds nåde har en smuk ungdomsflok, som fra fjerne lande er begærlig efter det frelsende ord, men som også i den anledning prøver megen fattigdom, så at nogle ikke har andet end vand og brød til føde.

Magister Philip [Melanchthon] har af Guds særlige nåde fået rige gaver til at holde forelæsninger over Skriften, *også bedre end jeg formår det*. Og jeg måtte ophøre med arbejdet på at oversætte Bibelen på tysk, hvis jeg selv skulle gøre det, hvad jeg gerne ville. Derfor har *jeg opfordret ham til i stedet for sin undervisning i græsk at give sig af med at holde forelæsninger over den hellige Skrift*, fordi hele skolen og vi alle i høj grad ønsker det. Men han vægrer sig bestandigt, idet han hævder dette ene, at han af Deres kurfyrstelige Nåde er ansat og lønnet til græskundervisning, og derfor kan han ikke give sig af med andet. Det er derfor, jeg på alles vegne underdanigst beder Deres kurfyrstelige Nåde, at I til gavn for den kære ungdom og til fremme af Guds evangelium, hvis det kan lade sig gøre, vil tilstå ham denne løn, for at han kan holde

forelæsninger over den hellige Skrift, tilmed da her er mange unge mennesker, som vel kunne forestå undervisningen i græsk, og det ikke sømmer sig, at han altid skal give sig af med denne barnlige undervisning og derved forsømmer det, som er vigtigere, og hvorved han kan skaffe så megen frugt, at den ikke kan opvejes med penge eller løn. Gud give, vi havde flere af dem, der kunne holde sådanne forelæsninger. Der er desværre ellers nok af sværmere. Men vi kan nok behøve at anvende tiden og folkene, når de af Guds nåde er til stede. Den tid skal nok komme, ligesom tidligere, da man må lade det være, hvor nødig man end vil, fordi man mangler sådanne folk.

Vi må derfor have vor opmærksomhed rettet på, at vi, medens vi kan det, opdrager folk og gør det, vi formår, for vore efterkommere. Og hvis det nu må være Deres kurfyrstelige Nåde kært at hjælpe til dermed, beder jeg jer, at I alvorlig vil pålægge nævnte Philip flittigt at give sig af med Skriften, og selv om man også må give ham noget mere i løn, så skal og må han tage fat. Deres kurfyrstelige Nåde være anbefalet til Guds barmhjertighed. Amen.

Wittenberg, onsdag efter palmesøndag, 1524.

Deres kurfyrstelige Nades underdanige tjener,
Martinus Luther.

105. Til Erasmus af Rotterdam.

Wittenberg, 15. april 1524

Luther anerkender Erasmus' betydelige indsats for bibelstudiet på grundsproget. Samtidig beder han ham dog om at holde sig ude af selve reformationskampen.

Nåde og fred fra vor Herre Jesus Kristus. Jeg har allerede længe tiet stille, bedste Erasmus. Jeg kunne vel have ventet, at du som den større og ældre først brød tavsheden. Men da jeg så længe forgæves har ventet på det, tvinger nu efter min mening kærligheden mig til at begynde. For det første har jeg intet at indvende imod, at du har anstillet dig noget fremmed over for os, fordi din sag mod mine fjender papisterne derved bedre har kunnet være helt forbeholdt for dig selv. Endelig har jeg ikke taget dig det synderlig ilde op, at du for at vinde yndest hos dem eller formilde deres vrede, i skrifter, som du har udgivet, på nogle steder angriber og sårer os bittert. Vi ser nemlig, at du endnu ikke af Herren har fået den styrke og det sind, at du frit og tillidsfuldt

sammen med os vil gå imod disse vore uhyrer. Heller ikke vover vi at kræve det af dig, som overstiger dine kræfter og din rækkeevne. *Vi har båret over med din svaghed og vist agtelse for det mål af gaver, Gud har givet dig. For det kan hele verden slet ikke nægte, at de videnskaber, ved hvilke det er muligt at komme til en redelig læsning af Bibelen nu blomstrer og hersker.* Du har fra Gud fået en herlig og udmærket gave, for hvilken man bør være taknemmelig. Jeg har derfor heller aldrig ønsket, at du skulle forlade eller forsømme den opgave, som er givet dig, og blande dig i vor krig. For selv om du ved din begavelse og veltalenhed kunne udrette meget i denne sag, så er det dog langt tryggere, at du gør tjeneste dér, hvor du har din gave, *da du dog ikke har hjertet med i vor sag.* Kun kunne man frygte for, at du af vore modstandere kunne lade dig forlede til i dine skrifter at angribe vor lære. Og da ville nødvendigheden tvinge os til at stå dig imod i dine åbne øjne. Vi har i virkeligheden holdt nogle tilbage, som i bøger, der allerede var færdige til udgivelse, ville udæske dig. Og det er grunden til, at jeg ikke ønskede Huttens udfordring udgivet og endnu mindre dit svar.

Af dette har du antagelig allerede selv lært, hvor let det er at skrive om beskedenhed og at anklage Luther for ubeskedenhed, men hvor svært, ja umuligt det er selv at vise beskedenhed uden en særlig *Åndens gave.*

Hvad enten du tror det eller ikke, så er Kristus dog mit vidne på, at jeg af hjertet har medlidenhed med dig i anledning af, at så meget had og så megen iver er opvakt imod dig. Jeg tror nemlig ikke, at du ikke derved skulle kunne bevæges, fordi din menneskelige karakter ikke er stor over for mægtige besværligheder. Og dog er det måske også en retfærdig lidenskab, som i høj grad bevæger dem, og det forekommer dem, at de er blevne udfordrede af dig på en uværdig måde. Og for at tilstå det rent ud, da det her drejer sig om folk, som også på grund af deres egen svaghed ikke kan tåle din bitterhed og forstillelse, som du vil, at man skal betragte som klogskab og beskedenhed, så har de virkelig grund til med rette at føle sig krænkede. Det ville de ganske vist ikke have årsag til, hvis de var stærkere karakterer. Når også jeg, som er tilbøjelig til at blive vred, ret ofte er blevet hidset til at skrive temmelig skarpt, så har jeg dog kun gjort dette overfor hårdnakkede og tøjlesløse mennesker. Derimod vidner efter min forvisning ikke blot min samvittighed, men også manges erfaring tilstrækkelig tydeligt om min mildhed og venlighed overfor syndere og ugudelige, hvor uforstandige og uretfærdige de end er.

Hidtil har jeg holdt min pen i ave, hvor meget du end har angrebet mig. Og jeg har også skrevet til venner i breve, som du endog selv har læst, at jeg ville holde igen, indtil du rykkede offentlig frem. For skønt du ikke holder med os og i flere religiøse spørgsmål, hvad enten det kommer af ugudelighed eller forstillelse, udtaler eller afholder dig fra at udtale din dom, så kan eller vil jeg dog ikke anklage dig for hårdnakkethed.

Men hvad skal jeg nu gøre? Sagen er blevet yderst bitter fra begge sider. Jeg ville ønske (hvis jeg kunne blive mellemmand), at også disse folk ville ophøre med at angribe dig så ivrigt og lade dig i din alderdom hensove med fred i Herren. Det ville de efter min mening sikkert gøre, hvis de betænkte din svaghed og overvejede sagens storhed. Den har for længst oversteget din rækkeevne, og det så meget mere, som det allerede er kommet dertil, at faren for vor sag ville være lige så lidt at befrygte, selv om Erasmus af alle sine kræfter ville bekæmpe den, endsige da hvis han en gang ville vise klør og tænder. Dog skal også du, min Erasmus, betænke deres svaghed og afholde dig fra dine bidende og bitre talemåder imod dem. *Selv om du aldeles ikke formår eller vover at stille dig på vor side, så kunne du dog lade vor sag være i fred og blot holde dig til dit eget.* For det at de ret dårligt tåler dine bidske angreb, har dog nogen grund, nemlig den, at menneskelig svaghed tænker på og er frygtelig bange for Erasmus' autoritet og navn og mener, at det må være langt værre én gang at blive bidt af Erasmus end at blive foruroliget på én gang af alle papister.

Dette ønsker jeg at sige, bedste Erasmus, som et vidnesbyrd om mit oprigtige sind over for dig og om, at det er mit ønske, at Herren må give dig en ånd, som er dit navn værdig. Men hvis han tøver dermed, så beder jeg dig dog om, at hvis du ikke kan gøre andet, du dog blot vil være en tilskuer til vor tragedie. Jeg håber ikke, at du forener dig med modstanderne ved at skrive imod mig, at du i særdeleshed ikke udgiver bøger imod mig, ligesom jeg da heller ikke vil udgive bøger imod dig. Tænk dernæst om dem, som klager over, at de angribes for Luthers skyld, at de er mennesker ligesom du og jeg. Dem må man skåne og bære over med, således som Paulus siger: "Bær hinandens byrder." Der har været nok af det at bide fra sig, nu bør der sørges for, at vi ikke fortærer hinanden. Det ville dog være et så meget sørgeligere skuespil, som det dog er sikkert, at ingen af parterne af hjertet vil gudsfrygten noget ondt og uden egen stivhed behage enhver.

Tag nu vel imod min barnlighed, og lev vel i Herren.

Jeg anbefaler dig den unge Joakim, som ligner vor Philip. Når han kommer til dig, vil han meget bedre anbefale sig selv.

Wittenberg, i året 1524.

Martinus Luther.

106. Til Jakob Strauss i Eisenach.

Wittenberg, 25. april 1524

Love og regler er nødvendige i samfundet.

Luther opfordrer Strauss til at virke for ungdommens vigtige undervisning.

Sygdomme skal vi lægges i Guds hånd.

Nåde og fred. Jeg vil ikke, at du, kære ven, skal tænke ringere om mig, end jeg tænker om dig, selv om der skulle ske alvorligere ting. Jeg er nemlig overbevist om, at du ved evangeliets herlighed sejrer over alle ting. Men nu kan det jo, da vi kun er mennesker, ikke undgås, at den dyreagtige natur i vort menneske en gang imellem kommer i vejen, men det hverken kan eller bør være således, at kærligheden ikke vil bære det. Hvad bliver der ellers af det ord: ”bærer hinandens byrder?”

Angående de omtalte renteaftægter har jeg kun det at indvende mod dig, at du mener, at den, der tager dem med magt, skal have ret dertil, men at man ikke skal give dem frivilligt. Men sig mig egentlig, da dette voldsherredømme nu engang hersker hos alle mennesker, hvorfor skal man så ikke give efter for fjenden og tilbyde ham på hans befaling frivilligt at give renteaftægter, når han efter din mening har ret til at tage dem med magt? Kun det beder jeg dig om at eftertænke nøjere. *Folket misbruger evangeliet, styres ikke af evangeliet. Derfor skal de undergives lovene, for at de, som benytter friheden til kødelige nydelser, kan komme til at tjene.*

I øvrigt beder jeg om, at du hos dine landsmænd vil tage *det i høj grad nødvendige arbejde op for ungdommens undervisning*. Jeg ser nemlig, at den største ødelæggelse truer evangeliet på grund af *ungdommens forsømte opdragelse*. Det er en meget nødvendig sag.

Bring Schalbe og Schultz min hilsen. Jeg ville have skrevet til begge, men det er utroligt, så meget arbejde jeg overvældes af, så at jeg næppe kan overkomme at skrive et enkelt brev. Hele jorden truer med at falde over mig, jeg ønsker derfor, at jeg enten må dø eller tages bort, for at jeg ikke fuldstændig skal overvældes. Hils hustru og børn og giv dem et venligt smil på mine vegne, og *læg dine sygdomme i Herrens hånd*, sådan som det er ret. Bed for mig elendige menneske, og lev vel.

Martinus Luther.

(Jakob Strauss, født i Basel, blev i slutningen af 1522 præst i Eisenach, hvor han gjorde sig særlig bekendt ved sin iver mod renter og andre sociale misforhold, som han ville fjerne ved genindførelse af Moseloven. Under bondekrigen stod han midt mellem begge

parter, som begge ville slå ham ihjel. Han blev reddet fra fyrsternes straf ved Luthers mellemkomst.)

107. Til Nikolaj Gerbel i Strassburg.

Wittenberg, 6. maj 1524

Evangeliet udbredes trods modstand og sværmeri.

Nåde og fred i Herren. Skønt jeg egentlig ikke har noget at skrive om, mener jeg dog, kære Gerbel, at jeg, nu da der går bud, vil sende dig en hilsen og bede dig hilse alle brødrene og søstrene i Herren og opfordre dem til at *indeslutte mig i deres bønner*. For jeg hører, at ordet er nær ved at komme til magten hos jer. Hos os går det således, at *jo flere hindringer der møder evangeliet, desto længere løber og spredes det*. Det har nu allerede indtaget Magdeburg og Bremen. Jeg håber, det snart vil nå Brunsvig, især da fyrst Henrik, som tidligere var en afgjort fjende af det, nu allerede er ved at blive et andet menneske.

Jeg tror, at vor Lonicer har fået mit brev, og jeg hører, at han er kommen i tjeneste hos en anden herre. Måtte Gud ikke forlade ham.

Hos os opvækker Satan dog på et andet sted en sekt, som hverken vil have med papisterne eller med vore folk at gøre. De praler af, at de drives af rene ånder uden den hellige Skrifts vidnesbyrd. Deraf ser man, at det ord, vi forkynder, er Guds ord, da det må lide ikke blot af vold, men også af nye kætterier.

Gid du og dit ribben altid må være raske. Og hils alle i Herren.

Wittenberg, 6. maj 1524.

Martinus Luther.

(Nikolaus Gerbel var jurist i Strassburg. Lonicer havde i et års tid været i Strassburg, hvor han gjorde tjeneste som korrektør hos forskellige.)

108. Til Johan Brismann i Königsberg.

Wittenberg, 4. juli 1524

Luther beskriver sværmerne: De bruger verdslig magt, skiller Ånden fra ordet, gør Kristus alene til et forbillede og vil afskaffe sakramenterne.

Luther forbereder udgivelsen af sin kommentar til Femte Mosebog.

Han opfordrer til at oprette skoler og ser det som en åndelig kamp.

Giver råd omkring fyrst Albrecht af Preussens eventuelle ægteskab.

Nåde og fred i Kristus. Dit brev, kære Brismann, var os meget kært og har fyldt vor mund med glæde over, at den Herre Jesus således lader sit ord få fremgang og bekræfter det hos jer. Han give, at det således vedblivende må have løb og vokse indtil hans egen dag. Amen.

Vi elsker dig også inderlig, fordi du sørger for, at intet sker med vold eller larm, men at alt bliver udført *alene ved ordets magt*. Gid Gud både vil bevare og forøge denne ånd i dig og i alle andre.

Og nu kommer dr. Paulus Speratus som medhjælper til jer, kaldet dertil af stormesteren. Ham anbefaler jeg dig hjertelig. Han er en værdig mand og har lidt meget. Af ham kan du få at høre alt, hvad der foregår i disse egne. Satan har her hos os opvakt nogle profeter og sekter, der også driver det så vidt, at de vil prøve på at fremme deres meninger ved hjælp af våben og magt. Med dem vil jeg efter mit skøn få at bestille i den kommende tid. Karlstadt vedbliver også at ligne sig selv og holder med dem. Det er mennesker, som praler utrolig af deres ånd. *De foregiver, at de har Ånden umiddelbart fra Gud*, endog næsten uden Kristus, så det ser ud til, at de kun vil *gøre Kristus til et forbillede* og tillige med Kristus *afskaffe alle sakramenter*.

Der går det rygte, at kejserens grusomme edikt, som blev vedtaget i Worms for tre år siden, om, at denne lutherske sekt ganske skal udryddes, nu skal udgives. Og nogle rigsstæder frygter derfor. Men Kristus lever. Og han skal både sejre og triumfere.

For øvrigt har jeg, da jeg første gang talte med stormesteren fyrst Albrecht, og da han rådspurgte mig angående sin ordens regler, rådet ham til, at han skulle foragte disse tåbelige og forvirrede regler og tage sig en hustru og gøre Preussen til et borgerligt fyrstendømme eller hertugdømme. Og den samme mening og det samme råd udtalte Philip efter mig.

Han smilede da, men svarede intet derpå. Imidlertid ser jeg, at dette råd har behaget ham, og at han ønsker, at det snarest kunne blive virkeliggjort. Men det ville lettest ske, hvis folket og de fornemste i Preussen blev underrettet derom og trængte ind på ham

med deres bønner om, at han foretager dette skridt. Så ville han derved få en afgørende og stærk grund til at sætte det i værk, som han ønsker. Og, hvis jeg ikke tager fejl, er det også i den hensigt, Paulus Speratus sendes.

Da du nu altså ser, at der herved åbnes en dør for Herrens store og vidunderlige værk, hvorved der også gives et eksempel for andre ulykkelige biskopper, der gerne ønsker det samme, men ikke, uden at der foreligger et eksempel, vover at være de første, da indser du allerede, at det er dit hverv sammen med Speratus og Amandus og andre ordets tjenere at lede og tilskynde og opmuntre folket dertil, at de først anråber om Guds hjælp, og at de i stedet for dette gyselige fyrstendømme, der er en unaturlig blandingsform, hverken borgerligt eller religiøst, begærer et fyrstendømme af den rette form, og at de i væmmelse for det utugtige liv trænger ind på ordensmesteren med fælles og enige bønner om, at han gifter sig og omdanner denne uting til et ordentligt rige.

Men det menige folks mening skal først behandles på en velvillig og spørgende måde, for at det ikke skal forekomme dem for hurtigt og fremmedartet, f. Eks. ved at spørge, om det ikke, efter at de har fået øje for, at denne orden er afskyeligt hykleri, ville være smukt, om ordensmesteren ligesom andre lignende herrer i landet giftede sig og med folkets tilslutning omdannede sit land til et borgerligt rige. Og når dette spørgsmål i nogen tid var drøftet og forhandlet, og det viste sig, at der var stemning derfor, da måtte man offentlig og med fyldige grunde fremskynde og gennemføre sagen. Jeg ville ønske, at den samlandske biskop var ivrig for at gøre det samme, men fordi dette bør gennemføres klogt, syntes det at være sikrest, at han optræder som en, der endnu har betænkeligheder. Når folket endelig giver sin tilslutning, og når han er overvundet af grunde, ville han også kunne gøre det med fuld autoritet.

Men Kristus vil i alle disse ting give jer mund og visdom og folket indsigt og forstand, så at I bliver underviste om, hvordan I skal handle i den sag, bedre end ved mine forskrifter.

Jeg arbejder på at udgive mine anmærkninger til Femte Mosebog, idet jeg tilegner dem til biskoppen af Samland, men da jeg er plaget af mange forretninger, går det langsomt med at gennemføre arbejdet. anbefal mig til hans oprigtige nåde, og hils Amandus og alle brødrene i Herren. Lev vel i Kristus. Philip hilser dig. Hilsen fra vor prior hvem Satan for nylig har villet dræbe ved, at der på torvet blev kastet en teglsten ned fra taget. Men Herren bevarede ham på vidunderlig måde.

Husk på, kære Brismann, at arbejde trofast for at der oprettes børneskoler, for her mener Satan, at man er kommen på sporet af ham, idet han frygter for, at ungdommen skal undslippe ham og derfor gør han på utrolig måde alle vegne modstand derimod. I

den anledning anbefaler jeg dig den unge Johan Haddanur. Han er vel skikket til at tage sig af disse ting.

Wittenberg, 2. dag efter Maria bebudelse 1524.

Martinus Luther.

(I juli måned 1524 udgik der et edikt fra Carl den Femte, som krævede en strengere gennemførelse af Wormsediktet.)

109. Til Hieronymus Baumgärtner i Nürnberg.

Wittenberg, 12. oktober 1524

Luther søger arbejde til en ung mand.

Han beder Baumgärtner beslutte sig om et eventuelt giftermål med Katharina von Bora, Luthers senere hustru.

Nåde og fred i Herren. Også dig nødes jeg til at lægge beslag på i anledning af de mange fattige. Her er en ung mand, Gregorius Keser, som søger efter en livsstilling et eller andet sted. Og han har bedt mig om at skrive til en eller anden i Nürnberg. Skønt jeg kun har givet ham ringe håb, fordi jeg vidste, at der alle steder er optaget, så har jeg dog sendt ham af sted i den Guds navn, han, som også fodrer ravnene.

I øvrigt, hvis du vil have Ketha af Bora til din hustru, må du skynde dig, inden hun bliver givet til en anden, som er ved hånden. Hun har endnu ikke overvundet sin kærlighed til dig. Jeg vil i sandhed glæde mig, hvem det end bliver. Lev vel.

Wittenberg, 12. oktober 1524.

110. Til Spalatin.

Wittenberg, 30. november 1524

Luther fraråder Spalatin at opgive sin stilling ved kurfyrstens hof.

Luther har ingen planer om at gifte sig, da han regner med en snarlig og brat død for evangeliets skyld. Han mærker dog udmærket sine drifter.

Nåde og fred. Når du, kære Spalatin, spørger mig til råds om, hvorvidt du skal forlade hoffet og dit embede, vil jeg udtale følgende: du har vel en grund dertil, selv om man ikke hører noget ord derom, således som vismanden siger: ”Undlad at tale, når der lyttes til noget andet, og kom ikke frem med din visdom i utide. Hvis der altså ikke for dit vedkommende foreligger nogen anden årsag, som tynger din samvittighed, så er uretfærdighed eller ondskab fra andres side ikke tilstrækkelig til, at du af den grund forlader din stilling eller dit kald eller foretager dig noget særligt. For hvis ikke indgåelse af ægteskab fordriver dig fra denne stilling, så kan jeg ikke tænke mig nogen årsag, der kunne bevæge dig, især da du nu kender hoffet så godt af erfaring og er i stand til at være fyrsten til nytte på mange måder. Hvis en ny mand kom i dit sted, hvad ville han da kunne udrette, før han fik lært hoffet at kende? Og selv om han var i stand til at udføre alt på lignende måde, hvordan ville han hos fyrsten vinde så stor tillid og anseelse, som du nyder, og som du har vundet gennem lang tids øvelse.

Altså skal du enten blive i din stilling, eller hvis du forlader den, så lad det kun være en hustru, der bevæger dig dertil. For det hænger vel ikke således sammen, at du er bange for at fremføre denne grund og i stedet vil foregive en anden. Jeg indser ikke, hvad nytte det er til, da det jo en gang må komme frem, når det virkelig er sket.

Hvad Argula skriver til mig om giftermål, takker jeg for. Og jeg undrer mig ikke over, at der går sådan sladder om mig, da der også føres megen anden sladder. Men udtal du til ham på mine vegne en tak, og sig ham, at *jeg er i Herrens hånd som hans skabning, hvis hjerte han formår til enhver time og ethvert øjeblik at bevæge og forandre, at dræbe og at levendegøre.*

Dog med det hjerte, jeg hidtil har haft og endnu har, bliver jeg dog ikke lige gift. Ikke fordi jeg ikke mærker noget til mit kød og min drift - *jeg er nemlig hverken af træ eller sten.* Men mit sind er utilbøjeligt over for tanken om ægteskab, da jeg daglig venter døden, som er kætters fortjente straf. Derfor vil jeg hverken bestemme nogen grænse for, hvad Gud vil gøre med mig, og heller ikke forlade mig på mit hjerte. Men jeg håber, at han ikke vil lade mig leve længe. Lev vel og bed for mig.

Wittenberg, på Andreas' dag 1524.

Martinus Luther.

111. Til Spalatin.

Wittenberg, 2. december 1524

*Luther fraråder atter Spalatin at opgive sin stilling som hofpræst hos kurfyrsten.
Han mindreværdsfølelse er højst sandsynlig en anfægtelse fra Satan.*

Nåde og fred. Hvad det spørgsmål angår om at forlade dit embede, da har jeg nu, kære Spalatin, ingen anden mening end jeg har haft hidtil. For den grund, du anfører, tilfredsstiller mig ikke, nemlig at der findes andre, der har større færdighed i sprog eller i det hele taget er prydede med større gaver. Jeg kender ingen. Det skulle da være, at du ville have enten Philip selv eller Pomeranus [Bugenhagen] eller Jonas til din efterfølger. Inden for vor kreds har jeg ingen, som jeg vil foretrække for dig. Men prøv, om det ikke er en anfægtelse, som siden, hvis du giver efter for den, vil føre dig ind i en uheldelig anger. Satan er ond. Derfor råder jeg dig endnu stærkere til, at du skal blive, for at det kan prøves, om Ånden er af Gud, eller om du bliver fristet. For hvorfor skulle du forlade fyrsten nu, da han er graven meget nær, og du kunne forstyrre hans sidste dage, når han skulle have en ny præst? Hvis det hændte, at han afgik ved døden straks, efter at du havde trukket dig tilbage, hvor ville du da altid føle smerte over, at du ikke havde holdt ud til den dag.

Det er min mening. Tag godt imod den. Lev vel.

Wittenberg, 2. dag efter Nikolaj 1524.

Martinus Luther.

112. Til kurfyrste Frederik af Sachsen.

Wittenberg, før 24. december 1524

Luther beder om, at kurfyrsten vil overtage det næsten tomme kloster og skaffe Luther en lille bolig. (Kurfyrsten skænker i stedet Luther hele klosteret som bolig).

Nåde og fred i Kristus. Berømte, højbårne fyrste og herre! Deres kurfyrstelige Nåde har i dette år ved Deres rodemester overladt os noget korn. Nu opfordrer kassereren os hver dag strengt til, at vi skal betale det, men vi kan ikke betale det, da vor tiende endnu ikke er forfalden. Derfor beder jeg underdanigst Deres kurfyrstelige Nåde, at I for sidste gang vil frigive os dette korn ved Deres kasserer. For jeg mener og håber, at det ikke herefter skal være nødvendigt.

Nu er jeg alene i dette kloster, tilligemed prioren, når jeg fraregner, at vi af kristelig kærlighed må beholde hos os nogle, som er blevet forfulgt. Og jeg har nu i over et år givet prioren løn, for at han kan tjene mig. Men jeg kan og vil ikke i længden lønne ham, fordi hans samvittighed fordrer, at han skal gøre forandring med hensyn til sit liv. Dertil kommer, at jeg ikke daglig kan have med den jammer at gøre at inddrive tienden.

Derfor er det vor agt at overgive klosteret med alt, hvad dertil hører til Deres kurfyrstelige Nåde, som den sidste arving. For når prioren drager bort herfra, har jeg intet mere dér at gøre, men må se, hvordan Gud herefter vil give mig mit ophold.

Men for at vi, som de sidste, ikke helt skal gå bort med tomme hænder, beder jeg underdanigst om, at Deres kurfyrstelige Nåde vil forunde enten prioren eller mig på mit navn at få rådighed over den plads, som vort kloster har købt ved siden af hospitalsgrunden for en vis sum. Jeg ønsker ikke i den anledning at få en offentlig gunst eller erklæring fra Deres kurfyrstelige Nåde, da jeg vel véd, hvordan Deres kurfyrstelige Nåde ville stille sig dertil. Blot, at Deres kurfyrstelige Nåde vil se igennem fingre dermed, for at vi kunne tage det i besiddelse med god samvittighed og som en hemmelig gunstbevisning. Så kan vi tilbagevise og værge os med mit navn imod visse folk, hvis de vil være alt for nærgående og kloge i denne sag. Vi kan da beråbe os på Deres kurfyrstelige Nåde, at vi vil erhverve os det siden som en gunst og tilladelse. Så vil Gud nok med tiden hjælpe til, at det bliver en offentlig gunstbevisning.

Pligt og kærlighed tvinger mig til at fremkomme med denne bøn. For prioren må undvære sin fædrene arv, der hører ind under biskoppen af Trier, og det på grund af forfølgelse for evangeliets skyld. Ellers kunne han have haft rigdom nok. Gid Guds nåde må bevare Deres kurfyrstelige Nåde. Amen.

Deres kurfyrstelige Nådes underdanige

Martinus Luther.

113. Bogindskrift over Joh 12, 32.

1524 eller senere

Skrevet på det forreste blad af et eksemplar af "Der psalter Deutsch, Martinus Luther, Wittenberg", som findes i biblioteket i Nürnberg.

Kristus siger: "Når jeg bliver ophøjet fra jorden, vil jeg drage alle til mig."

Ved disse ord åbenbarer og fremsætter han for os sin vilje, at han ikke vil forkaste den menneskelige slægt, skønt den er sørgelig overvældet af de største synder og forbrydelser, men at han vil drage den til sig fra jorden.

Således hænger han på korset med udbredte hænder, som om han kaldte os med de ord, som er anført i Matt 11,28: "Kom til mig, alle I, som slider jer trætte og bærer tunge byrder, og jeg vil give jer hvile." Lad os derfor lære at fly til Kristus. Lad os søge hjælp hos ham mod synd og evig død og med en fast tro vente befrielsen.

M. Luther.

114. Til de kristne i Bremen.

1525, begyndelsen af året

*Luther ønsker menigheden i Bremen til lykke med Henrik af Zütphens martyrdød
Han ser martyriet og anden forfølgelse og modgang som et bevis på evangeliets
sandhed.*

Martin Luther, kirkens tjener i Wittenberg, til alle kære Guds udvalgte venner i Kristus i Bremen.

Nåde og fred fra Gud, vor Fader, og den herre Jesus Kristus. Mine kære venner i Kristus.

Gennem troværdige, fromme folk har jeg skaffet mig underretning om jeres evangelist, den salige broder Henrik af Zütphens historie og martyrdød. Og jeg har ikke villet, at den skulle blive liggende i mørke og tvivl. Jeg har tænkt at bringe den for dagens lys til lov og pris for den guddommelige nåde, som i denne tid så rigelig er givet os for dømte, fortabte og uværdige mennesker. Vi ikke alene ejer, hører og lærer Guds rene ord og ser, hvordan det lyser mange steder som den klare sol, men føler og sporer også tillige, at Guds Ånd beviser og stadfæster sit ord med kraftige og mægtige gerninger. Vi ser det især derved, at han frembringer så modige og frie hjerter, så at både prædikanter og tilhørere på mange steder daglig forøger de helliges tal, idet nogle udgyder deres blod, nogle kastes i fængsel, nogle fordrives fra deres kære, og alle bærer vanæren fra Kristi kors. *Nu er et ægte kristent liv igen kommet frem, som på grund af lidelser og forfølgelser fra verdens side ser frygteligt ud*, men som er kostbart og dyrebart i Guds øjne. Som salmisten siger: ”Kostbar i Herrens øjne er hans helliges død”, og ligeledes i Salme 72: ”Deres blod er dyrebart i hans øjne.”

Blandt dem lyser denne jeres Henrik Zütphen allerklarest, som for Guds ords skyld har lidt en så skændig pinsel i Ditmarsken, skønt de to, Johannes og Henrik i Brüssel, blev de første to herlige lys ved en sådan skøn død, hvori de blev ofrede, Gud til et vellugts offer. Til dem hører også Kaspar Tauber, der blev brændt i Wien, og Georg Buchführer i Ungarn. Og efter hvad der er berettet mig, er der også for nylig blevet brændt en mand i Prag i Bøhmen, fordi han havde forladt sin urene kyskhedsorden og givet sig ind i den guddommelige ægtestand og rene kyskhedsorden.

Det er dem og deres lige, som vil drukne pavedømmet og dets Gud, Djævelen, i deres blod. Det er også dem, som vil bevare Guds ord rent og uforfalsket over for de urene skændere af Guds hus, de nye falske profeter, der nu rører sig og trænger sig ind alle vegne. For Gud lader dem uden tvivl dø og udgyder deres blod i denne tid, da så mange slags vildfarelse og partivæsen rejser hovedet, for at advare os og ved dem bevidne, at det er den lære, hvori den rette Ånd er groet, som de har lært og holdt fast ved. For den er de død, og har gennem deres lidelse bevidnet dens sandhed, ligesom tidligere de hellige martyrer døde for evangeliets skyld og beseglede det og forvissede os derom ved deres blod.

En sådan ære har endnu ikke de kunnet få, som har lært og forført verden med deres lære om gerninger, menneskeretfærdighed og den frie vilje. For en sådan læres skyld dræber Djævelen ingen. Tværtimod kan han godt lide dem, ja giver dem stor rigdom, ære og magt i denne verden, så at de fører en rolig og behagelig tilværelse. Og selv om de døde i den anledning, er de ikke Guds, men deres egne og Djævelens martyrer, ligesom også hedningerne er døde for timelig rets, ejendoms og æres skyld. Som Skt. Paulus siger i Rom 5, at for det godes skyld kunne måske nogen finde på at dø, det vil

sige af hensyn til alt det, som verden kalder godt, som f.eks. rigdom, ære, magt. For retfærdigheds skyld dør næppe nogen. Men at dø for Guds ords og troens skyld er den dyrebare, herlige og ædle død, som alene passer for Guds Ånd og børn. For en sådan død fører med sig, at man dør for og i døden beder for dem, der volder én døden, således som Kristus gjorde i henhold til ordet hos Esajas: ”og han bad for overtræderne”. Derfor læser vi heller ikke om noget eksempel på, at nogen kristen er død, fordi han har lært om den frie vilje og om gerninger eller for nogen anden sag end for Guds ords skyld.

Fordi den barmhjertige Gud nu så nådig har besøgt jer i Bremen og er så nær hos jer og tillige så tydelig har åbenbaret sin Ånd og kraft iblandt jer i denne Henrik, at I kan tage og føle derpå, har jeg anset det for godt at skrive og tilegne jer hans historie og lidelser. Derved kan jeg også formane jeres hjerter i Kristus til, at I ikke skal være bedrøvede og heller ikke tale ilde om hans mordere i Ditmarsken, men være glade, takke og love Gud, som har gjort jer værdige til at se og opleve sådanne undere og nådesbevisninger fra ham. For hans mordere har allerede fået alt for megen og stor gengældelse derved, at de har plettet deres hænder så skrækkeligt med det uskyldige blod og har pådraget sig så stor og forfærdelig skyld for Gud. Der er derfor meget mere grund til at græde og klage over dem end over den salige Henrik og at bede for dem, at ikke blot de, men hele Ditmarsken må blive omvendt og komme til sandhedens erkendelse.

Og man kan med fortrøstning håbe, at denne frugt må blive følgen af Henriks lidelser, især fordi mange i landet allerede er begærlige efter evangeliet og føler sorg over, at et sådant mord er begået iblandt dem. For Gud, som har villet lade den salige Henrik lide dér, har sikkert gjort det i den tanke, at han ikke alene vil straffe de ugudelige, der ikke omvender sig, men også vil gøre dette mord frelsesbringende for mange i landet og derved hjælpe dem til det evige liv.

Derfor beder og befaler jeg jer i denne anledning at synge og lære den 9. Salme, da den netop hører hjemme i denne forbindelse. Den går ud på, at man ikke skal være bedrøvet over martyrerne, men at man skal lovsynge Gud med glæde på grund af den frugt, Gud vil lade komme frem på jorden gennem deres lidelse. Og det skal ikke være mig til besvær, idet jeg er nærværende hos jer i ånden, at synge den igennem med jer og i korthed at udlægge den.

(Derefter følger en kort udlægning af Salmen. Luther slutter med følgende ord):

Altså ser I her, mine kære herrer og venner, hvordan denne salme trøster os og befaler os at håbe, at Gud gennem Henriks dyrebare blod vil virke meget godt og

nyttigt. Lad jer derfor trøste ved en sådan guddommelig trøst, og hjælper med til ved denne Salmes ord at bede om, at Guds navn må blive helliget, og hans rige fremmet. Amen.

Jeg beder jer for Guds skyld, lad folkene i Ditmarsken være jer anbefalede, så at I venlig trøster dem og hjælper dem til, at de også kommer med. For jeg hører, at der er mange iblandt dem, som er bedrøvede over, at en sådan ulykke er øvet ved munkene i deres land. Det er en god gnist, som Gud har tændt. Deraf vil der nok komme en god ild. Og I vil med venlig og sagtmødig ånd gøre jeres til, at den ikke bliver slukket.

Lad også Jakob Probst, jeres præst, tilligemed de øvrige være jer anbefalet. Gud give ham sammen med jer al styrke og nåde til at blive ved *den lære, som er besejlet ved Henriks blod*, og til, hvor Gud kræver det, at efterfølge ham med glæde. Amen.

Alle vore brødre hilser jer i Kristus. Bed for os. Guds nåde være med jer. Amen.
Året 1525.

115. Til Johan Brismann i Königsberg.

Wittenberg, 11. januar 1525

Karlstadts sværmeri og forhærdelse

Nåde og fred i Herren. Jeg har været længe om at svare, kære Brismann. Men skylden er brevbudenes. Også denne gang var lejligheden nær gået forbi. Karlstadt, som helt er overgivet til de onde ånder, raser mod os i mange skrifter, som han udgiver imod os, fulde af dødens og helvedes gift. Han nægter, at nadveren er Kristi legeme og blod. På dette vil jeg snart svare ham, skønt han allerede ved mange hemmelige kunster har ledt mange af folket på forskellige steder vild.

Erasmus skal få svar, så snart jeg får tid.

Jeg hører, at Amandus har udskilt sig fra jer, og jeg beklager det ikke meget, men glæder mig snarere derover. Han synes at være besjælet af Karlstadts ånd.

I Ditmarsken er vor ven Henrik, evangelist i Bremen, med grusomt raseri blevet dræbt og brændt. Disse begivenheder hindrer mig i mit arbejde med Femte Mosebog. Ellers forløber alt på sædvanlig vis. Petrus Weller, som var blevet anbefalet os, har vi modtaget med glæde.

Thomas Müntzer drager omkring uden at være vis på, hvor han skal tage bolig. I Mühlhausen forvoldte han et stort og farligt oprør. Der opstår også andre profeter, for at det skal prøves, hvem der virkelig er troende. Papisterne glæder sig over vor splidagtighed. Men Gud vil i sin tid finde Karlstadt. *Jeg tror om ham, at han har syndet til døden.* For det ser ud til, at han efter selv at have mistet håbet om Kristi rige har hengivet sig til at fordærve så mange som muligt stik imod den sandhed, som han endog har erkendt, og til sammen med en stor skare med vilje og vidende at ile mod Helvede, således som også nogle har hørt det af hans egen mund.

Bed for os, og bring hr. Biskoppen en ærbødig hilsen. Jeg har nok at gøre og lider af en *brandbyld på benet.*

Måske véd du ikke, at Hanna Grauschwitz fra Seusslitz efter at være sluppet ud af lænkerne har taget bolig her og har giftet sig med Johannes Schneidewind. Hun har bedt mig hilse dig kærligt i hendes navn. Sammen med hende flygtede også tre andre kvinder, nemlig Barbara Reckenberg, Katharina Taubenheim og Margaretha Hirstorff. Hertug Georg besøgte selv klosteret, og da han her fandt hæslege udskejelser, fordrev han hurtigt både brødre og fædre, som var disse ædle kvinders kærester eller bekendte. Lev vel.

Wittenberg, 4. dag efter epiphantias 1525.

Martinus Luther.

116. Til Spalatin.

Wittenberg, 13. januar 1525

*Forskellige personlige meddelelser.
Om Karlstadt og hans meningsfæller.*

Til dr. Georg Spalatin, Kristi tjener, sachsisk hofpræst, min meget kære ven i Herren.

Nåde og fred i Herren. Endelig sender jeg dig Urbanus Regius' bog tilbage tilligemed et brev fra Matthæus Pusch. Jeg har vedlagt et brev til Hartmann Ibach, som du let vil kunne sende ham. Jeg har nemlig intet brevbud. Justus Kern er også gået med anbefalingsskrivelse fra mig til Alstedt, og endnu høres intet om, at han skal vende tilbage. Det er mig ubekendt, hvad han foretager sig, og hvordan han har det.

Fra Basel skriver venner til mig, at de bogtrykkere, som har trykt Karlstadts skrifter, er blevet straffede med fængsel, og at der kun manglede lidt i, at hans bøger var blevet brændte. Han har også selv opholdt sig dér, men i hemmelighed. Men Oekolampadius og Pelicanus skriver, at de deler mening med ham. Og det samme gør Annemundus Coctus så heftigt, at han truer mig med, at han vil skrive imod mig, hvis jeg ikke afstår fra min mening. Her ser du Satans afskyeligheder.

Men så vidt jeg forstår, bliver ingen vundet ved Karlstadts beviser, men de følger blot deres eget sind. De, som forud har haft den anskuelse om sagen, har nu mere frit mod til at træde frem, nu da de har fundet én, der frit har udtalt deres mening og kan være deres fører.

Kristus bevare mig og alle sine. Ligesom jeg ikke bliver fanget af Karlstadts beviser, men tværtimod styrkes i min betragtning, således er jeg heller ikke ved egne meninger blevet indviklet i denne vranglære, hvor stærkt jeg end er blevet fristet deraf. Visselig er vor mening den sande, selv om jeg eller alle faldt fra. Lev vel og bed for mig.

Wittenberg, 6. dag i epifaniasugen 1525.

Martinus Luther.

117. Til Spalatin.

Wittenberg, 4. marts 1525

Trods ringe håb om et positivt udfald ønsker Luther at give Karlstadt lejlighed til en samtale.

(Hoffet var imidlertid ikke med på ideen)

Til min kære ven i Herren, magister Georg Spalatin, Kristi tjener ved det sachsiske hof.

Nåde og fred. Jeg sender hermed, kære Spalatin, Karlstadts brev til mig, hvori han, som du ser, svarer på mit brev til ham, som jeg sendte ham ved Joakims hjælp. Nu står kun det tilbage, at du hjælper mig hos fyrsten at udvirke for Karlstadt offentlig sikkerhed for en tid, så en samtale kan finde sted mellem ham og mig. Ganske vist har jeg kun ringe håb om, at han, som er blevet opblæst og hård ved hjælp af bifald fra folket, kan give efter. Men dog bør jeg gøre dette, for at han ikke skal gribe lejligheden til at kaste skylden på evangeliet, hvilket man altid og alle vegne alene lurer efter.

Tillige skal Gud dermed se, at vi intet har forsømt, og verden skal vide, hvad han gør for deres frelse. Jeg har nemlig i mit brev lovet ham, at jeg, hvis det var sandt, hvad Camerarius har fortalt mig, enten ville hjælpe ham til, at han med offentlig sikkerhed kunne få en samtale med mig, eller at jeg midlertidig ville forlade Wittenberg for på et eller andet sted at kunne få en samtale med ham. De nye ting skal jeg tilbagesende.

Lev vel, og bed for mig.

Sabbatsdagen efter L., 1525.

118. Til Spalatin.

Wittenberg, 23. marts 1525

Luther udtaler sin tilfredshed med, at der ikke er givet Karlstadt frit lejde.

Hr. Georg Spalatin, evangelist ved det sachsiske hof, min broder i Herren.

Nåde og fred. Jeg er vel tilfreds med, at fyrsten har nægtet at give sikkerhed for Karlstadt. Og jeg skal sende til ham din skrivelse, for at jeg kan blive befriet for dette stakkels fortabte menneske. Såre mærkværdige ting vil du få at høre og læse af dr. Glatz. Jeg angrer, at jeg nogensinde har indladt mig med dette menneske, som fordrejer alt ved bedrag og svig. Hvornår skal jeg endelig en gang blive fornuftig, jeg som på grund af min enfoldighed bliver genstand for spot, latter, svig, bedrag og hån fra alles side? Dog er det ikke mig, men sig selv, de bedrager. Du må hjælpe dr. Glatz, fordi han virkelig ikke under de nye forhold kan betale de afgifter, hvorom der var truffet aftale under andre forhold. En ny tid kræver visselig nye love og nye skikke. Og hvis de ikke med flid skabes af de mænd, hvem det påhviler, så vil de blive indført med vold af dem, hvem det ikke påhviler.

Men hvorfor skal jeg ikke råde dr. Præceptoren til at gifte sig og trods dette alligevel blive i antoniusklosteret og i sin stilling, medmindre man fordriver ham eller giver ham en stilling et andet sted? Han kan ikke komme til at bo med større ret eller bedre noget andet sted.

Lev vel, og bed for mig.

Wittenberg, 5. dag efter oculi 1525.

119. Til Nikolaus Hausmann i Zwickau.

Wittenberg, 26. marts 1525

Luther udtaler sin mening om et forslag til formen for messen, som Hausmann har sendt ham. Han bebuder en katekismus og tilføjer selv i bilaget et forslag til indledningstale til nadvergæsterne.

Til den hellige Gudsmand, dr. Nikolaus Hausmann, min ældre broder i Herren.

Nåde og fred. Jeg tilbagesender dig hermed messen. Jeg kan godt være med til, at den synges således. Derimod tiltaler det mig aldeles ikke, at de latinske noder bevares til den tyske tekst. Jeg har sagt til denne boghandler, hvordan melodien skal synges på tysk. Således vil jeg, at den skal indføres her. Som jeg før har sagt, har jeg overdraget affattelsen af katekismen til de dertil bestemte mænd. Mod "Den frie vilje" skylder jeg at skrive. Men jeg nødes til at udsætte det, da jeg er overlæst med aldeles nødvendige ting, der skal trykkes. Indledningen ønsker jeg så kort som muligt. Hvis du ikke vil indføre en bedre, kan du foreløbig bruge den, som jeg har nedskrevet på medfølgende seddel.

Lev vel, og bed for mig stakkel.

Wittenberg, søndag lætare 1525. Martinus Luther.

Bilag.

Fortalen, som, efter hvad jeg mener, begynder sådan på latin: "Herren være med jer, opløft jeres hjerter" osv., kan siges således på tysk:

Allerkæreste venner i Kristus. I véd, at vor Herre Jesus Kristus til sidst af usigelig kærlighed har indstiftet sin nadver til ihukommelse og forkyndelse af hans død, som han led for vore synder. Til denne ihukommelse hører en fast tro, der giver samvittigheden og hjertet sikkerhed og vished om, at Kristus har lidt døden for alle vore synder. Hvis nogen derimod tvivler på det og ikke i nogen måde føler sådan tro hos sig, skal han

vide, at nadveren intet nytter ham, men derimod skader ham, og at han skal blive borte derfra.

Men fordi vi ikke kan se denne tro, men Gud alene véd besked om den, vil vi lægge spørgsmålet over på enhvers samvittighed, som kommer til stede, og så vil vi på hans bøn og begæring give ham adgang. Men hvis nogen lever i åbenlyse synder som gerrighed, had, vrede, misundelse, åger, ukyskhed og lignende, og ikke har i sinde at afstå derfra, da skal sådanne hermed være afvist. Og vi advarer dem alvorligt imod at komme til nadveren, for at de ikke skal hente en dom og skade over deres sjæle, som Skt. Paulus siger i 1 Kor 11. Dog skal enhver, som er faldet af skrøbelighed og i gerning beviser, at han alvorlig vil bedre sig, ikke være forment at få del i Kristi legemes og blods nåde og samfund. Derefter skal enhver have at rette sig og se sig for. For vor Gud lader sig ikke spotte, og han vil ikke give hundene det hellige eller kaste perler for svinene.

120. Til Spalatin.

Wittenberg, 27. marts 1525

Om et astrologisk fænomen.

En politisk forhandling mellem fyrsterne af Sachsen og Philip af Hessen.

Om et nyt sværmeri (loyisterne), der sætter lighedstegn mellem Helligånden og fornuften.

Hr. Georg Spalatin, Kristi tjener ved det sachsiske hof, min ven i Herren.

Nåde og fred. Jeg tilbagesender dig tegningen af solene, Guds underfulde tegn. Men det ligger ikke for mig at forstå dem, da jeg ikke er profet i den slags ting. Den blodige sol i vest synes i virkeligheden at betegne kongen af Frankrig, og den anden klare sol i midten kejseren. Således mener også Philip. Men tilsammen fører de den yderste dag med sig.

Jeg glæder mig over, at fyrsten af Hessen forhandler med vore fyrster. Jeg håber, det skal blive til gavn for evangeliet.

Der er en ny slags profeter fra Antwerpen til stede hos mig. De påstår, at Helligånden ikke er andet end forstanden og den naturlige fornuft. Hvor raser Satan dog alle vegne

mod ordet! Og dette regner jeg ikke mindst blandt tegnene, siden også Satan selv synes at føle, at den yderste dag nærmer sig, hvorfor han udspyr sin sidste vrede.

Lev vel, og bed for mig.

Wittenberg, 2. dag efter lætare 1525.

Martinus Luther.

121. Til Spalatin.

Wittenberg, 10. april 1525

Luther opfordrer Spalatin til at gifte sig. Han skriver om Karlstadts optræden i Rothenburg og om dr. Strauss.

Til dr. Georg Spalatin, Guds tjener ved det sachsiske hof, min broder i Kristus.

Nåde og fred. Jeg tilbagesender dig herved skrivelsen i udvidet skikkelse, kære Spalatin. Jeg ønskede at sende den til trykning hos Lukas, som for tiden ikke har noget at bestille, for at jeg i mellemtiden kunne få lidt frihed.

Men hvorfor indgår du ikke ægteskab? Jeg trænger ind på andre med så mange grunde i den retning, at jeg næsten selv bevæges dertil, nu da fjenderne ikke ophører at fordømme ægtestanden, og vort småkloge folk daglig gør den til latter.

Jeg glæder mig over, at Kristus er med Kern. Karlstadt øver i Rothenburg ved Tauber sin galskab og forfølger os alle vegne, skønt han selv er på flugt. Han havde besluttet at slå sig ned i Schweinfurt. Men greven af Henneberg forhindrede det ved et brev til byens råd. Jeg ville i høj grad ønske, at dr. Strauss, der også søger sig et rige, må blive standset deri af fyrsterne. Manden mangler ikke rasende lyst, men derimod sted og tid. Allerede længe, om end i det skjulte, har vi været regnet for at være alt for lidt i hans øjne. Og han foretrækker langt frem for os disse oprørske bønder, som helt og holdent er en tilhænger af Karlstadt, og hvem du har haft lejlighed til at beundre i Nürnberg. Man har opdaget, at han er en slet person. Efter hvad der siges, er han en munk i bondeskikkelse.

Lev vel, og bed for mig.

2. dag efter palmesøndag 1525.

Martinus Luther.

122. Til Spalatin i Lochau.

Wittenberg, 16. april 1525.

Om oprettelse at skoler flere steder.

Spøgefulde udtalelser om eventuelt giftermål.

Hr. Georg Spalatin, Kristi tjener ved det sachsiske hof, min meget kære broder i Herren.

Nåde og fred. Jeg har overgivet alt til vor ven Lukas, at han skal sørge for, at der bliver sendt præceptoren 100 eksemplarer. Jeg drager nemlig i dette øjeblik til Eisleben sammen med Philip og magister Eisleben, idet vi er kaldte dertil af greve Albert for at indrette et kristent universitet, fordi I selv i jeres lunkenhed har forsømt vores universitet. Jeg begynder også at ønske og at arbejde for, at Philip begynder et lignende universitet i Nürnberg. Indbyggerne i Magdeburg har kaldet Kaspar Creutziger, og danzigerne har kaldet magister Arnold. Således spredes vi, og vor universitet forfalder. Og jeg véd ikke, hvad der skal blive af mig selv. Dog véd jeg, at du er uden nogen skyld i denne sag. *Det er altid Satan, som er med i spillet.*

I øvrigt hvad det angår, som du skriver vedrørende mit giftermål, vil jeg ikke, at du skal undre dig over, at det ikke bliver til noget med mig, der er en så berygtet elsker. Det er mere underligt, at jeg, der *skriver så meget om ægteskabet* og på den måde omgås så meget med kvinder, ikke allerede selv er blevet kvinde. Hvorfor skal jeg derfor tale om, at jeg ikke har taget nogen til ægte? Hvis du alligevel begærer, at jeg skal give dig et eksempel, så kan du her få det stærkeste. For jeg har kunnet få tre hustruer på én gang, og har elsket så kraftig, at jeg har mistet to af dem, som tænker på at få andre mænd. Den tredje holder jeg kun med en svag hånd, og hun bliver antagelig snart røvet fra mig. Men du er en langsom elsker, siden du ikke en gang vover at gifte dig med en eneste. Se dog til, at det ikke hænder, at jeg ikke kommer dig i forkøbet, *hvor meget mit sind end er fremmed over for ægteskabet*, medens det ligger jer meget nær. Gud gennemfører jo ofte det, som, man mindst venter. Dette siger jeg for uden skæmt at fremskynde det, som er dit mål.

Lev vel, kære Spalatin.

Påskedag 1525. Martinus Luther.

123. Til Frederik Myconius i Gotha.

Weimar, 3. maj 1525

*Luther opmuntrer Myconius til frimodighed i hans gerning på trods af modstand.
Brevet er det første fra Luthers side af en senere stadig fortsat korrespondance.*

Min ærværdige broder i Herren, Frederik Mecum, Kristi evangelist og tjener, min kære ven.

Nåde og fred i Kristus, som har sagt: ”I verden skal I have trængsel, i mig skal I have fred, men vær frimodige, jeg har overvundet verden.” Som en ukendt til en ukendt skriver jeg dette til dig, kære Frederik, idet jeg gerne vil meddele dig den trøst, jeg har i Kristus.

Da verden altså er overvundet i Kristus, så må det, som udøves uden for og uden Kristus, være af den art, at det kun er et skin, når det ser ud til at vinde. I virkeligheden er det overvundet og besejret i og med Kristus, så en fuld sejr vindes, når verden er gået til grunde med sin skinsejr. At det vil ske, derom kan vi, som kender Kristus, ikke tvivle. Jeg beder kun om, at han vil formane dig ved sin Ånd og styrke dig og alle dine med sin kraft. Gå kun fremad, min kære Frederik, i Herren. Hils og forman min ven i Herren Basilius.

Weimar, 4. dag efter misericordia domini 1525.

Martinus Luther.

124. Til Johan Rühel, Rådsherre i Mansfeld.

Seeburg, 4. maj 1525

Kritik af bondeoprøret.

Hævdelse af øvrighedens ret til at opretholde ro og orden, også ved brug af ydre magtmidler.

Nåde og fred i Kristus. Ærede og kære hr. Doktor og svoger. I anledning af den nye efterretning fra jer har jeg bestandig på denne rejse tænkt, at jeg også må skrive herfra derom Og jeg beder jer alvorlig om, at I ikke bidrager til, at min nådige herre grev Albrecht bliver eftergivende i disse sager. Men lad det gå, som hans nåde har begyndt, skønt Djævelen i den anledning gennem sine betalte lemmer vil blive mere vred og rasende. For her gælder Guds ord, som ikke lyver. Og det siger i *Rom 13, at øvrigheden ikke bærer sværdet forgæves*. Derfor kan der aldrig være tvivl om, at hans stilling som landgreve er givet ham ved Guds ordning og befaling. Derfor skal hans nåde gøre brug af denne stilling til straf for de onde, så længe blodet endnu strømmer i hans årer. Bliver sværdet med magt slået ud af hans nådes hænder, så skal man finde sig deri og give det tilbage til Gud, fra hvem man har fået det, han som også har ret til at tage det tilbage, når og hvordan han vil.

Man skal altså med god samvittighed indtil døden slå følge med og slutte sig til øvrigheden for Guds ords skyld, som har forordnet det således, og så længe det står fast, på samme måde som ingen skal høre op med nogen god sag, med mindre det med vold bliver gjort ham umuligt, og ingen i en strid skal vige fra det, han har ret til, eller høre op med at stride, med mindre han bliver overvældet.

For selv om bønderne var mere end tusinde i antal, så er de dog røvere og mordere, som griber til sværdet ud af deres eget begær og slette sind. De vil fordrive fyrster, herrer og alt og lave en ny ordning i verden, hvortil de hverken har befaling, magt eller ret fra Gud, således som de nuværende herrer har det. Desuden er de troløse og har brudt deres ed overfor deres herre. Dertil kommer, at de til spot og skam foruden disse deres store synder fører det guddommelige ord og evangeliet i munden. Derfor, hvis Gud i sin vrede tillader dem at føre deres forehavende ud i virkeligheden, uden nogen som helst ret eller befaling fra ham, må man tåle det på samme måde, som når nogen lider eller må lide uret og dog ikke indrømmer, at der blev handlet ret overfor dem.

Men jeg har dog et sikkert håb om, at det ikke skal få nogen fremgang, skønt Gud undertiden plager verden med de mest forfærdelige mennesker, således som han har gjort og endnu gør det med *tyrkerne*. Men at de foregiver, at de ikke gør skade eller fortræd over for nogen, er en djævelsk spot. Er det ikke at gøre skade, når man forjager

og ihjelslår sine herrer? Hvis de ikke vil skade nogen, hvorfor samler de sig da og befaler, at man skal vige for deres foretagende? Ikke at tilføje nogen skade og dog tage alt, det er hvad Djævelen også ville gøre, hvis man lod ham gøre, hvad han vil.

Den eneste grund, hvorfor de vil fordrive deres herrer, er kun egensindighed. Hvorfor forbedrer man ikke, hvad der er dårligt? Man kan blot lægge mærke til schwabernes styre. Den begyndte også således, men er værre, end den nogensinde har været. Nu er der hverken frygt eller tugt, men ikke andet end krigsfolk. Summa, vil Gud lade sin vrede gå ud over os og lægge Tyskland øde, så er sådanne gudfjendske mennesker og spottere, røvere og mordere som disse troløse og edsbrydende bønder vel skikkede dertil. Lad os i så fald gå ind under lidelsen og kalde dem herrer på samme måde, som Skriften kalder djævlene fyrster og herrer (Joh 14, 30, Ef 6, 12). Men Gud bevare alle fromme kristne, at de hverken gør det frivilligt eller tilbøder, således som Djævelen fristede Kristus til at gøre (Matt 4, 1), men at de står dem imod med mund og hånd, så længe det er muligt, og så dør i den anledning i Guds navn.

Tilbyder de, at skåne os, hvis vi viger tilbage, så tilbyder vi at gøre det, hvis det er nødvendigt. Men vi bekender, at de hersker over os som Gudsfor nægtere og røvere, og ingen ret har til det fra Gud. Det er noget, de har fra denne verdens fyrste. Han praler selv i Matt 4, 8, at han har magt over hele verden og giver den til hvem han vil. Og det er sandt, hvor Gud tillader det og ikke hindrer ham.

Som den, hvem sagen også angår - Djævelen vil nemlig fuldstændig have mig dræbt - mærker jeg godt, at han er vred over, at han hidtil hverken ved list eller magt har formået noget. Han tænker på, at han vil være mig kvit, selv om han så skal gøre de største forsøg og bringe hele verden i forvirring. Jeg må derfor næsten tro og antage for sikkert, at Djævelen for min skyld sætter dette i gang i verden, for at Gud kan plage verden.

Nu vel, hvis jeg kommer hjem, så vil jeg med Guds hjælp berede mig på døden og vente på mine nye herrer, morderne og røverne, som siger til mig, at de ikke vil gøre nogen noget. Det er akkurat ligesom den landevejsrøver gjorde, der sagde til den gode fragtmand: ”jeg vil ikke gøre dig noget, men giv mig, hvad du har, og køør så, hvorhen jeg vil, hvis ikke, så skal du dø!“ Oh, det er en smuk uskyldighed. Hvor smukt pynter Djævelen dog sig og sine mordere. *Men inden jeg billiger og godkender, hvad de gør, vil jeg hellere miste hundrede halse, i forventning om, at Gud hjælper mig med sin nåde.*

Og kan jeg få det i orden, Djævelen til trods, vil jeg *tage min Käthe til ægte*, inden jeg dør, når jeg hører, at de bliver ved. Jeg håber, at de dog ikke skal fratage mig mit mod og min glæde. Men at de ikke skulle tilhøre det müntzerske parti, det får man ingen

til at tro uden deres egen Gud. Dette skriver jeg til jer, for at I også skal være trøstig og trøste andre, og særlig min nådige herre grev Albrecht.

Sørg for, at hans nåde kun går frimodig fremad, giver sagerne i Guds hånd og retter sig efter hans *guddommelige befaling om at føre sværdet*, så længe han kan. Samvittigheden er dog tryk heri, selv om man også må falde til jorden derved. Og omvendt, selv om bønderne straffede og tilintetgjorde fyrsterne og derved tjente Guds vrede, så vil han dog give dem Helvedes ild som løn. Det varer kun en kort tid, så kommer den rette dommer, som vil finde både dem og os. Os med nåde, der lider under deres magt og vold. Dem med vrede, fordi de selv tager sværdet, ved hvilket de også skal omkomme, således som Kristus allerede har dømt. Deres værk og sejr kan dog ikke vedblive eller bestå længe. Hils dit kære ribben fra mig.

Givet i Seeburg torsdag efter misericordia domini, år 1525.

Dr. Martinus Luther.

125. Til rådet i Danzig.

Wittenberg, 5. maj 1525

Om en ny præst.

Ingen nyordninger udenom det lovlige styre.

Moseloven gælder ikke os.

Samfundet skal ikke indrettes efter evangeliet. Renter.

Nåde og fred ved Kristus, vor frelser. Ærværdige og vise mænd, mine kære herrer og venner!

I henhold til jeres skriftlige begæring har jeg gjort mig megen umage for at kunne sende jer en velskikket prædikant. Nu har det ikke kunnet lade sig gøre at give jer dr. Johan Pommer [Bugenhagen], som I selv har nævnt og begæret, skønt jeg gerne havde set det ordnet således. Vor menighed har ikke villet slippe ham, for at vi dog også her altid kunne have folk, ved hvem vi kan opdrage andre og således kan blive i stand til at hjælpe andre byer.

Men så sender jeg jer magister Mikael Hänlein. Han er i enhver henseende en såre from, retskaffen og lærd mand. Jeg ved ikke her nogen anden, der kan stå mål med ham.

Dermed håber jeg, at der er sørget vel for jer, og at I hver dag må komme til at synes bedre om ham.

Nu befaler jeg jer, vise og elskede mænd, at I må være gode imod ham, så meget desto mere da han nu forlader os og begiver sig til et fremmed land, og at I vil sørge for, at han i henhold til jeres løfte må blive kristelig og vel forsørget, således som Kristus og Paulus ofte lærer, at man skal anse dem, som underviser os i ordet, for dobbelt ære værd.

Så beder jeg jer også, mine kære venner og herrer, at I vil gøre og tåle alt, som bestandig må gøres og tåles, for at I må have fred med hinanden og våge over, at ingen sværmerånder kommer ind iblandt jer, således som det desværre er sket hos os i Sydtyskland. Den slags folk anretter megen elendighed, hvilket I antagelig allerede har hørt. *Skal noget forandres eller afskaffes, hvad enten det er billeder eller andre ting, så må sådanne ting ikke ske ved menigmands indgriben, men ved byrådens ordentlige magt.* Man skal ikke foragte øvrigheden, som efter Guds vilje skal frygtes og æres, som man er slået ind på andre steder. Men i særdeleshed bør I påse, at man *ikke lærer jer at regere efter Moseloven og endnu mindre efter evangeliet*, således som jeg på medfølgende bilag har påvist og har forklaret jeres prædikant, hr. Mikael. Han vil give jer god undervisning, ham skal I lytte til.

Hermed Gud befalet, han styrke jer og lade jer vokse til hans lov og ære. Amen.

Givet i Wittenberg fredag før jubilate 1525.

Medfølgende bilag.

Moseloven er død og fuldstændig afskaffet. Desuden blev den kun givet til Jøderne. Vi hedninger skal adlyde de love, der gælder de steder, hvor vi bor. Som Peter siger i sit første brev, kapitel 2, 13, så skal vi underordne os ”enhver menneskelig ordning”.

Evangeliet er derimod en åndelig lov, som man ikke kan regere efter. Man må lade det være op til hver enkelt, om man vil følge det eller ej. Man kan og skal ikke tvinge nogen til det, ligesom det gælder med troen. Her er det ikke sværdet, men Guds Ånd, der må lære og regere. Derfor skal man holde det åndelige styre skarpt adskilt fra det offentlige styre og ikke sammenblende dem.

Evangeliets styre skal prædikanten alene udføre med munden og overlade det til enhvers vilje. Den, der modtager det, modtager det. Og den, der ikke vil, må lade være.

For at give et eksempel. Renter og rentetagning er totalt uevangelisk. For Kristus lærer: ”Lån ud uden at få noget igen” [Luk 6, 35]. Men her skal man ikke bare fare løs og afskaffe alle lån og renter efter evangeliet. Det er der ingen, der har ret til. Det er

nemlig en menneskelig ordening, som Peter ikke vil have, at vi ødelægger. Men man skal prædike om det og så overlade det til dem, det angår. Om de vil følge evangeliet og give afkald på renter og afdrag eller ej. Mere kan man ikke gøre. For evangeliet kræver villige hjerter, som bevæges af Helligånden.

Men det, man kan gøre med renter og afbetaling, er, at man kan indføre en regulering efter almindelige menneskelige ordninger, regler og brug, hvor det er blevet for groft. Man kan så indrette det efter ret og rimelighed, "lige vilkår" eller "almindelig rimelighed", som man kalder det. For alle love og ordninger skal være underordnet almindelig rimelighed som hovedregel og herskerinde.

(Luther giver så nogle konkrete forslag til, hvordan man kan gøre, så der tages hensyn til alle parter. Det indeholder også uvildige råd, der tager hensyn til skiftende ydre omstændigheder og individuelle forskelle).

126. Til kurfyrste Johan af Sachsen.

Wittenberg, 15. maj 1525

Kurfyrste Johan overtog regeringen efter sin broder Frederiks død.

Luther skriver et trøstebrev til den nye kurfyrste.

Nåde og fred i Kristus, vor Herre og frelser. Mægtige, højbårne fyrste, nådige herre! Jeg må vel trøste Deres fyrstelige nåde i denne tid, da den almægtige Gud tager således fat på os, som ordsproget lyder: en ulykke kommer aldrig alene. Vi har nemlig ikke alene mistet fred og ro i landet. Også vort hoved, som vi nu også i højeste grad trængte til, er berøvet os. Så underlig er Gud i sine gerninger, at han på én gang sender os ulykke og desuden fratager os det, hvortil vi skulle holde os, for at vi også må synge med Kristus som de, der er helt forladte, ja hyle med Salmens ord: "Jeg er elendig og ensom." Nu, vi må holde igen. *Det er umuligt, at noget sådant ikke skulle gøre den gamle Adam ondt.* Han lader sig heller ikke trøste i den henseende, han er for svag til at tåle stødet.

Men det indre menneske finder endnu *sin trøst og sit lægemiddel*, som det finder lindring og styrke ved, nemlig i Skriften. Her lover Gud, at han vil være nær hos alle dem, hvis hjerter er bedrøvede, og trøste dem. Heller ikke i dette tilfælde kan der findes nogen anden eller bedre trøst end Guds ord, der befaler os at tro, håbe og kalde på ham i

al nød og anfægtelse som på en trofast fader og frelser. Som han siger i Salme 15: ”Kald på mig i nøden, så vil jeg hjælpe dig, og du skal prise mig.” Og atter: ”Jeg er med ham i trængsel og vil redde ham og bringe ham til ære,” og andre lignende søde og herlige ord, som Salmerne er fulde af. Og der er i virkeligheden god grund til at finde sig i denne fyrstes død for hans egen skyld. For det ser ud til, at Gud har taget ham bort ligesom kong Josias, for at han skulle være fri for at se hele denne elendighed i verden, fordi han gennem hele sit liv har ført et fredssommeligt, stille og roligt regimente. Han har med rette heddet Frederik og har levet på en måde som svarede til dette navn. Og man kan vel unde sådanne fredelige sjæle, at de ikke lever i så megen ufred og oprør. Og det ville have voldt os endnu mere jammer, hvis vi skulle have været vidne til, at han skulle have tilbragt sine sidste dage i en sådan forvirring. Men dog føler vi smerte derover. Gud hjælpe os i den anledning rigelig ved sin nåde og sit ord, hvilket vi er skyldige at tro og håbe. Amen.

Dette har jeg skrevet til Deres kurfyrstelige Nåde for underdanigst at tjene jer, skønt jeg går ud fra, at Deres kurfyrstelige Nåde er ved trøstigt mod i Kristus, så min trøst ikke er nødvendig. Og jeg beder også om, at min trøst dag for dag må blive endnu mindre nødvendig. Amen.

Jeg anbefaler mig hermed til Deres kurfyrstelige Nåde.

Wittenberg, mandag efter cantate, 1525.

Martinus Luther, dr.

127. Til hertug Johan Frederik af Sachsen.

Wittenberg, 20. maj 1525

Luther beder hertugen om økonomisk støtte til universitetet i Wittenberg i anledning af dets tilbagegang.

Jeg har skrevet til Deres fyrstelige nådes fader og herre, min nådige herre, om at ordne disse høje skoler og at skaffe en mand, der kan tage sig deraf. Nu må det vel indrømmes, at Deres fyrstelige nåde har meget andet at tage vare på i disse tilfælde. Men opsættelse heri er også farlig, fordi det drejer sig om en sag, hvori der længe nok er tøvet og kludret. Desuden er der daglig personer, der drager bort og bliver befordrede til

andre steder, og som man derfor ikke let igen kan samle. Selv vore naboer er allerede begynder at glæde sig over, at det nu også er ganske forbi med Wittenberg, nu, da kurfyrsten er død. Derfor fordrer nøden nu, hvis man vil beholde et universitet her, at man i tide tager sig deraf. For det ville dog være skade, at denne skole, hvorfra evangeliet er gået ud til hele verden, skulle gå til grunde, idet man dog alle vegne behøver folk, men ingen gør noget til, at de kan blive uddannet. Hvis Deres fyrstelige nåde nu på nogen måde er villig til at gøre noget dertil, beder jeg underdanigst Deres fyrstelige nåde, at I flittigt vil hjælpe dertil og ikke lytte til, om nogle store hofsnoge skulle tale foragteligt om ”skrivere”. Deres fyrstelige nåde kan jo ikke undgå at lægge mærke til, hvordan man ikke nu kan regere verden alene med magt, men at man må have lærde folk, som med Guds ord hjælper til at holde folket oppe ved undervisning og prædiken. Og det er sikkert, at hvor der ikke længere var lærere og prædikanter, der ville den verdslige magt ikke længe bestå, for ikke at tale om, at Guds rige da ganske ville forsvinde fra os.

Jeg håber, at Deres fyrstelige nåde vil bevise sig kristelig og nådig heri. Hermed Gud befalet. Amen.

Wittenberg, lørdag efter cantate, 1525.

Deres fyrstelige nådes underdanige
Martin Luther.

(Antallet af studenter ved Wittenbergs universitet var i vinterhalvåret 1524–25 gået ned til 40, imod 130 i det foregående halvår.)

128. Til dr. Johan Rühel.

Wittenberg, 23. maj 1525

Om Müntzers tilfangetagelse.

Bondeoprøret og myndighedernes brug af magt.

Astrologiske tegn.

Tro og følelser.

Til den agtværdige, højtærede herre, Johan Rühel, doktor i lovkyndighed, min gunstige herre og venlige kære svoger.

Guds nåde og fred. Jeg takker jer, agtværdige, kære herre og svoger, for de nye efterretninger, som jeg altid gerne har modtaget, særlig om, hvordan Thomas Müntzer har båret sig ad. Jeg beder, at I fremdeles vil lade mig vide, hvordan han er blevet fundet og fanget, og hvordan han har stillet sig. Det er nyttigt at vide, hvordan den hovmodige ånd har båret sig ad.

At man har faret så grundigt frem mod de stakkels folk, må fremkalde ens barmhjertighed. Men hvordan skal man bære sig ad? Det er nødvendigt, og Gud vil også have det, at folkene kommer til at føle frygt og skræk. Hvis ikke, så gjorde Satan noget endnu værre. Én ulykke er bedre end den anden. Det er Guds dom: "Den, der tager sværdet skal omkomme ved sværd." Men man må trøste sig med, at denne ånd er blevet afsløret, for at bønderne i fremtiden kan vide, hvor megen uret de har, og måske lade være med eller sjældnere give sig af med deres sammenrottelse. Lad det ikke volde jer for megen bekymring. Det vil komme mange sjæle til gode, som derved bliver afskrækkede og bevarede.

Min nådige herre, kurfyrsten, døde den dag, da jeg skiltes fra jer, mellem klokken fem og seks, omtrent på den tid, da Osterhausen blev ødelagt. Han gik bort med roligt mod, klar forstand, efter at han havde modtaget nadveren under begge skikkelser, og uden den sidste olie. Han blev også begravet af os uden messe og vigilier og dog på en såre smuk måde. Man har fundet nogle sten i hans lunger og især tre i galden (hvilket er mærkeligt), af tykkelse som en halv lillefinger. Han er også død af sten, men der blev ingen fundet i blæren.

Om oprøret havde han endnu ikke fået meget at vide, men han havde skrevet til sin broder hertug Johan, at han *først skulle forsøge at komme igennem med det gode*, før han lod det komme til slag. Han døde kristeligt og saligt. Hans dødstegn var en regnbue, som Philip og jeg så om natten sidste vinter over Lochau, og et barn, der blev født her i Wittenberg uden hoved, og et andet, der blev født med bagvendte fødder.

Hermed Gud befalet, og hils Deres husvinranke og hendes druer fra mig. Trøst også Kristoffer Meinhart, og forman ham til at overgive sig i *Guds vilje, som i virkeligheden kun kan være god, selv om vi ikke straks føler det*. Det er nu blevet alvor, hvad vi tidligere i spøg har talt om forråelsen.

Nu er det tid til at være stille og lade Gud råde, så skal vi få freden at se. Amen.

Wittenberg, tirsdag efter vox jucunditatis, anno 1525.

129. Til dr. Johan Rühel.

Wittenberg, 30. maj 1525

Luther råder til at gå strengt frem mod bondeoprøret.

Den agtværdige og højlærde herre Johan Rühel, doktor, min gunstige herre og venlige svoger.

Nåde og fred i Kristus. Jeg takker jer, min kære hr. Doktor og svoger, for Deres tjeneste med at bringe mig de nye efterretninger. Gud give i nåde en ende på denne jammer, således som vi beder og må håbe. At disse folk udkælder mig for en hykler, er godt, og jeg hører det gerne. Lad det heller ikke undre jer, da I jo nu i adskillige år oftere har hørt, hvordan man har udkældt og bagtalt mig i mange stykker. De, der har givet sig af dermed, er efterhånden alle selv gået til grunde og er blevne til skamme. Jeg måtte have meget læder, hvis jeg skulle lukke munden på enhver af dem. Det er nok, når min samvittighed er ren for Gud. Han vil dømme ret om, hvad jeg taler og skriver. Det skal og vil gå således, som jeg har skrevet. Intet vil kunne hindre det.

Med hensyn til at vise bønderne barmhjertighed: Dem, der er uskyldige iblandt dem, vil Gud nok redde og bevare, ligesom han gjorde med Lot og Jeremias. Gør han det ikke, så er de visselig ikke uskyldige, men har i det mindste tiet stille og givet deres samtykke. Gør de det af svaghed og frygt, er det dog urigtigt og strafbart for Gud, ligeså vel som når nogen fornægter Kristus af frygt. Derfor skriver jeg også så meget hårdere mod bønderne, fordi de tvinger og nøder sådanne frygtsomme mennesker ind i deres genstridighed og dermed ind under Guds straf, og fordi de ikke ophører dermed.

Bønderne lytter ikke til nogen og er fra sans og samling, derfor må de høre stokken og bøsserne, og dermed sker dem deres ret. *Vi skal bede for dem, at de vil vise lydighed. Bliver de ikke lydige, så skal man ikke vise barmhjertighed.* Lad kun bøsserne knalde iblandt dem, ellers gør de det tusinde gange værre.

Til biskoppen vil jeg skrive og sende jer en kopi deraf. Man har ikke givet Thomas Müntzer de rette spørgsmål. Jeg ville have spurgt ham helt anderledes Hans bekendelse er kun udtryk for en djævelsk vedblivende forhærdelse i hans foretagende. Han bekender dog ikke, at han har gjort noget ondt. Derover er jeg ganske forfærdet. Jeg havde ikke ment, at det var muligt, at et menneskeligt hjerte kunne være så dybt forhærdet. Nu vel, hver den, der har set Müntzer, kan sige, at han har set Djævelen livagtig i hans højeste grumhed. Oh Herre Gud, når en sådan ånd også er i bønderne, da

er det på høje tid at slå dem ned som de gale hunde. Djævelen føler måske, at den yderste dag kommer, derfor tænker han på at røre op i bærmens og på én gang at udvise hele Helvedes magt. Således er tiderne, mener jeg. Dog, Gud lever og regerer endnu. Og han vil ikke slippe os. Hans godhed er nærmere, mægtigere og klogere end Satans rasen og larm. Det rygte er kommet hertil, at skatteopkræveren i Alstüdt skal være blevet henrettet, men vi håber, at det er usandhed. Det samme er blevet sagt om doktor Strauss.

Bring Deres kære ranke, min svigerinde Hanna Rühel, tilligemed hendes druer min hilsen. Hermed Gud befalet.

De to taler ved kurfyrstens begravelse vil blive trykt.

Tirsdag efter exandi, året 1525.

Martinus Luther.

130. Til Johan Rühel, Johan Thür og Kasper Müller.

Wittenberg, 15. juni 1525

Den 13. juni 1525 indgik Luther ægteskab med Katharina von Bora.

Han indbyder nu i dette brev til en fest den 27. juni i den anledning.

Den agtværdige, højlærde, ærbare og forsigtige Johan Rühel, dr. i retsvidenskab, Johan Thür, Kaspar Müller, kansler, mine kære herrer og venner tilsammen og hver for sig.

Nåde og fred i Kristus. Hvilket jammerskrig har jeg anrettet, kære herrer, med min lille bog imod bønderne. Nu har man glemt alt, hvad Gud har gjort imod verden ved mig. Nu er herremænd, præster og bønder alle imod mig og truer mig med døden.

Nu vel, fordi de nu er gale og tåbelige, vil jeg også, så meget jeg formår, indrette mig således, at jeg før mit endeligt bliver fundet i den stand, som er skabt af Gud, og ikke har beholdt noget tilbage af mit tidligere papistiske liv, og således gøre dem endnu galere og tåbeligere, og det alt sammen til sidste afsked og farvel. For det aner mig selv, at Gud en gang vil hjælpe mig til sin nåde.

Så har jeg også nu på min kære faders begæring giftet mig og for disse skrighalses skyld, for at det ikke skulle blive hindret, i hast fuldbyrdet ægteskabet. Og jeg ønsker nu på tirsdag otte dage, dagen efter sankthansdag, at holde et lille hjemfærdsgilde. Dette

har jeg ikke villet skjule for jer. Mine gode venner og herrer, og beder om, at I vil hjælpe med at udtale velsignelsen derover.

Og fordi tiderne nu er således i landene, har jeg ikke turdet indbyde jer dertil og således få skin af at forlange, at I skal komme. Men dersom I selv af jeres egen gode vilje ville eller kunne komme sammen med min kære fader og mor, så må I vel selv kunne forstå, at det ville være mig en særlig glæde. Og hvem I måtte bringe med af gode venner til min fattigdom, det ville være mig kært, uden at jeg beder om at I skal give mig det til kende ved dette sendebud.

Jeg ville også have skrevet derom til mine nådige herrer greverne Gebhardt og Adalbrecht, men har ikke turdet vove det, fordi de nådige herrer har andet at bestille end at have med mig at gøre. Men er det nødvendigt at gøre noget i den retning og det synes jer passende, beder jeg jer om at meddele mig jeres tanker derom. Hermed Gud befalet. Amen.

Wittenberg, torsdag efter trinitatis, år 1525.

Martinus Luther.

131. Til Spalatin.

Wittenberg, 16. juni 1525

Luther inviterer Spalatin til bryllupsfest.

Hr. Georg Spalatin, Guds tjener, min kære broder.

Nåde og fred. Jeg har, kære Spalatin, stoppet munden på dem, som bringer mig i vanry med Katharina von Bora. Hvis det kan lykkes at berede et festmåltid til et vidnesbyrd om dette mit ægteskab, bør du ikke blot være til stede, men også være medvirkende, hvis noget dyrekød bliver nødvendigt. Bring os imidlertid din velsignelse, og bed godt for os. Så ringe og foragtet har jeg gjort mig selv ved dette bryllup, at jeg håber, at englenerne ler, og at alle djævlene græder. Ikke heller forstår verden og de kloge endnu Guds fromme og hellige værk, og alene for mit vedkommende gør de dette værk ugudeligt og djævelsk. I denne sag er det rimeligere, at deres dom dømmes og omstødes ved mit ægteskab, hvor meget de end fortsætter i deres uvidenhed om Gud.

Lev vel, og bed for mig.

Wittenberg, 6. Dag efter trinitatis 1525.

Martinus Luther,

Hermed følger det brev, som kongen af Danmark [Christian II] har skrevet til mig.

132. Til Wenceslaus Link i Altenburg.

Wittenberg, 20. juni 1525

Luther står ved sin bog mod bønderne

Inviterer Link til bryllupsfesten.

Nåde og fred. Jeg véd, kære Wenceslaus, at min lille bog støder bønderne og deres venner stærkt. Derover glæder jeg mig for alvor. Hvis den ikke stødte dem, ville den støde mig. Således forråder de, som dømmes denne bog, hvad de hidtil har søgt i evangeliet. Dog undrer jeg mig over, hvorfor nogle næsvise folk ikke anvender hele bogen på sig, da den tilstrækkelig tydelig angiver, om hvilke bønder og om hvilke øvrigheder den taler. Men de, som ikke vil forstå det, må lade det være. Den, der er uvidende, må vedblive at være det. Det er nok, at min samvittighed er Kristus velbehagelig.

For apotekeren har jeg virket med fornøden omhu, hvad jeg kunne.

Pludseligt, medens jeg tænkte på helt andre ting, har Herren kastet mig ind i ægteskabet med nonnen Katharina af Bora. Hvis jeg kan, vil jeg holde en fest i den anledning 3. dag efter sankthans. Jeg vil ikke plage dig med udgifter, men i stedet for en indbydelse fritager jeg dig med min herskerindes billigelse fra din forpligtelse til at forære et bæger. Hvis du alligevel kommer, vil jeg aldeles ikke, at du skal bringe noget bæger eller nogen anden gave, kun at du beder godt for mig, som nu må bære så mange forhånelser og bespottelser på grund af denne Guds gerning.

Lev vel, og bed for mig.

Wittenberg, 3. dagen efter Vitus' dag 1525.

Martinus Luther.

(Link havde været Staupitz' efterfølger som Augustinernes generalvikar, 1523 nedlagde han sin post og var nu evangelisk præst i Altenburg.)

133. Til kong Henrik den Ottende af England.

Wittenberg, 1. september 1525

Kong Christian den Anden af Danmark havde hørt, at kong Henrik nu skulle være gunstigere stemt over for evangeliet. Det tilskyndede Luther til at skrive dette brev. Luther udtrykker sin glæde over disse gode nyheder og beder om tilgivelse for sin tidligere fornærmende optræden over for ham. Han beder kongen om at tro, at hans eneste mål har været at vise mennesker frelsens vej ved troen.

Den sejrige og berømte fyrste og herre, hr. Henrik den Ottende, konge over England og Frankrig, min milde herre.

Nåde og fred i Kristus Jesus vor Herre og frelser. Amen.

Ophøjede konge og berømte fyrste! Jeg burde med rette frygte for at gøre forsøg på at skrive til Deres majestæt, da jeg er mig klart bevidst, at jeg har rettet et stærkt angreb på Deres majestæt ved min lille bog. Jeg udgav den i tåbelighed og overilelse, ikke efter mit eget påfund, men efter tilskyndelse fra folk, der ynder Deres majestæt for lidt. Jeg har dog fattet håb og mod ved Deres kongelige mildhed, som mange daglig både skriftligt og mundtligt har prist for mig, så at jeg ikke kan tro, at den, der kender sig selv som et dødeligt menneske, vil bevare et udødeligt fjendskab.

Dertil kommer, at jeg har fået at vide af troværdige vidner, at den lille bog, som er udgivet imod mig under Deres majestæts navn, i virkeligheden ikke stammer fra Englands konge, således som de svigefulde sofister har foregivet. De misbruger Deres majestæts navn, og det uden at vide, hvor farligt det er for dem selv således at vanære kongen. Dette gælder i særdeleshed om det uhyre, kardinalen af York, som åbenbart er forhadet både af Gud og mennesker. Han er en pest for Deres rige. Jeg er således nu blevet voldsom skamfuld og frygter for at opløfte mine øjne over for Deres majestæt, da jeg i sådan letsindighed har ladet mig bevæge af disse ildesindede mennesker til at optræde imod en så mægtig konge. Især da jeg kun er at regne for bærme og en orm, som alene burde være overvundet ved foragt, eller til hvem man ikke burde have taget mindste hensyn.

Dertil kommer, at jeg, skønt jeg er så ringe, er blevet alvorligt tilskyndet til at skrive af den omstændighed, at Deres majestæt har begyndt at være gunstig stemt over for evangeliet og stærkt at afsky den slags fordømte mennesker. Dette budskab har i sandhed for mit hjerte været et virkeligt evangelium, dvs. et glædeligt budskab.

Derfor kaster jeg mig ved dette skrift for Deres majestæts fødder, så ydmygt som jeg formår. Ved Kristi kors og ære beder og bønfaller jeg, at Deres majestæt vil anse det for ret at nedlade sig til at tilgive mig alt, hvormed jeg har fornærmet Deres majestæt, ligesom Kristus bad og befalede os, at vi skulle tilgive hinanden vor skyld. Derfor er jeg, hvis det ikke er Deres ophøjede majestæt imod, rede til i et andet offentligt skrift at synge en anden sang og atter at ære Deres majestæts navn. Hvis I vil give mig et eller andet venligt tegn i den retning, skal jeg ikke tøve, men gerne gøre det. Skønt jeg er et menneske, som i intet kan sammenlignes med Deres højhed, så vil det dog være tilladt at nære håb om en ikke ringe frugt for evangeliet og Guds ære, hvis jeg fik lejlighed til at skrive til Englands konge om evangeliets sag.

Imidlertid fortsætte Herren, hvad han har begyndt, at Deres majestæt af Deres ganske ånd både må adlyde og have velbehag i evangeliet. Han tillade ikke, at disse indsmigrende giftige røster, som ikke kan andet end at råbe om kætteren Luther, får magt over kongens øre og sind. Deres majestæt tænke for alvor hos jer selv, hvad ondt jeg dog kan lære, jeg, der intet andet lærer, end at vi skal frelses ved troen på Jesus Kristus, Guds søn, som døde og blev oprejst for os i overensstemmelse med evangelierne og apostlenes vidnesbyrd. Dette er nemlig hovedsummen af og grundvolden for min lære. Herpå opbygger jeg siden og lærer om kærlighed imod næsten, lydighed imod de borgerlige øvrigheder, derefter om korsfæstelse af syndens legeme, således som den kristelige lære ligeledes foreskriver.

Hvad er der af ondt i disse lærepunkter? Man må dog vente først at blive hørt, før man bliver dømt. Hvorfor dømmes jeg da, uden at man hverken har hørt mig eller overbevist mig?

Endvidere laster jeg ypperstepræsternes misbrug og tyranni. De lærer nemlig anderledes, ja lige det modsatte af de oven for anførte hovedpunkter, og det samtidig med, at de tragter efter skatter, pragt og vellevned, ja endog efter kongeriger og fyrstendømmer og alt muligt gods. Føler og dømmes ikke også folket dette, og tænker de ikke selv på at tilstå det? Hvorfor bedrer de sig ikke og fører den rette lære, hvis de vil være frie for had og angreb? Deres ophøjede majestæt ser sikkert, hvor mange fyrster i Tyskland, hvor mange stæder og hvor mange lærde mænd, der holder med mig og ved Guds nåde forlanger, at jeg ikke skal dømmes. Gid Kristus må indskrive Deres majestæt i disses tal og skille jer fra disse sjæletyranner. Hvad underligt er der i, at kejseren og nogle fyrster raser imod mig? Er det ikke i overensstemmelse med, hvad der

står i Sl 2: ”Mod Herren og hans Kristus larmer folkeslagene, folkene rådslår, jordens konger rejser sig, og fyrsterne forsamlers sig?” Derfor må man snarere undre sig, når en af fyrsterne eller kongerne finder behag i evangeliet. Hvor ønsker jeg af hele mit inderste hjerte at kunne lykønske Deres majestæt med dette under. Herren selv, i hvis nærværelse og med hvis vilje jeg skriver dette, virke med mine ord til, at Englands konge snart må blive en hel Kristi discipel, og en evangeliets bekender og dermed Luthers milde herre. Amen.

Så venter jeg, hvis det må behage Deres majestæt, et mildt og velvilligt svar.

Wittenberg, 1. september i året 1525.

Deres kongelige majestæts underdanigste
Martinus Lutherus - med egen hånd.

(Desværre var de gode nyheder om den engelske konge ikke rigtige. Han udnyttede tværtimod Luthers brev til at foregive, at Luther havde revideret sin lære. Luthers svar på dette kom i 1527 under titlen ”Martin Luthers svar på den engelske konges smædeskrift”).

134. Til borgmester og råd i Nürnberg.

Wittenberg, 26. september 1525

Anmodning om at skride ind mod de bogtrykkere, der ved tyveri er komne i besiddelse af nogle af Luthers manuskripter, bl.a. halvdelen af Fastepostillen fra 1525.

Den ærværdige og forsigtige hr. Borgmester og rådet i den rosværdige stad Nürnberg, mine gunstige, kære herrer.

Nåde og fred i Kristus. Ærværdige, forsigtige, vise kære herrer! Jeg tillader mig at lade jer, værdige herrer, vide, at der her i al hemmelighed er blevet borttaget og stjålet nogle ark af Postillen [Kirkepostillen, Fastedelen 1525], som endnu var under trykning, vist nok over halvdelen af bogen. Man har bragt det til jeres rosværdige by og skyndt sig at eftertrykke det og sælge det, inden bogen her var blevet færdig. Man har således med den delte bog gjort vores folk mærkbar fortræd. Og hvis jeg er rigtig underrettet, så er den lille Herrgott med i spillet.

De er tilmed ikke fornøjede med dette, men lurer nu også på, hvordan de skal få fat i resten af bogen. Og de har også tænkt sig snarest at eftertrykke det, således som de tidligere har gjort flere gange. Derved ødelægger de os i bund og grund. Andre byer oppe ved Rhinen gør det ikke. Og om de gjorde det, ville det ikke volde os nogen skade, fordi deres tryksager ikke kommer hertil og ikke bliver forhandlede her således som jeres, fordi I ligger nærmere.

Nu har vi længe nok set på det, indtil det endelig er blevet utåleligt for os. Det er også en af grundene til, at jeg ikke har turdet tage fat på profeterne, for at jeg ikke skulle blive anledning til, at de blev ødelagt. Således har gerrighed og nød været med til at forhindre og tilbageholde guddommelige skrifter, og det på grund af borgere i jeres rosværdige by. Det er et uvenligt naboskab på denne måde at gå den anden i næringen til trods og skade for ham.

Det er også sørgeligt nok, at dette arbejde på den måde bliver mig meget besværliggjort, skønt jeg gerne udfører det til gavn for den kristne menighed. Uden at rose mig selv kan jeg oplyse, at jeg ingen indtægt har af det, ja endog må sætte til ved det, skønt hver enkelt bog koster mig arbejde tre eller fire gange. Jeg kan ikke en gang skaffe mig så megen fortjeneste hos folk, at de dog lader være med at spolere og ødelægge bogtrykkerne for mig. De kan sagtens. De behøver ikke at vove eller arbejde noget derfor. De har fået det ved hjælp af tyve. Det er dog ganske det samme, som om det blev røvet fra én på gaderne eller i huset. Vi stakler må lide under det og er bandlyste. Jeg kunne så vel være tilfreds med, at jeg af den årsag blev nødt til at forholde mig stille, men jeg taler for de andres skyld, og fordi Den Hellige Skrift bliver standset ved sådanne djævelens rænker.

Dertil kommer, at man i almindelighed retter mine småbøger og forfalsker dem i andre trykkerier. Det er derfor min meget venlige bøn til jer, ærværdige herrer, at I i denne sag vil gøre en kristelig tjeneste og øve tilsyn over for jeres bogtrykkere, at de ikke således skader vore folk ved at gå på jagt efter og foregribe udgivelsen af disse vigtige bøger. Og hvis de ikke vil vente længere, dog i hvert fald venter syv eller otte uger, for at vore folk også kan få brødet ved siden af dem og ikke ved dem på så skammelig måde blive sat fra deres bestilling.

Hvis det ikke hjælper, bliver jeg nødt til i en offentlig skrivelse at formane disse røvere og tyve. Og dog ville jeg ønske, at jeg ikke skulle blive nødt til at nævne jeres rosværdige by. Og hvis de siger, at de er nødte til at ernære sig, da må det ske uden at tilføje andre skade og ikke på den måde, at man stjæler og røver fra de andre, men derimod på samme måde, som de selv vil vente det af andre.

Jeg véd også godt, at coburgerne har mange bøger liggende usolgte, ligesom flere andre bogtrykkere. Men hvad kan vi gøre ved det? Skulle de så hævne sig på os, som

aldrig ved vore bøger har søgt at volde dem skade? Men Gud har gjort det således, at disse har måttet holde op og standse, ligesom det oftere går også i andre forretninger.

Gid I nu, ærværdige herrer, vil holde mig min nødvendige skrivelse til gode og træffe de foranstaltninger, som stemmer med kristelig kærlighed og troskab, således som det dog er sket forud for disse begærlige bogtrykkeres tid, og gid I ikke vil tillade den slags nye rænker og ukristelige foretagender. Det vil jeg påskønne, som jeg skal.

Hermed Gud befalet. Amen.

Wittenberg, tirsdag efter Matthæus' dag 1525.

Martinus Luther.

135. Til kurfyrst Johan af Sachsen.

Wittenberg, 31. oktober 1525

Om forholdene ved universitetet i Wittenberg

Præsternes manglende lønninger.

Tilsyn med byrådene.

Den berømte, højbårne fyrste og herre, hr. Johan, hertug til Sachsen, kurfyrste osv., landgreve i Thüringen og markgreve i Meissen, min nådigste herre.

Nåde og fred i Kristus. Berømte, højbårne fyrste, nådigste herre! Jeg beder i al underdanighed, at Deres kurfyrstelige Nåde vil optage det på bedste måde, at jeg så ofte må ulejlige hoffet med skrivelser. Jeg har ganske vist ikke selv andet ud af det end nok af ulejlighed og bryderi og ville gerne skåne Deres kurfyrstelige Nåde. Men fordi det nu er mit embede og det, som jeg skal varetage, kan jeg ikke undgå det.

For det første undskylder jeg mig, nådige herre, for, at jeg har trængt så stærkt på for at få universitetsforholdene ordnede. Jeg har nemlig mærket, at Deres kurfyrstelige Nåde har undret jer over, at jeg så omhyggeligt har drevet på i den henseende, som om jeg ikke skulle have fæstet megen lid til Deres kurfyrstelige Nådes løfter. Nu forholder det sig jo slet ikke således, at jeg ikke skulle have stolet på Deres kurfyrstelige Nåde. For hvis jeg ikke havde haft tid, så havde jeg på grund af tvivl kunnet spare min tilskyndelse. Men netop fordi jeg ingen tvivl nærrede over for Deres kurfyrstelige Nådes tilsagn, har jeg holdt ved, for at intet skulle blive forsømt på grund af de mange

forretninger. Sådant skete det også mange gange med vor forrige nådige herre. For Herrehoffer har meget at gøre, og det er nødvendigt, som man siger, idelig at henvende sig dér med påmindelse. Så blev jeg også stærkt tilskyndet af andre, fordi personerne løb deres vej, og universitetet splittes, så det var nødvendigt at skynde sig.

Dog, selv om jeg virkelig ved mistro havde båret mig forkert ad over for Deres kurfyrstelige Nåde, skulle en sådan synd ikke volde mig megen anger, når jeg tænker på det gode værk, som kom ud af det, hvilket i høj grad opvejer en sådan synd. Og jeg skulle gerne forsynde mig med mere af den slags over for Deres kurfyrstelige Nåde, når jeg kunne få så meget godt ud af det. Jeg har den tillidsfulde fortrøstning, at Deres kurfyrstelige Nåde ville ikke blot nådigst tilgive mig dette, men også selv have velbehag i det, fordi det er sikkert og ikke kan være anderledes, end at Deres kurfyrstelige Nåde må føle i hjertet, at et sådant værk er godt og velbehageligt for Gud. Da I ikke søger fortjeneste og løn og endnu mindre berømmelse og ære for verden, så må samvittigheden være glad og styrkes i troen på, at det er Gud, som ved Deres kurfyrstelige Nåde har udrettet dette gode værk og har brugt jer som redskab og vist, at han fremdeles har i sinde at bruge jer til sin guddommelige, nådige viljes fremme. Og dette er genstand for vor hjertelige bøn og vort ønske. Amen.

Dernæst, nådige herre, da nu *universitetets ordning er i gang*, og der *nu også vil blive taget fat på gudstjenestens ordning*, er der endnu to ting, som kræver, at Deres kurfyrstelige Nåde som den verdslige øvrighed må øve tilsyn og bringe orden.

Det første er dette, at *præstekaldene alle vegne er i så elendig en stilling*. Ingen giver noget, ingen betaler noget. Offer og penge for sjælemesser er bortfaldet. Der er ingen tiende eller alt for lidt. Således tænker den almindelige mand på prædikanter og præster, at hvis her ikke af Deres kurfyrstelige Nåde bliver foretaget en kraftig ordning, og hvis der ikke bliver tilvejebragt passende underhold for præsterne og præsteembederne, vil der i løbet af kort tid hverken være præstegårde, skoler eller elever, og således vil Guds ord og tjeneste gå til grunde. Gid derfor Deres kurfyrstelige Nåde fremdeles ville lade sig bruge af Gud og være hans trofaste redskab, til mere trøst også for Deres kurfyrstelige Nådes egen samvittighed, idet der bliver appelleret til den, ikke blot af os og selve nøden, men visselig af Gud. Deres kurfyrstelige Nåde vil dog finde middel dertil. Der er klostre, stiftelser, len og indsamlinger og nok af den art, når blot Deres kurfyrstelige Nåde vil give befaling til, at man skal undersøge dem, beregne dem og foretage de fornødne ordninger. Gud vil også give sin velsignelse og lykke til, at den ordning som angår sjælene, f. eks. angående universitetet og gudstjenesten ikke skal blive forhindret ved mangel på og forsømmelse af det, som er nødvendigt til livets ophold. Dertil beder vi også om hans guddommelige nåde. Amen.

Det andet er det, som jeg en gang har talt med Deres kurfyrstelige Nåde om i Wittenberg, nemlig, at Deres kurfyrstelige Nåde også skulle lade foretage *en visitats* med hensyn til de verdslige sagers styrelse, og hvordan rådene i byerne og alle andre embedsmænd øver deres styrelse og forestår det almindelige vel. For der høres alle vegne megen klage over dårlig ledelse, både i byer og på landet. Og det sømmer sig Deres kurfyrstelige Nåde som en overherre og landsfyrste at føre tilsyn. Og muligvis ville der komme meget færre skrivelser, sager og klager til hoffet, hvis en sådan visitation og god orden blev indført som noget, der regelmæssigt skulle finde sted.

Deres kurfyrstelige Nåde bedes optage mig alt dette nådigt som underdanige tilskyndelser fra mig, fordi Deres kurfyrstelige Nåde ser og mærker, at jeg mener det godt. Gud give i nåde dertil sin Ånd i Deres kurfyrstelige Nådes hjerte, så I med fuld klarhed og kraft må gøre, hvad der har hans velbehag. Amen.

Wittenberg, tirsdag efter søndag og judas' dag 1525.

Deres kurfyrstelige Nådes underdanige
Martinus Luther.

136. Til Spalatin Altenburg.

Wittenberg, 11. november 1525

Luther beklager, at han på grund af politisk uro ikke kan deltage i Spalatin's bryllupsfest.

Han udtaler sig om øvrighedens ret til at forhindre offentlige gudsbespottelser.

Hr. Georg Spalatin, den ny brudgom og ægtefælle og Kristi tjener, min broder i Herren.

Nåde og fred. Hvor ville jeg gerne være til stede ved dit bryllup, kære Spalatin. Og jeg ville gerne finde mig i, at det skulle være så længe, inden Erasmus' "Frie Vilje" tvinges til at trælle for mig. Men du skal vide, at den befrielse af nonnerne, som nylig har fundet sted, volder mig nye kvaler. Den uædle flok blandt de adelige er helt rasende i den anledning. Og man må undre sig over, at man heller ikke kan tro dem, som hidtil er optrådt som de allermest evangeliske. Amsdorf var nylig selv udsat for fare hos dem, om hvem vi selv troede sammen med ham, at de ville være vor beskyttelse og tilflugt, hvis det blev nødvendigt. Amsdorfs ord var: "de er skarnsmennesker ikke blot for Gud,

men også for verden.” Du ville undre dig, hvis det var tilladt at betro deres navne til papiret. Det er grunden til, at jeg *ved min Käthes tårer afholdes fra at komme til dig*. Hun tror nemlig, at de, som du også skriver, intet mindre ønsker, end at jeg skal komme i fare. Hun hævder nemlig: Amsdorfs autoritet betyder i sandhed meget for mig. Du véd også, at lige så ivrig for evangeliet som denne vor fyrste er, lige så lidt frygtes han af sine, fordi de håber, at han let kan stilles tilfreds med ord, hvor dristige de end har været.

Når du spørger, om det er fyrstens sag at hindre afskyeligheder, fordi modstanderne indvender, at ingen bør tvinges til troen og evangeliet, og at man ikke har noget eksempel på det, og at det kun tilkommer fyrsterne at herske i de ydre ting, så er svaret dette: hvorfor gør de ikke selv først det, som de nu netop selv hævder? For selv tvinger de ikke alene til ydre afskyeligheder, men også til indre vantro og hjertets ugudelighed. Altså må de i det mindste finde sig i at blive målt med det samme mål, hvormed de selv måler. At de virkelig giver sig af med tvang, fremgår tydeligt deraf, at de påkalder en fremmed fyrste. Af den ene grund fortjente de at blive uddrevet.

Dertil kommer, at vore fyrster ikke tvinger til troen og evangeliet, men de forhindrer ydre afskyeligheder. Da de nu selv indrømmer, at fyrsterne har magt i de ydre ting, fordømmer de sig selv. Fyrsterne bør nemlig hindre offentlige skændselsgerninger som falsk vidneforklaring, åbenbare gudsbespottelser, som der netop her er tale om, og derimod i ingen henseende øve tvang over for sådanne mennesker, om de tror eller ikke - og om de hemmeligt forbander eller ikke. Vi taler nemlig kun om de offentlige forbandelser og bespottelser, hvormed de spotter Gud. Her må vi forsøge at hindre det, hvis vi formår, hvis vi ikke formår det, nødes vi til at lade det gå.

Her tvinges hidtil ingen til troen og evangeliet, ingen tvinges til at nære ugudelige meninger i sit hjerte, således som de ville gøre, hvis de formår. Blot fordi de ikke kan det, er de dog enige med dem, som gør det, og giver dem deres bifald, derfor fortjener de den samme straf, Rom 1. Jeg mener, at det er et tilstrækkelig tydeligt eksempel, at Kristus efter at have lavet en svøbe uddrev dem, der købte og solgte, af templet. Derfor fortsæt kun, og lad dig ikke bevæge ved deres udtalelser. Og lev vel i Herren med din brud. Når magister Eberhard kommer, vil jeg fejre dit bryllup, så meget jeg formår.

St. Martins dag 1525.

Martinus Luther.

137. Til kurfyrste Johan af Sachsen.

Wittenberg, 30. november 1525

Forslag om, hvordan udgifterne til præsternes lønninger kan tilvejebringes.

Guds nåde og fred i Kristus. Berømte, højbårne fyrste, nådigste herre. Deres kurfyrstelige Nåde har svaret mig på min tilskyndelse til alle vegne at have omsorg for præsterne. Nu er det ikke min mening, at alle præster skulle lønnes af Deres kurfyrstelige Nådes kasse. Men da Deres kurfyrstelige Nåde begærer et forslag af mig om, hvordan det skal udføres, udtrykker jeg nu underdanigst som min mening, at Deres kurfyrstelige Nåde lader foretage en visitats hos alle præsterne i hele fyrstendømmet. Og hvor man finder, at befolkningen ønsker at få evangeliske prædikanter, og det gods, der tilhører præstekaldet, ikke er tilstrækkeligt til at underholde dem, dér skal den pågældende menighed på Deres kurfyrstelige Nådes befaling enten fra rådhuset eller på anden måde yde så meget mere årligt. For hvor de vil have præster, er det Deres kurfyrstelige Nådes embede at pålægge dem, at de også skal give arbejderne deres løn, som evangeliet bestemmer (Matt 10, 10, Luk 10, 7).

Dette tilsyn kan foregå således, at Deres kurfyrstelige Nåde deler fyrstendømmet i fire eller fem distrikter og sender to mænd til hvert distrikt, enten adelsmænd eller embedsmænd, til at skaffe klarhed over, hvordan det forholder sig med de økonomiske midler og præsterne, og hvad disse behøver. De skal derefter andrage Deres kurfyrstelige Nåde om at give befaling til, at beløbet udbetales af de årlige skatter. Men hvis dette kommer til at volde Deres kurfyrstelige Nåde for megen udgift og besvær, kunne man i den anledning sammenkalde borgere fra stæderne, i hvert fald fra de vigtigste stæder i landsdelen, og forhandle sagen med dem. Blot dog det må ske, som behager Deres kurfyrstelige Nåde bedst.

Med det samme må man også tænke på de gamle præster eller dem, som ellers er udygtige, at de blev forpligtede til, når de ellers er fromme mænd eller ikke står evangeliet imod, enten, hvor de ikke er skikkede til at prædike, *at læse evangeliet tilligemed postillerne*, eller i hvert fald at sørge for, at de bliver læst, for at folket på rette måde kan blive betjent med evangeliet, og så skulle folket underholde dem, for det ville ikke være godt uden erstatning at afskedige dem, som hidtil har været i tjeneste, når de ikke er fjendtligsindede mod evangeliet.

Disse antydninger ønsker jeg herved underdanigst efter Deres kurfyrstelige Nådes begæring at give. Hermed Gud befalet. Amen.

Wittenberg, torsdag efter Skt. Andreas' dag, året 1525.

Deres kurfyrstelige Nådes underdanige
Martinus Luther.

138. Til hertug Georg af Sachsen.

Wittenberg, 21. december 1525

*Luther forsøger at bremse hertug Georgs forfølgelse af evangeliet.
Stærke ord om bønnens magt.*

Den berømte, højbårne fyrste og herre, hr. Georg, hertug til Sachsen, landgreve i Thüringen og markgreve til Meissen, min nådige herre.

Nåde og fred i Jesus Kristus, vor Herre og frelser, og tillige min underdanigste tjeneste. Berømte, højbårne fyrste, nådige herre. Vi véd, at hele Skriften siger om Gud, at han først handler strengt og hårdt med menneskene, men siden venligt og inderligt. Derfor plagede og forbandede han først hele det israelitiske folk ved den svære moselov, før han velsigner og venligt trøster det ved evangeliet, som der står skrevet i 1 Kong 2, 1 "Herren dører og gør levende."

I overensstemmelse dermed har jeg båret mig ad over for mange, også overfor Deres fyrstelige nåde, idet jeg har angrebet med strenge og hårde skrivelser. Men jeg har også på den anden side venligt bedt om, at Gud ville gøre Deres fyrstelige nåde til en nådig herre over for mig, og desuden ladet udgå mange venlige prædikener og småbøger, hvoraf enhver vel må kunne forstå, at jeg ikke mener nogen noget ondt, men gerne vil tjene enhver til det bedste.

Men da jeg mærker, at Deres kurfyrstelige Nåde ikke ophører med, men stadigt vedbliver at være unådig, har jeg fundet det rådeligt endnu en gang, måske for sidste gang, at henvende mig ydmygt og venligt til Deres fyrstelige nåde. For mig ser det næsten ud til, at Herren vor Gud meget snart vil tage en del af os bort, og der kan være grund til at være bekymret for, at hertug Georg og Luther også må med.

Men hvad jeg gør, deri beråber jeg mig på Gud, at jeg, så meget som mit hjerte kan sige mig, gør det til Deres fyrstelige nådes bedste, idet min pligt og skyldighed driver mig til at afværge fare for Deres fyrstelige nådes sjæls salighed. Dette erkender jeg nemlig, at jeg er skyldig at gøre også over for mine fjender. Hvad enten nu Deres fyrstelige nåde vil optage det vel (Gud give, at det må ske) eller ikke (Gud forhindre

det), så skal Deres fyrstelige nåde dog i løbet af kort tid erfare, at jeg med mine hårde skrifter har ment og endnu mener det bedre end alle de mennesker, som nu i så høj grad priser og så dristigt smigrer Deres fyrstelige nåde.

Så kommer jeg nu og falder af hjertet Deres fyrstelige nåde til fode og beder ydmygest, at Deres fyrstelige nåde dog endnu vil ophøre med det unådige foretagende at forfølge min lære. Ikke at der kunne ske mig selv stor skade ved Deres fyrstelige nådes forfølgelse. Jeg har intet andet at miste end ormesækken, som alligevel daglig iler mod graven. Desuden har jeg en mægtigere fjende, nemlig Djævelen med alle hans engle. Og dog har Gud hidtil givet mig mod til at holde stand imod ham, skønt jeg kun er et stakkels skrøbeligt og syndigt menneske. *Og hvis jeg skulle søge min egen fordel, så kan der ikke ske mig noget bedre, end at jeg blev hårdt forfulgt. For jeg kan ikke fortælle, hvor fortræffeligt forfølgelsen hidtil har gavnet mig, så at jeg havde god grund til at takke mine fjender derfor.* Og hvis jeg ønskede ulykke over Deres fyrstelige nåde, og ikke havde nogen omsorg for Deres fyrstelige nåde, da ville jeg også fremdeles tirre jer og ønske, at I bestandig mere ville forfølge mig. Men i den retning har Deres fyrstelige nåde allerede aflagt tilstrækkelige beviser. Nu er det på tide at handle anderledes. For skønt Deres fyrstelige nåde ikke vil tro, at min lære er Guds ord (for så kunne I vejlede jer selv og trængte ikke til min formaning), så må jeg dog nu, fordi jeg selv véd det og er vis derpå, under fare for min egen sjæl drage omsorg for Deres fyrstelige nådes sjæl og bede og bønfalde og formane, om jeg dog kunne udrette noget i den retning.

Deres fyrstelige nåde bedes om ikke at se hen til min ringe person, for Gud har også en gang talt ved en aseninde (4 Mos 22, 28.30), og han dadler i den 14. Salme den, der forsmår den elendiges råd. Hverken Deres fyrstelige nåde eller noget andet menneske vil dog kunne standse eller hindre min lære. Den må og skal nå videre frem, således som det allerede er sket hidtil. For læren er ikke min. Dog gør det mig ondt, at jeg ikke kan blive fri for at se, hvor forfærdeligt Deres fyrstelige nåde stormer løs mod hovedhjørnestenen Kristus, skønt Gud ellers har givet Deres fyrstelige nåde megen dyd og evne, når det gælder andre sager. Gud den almægtige give sin nåde til, at jeg nu må komme i en god stund, og at min skrivelse må finde et nådigt sted i Deres fyrstelige nådes hjerte. For hvis Deres fyrstelige nåde, hvad Gud forbyde, ikke modtog denne min ydmyge og hjertelige formaning, da måtte jeg overgive sagen til Gud.

Men hermed vil jeg over for Gud og Deres fyrstelige nåde have min samvittighed undskyldt, idet jeg har gjort mit og er villig og beredt til endnu at gøre og foretage alt, hvad jeg véd, kan behage Deres fyrstelige nåde vel, alene undtagen det, som angår min lære. Den kan jeg ikke slippe for min samvittigheds skyld. Ellers underkaster jeg mig og beder om og søger nåde for alt, hvori jeg måtte have handlet ilde over for Deres

fyrstelige nåde, det være sig i mine skrifter eller i mine ord. Jeg tilgiver også af hjertet alt, hvad Deres fyrstelige nåde har gjort imod mig, og vil bede om og visselig skaffe tilgivelse hos min herre Jesus Kristus for alt, hvad Deres fyrstelige nåde gør og har gjort imod hans ord. Blot Deres fyrstelige nåde vil lade sig blødgøre i den ene henseende, så er alt lige til, at I lader *Kristi ord, som er kommen for dagen ved mig*, have frihed. Da vil alle engle i himlen uden tvivl glæde sig over Deres fyrstelige nåde. Deres fyrstelige nåde skal også vide, at jeg flittigt har bedt for Deres fyrstelige nådes hjerte og beder endnu. Og jeg ville gerne ved denne skrivelse forebygge, at jeg ikke af nød skulle blive tvungen til at bede imod Deres fyrstelige nåde.

Skønt vi kun er en ringe og fattig lille flok, så ville sagen ikke stille sig vel for Deres fyrstelige nåde, hvis vi blev nødt til at bede imod Deres fyrstelige nåde, hvilket vi meget nødig gør. Men den uafledelige forfølgelse af evangeliet og dets forkyndere vil dog i længden nøde os dertil. Vi véd nemlig, at Kristus vil holde, hvad han har lovet os. Og da ville Deres fyrstelige nåde blive klar over, at det ikke er det samme at bekæmpe Luther som at bekæmpe Müntzer. Men det ville være mig kærere, om Deres fyrstelige nåde ikke kom til at erfare det. Jeg anser min og mine venners bønner for stærkere end Djævelen selv. Hvis det ikke havde været tilfældet, da ville det for længe siden have stået helt anderledes til med Luther, skønt man ikke ser og lægger mærke til Guds store under med mig.

Dette har jeg sagt og skrevet (Gud give, det ikke må være for sent) i dybeste ydmyghed og tillidsfuldhed. Og Gud give, at Deres fyrstelige nåde må svare mig nådigt og kristeligt, mere med levende handling end med døde bogstaver.

Hermed være Deres fyrstelige nåde Gud befalet.

Fredag efter Skt. Thomas' dag, år 1525.

Deres fyrstelige nådes villige og underdanige tjener.

Martinus Luther.

Se også:

Luthers breve 1526-46.

[\(Klik her\)](#)

